MAIRONIS

RAŠTAI

TRYS TOMAI

VILNIUS VAGA 1988

MAIRONIS
RAŠTAI

III
TOMAS

DRAMOS

VILNIUS 1988

BBK 84L1-5
Ma-181

Redakcinė komisija
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS (pirmininkas)
VITAS AREŠKA
VANDA ZABORSKAITĖ

Komentarus parašė,
knygą parengė
IRENA SLAVINSKAITĖ

Įvadą parašė
JONAS LANKUTIS

$М \frac{4702390102-196}{М\ 852(08)-88}$ 110—88

ISBN 5-415-00087-9

MAIRONIO DRAMATURGIJA

Bet visgi Rainys,— ėmė Jakštas kalbėti:—
Nepaprastas tipas; poetos jį dėti
Galėtų į dramą nukalę;
Savy užsidaręs, kai kartais prašneks,
Tai tavo atidą kaip segte prisegs;
Jis slepia nepaprastą galią!

(„Jaunoji Lietuva“, penktoji giesmė)

Maironis — mūsų lyrikos tėvas, skambių eilėraščių ir poemų autorius, bet jis ryškiai matomas ir tarp pirmųjų lietuvių dramaturgų. Jo libretas „Kame išganymas“ pasirodė 1895 m., t.y. tuo metu, kai dar Vydūnas nebuvo sukūręs savo didžiųjų tragedijų ir misterijų, kai scenai rašė A. Fromas-Gužutis, Keturakis, Žemaitė, M. Šikšnys-Šiaulėniškis, G. Landsbergis-Žemkalnis ir kiti klojimų teatro repertuaro kūrėjai. Tiesa, pagrindiniai Maironio veikalai išleisti žymiai vėliau — kai romantinė tautinio atgimimo banga ėmė slūgti. Bet ir juose esama tam tikro prioritetiškumo. Draminė trilogija — „Kęstučio mirtis“ (1921), „Vytautas pas kryžiuočius“ (1925), „Didysis Vytautas — karalius“ (1930), libretas „Nelaimingos Dangutės vestuvės“ (1930) platesniame lietuvių dramaturgijos kontekste atrodo kaip vieni pirmųjų mėginimų paanalizuoti ir suaktualinti feodalinės Lietuvos žlugimo temą, sistemingiau apmąstyti tautos istorinį likimą. Nors šalia simbolinių, psichologinių ir lyrinių Vydūno, V. Krėvės, V. Mykolaičio-Putino, B. Sruogos dramų Maironio istorinės pjesės atrodo šiek tiek pavėlavusios, jose vis dėlto galima pastebėti tokių meninės minties pradų, kurie tik

šiandien giliau atsiskleidžia mūsų rašytojų kūriniuose apie praeitį.

Žvelgiant iš didesnės laiko perspektyvos, nebe taip svarbu, kad istorinės Maironio dramos kadaise buvo įtrauktos į paradinį teatro repertuarą, kad jos buvo statomos kaip sentimentalūs patriotiniai reginiai. Šiandien mūsų literatūros klasiko pavaizduota senovė vargu kam gali atrodyti vien „kunigaikščių kultas" ar „praeities idealizacija". Atidžiau įsiskaitę, čia pajusime ir skausmą, ir aitrų nerimą, ir rūstų tragizmą. Be abejo, tai mažiau pavykę kūrybos puslapiai, bet ir juose atsispindi didžio menininko užmojai, matomi būdingieji maironiškojo pasaulėvaizdžio atspindžiai. Metams bėgant daug kas nublanksta, nebetenka vertės, bet kai kas labiau išryškėja, susilieja su šiuolaikine kultūrine bei socialine patirtim, sugestionuoja naujus vertinimo ir interpretavimo niuansus[1].

1

Dramose, kaip ir kituose savo kūriniuose, Maironis žvelgia į pasaulį iš dvejopos perspektyvos. Jis reaguoja į konkrečią savojo laiko ar istorinės praeities realybę ir kartu siekia aprėpti gyvenimą visumos žvilgsniu, empiriniuose reiškiniuose matydamas amžiną būties vyksmą. Maironis vaizduotojas krypsta į konkrečias epochos aktualijas, kartais moralizuoja, yra veikiamas vienokių ar kitokių idėjinių tendencijų, o Maironis mąstytojas tartum formuoja kūrinyje kitą regimybę, kur dominuoja ontologiniai tikrovės aspektai,

[1] Maironio dramaturgija yra susilaukusi įvairių, daugiausia gana kritiškų atsiliepimų (Vaižgantas, V. Mykolaitis-Putinas, B. Sruoga, V. Bičiūnas ir kt) Įžvalgiai jos pagrindinius teminius motyvus, faktografinius šaltinius bei idėjines aspiracijas analizavo V. Zaborskaitė monografijoje „Maironis" (1968). Nagrinėta ši tema ir mano knygoje — „Lietuvių dramaturgijos raida" (1979).

vyrauja didžiosios žmonių aistros ir dvasiniai polėkiai, tvylo tiesos ieškojimų įtampa.

Kompaktiškame keturių veiksmų librete „Kame išganymas“ blyksi daugelio svarbiausių XIX a. pabaigos socialinių reiškinių atspindžiai, svarstomi diskusiniai ano meto jaunimo veiklos ir pilietinio bei pasaulėžiūrinio apsisprendimo klausimai. Spėjama, kad ir pats veikalo sumanymas yra susijęs su autoriaus poleminiu reagavimu į 1886 m. pasirodžiusią ir plataus svarstymo susilaukusią J. Šliūpo knygelę „Išganymas vargdienio“[2]. Autorius netgi publicistiškai sukonkretina tekstą, paliečia Č. Darvino, F. Bekono, P. Prudono, E. Hartmano, A. Šopenhauerio, O. Konto koncepcijas, rodo maištaujančių darbo žmonių kovą, cituoja revoliucinius laisvės, lygybės ir brolybės šūkius. Veiksmo epizodų raida (tiksliau sakant, veiksmo fono kaita) išreiškia dešiniojo visuomenės sparno idėjinę rezignaciją. Iš pradžių rodoma socialinio ir idėjinio aktyvumo banga, plūsteli jaunatviškos nacionalinio atgimimo nuotaikos, pasklinda šiurpūs revoliucinio ekstremizmo atgarsiai, o atomazgoje — didaktinis religinio atgailavimo, maištingų jausmų tramdymo paveikslas. Autorius čia tarytum užbėga už akių istorinei realybei: paprastai sakoma, kad tokia idėjinė krizė išryškėjo po 1905 m. revoliucijos, tuo tarpu „Kame išganymas“ pasklido į žmones dešimtmečiu anksčiau — kartu su romantiškaisiais „Pavasario balsais“ ir poema „Tarp skausmų į garbę“ (pirminiu „Jaunosios Lietuvos“ variantu).

Bet Maironis, turbūt ne vien jaunystės sentimentų veikiamas, laikė šį libretą savo mylimiausiu ir geriausiu kūriniu[3]. Matyt, poetas šitaip manė todėl, kad jam svarbios buvo ne anksčiau minėtos paviršutinės prasmės, o vidiniai pagrindinio herojaus išgyvenimai, tiksliau sakant, lyrinė drama, situacijos žmogiškasis universalumas[4].

---

[2] *Zaborskaitė V.* Maironis.— V., 1968.—P. 193—198.

[3] *Maironis.* Pavasario balsai ir Kame išganymas.—K., 1913.—P. 82.

[4] Šie aspektai daugiausia ir buvo paryškinti vėliau perredaguotame veikalo tekste, kuris pasirodė 1913, 1920 ir 1930 m

Kūrinio centre — veikli, audringų dvasios polėkių asmenybė, kuri negali „eiti be tikslo šios žemės keliu“. Šis romantiškas herojus giminingas „Jaunosios Lietuvos“ Rainiui ir Maironio eilėraščių lyriniam subjektui, tik labiau egzaltuotas, jausmų ir idėjų kryžkelėse įsiaudrinęs, gyvenimo vilionių gundomas ir praradimų skausmą išgyvenantis (neatsitiktinai librete pasikartoja lyriniai „Pavasario balsų“ motyvai, skamba daugelio eilėraščių parafrazės ar net ištisi posmai — pvz., „Jaunimo giesmė“). Autorius jį rodo lyg Prometėją, konfliktuojantį su dievu, lyg Faustą, kurstomą šėtono pagundų, lyg M. Lermontovo klajūną, apraudantį savo vientulystę. Koks spontaniškas dvasios šauksmas suskamba Zonio lyriniame monologe, kai sumaištin patekusi jaunuolio siela ieško meilės palaimos ir vidinės santarvės:

Aš noriu tikėti,
Aš noriu mylėti,
Aš noriu per amžius vien meilę girdėti!
Argi tikslas aukštesnis bebus?

Meilė įprasminama kaip galinga žmogaus būties apraiška. Ne veltui ši tema librete susiejama su senovinės Rytų kultūros atributais, apgaubiama romantiniu dekoru. Bet svarbiausia čia yra vidiniai herojaus dvasinės būsenos aspektai. Sujaudintame monologe kalbama, kad žmogus gimsta ne vien „užganėdinti norus žemus“, mėgautis hedonistiniais apžavais, bet ir pasinerti į jausmų „gelmę taip begalinę“, patirti „ko trokšta širdis“. Veiksmo užuomazgoje gundantis ir įkvepiantis moters grožis turi dvejopą reikšmę — paaštrina herojaus religinių įsitikinimų krizę ir išjudina jo emocines galias, savojo „aš“ gilesnį jutimą.

Su ne mažesne poetine jėga išreikštas ir herojaus reagavimas į socialinius reiškinius. Karštas idealistas, kilnaus tikslo ieškantis mąstytojas ne vien komentuoja, bet ir išgyvena stiprų kaltės bei asmeninės atsakomybės jausmą, susidūręs su revoliucine maištaujančių žmonių rūstybe. Jo širdį užplūstantis nerimas — tai nauja dvasinė sumaišties pakopa, nustelbianti net ir meilės troškimą:

Taip rūstingi tie žmonės, bet kuo jie kalti?
Ar kad rankos pūslėtos ir pirštai nutrūkę?
Iš jų prakaito-kraujo tu vyną geri,—
Jie į svetimą šalį keliauja aprūkę!
Argi meilės ieškoti, svajoti saldžiai,
Kai tiek vargšų be duonos, be stogo keliauja?

Visi tolesni Zonio išgyvenimai — skaudi depresija. Herojų apvilia ir išduoda mylima moteris. Žmonės, kurių dvasiniu vadovu jis norėjo būti, nuo jo nusigręžė ir pasityčiojo. Visų paniekintas, teisybės ir gėrio neradęs, pakelėj prie medžio pririštas jis pasijunta lyg prie uolos prikaltas mito herojus, amžinas žmonijos kankinys. Į jo lūpas Maironis deda tikrą filosofinės lyrikos perlą:

Kaip laivas ant vilnių, kaip medis nuo vėjo
Neranda ant žemės ramumo žmogus;
Kai tiki, jog švinta,— vėl audros užėjo
Ir dangų užtemdė, pakirto sapnus!
Kur galas tų marių? Kur kraštas žadėtas?
Jo klystanti ieško per amžius mintis!
Jau, rodos, netoli! Mojuoja žvaigždėtas,
O tiek milijonams nematomas jis!..

Čia pat ima skambėti ir šekspyriško tragizmo gaida. Pasijutęs vienišas ir visų apleistas „ant žemės visos", nutolęs nuo romantiškų jaunystės idealų, herojus svarsto amžiną būties ir nebūties klausimą. Suskamba monologas, kurį galima dėti greta geriausių Maironio lyrikos posmų:

Ir kam aš ant žemės? Kas liepė iš motinos įsčiaus
Man dieną išvysti? Kam reikia manęs?
Kas liepia man augti tarp saunorų, tarp melagysčių?
Ir uždengė kelią, kursai, nežinau, kur nuves!
Aplinkui tyla vien šalta!.. norints dega krūtinė!
Atsakymo nėra!.. Ir kaipgi baisi ta tyla!..
Kur tikslas to būvio? Kur jo priežastis pirmutinė?
Ar niekas to klausimo man neišriš niekada?

Finale žmogaus akistata su dievu. Liečiami skaudūs sielos disonansai. Nors herojus rodomas misteriškoje religinės hipnozės aplinkoje, nors svarbiausias jo oponentas dabar yra vienuolis Pranciškonis, filosofinė veiksmo tonacija išlieka. Paskutinėse Zonio replikose girdime visiems romantinės prigimties maksimalistams būdingą „pasaulinio sielvarto" ir prometėjiškos kančios atgarsį. Iš tiesų, tai minios nesuprasto, nei danguje, nei žemėje tiesos neradusio pranašo, prieš laiką palaužto idealisto skundas ir ironiškas svarstymas:

> Gal Dievas yra, bet apleido Jis žmones!
> Jis didis: nerūpi Jam mūsų karionės:
> Ant žemės tiek ašarų ir sopulių!
> Ir tiek be paguodos širdies gedulių!
> Aš ranką norėjau žmonijai paduoti,
> Liuosybę, brolystę, lygybę sapnuoti,
> Norėjau apsaldyti skausmų nors dalį!
> Bet, o beprotys! Tavo maldos — sapnai!
> Ant žemės vien pragaras;. Dievas patsai
> Pagelbėt nenori ar rasit negali!

Pažymėtina, kad pradiniame libreto variante Zonio maištingumas ir skausmingas įniršis gerokai prislopintas. Finale į personažo lūpas buvo įdėti nuolankūs atgailautojo žodžiai apie dievo malonę, kaltės atleidimą, „neverto sūnaus" nuolankumą[5]. Naujoje redakcijoje šios replikos nebėra. Čia herojus tyliai suklumpa ant kelių didelio sielvarto prislėgtas. Nors skamba „Gloria in excelsis Deo", vidinė sužeistos sielos drama lieka apgaubta paslapties šydu. Čia Maironis dar kartą pademonstravo didelio menininko nuovoką.

Pagrindinių veikėjų trijulė — Zonis, Marys, Gražutė (vardai, matyt, sąmoningai „neutralizuoti", atsieti nuo lokalinio fono) — sudaro branduolį turiningai draminei intrigai. Tačiau ta galimybė ne visai panaudota. Pavyzdžiui, Gražutė, kuri pasirodo scenoje rytietiško mergaičių choro lydima,

[5] *Maironis*. Pavasario balsai.—Tilžė, 1895.—P. 78.

paskleidžia ir romantiškos meilės, ir žemiškos erotikos kerus, pati blaškosi prieštaringų prigimties gaivalų veikiama, bet jos charakterio linija vien punktyrais nužymėta. Ironiškasis Marys, lyg Gėtės Mefistofelis, drumsčia Zonio sąmonę, suvilioja jo mylimąją, demonstruoja cinišką požiūrį į žmones ir visas gyvenimo vertybes bei idėjas, bet jo kaip personažo funkcija yra sąlygiška, simbolizuoja negatyvius pagrindinio herojaus sąmonės gaivalus ir dvasinį žmogaus prieštaringumą[6]. Tiesa, „meilės trikampis" suveikia. Zonio pamilta Gražutė patenka į ciniko Mario pinkles, apviltasis idealistas skaudžiai išgyvena meilės išdavystę ir, keršto aistroms suliepsnojus, nušauna klastingąjį konkurentą. Sukrėsta Gražutė aprauda savo lengvabūdiškumą ir prisipažįsta tikra meile mylėjusi vien tik Zonį. Bet šios veiksmo peripetijos giliau susisieja tik su pagrindinio veikėjo dvasine krize (pavyzdžiui, Zonio rauda „Tu, angele, mano sapnuotas slapčia!" antro veiksmo pradžioje — vienas stipriausių lyrinės poezijos fragmentų šiame kūrinyje).

Veikalas traktuotinas kaip monodrama. Viskas, ką išsako ir išgyvena Zonis, atspindi tragiškąjį Maironio lyrizmą, kuris taip egzaltuotai niekur daugiau ir nebeatsiskleidė (eilėraščiuose tai dažniausiai liečiama užuominomis, slepiama potekstėje, pasklinda graudulio ir sarkazmo intonacijose, o poemoje „Jaunoji Lietuva" dėmesys koncentruojamas į valingą, prieštaravimus įveikiančią Rainio asmenybę). Turininga monodraminė libreto „Kame išganymas" sandara teikia vilčių, kad šis mylimiausias poeto jaunystės kūrinys kada nors susilauks rimtos muzikinės interpretacijos, o atgyvenusi siužetinė atributika ir anuometinių pasaulėžiūros aktualijų komentavimas beliks tik „egzotiniu" stipraus lyrinio konflikto fonu.

---

[6] B. Sruoga, gretindamas šiuos du personažus, pabrėžė jų dvasinio nesubrendimo paraleliškumą. Esą abu jie yra tų pačių gyvenimo priešingybių paveikti, „nuo pat pradžios vienas nuo kito bėga kaip du didžiausiu priešininku", o iš tikrųjų yra „tiktai vėjelio pūstelėjimo aukos". *Sruoga B* Maironis.— Kn.: Lietuvių literatūros kritika. V., 1971.— T.1.— P. 458.

Maironį mąstytoją, tragišką romantiką juntame ir trilogijoje apie feodalinės Lietuvos žlugimą. Nors čia pasinerta į XIV—XV a. mūsų krašto istorines realijas, narpliojami kunigaikščių — Kęstučio, Vytauto, Jogailos, Skirgailos, Švitrigailos tarpusavio santykiai, vaizduojamas lietuvių pasipriešinimas kryžiuočių ekspansijai ir Lenkijos didikų politinėms intrigoms, kartkartėmis atsiveria langas ir į platesnę būties erdvę, pasigirsta filosofinio laiko žingsniai. Antai dramos „Kęstučio mirtis" prologas prasideda homerišku kreipiniu į žiūrovą ir skaitytoją, raginimu pažvelgti „anapus", pasigilinti į amžių išmintį, pakilti virš savo pilkos kasdienybės:

Paliki už durų kasdienius vargus
Ir pilko gyvenimo naštą!
Lakius pabalnojęs vaizduotės žirgus,
Nuskriski į tolimą kraštą!
Į kraštą tamsių, neįžengiamų girių,
Į kraštą prabočių, tėvų-didžiavyrių!..

Trilogijoje daug operinio teatrališkumo, etnografinio dekoratyvumo, patriotinio sentimentalumo, bet nevengiama ir kontrastingo ironijos atspalvio. Į daugiabalsį istorinių veikėjų kalbos srautą įsipina žodžiai iš kitos sferos, kaip štai Juokdario monologas, kuriuo užbaigiamas dramos „Vytautas pas kryžiuočius" pirmasis veiksmas:

Tiek buvo triukšmo!.. o dabar tyla!..
Ir taip tai visados pasaulio sūkuriuos:
Užeis audra, net griūva ąžuolai!
Gyvenimo, manai, nebėra ateity!..
Bet nusiblaivė... užsimiršo viskas!..
Tik vos istorijos pageltęs lapas
Du žodžiu apie tai
Lyg nenoroms beužrašys!..

Vėliau šis balsas suskamba ir visai sarkastiškai. Į nerimstančių karžygių darbus pažvelgiama viską blaiviai vertinančiu žvilgsniu. Ar verta be paliovos drumsti vos tik „nurimusio gyvenimo kampelį"? Užtraukti ant žmonių galvos tiek „kančių, kovų, nelaimių", kraujo latakų ir beprasmio keršto? „Ir kam? Kuriems galams? Kad juos paskui / Istorija paskelbtų didžiavyriais!.."

Kai kurių visuotinumo parametrų galima būtų ieškoti ir pagrindinio trilogijos veikėjo dramatiškame likime. Kunigaikštis Vytautas, kaip ir anksčiau minėtasis Zonis arba „Jaunosios Lietuvos" Rainys turi audringos, maksimaliai save išreikšti trokštančios asmenybės bruožų. Jis maironiškai kelia ir gina tėvynės idealą, išeina į istorijos areną, sklindant pavasario balsams ir gyvenimo džiaugsmo akordams („Apimti pasaulį, priglaust prie širdies..." — šie poeto lyrikos motyvai skamba už Vytautą numirti pasiryžusios Laimutės lūpose), susiduria su bendražygių išdavystėmis ir savanaudiškumu, vis giliau grimzta į skaudžią rezignaciją ir miršta dejuodamas — „O nelaimingas aš!.."

Tragiškiausia Vytauto, o kartu feodalinės Lietuvos likime yra tai, kad laisvės siekimus, vienybę ir savitarpio pasitikėjimą žlugdo savieji (trilogijoje ilga virtinė krašto išdavikų ir prisitaikėlių — nuo eilinio pataikautojo kryžiuočiams Vaidilos iki karūnuoto Jogailos), o norint išsigelbėti — reikia prašyti priešų pagalbos ir užtarimo, taigi vėl einant į kompromisus, prisitaikant, kai ką netgi išduodant ar parduodant. Šituose paradoksuose Maironis mato ne tik tautos likimo, bet ir apskritai žmogaus siekimų prieštaringumą. Trokšti laisvės, liepsnoti didelių žygdarbių liepsna ir kartu jausti vergovės pančius ir išdavystės bei nusižeminimo gėdą — tai gal skaudžiausia tiek valdovo, tiek apskritai dažno žmogaus moralinių priešingybių susidūrimuose. Dramoje „Vytautas pas kryžiuočius" Maironio herojus tai išsako su ne mažesne širdgėla, kaip ir kunigaikštis Igoris garsiojoje A. Borodino operoje:

Štai aš pokyly!.. už mano priešų skobnio!
Visi jie linksminas, puotaudami prieš karą,
Prieš karą, Lietuvai paskelbtą!..
Vieniems tas karas žada gausų pelną,
Kitiems duos garsų vardą,
O man?.. Man brangią bočių žemę
Pavers į pelenus ir ašarų pakalnę!
Ir aš!.. aš pats prie to pridėsiu savo ranką!..
Bet kito kelio grįžt man į tėvynę nėra!..
O duokit man, dievai, jos valdžią!
Jaučiu: ne veltui būsiu jos tada valdovu!

Vytautas dramatiškiausias tais momentais, kai, siekdamas savo tikslo, pažeidžia etinius principus, išgirsta priekaištaujantį sąžinės balsą. Etinis šio herojaus jautrumas yra tolygus jo patriotiniam idealizmui, jo karžygiškai narsai bei politiniam įžvalgumui. Tai ne vien riteris, pasižymintis aukšta elgesio kultūra, galantiškai pagerbiantis kovos lauke kritusį kryžiuočių komtūrą („Geriausias mano draugas — priešas!..“), bet ir kenčiantis žmogus, kuris giliai jaučia pralieto kraujo moralinę vertę:

O taip skurdu ir taip skaudu,
Kad per lavonus reikia
Prie tikslo kai kada kilniausio žengti!..
Ir taip bus dar ilgai!

Nevengiama ir „iš šalies“ pažvelgti į tuos išgyvenimus, pasvarstyti, kodėl „vargų vargai šioj ašarų pakalnėj“, kodėl „žmonės kenčia ir kitus kankina“? „O gal taip reikia?.. — sako Vytauto sesuo Danutė,— Kad nuolatinėje kovoj / Ir bręstų, ir tvirtėtų mūsų jėgos!..“

Vis dėlto universalieji laiko ir erdvės parametrai trilogijoje nužymėti vien keliais brūkšniais. Žmogaus dvasiniai prieštaravimai, asmenybės, vykdančios istorinę misiją, moraliniai ir psichologiniai konfliktai čia tik numanomi, tiesiogiai neryškinami arba paliečiami prabėgomis. Svarbiausia Maironiui — tėvynės tema, krašto likimo drama. Visi

veikėjai yra tik politinių įvykių dalyviai, bandantys apginti ir stiprinti Lietuvos suverenumą arba jį griauti. Asmeninių santykių gijos vienur kitur užsimezga, bet čia pat išdryksta ir į jokius rimtesnės intrigos kamuolius nesusiraizgo (Laimutės ir Eimučio meilė „Kęstučio mirtyje", jauno bajoro Enriko ir Ragainės komtūro mėginimai pavergti Vytauto sesers Ringailės širdį dramoje „Vytautas pas kryžiuočius", lenkų didiko Sepinskio aistringi pasikėsinimai į Julijonos Vytautienės garbę tragedijoje „Didysis Vytautas — karalius"). Draminė įtampa atsiranda iš to, kad vaizduojamas labai kritiškas istorijos tarpsnis. Stiprėjant kryžiuočių ekspansijai į rytus, ryškėja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir kaimyninių slavų kraštų gynybinio susivienijimo būtinybė, didėja Lenkijos valstybinė įtaka, susiskaldę lietuviai (be to, ordino kurstomi smelktis į rusų žemes) atsiduria prie žlugimo ribos, jų laukia prūsų likimas. Vytautas labai herojiškai (ne tik kardu, bet ir diplomato išmintim) bando įkvėpti gyvybę mirštančiai Lietuvai, sustiprinti jos valstybingumą, bet visas jo ir jo bendraminčių pergales bei žygdarbius persekioja juoda istorinio neišvengiamumo šmėkla. Autorius sąmoningai koncentruoja dėmesį į pačius skaudžiausius įvykius (Krėvos unija, Kęstučio nužudymas, Vytauto bėgimai pas kryžiuočius, kunigaikščio įpėdinių sunaikinimas, Žemaičių atidavimas vokiečiams, karūnacijos žlugimas), tuo tarpu apie didžiuosius karo žygius (netgi Žalgirio mūšį, Vorsklą) užsimenama vos vienu kitu žodžiu. Matyt, vadovautasi „Jaunosios Lietuvos" įžangoje skelbta teze — „Skausmuos jėgos išaugs..."

Žinoma, tautinio atgimimo žadintojas Maironis negalėjo būti objektyvus ir šaltas minėtos istorinės situacijos analitikas. Krašto praeitis jam, kaip ir S. Daukantui, buvo nacionalinio sąmoningumo gaivintoja, moralinė amžių jungtis, kurią jis akcentavo tiek savo istoriografiniuose darbuose, tiek poezijoje, tiek dramaturgijoje. Trilogijoje nepagailėta pagiežingų žodžių gimtojo krašto priešams, ypač kryžiuočiams ir lenkų politikams. Pastariesiems tenka ir už vėlesnes skriaudas (Vytauto palaikų išniekinimas epiloge). Dau-

gumas trilogijos veikėjų, pinančių Lenkijos diplomatines intrigas prieš Lietuvą, vaizduojami kaip klastingi, piktų kėslų žmonės. Tik Jogaila finaliniuose epizoduose rodomas su tam tikru atlaidumo atspalviu, pabrėžiamas jo pasimetimas istorijos kryžkelėje, kaltės Lietuvai jausmas (šį Jogailos vidinį dramatizmą netrukus giliau išryškino B. Sruoga dramoje „Milžino paunksmė").

Juntama ir patetinė Vytauto adoracija (kaip ir poemoje „Jaunoji Lietuva"), kuri ypač paplito minint kunigaikščio mirties 500 metų sukaktį. Bet tai žymu tik paskutinės dramos epiloge, kur tautiniais rūbais apsirengusi „prisikėlimo dievaitė" pakiliai deklamuoja skambų tekstą apie nemirtingą tautos didvyrio šlovę, jo idėjų uždegančią galią. Tuo tarpu tragiškame veikalo finale Vytautas miršta labiau su kankinio negu su didvyrio aureole (jam ant negyvos galvos uždedama karališka karūna). Į ainius kunigaikštis apeliuoja vien riterišku raginimu išsaugoti tautinę savigarbą ir sąmoningumą. Paskutiniai jo žodžiai — „Neleiskite pažemint Lietuvos!"

Galbūt, šią repliką rašydamas, Maironis galvojo ne vien apie XV a. Lietuvą, bet ir apie savąjį laiką, apie netikrą naujai prisikėlusio krašto rytojų? Juk situacija buvo panaši. Tiek dėta pastangų pažadinti tautą iš amžių miego, nusimesti vergovės pančius, pasidžiaugti laisve, o netikrumo šešėlis vis tiek persekiojo. Kas bus toliau? Ar pajėgsime atsilaikyti? Ar nesuės tarpusavio vaidai, ar nepakeis viską savaip naujos, galingesnės jėgos? Todėl, kas bebūtų,— „neleiskite pažemint Lietuvos", išlikite dvasiškai nepalūžę!

Taip vėliau istoriją aktualino savo dramose Juozas Grušas ir Justinas Marcinkevičius.

Moralinės stiprybės tema elegiškai išplėtota librete „Nelaimingos Dangutės vestuvės". Šį kūrinį galima būtų traktuoti kaip jausmingą meilės tragediją su gausiais etnografiniais aksesuarais, liaudies dainų lyrinėmis intonacijomis. Bet asmeninių santykių plėtra čia visai blyški, į paviršių iškyla patriotinė patetika, tautinės savigarbos ir dvasinio tvirtumo poetizavimas.

Pagrindinė veikalo herojė — lyg karžygių epo veikėja, senovinių liaudies padavimų didvyrė. Per prievartą tekinama už Mozūrų kunigaikščio, ji pačiame vestuvių pokylio įkarštyje trenkia žemėn taurę ir čia pat prisiekia dievaitei Praurimei tapti vaidilute, kurstyti šventąją ugnį pagonių šventykloje. Pagrobta aistringai ja susižavėjusio kryžiuočių komtūro ir netekusi skaistybės, Dangutė, nors ir išvaduota iš priešų nelaisvės, puola į liepsnojantį laužą, renkasi mirtį, o ne gėdingą gyvenimą.

Dangutės tragedija tarytum simbolizuoja tautos vargų kelius, jos charakterio išbandymus. Skaisti, meilės ištikimybę sauganti, jokių kompromisų nepripažįstanti būtybė iškyla veikalo centre kaip pati tėvynė — Lietuva. Kenčianti, klastingai prievartaujama ji skaudžiai apraudа savo sunkią dalią:

Ko aš sulaukiau, vos pražydusi jaunatvei?
Tiek man gyvenimas žadėjo! Tiek svajojau laimės!
Ir štai jau viskas baigta!.. Kaip tasai lapelis
Nuo savo gimtojo medelio
Esmi audros nublokšta ir purvynan drėbta!

Tragiškas herojės moters paveikslas turėjo iškilti ir istorinėje dramoje apie Barborą Radvilaitę, kurią Maironis buvo pradėjęs rašyti gyvenimo pabaigoje (poeto archyve išliko tik pradiniai jos apmatai).

3

Maironis — pirmasis žymus lietuvių poetas, paėmęs į rankas ir dramaturgo plunksną. Tad natūralu, kad jo veikaluose norime ieškoti simbolikos, perkeltinių prasmių, lyrinių ir filosofinių dvasios atsivėrimų, sukauptos nuotaikos, pakylėto tragizmo, romantinio mosto, nekasdieniškai skamban-

čios eiliuotos kalbos. Žodžiu, viso to, kuo savita poetinė drama. Tačiau šią dabar paplitusią dimensiją Maironiui nelabai galime taikyti. Nors rašęs savo dramas eilėmis, jis veiksmą plėtojo ir charakterius kūrė nedaug tenutoldamas nuo prozinių pjesių modelio, iš esmės ėjo tradicinėmis istorinės melodramos vėžėmis, vos vienu kitu atveju laisviau suplasnodamas poetinės minties sparnais.

Lyrinio monologo stichija gaivališkiausia librete „Kame išganymas". Čia ryškus netgi pagrindinio veikėjo vidinis susidvejinimas, duodąs patį stipriausią stimulą konflikto (kuris atsiskleidžia kaip romantiškos asmenybės sielos disonansas) raidai ir įtampai. Monodramos aidėjimą daug kur sustiprina sumaniai formuojamas sceninis fonas, choro funkcijas atliekantys vaikų balsai, maištaujanti vargdienių minia, užklydęs filosofas vienuolis ir kt. Tai ne vien operiniai reginiai, bet ir idėjų dramą suvienijantys poetinio teatrališkumo atributai. Žinoma, prie šio branduolio sunkiai dera publicistinio disputo schema, jos didaktinė tendencija, apie ką jau kalbėta nagrinėjant šio kūrinio problematiką.

Trilogijoje apie Vytautą taip pat yra iškilus emocinės saviraiškos centras — pagrindinio veikėjo paveikslas. Didysis kunigaikštis visose trijose dramose labiausiai imponuoja tuo, kad jis yra ne vien konkretus istorinis asmuo, bet ir Tėvynės gyvybingumo idėja, kraštą vienijanti ir budinanti laisvės dvasia. Prie Vytauto galvos priartėjusi karališkoji karūna — lyg miražas šviečia nerimo apimtų tėvynainių sąmonėje ir iš esmės tampa poetiniu simboliu. Vis dėlto nuoseklios, šią idėją monumentaliai išreiškiančios meninės struktūros autorius nesuformavo. Vytautas, didelio antraeilių personažų būrio apsuptas, dažniausiai susiniveliuoja įvykių sraute, lieka vienareikšmė politinio veikėjo figūra. Poetinio žodžio koncentracijos, daugiareikšmes sugestijas žadinančių veiksmo peripetijų trilogijai stinga, o eiliuota kalba daug kur yra stačiai blanki. Perdėm konkretus situacijų ir įvykių komentavimas, buitiškas veiksmo plėtojimas dažnai iš dialogų bei monologų išgairina poetinę žodžio rimtį ir emocionalumą.

Maironio dramose apstu tradicinio teatrališkumo, melodraminio sceniškumo, būdingo ankstyvajam lietuvių teatrui. Čia kaip ir A. Fromo-Gužučio, M. Šikšnio-Šiaulėniškio istorinėse pjesėse ar anuomet populiariame lenkų dramaturgo A. Asnyko „Kęstutyje" apstu romantinės heroikos, sentimentalumo, iliustratyvios atributikos. Siekiama, kad būtų reginys, kad mirgėtų senovinės pilys, menės ir pagoniškos šventyklos su šarvuotomis riterių figūromis, žilabarzdžiais vaidilomis ir kanklininkais, šokančio ir dainuojančio jaunimo šurmuliu. Nuolat šmėžuoja būriai personažų (tragedijoje „Didysis Vytautas — karalius" jų beveik pusšimtis), veiksmą stumia greitai besikeičiantys įvykiai. Replikose mintis konkretizuojama, beveik viskas išsakoma tiesioginiais konstatavimais. Be to, trilogijoje apie Vytautą dramaturginę laisvę gerokai varžo faktografinė funkcija, lėtokas ir ne visada nuoseklus veiksmo tekėjimas ne itin vaizdingais istorinės kronikos vingiais. Meninės fantazijos žaismo čia mažoka. Prisimenant Vydūno istoriniams veikalams būdingą filosofinę simboliką, V. Mykolaičio-Putino „Valdovo" aukštą tragedijos stilių arba tokį istorinių kronikų spalvingumą bei lyrinį refleksyvumą, koks vėliau išryškėjo B. Sruogos pjesėse, Maironio stilistinė ir žanrinė ekspresija atrodo gerokai apsilpusi.

Lyriniai sceninės kompozicijos niuansai istorinėse dramose autoriui mažai terūpėjo. Eksponuojami efektingi įvykiai, vengiama statiškumo, sužadinami patriotiniai jausmai, ir to gana. Tačiau vienu kitu atveju pajuntame ir subtilų dramaturgo braižą, emocinę veiksmo potekstę, išmoningai suformuotą meninį tekstą. Antai paskutiniosios trilogijos dalies baigiamajame veiksme nuo pat pirmųjų scenų telkiasi nerimo debesys. Personažai pasirodo po du, po tris, pasikeičia trumpomis replikomis. Daugiausia tai klausimai be aiškaus atsakymo. Turi įvykti Vytauto karūnavimo iškilmės, svečių gausu, o tvylo nejauki nežinia, bauginantis laukimas dvelkia šiurpu, ir tai išraiškingai perteikiama dialoguose:

III Tarnas

O ar girdėjote! Trakuos

Krauju paplūdęs, sako, ežero vanduo!
O ties Smolensku matę vilką be odos,
Kaip kruvinas per girią skriejęs.

II Tarnas
Jūs liaukitės kalbėję tokius daiktus!
Net šiaušias ant galvos plaukai!

IV Tarnas
Aš pats šiandieną, vos saulutė patekėjo,
Žiūriu, užslinko ant mėnulio juodas taškas
Ir pasirodė ant dangaus juoda karūna!

Beveik viso šio veiksmo metu scenoje sukinėjasi Švitrigaila. Jo sarkastiškos replikos, neaiškios užuominos, netikėti šiurkščios jėgos prasiveržimai didina įtampą. Tai pikta lemiantis personažas, kuris tarytum diriguoja tragišką finalą. Makabrišką atomazgą vos ne groteskiškai nuspalvina kanclerio Sepinskio bandymas sugundyti Julijoną Vytautienę tuo momentu, kai didysis kunigaikštis lemtingai krinta nuo pabaidyto žirgo. „Proziškomis" priemonėmis kuriamas nekasdieniškumo, galima sakyti, oratorinio vyksmo įspūdis, ir todėl epiloge taip natūraliai jau gali suskambėti baladiškas Amžių Balsas, filosofiškai apibendrinantis užsibaigusią žilos praeities viziją:

Į aklą bedugnę, mirties ir gyvybės šaltinį,
Kaip saulė į vakarus slenka ir žmonės, ir amžiai...
O kiek tais negrįstais keliais jau tautų nukeliavo!
Jų tolimos aimanos... pergalių šūkiai nutilo!
Tik pėdas kai kur didžiavyriai ant žemės įspaudė!..
Tik balsas slaptingas... kai kam... iš anapus prabyla!..

Maironio veikalai gerokai monotoniški. Juose vyrauja rimties, graudoko iškilmingumo nuotaika. Tačiau retsykiais nevengiama ir kontrastingų intonacijų. Vienur kitur, kai orūs politiniai veikėjai sprendžia lemtingas problemas, netikėtai įsiterpia kurio nors rūmų juokdario parodijinis ka-

lambūras, ir viskas akimirksniu nušvinta kita šviesa. Netgi tokiame vienspalviame, apeiginių dainų pynėmis apipintame kūrinyje, kaip „Nelaimingos Dangutės vestuvės“, vaidilutės pagrobimas vyksta beveik humoristiniame pakrikusios šventyklos fone, kur strapinėja nuo midaus apkvaitę šventos ugnies saugotojai, o vyriausias Kūrėjas pirkliškai derasi su dievų pagalbos prašančia moteriške dėl linų kuodelio — kad esą už tokią menką auką ji norinti daug malonių išmelsti. Maironio draminė poetika itin demokratinė. Orientuotasi ne į išrankius teatro gurmanus, o į plačius visuomenės sluoksnius. Matyt, būta troškimo populiarinti žmonėse krašto istoriją, scenine forma gaivinti tautos atmintį. Žodžiu, ieškota to paties adresato, kaip ir rašant „Pavasario balsus“, „Jaunąją Lietuvą“, „Raseinių Magdę“ bei kitus kūrinius.

* * *

Apie Maironio poeziją kadaise buvo išsitarta labai kategoriškai — paseno. Apie jo dramas dar lengviau tai pasakyti. Vis dėlto ne viskas čia atgyvenę. Yra šiuose veikaluose gyvas tautos žadintojo troškimas pažinti krašto istorijos tiesą, pereiti skaudžius tėvynės kančių kelius, išaukštinti jos heroizmą ir dvasinę ištvermę. Maironis neliko vien karžygiškumo apologetas, žilos senovės idealizuotojas, nes gilinosi į praeitį su tikro istoriografo kruopštumu ir ieškojo ten dramatiškų nacionalinės patirties momentų, į daug ką žvelgė iškilaus mąstytojo žvilgsniu, vienaip ar kitaip paliesdamas ir universalius žmogaus būties konfliktus, skausmingus romantinių herojų išgyvenimus. Maironio dramų veiksmas nėra uždarytas vien nutolusių amžių rėmuose. Jo praeitis atgręžta ir į dabartį; giliai ji susijungia ne tik su V. Krėvės, B. Sruogos, V. Mykolaičio-Putino, bet ir su šiuolaikinės mūsų dramaturgijos kontekstu, naujais mūsų literatūros mėginimais atgaivinti istorinę tematiką.

O svarbiausia turbūt tai, kad visa, kas Maironio parašyta, mums yra ne vien literatūrinis tekstas, ne vien meniškumo etalonas. „Mes žinome daug didesnių poetų už Maironį,—

kalbėjo šio klasiko 100-ųjų metinių minėjime V. Mykolaitis-Putinas,— tačiau Maironis mums kažkas daugiau negu jie. Ne savo raštų gausumu, ne tematikos svarumu, ne poetiniu artizmu, o savo lietuviško žodžio galia ir poveikiu mūsų sąmonei,— žodžio, padėjusio mums rasti save, apsispręsti ir visą amžių pasilikti su savo kraštu, su savo tauta“[7].

Gal ir nelengva išvesti Maironį į modernią šių laikų sceną. Bet, kita vertus, dabartinis teatras tiek daug turi galimybių nušveisti ir pablizginti ilgai nejudintus tekstus, priartinti klasiką prie naujų gyvenimo reikmių, naujų tautos ir žmogaus likimo problemų. Šiaip ar taip, Maironis dramaturgas turėtų išlikti — jei ir nevaidinamas, tai nors skaitomas. Jis turi būti žinomas ir prieinamas.

Jonas Lankutis

[7] *Mykolaitis-Putinas V.* Raštai.—V., 1969.—T.10.—P. 592.

DRAMOS

KAME IŠGANYMAS

Keturių aktų libretas

PIRMASIS AKTAS

*Rytas. Saulė šviečia. Abudu Milvydu. Jų maži vaikai bė·
ginėja po sceną, taip dainuodami*

PIRMASIS
Kaipgi saulutė blizga gražiai!
ANTRASIS
Sveikina žiedus jos spinduliai;
TREČIOJI MERGYTĖ
Pievos žaliuoja ir plevėsuoja,
KETVIRTOJI
O plaštakėliai ore siūbuoja.
VISI KARTU
Pievos žaliuoja ir plevėsuoja,
O plaštakėliai ore siūbuoja.
PIRMASIS
Čiulba paukštyčiai, skrysta aukštai;
ANTRASIS
Linksmina žmogų saldūs balsai.
TREČIOJI
Saulei giedokime, rankomis plokime
KETVIRTOJI
Ir apsikaišę rūtą pašokime!
VISI KARTU
Saulei giedokime, rankomis plokime
Ir apsikaišę rūtą pašokime!

MILVYDIENĖ MOTINA

Iš lengvo

Vis tai vis surėdė vien gerasis Dievas:
Jis, uždegęs saulę, taip išpynė pievas.

VISI VAIKAI KARTU

Greičiau

Vis tai vis surėdė vien Aukščiausis Dievas:
Jis, uždegęs saulę, taip išpynė pievas.

Vaikai mėgina šokti dainuodami:

Sėjau rūtą, sėjau mėtą, sėjau lelijėlę,
Sėjau savo jaunas dienas kaip žalią rūtelę.

PIRMASIS

Bet debesys juodos padangėmis traukė,

ANTRASIS

Ir griovė perkūnas, ir metė žaibus.

TREČIOJI

O žmonės iš baimės mirties vien belaukė;

KETVIRTOJI

Ar Dievas tai darė? ar Dievas baisus?

VISI KARTU

Kad griovė perkūnas ir metė žaibus?
Ar Dievas tai darė? ar Dievas baisus?

MILVYDIENĖ

Vis tai vis surėdė galingasis Dievas:
Atgaivino orą ir pagirdė pievas!

VISI VAIKAI KARTU

Vis tai vis surėdė galingasis Dievas:
Atgaivino ir pagirdė pievas.

MILVYDAS

Vaikučiai, saulutė ne visada šviečia;
Kai kartais ir audros, ir skausmas paliečia.
Auklėkite Dievą širdy:
Jums bus parama ateity!

VISI KARTU

Auklėkime Dievą širdy:
Mums bus parama ateity!

Visi nuo scenos pasišalina

ZONIS

Kurs aniems nematomas iki šiol tylėjo, pasirėmęs į medį

Nekalta kūdikystė! Jai niekas nerūpi;
Po sparnu matušėlės lyg paukštis sau tupi;
Nepažįstamos jai skaudžios dvasios karionės,
Kur taip vargina, spaudžia ir pargali žmones.
O tačiau nelaimingas tas laikas ateis:
Praregės nenorėjus! Tada sopuliais
Jai krūtinę įgels abejonės žaltys,
Ir ji Dievo kaip aš Danguje nematys!
Kaip laimingas sau būčiau, kad vėlei tikėčiau,
Kad tą šventą jaunystę grąžinti galėčiau!
Bet išblyško aušra, nes diena jau nušvito!
Bet ir kelias pražuvo... ir nėra man kito!

Tame laike pasirodo scenoje Marys

MARYS
Tu vis lyg ko ieškai! Tau gaila jaunystės!
Tau gaila sapnų nekaltos melagystės!
Ar kūdikiu būti nustosi kada?
Ar žemės nebus niekados tau gana?
Tikybos aklos jau praėjo laikai:
Kam trokšti tamsybės, kad šviesą matai?
Kam ieškai Dangaus, kai be jo mums gerai?

ZONIS
Bijau tavo proto kaip peilio skaudaus:
Jis man nenutildys to balso vidaus,
Kurs sako taip aiškiai, jog gema žmogus
Ne vien užganėdinti norus žemus.
Ar veltui įkvėpta į karštą krūtinę
Tą jausmų plačių gelmę taip begalinę?
Ar veltui daug trokšta nesoti širdis
Ir kelia nuo žemės į aukštą akis?
Tikėti šiandieną ir man gal sunku!..

Bet eiti be tikslo šios žemės keliu,
Be tikslo aukštesnio?.. O ne, negaliu!

MARYS

Be tikslo aukštesnio?.. O kiek tai žmonių
Gyvena ir miega be norų tokių!..
O ką? argi jiems negerai?
Gyvenimas — trumpas kaip sapnas saldus!
O kas ten mums mirus?.. gal nieko nebus!
Kam kvaršinti galvą tikrai?
Geriau pasakyk, moteriškė graži
Su tais armoriukais... iš kurgi tai ji?
Ar būtų brangi jos širdis?
Kai žengia — deivė! O tie tamsūs plaukai!..
Lyg gundina, rodos, piktasis patsai;
Gali pražiūrėti akis!

Girdėti iš tolo giedant mergaitę maloniai, jautriai, pakiliai, bet žodžių suprasti negalima. Zonis ir Marys klausos. Giesmė eina artyn. Galop nutyla

ZONIS

Po valandėlės

O kaip ta siela giesme jausminga
Žadina viltį malonią!
Argi bebūtų ji taip galinga
Man nuraminti skaudžią karionę?
Kaip tikėti norėčiau,
Jog mylėti galėčiau
Be rūpesčio, amžiais, giliai!
Gal ir antro gražaus
Nebereiktų Dangaus!
Gal nušvistų man tamsūs keliai!

Girdėtis vėl mergaitę giedant kas kartą artyn, bet žodžių vis dar suprasti negalima. Zonis ir Marys nutilę klausos; galop pusaiškiai galima suprasti už scenos:

Tarp pakalnių plačių žalias medis linguojas;
Du balandžiu meilingai bučiuojas.

Išeina į sceną Gražutė mergaičių būry

VISOS GIEDA

Ant kranto Nerbudos pavėsiai banano
Keleivį per kaitrą vadina;
Ten Gangeso vandenys sielas išgano
Ir jas į Nirvaną masina!
Po medžiais alyvų, kur palmių viršūnės
Užmato ribas Kandagaro,
Prisėsk padūmoti saldžiai ant alkūnės,
Kaip Višnu ten dangų atrado!
Kaip, gerdamas balsimą ir timiamą,
Vijaza ten Nalį dainavo;
Graži Damajantė, kaip liepė jai Brama,
Už tai jį sapne pabučiavo.

GRAŽUTĖ

Gieda solo

Kas be meilės užbaigs trumpą žemės kelionę,
Neapkaitinęs savo krūtinės,
Ar suprasti galės šventą ugnį malonią?
Tą, kuriai nėra dvasios gelžinės,
Kurios neuždegtų jinai,
Kaip perkūno žaibai,
Liepsna pabučiavus karštai!..
O kaip sapnas gražus
Ji per amžius išbus!
Pabučiavimas jos — tai dangus!
Motinėlė graži, tu pasaulė plačioji!
Supratai savo tikslą gražiausį:
Apsikaišius žiedais apie meilę dūmoji
Ir manęs, ar aš myliu, lyg klausi!
Norėčiau, gražioji, mylėti...
Sau draugą turėti,

Jį amžiais meiliai glamonėti!..
Prie krūtinės karštos
Glausčiau jį visados,
Nebereiktų jam meilės kitos!..

Čia tiktai pasergi Zonį ir nutyla

ZONIS

Kas nors tu esi, gydai mano kančias!
Giedok! kam nustojai giedoti?
Ko trokšta širdis, gal nors kartą supras!
Nors kartą nustos gal vaitoti!
Giedok! o giedok! Tavo balsas jautrus
Taip perima širdį kiaurai!
Jau, rodos, tikiu, jogei arti dangus,
Jog švinta užtemę rytai!

Su didžiu jausmu

Aš noriu tikėti,
Aš noriu mylėti,
Aš noriu per amžius vien meilę girdėti!
Argi tikslas aukštesnis bebus?
Kad vargsta taip žmonės,
Kad žudo karionės,
Sesute, būk angelu mano kelionės!
Nuramink, užmigdyk man skausmus!

GRAŽI

Kas tavęs nemylėtų,
Ar širdį turėtų?
Aš myliu... taip liepia širdis atvira!
Ir minėsiu tą vieną
Brangiausią man dieną,
Kad prisiekiau tavęs neapleisti jau niekada.

MARYS

Kurio Graži buvo už medžio nemačius

Niekada!..
Cha cha cha!

ANTRASIS AKTAS

Vidudienis. Toli matytis dirbtuvės. Arčiau laukas, per kurį iš miesto eina kelias. Uždangai pakilus, nuo scenos išeina Marys ir Gražutė, meiliai apsikabinę ir taip dainuodami:

Apkaišę kasas mirtų stiebais žaliais,
Gyvatos išgerkim saldumą!
Juk laikas taip bėga! Ruduo kai užeis,
Jis veido užtemdys skaistumą!

CHORAS

Eidamas per sceną

Trumpos žemės linksmybės,
Kaip žolelės laukų:
Vysta veido gražybės,
Bijo ryto miglų.
Eina dienos ir metai:
Daužo audros, verpetai;
Tik vyras šalnas ištures!
Bet žolelė gražioji
Ir mergaitė silpnoji
Paliks be kasų ir garbės!
Trumpos žemės linksmybės,
Kaip žolelės laukų:
Vysta veido gražybės,
Bijo ryto miglų.
Mirties dalgis nušvis:
Mėlynąsias akis
Užmerks, kaip užmerkė kitiems!
Vienas vardas beliks!..

Ką numiręs sutiks,
Ar mums bežinoti menkiems?

Choras išnyksta

ZONIS

Scenoje pasirodęs

Tu, angele, mano sapnuotas slapčia!
Buvai man atdarius nežinomą šalį!..
Bet kam atminimais sloginti save?
Negrįš! Nebegrįš, kas sugrįžti negali!
Ieškojau širdies krūtine kruvina;
Mylėjau, kiek gali mylėti širdis!
Bet meilės skaisčios tau dabar negana:
Šiandieną Marys tau bučiuoja akis!
O būk sau laiminga, jei būti galėsi!..
Bet argi Marys tavo sielą supras?
Ar taip jis mylės? O, ir tu gal kentėsi!
Ir mano tada gal atjausi žaizdas!
Nuo žemės norėjau taip, rodos, mažai:
Vien atilsio trumpo kaip sapno meilaus!
Ir to be širdies pavydėjo jinai!
Tai kas gi man lieka? Kas lieka toliaus?

Girdėtis daug balsų, negerai sutariančių kas kartą artyn. Ūkininkai vargdieniai — vyrai, moterys, vaikai — eina per sceną, skurdžiai giedodami

VARGDIENIAI

Ūkę ir kraštą didžturčiams palikę,
Eisim, kur akys ir kojos nuves;
Gal, nors ant kryžkelio laimę sutikę,
Kiauras pakreipsime sau kepures!
Sveikos tėvų pasilikite šalys,
Ašara, prakaitu mūsų aplietos!
Vargšą visur užmatys Visagalis;
Kitos priglaus nepažįstamos vietos.

Nėra teisybės ant žemės plačios,
Auksas tik viską ir gali, ir daro:
Nėra ant jo nei drausmės, nei valdžios,
Vargdienį žmogų kaip šunį jis varo!..
Vyrai, jūs ąžuolai!
Moters, jūs skarmalai!
Puspliki, tekini
Jūs vaikai — žiogai!..
Trauksme į kelią kas kartą tolyn;
Barkšos mums kaulai kas dieną nuogyn!
Gal užsidirbsme nors ant sausos
Duonos juodos!

ZONIS

Į kokias tai traukiate, broliai, šalis?
Dėl ko ta rūstybė ant alkano veido?
Ir jus gal nuvylė sapnuota viltis?
Ar Viešpats maldos neišklauso? apleido?

VARGDIENIAI

Ne Dievas apleido, tik žmones pikti;
Užtektų juk vietos ant žemės plačios!
Bet virkdo didžturčiai; jų duona — karti,
Ir kaipgi čia vargšui viltis neatstos?
Gerai sau ponaičiams, kai rūmai jų žiba:
Gal švilpauti dainas: jiems dirba tarnai;
Bet vargšui lopai ant pečių vien tik kyba,
Ir jam vien Amerika kvepa tiktai.
Marys pargabeno sau kokią ten Marę;
Jų pokyliams reikia nemaž pinigų:
Pardavęs dvarus, mus nuo žemės pavarė,
Ir eik po velniais iš pastogės tėvų!

Išeina

ZONIS

Taip rūstingi tie žmonės, bet kuo jie kalti?
Ar kad rankos pūslėtos ir pirštai nutrūkę?
Iš jų prakaito-kraujo tu vyną geri,—
Jie į svetimą šalį keliauja aprūkę!
Argi meilės ieškoti, svajoti saldžiai,

Kai tiek vargšų be duonos, be stogo keliauja?
Prakaitavę per kiauras naktis, vargdieniai
Visą uždarbį gali suimti į saują!
Kai didžturčiai be rūpesčio lošia būbnus,
Kai šimtais leidžia grašį po svetimą šalį —
Vargšas ašaras geria ir valgo pelus,
Ir teisybės geruoju atrasti negali!
O tos žaizdos taip skaudžios ar vienos tiktai
Ir taip spaudžia, ir graužia, ir virkdo žmoniją?
O, pažvelk tik plačiau! Ką ant žemės matai?
Spaudžia tautos tautas, ir naikina, ir rija!
Galios viršus visur! Kruvini jos keliai!
Vis tai kova už būvį, kaip Darvinas sako!..
Ne, ne meilės ieškoti, sapnuoti saldžiai,
Reikia vaisto žaizdoms, reikia naujo mums tako!

Girdėti už scenos kaskart artyn dainuojant

Gaudeamus igitur,
Juvenes dum sumus!
Post jucundam juventutem,
Post molestam senectutem
Nos habebit humus.

STUDENTAI

Vita nostra brevis est,
Brevi finietur;
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcetur.
Vivant omnes virgines,
Faciles, formosae!
Vivant et mulieres
Tenerae, amabiles,
Bonae, laboriosae!
Pereat tristitia,
Pereant osores,
Pereat diabolus,
Quivis antiburschius,
Atque irrisores!

ZONIS

Ne tai jau dainai! Ne tai išpultų, broliai!
Skambėt iš krūtinės jaunos!
Dainavo amžiais jaunimas taip lig šiolei,
Bet argi ilgai taip giedos?
Kai žmonija kas dieną vaitoja baisiau,
Ar dainuoti be rūpesčio taip ir toliau?
Žmonijos dejavimai,—
Jūsų juokavimai...
Ar ironijos reikia daugiau?!

STUDENTAI

Jei raudą sau nori raudoti, raudok!
Tik mums tais šešėliais juodais neužstok:
Verkšlenti bus laiko gana!
Bet jei uždainuoti ką gera gali,—
Užtrauk! Jei patiks, mes pritarsme visi:
Ne taip bus nuobodi daina!

ZONIS

Rečitatyvu

Gerai! uždainuosiu aš giesmę jums naują,
Tik vien ne taip linksmą, kaip laukiate jūs.
Jei esate vyrai, sujudins ji kraują!..
Jei vis dar vaikai, tai ant vėjo pražus!

Gieda

Kas vargdienį žmogų, beturtį priglaus,
Kad nulemta rūmams žibėti?
Kas širdį parodys, varguolį užjaus,
Kad nėra už tai kam mokėti?
Bepigu didžturčiui: jis auksą paskleis,—
Šimtai sieks jo rankos bučiuoti.
Beduoniai jam lauką eis dirbti būriais,
O jis pasiliks bekekšuoti!
Kame gi teisybė? Ar žmonės visi
Nelygūs, ar vargšas, ar ponas?
Kodėl gi vienam šviečia rūmai keli,
Kitam gi nelopytas šonas?

Lygybę, liuosybę, brolystę visų...
Šitai, kas giedoti jaunimui!
Tegul gi ir turtai, ir jungas vargų
Bus lygūs visam sutvėrimui!

Paskutinėms eilėms pradeda pusbalsiu pritarti ir studentai. Tuo tarpu pradeda pasirodyti iš užpakalio apiplyšę darbininkai, kurie taip pat rūstai pritaria. Zonis kaskart gieda karščiau

VISI

Jau visi aiškiai

Užtrauksme naują giesmę, broliai!
Kurią jaunimas tesupras!
Ne taip dainuosme kaip lig šiolei:
Kitas mąstysime dūmas!
Drąsiai, aukštai
Pakils balsai,
Uždegs šalčiausį kraują:
Užgims darbai,
Nušvis žaibai,
Pradės gadynę naują!
Į darbą, broliai, vyrs į vyrą!
Drąsiai su noru prakilniu!
Paimsme kardą, mokslą, lyrą
Ir žengsme naujesniu keliu!
Drąsiai, aukštai
Pakils balsai,
Uždegs šalčiausį kraują ir t. t.

Uždanga nusileidžia. Balsai dar girdėtis, bet neaiškūs

TRETYSIS AKTAS

Pavakarys. Kelias medžiais nusodintas. Stovi trys vyrai augaloti, sagtiniais diržais persijuosę

VIENAS

O ką gi, brolyčiai, išalko skilvys,
Ir gerklę suvilgyti laikas seniai!
Kur uždarbį gauti? Stypsok, vargdienys:
Didpilvio nei vieno! Nususę keliai!

VISI

Kas vargdienį žmogų beturtį priglaus,
Kad nulemta rūmams žibėti?
Kas širdį parodys, varguolį užjaus,
Kad nėra už tai kam mokėti?
Bepigu turtingam! Jis auksą paskleis:
Šimtai sieks jam rankos bučiuoti!
Beduoniai jam lauką eis dirbti būriais,
O jis pasiliks bekekšuoti.

VIENAS

Pusbalsiu

Ts!.. Bet iš lieso ponaičio mėsos
Išalkusiam maža naudos!

ZONIS

Giedokite, broliai! Dėl jūsų vargų
Bus balsimu toji giesmė!
Lygybė, brolystė, liuosybė visų —
Tai auštanti jūsų žvaigždė!

VISI BŪRAI

Rūsčiai

Mažai iš dainavimo pelno bebus;
Geriau, jei taip doras esi,
Iš savo mašnos iškratyk skatikus,
Tai būsime lygūs visi.

Girdėti ploni balsai; kas kartą dainuoja arčiau. Saulė arti laidos

KETURI VAIKAI

Bėgdami per sceną

Rytõ! vis rytõ!.. Kaip prailgo belaukti!
Pavasaris mielas išaušo seniai;
Rugiai sužaliavę pradėjo jau plaukti...
Vis nėra tėvučio! nedulka keliai!
Šiandieną! šiandieną nors kartą jau vieną!..
Šiandieną priglaus prie krūtinės visus!
Juk sakė matutė, kad grįžta šiandieną;
Ir gal nebetoli tėvutis brangus!
Greičiau, tekini!
Saulė leidžias graži;
Šiandieną!.. Juk jau ne ryto!

Girdėti moteriškės balsas: uhu! Vaikai truputį nutilę ir paskui atsisukę atgal

Tai tėtušis kitu
Gal pargrįžo taku,
Nes šaukia matutė namo!

Išnyksta

ZONIS

O, laimingas jisai!
Taip jį myli vaikai;
O jo vardas bus amžiais garsus:
Nors didžiūnų kilmės,
O taip nieks nemylės,
Kaip jisai numylėjo vargšus.
Bočių brangią tėvynę

Jis kaip milžinas gynė.
Taip per seimą dar nieks nekalbėjo
Už brolystę, liuosybę,
Už beluomę lygybę;
Kas negerbs taip brangaus apgynėjo?

BŪRAI

Rūstai

Už lygybę, už lygybę, bravo!

ZONIS

Pamatęs iš tolo Milvydą

O, antai ir jisai, linksmas grįžta patsai!
Būk pasveikintas mums! Laukia broliai liuosi,
Apgynėjo brangaus išsiilgę visi.

BŪRAI

Ironiškai

Laukia visi, laukia visi.

MILVYDAS

O, kaip miela išgirst kalbą savo šalies!
Kaip saldu, kad pasveikindamas ranką išties
Tau brolis, ilgai nesimačius!
Jau užmiršti vargus,
Nes tėvynės dangus,
Jos žemė, tau širdį sukračius,
Džiaugsmu sušildo,
Ramiai nutildo
Sielos jausmus!
Būkit, broliai, pasveikinti mano šalies!
Ir tu, vargše darbštus, kurs prieš aušrą kelies
Į darbą, tėvynės artojau!
Esme broliai visi,
Ta idėja graži
Ne mano, nors ją ir užstojau:
Tautų liuosybė,

Luomų lygybė
Eina pati...

Saulei nusileidus greitai temsta

BŪRAI

Ironiškai

Mes sau būrai aprūkę, kurgi mums besuprasti,
Ką ten nutarė seimas ar galvočiai liuosi!
Bet sunku įtikėti, o sunkiau dar atrasti,
Kad sau lygūs ir broliai būtų žmonės visi.
Rods, taip moko tikrai katekizmo pradžia;
O jei nutarė taip ir didžiūnų valia,
Tai iškratęs tuojau muštinius iš makšnos,
Tavo broliams paberk dėl lygybės pilnos!

Rodo revolverį

MILVYDAS

Nustebęs

Sulyginta mus; skaudūs pančiai nukrito
Nuo vargdienio kaklo! Bet argi tik tam,
Kad vienas pripuolęs išplėštų kitam,
Ką pats neuždirbęs išlaidys rytõ?
Darbuokimės lygiai, kiekvienas kaip gali,
O prakaitas lygus sulygins visus;
Kiekvienas teisingą atims savo dalį,
Ir skyriaus tarp pono ir būro nebus.

BŪRAI

Cha cha cha!

ZONIS

Palaukite, broliai! Kad valdžios iširs,
Išrinksme kitas, jos turtus padalys;
Jos darbą ir uždarbį lygų paskirs,
Ir bus tarp visų šventas, lygus ryšys:

Ir brolis ant brolio daugiau nebepyks.
Kai sąlygos bendros Prudono* įvyks.

BŪRAI

Ironiškai

Cha cha cha! Cha cha cha!
Tinka mums ta šneka!..
Tik, broli, atmink, jogei jaunas esi:
Įkris tau į akį mergaitė graži,—
Prakiši nemaž pinigų;
Mes — būrai sukumpę! Atšalus krūtinė!
Mus gali sušildyti vien tik degtinė:
Ir mums nebeliks pinigų!
Tasai, nei linksmybių, nei vyno gardaus
Negerdamas, pelną į makšną bekraus,—
Kame bus lygybė visų?
Dabar nebe tie jums laimingi laikai,
Kai klausė bernai dykaduonių aklai,
Nūn reikia lygybės tikros!
Pakol neiškarsme didpilvių storų,
Pakol nesudegysme jųjų dvarų**,—
Brolystės nebūsią bendros.

Matytis dirbtuvės užsidega: darbininkai eina iš jų dainuod mi; gaida kaip: „Kas vargdienį žmogų beturtį priglaus bet žodžių negalima aiškiai suprasti

Kaip jauną tave tik prie medžio pririšme,
O tam štai po padų ugnelę pakišme:
Kur turtai, greičiau išgiedos.
Cha cha cha!
Bus lygybė tikra!

---

* Garsus prancūzų rašytojas, komunizmo autorius.

** Kad komunizmas per žmonių ištvirkimą prie to priveda, tai parc kad ir suirutė Rusijoje 1905 ir 1917 m.

Dainuodami paskutines eiles, vienas riša Zonį prie medžio; kiti išveda nuo scenos Milvydą. Trumpa tyla. Aukštai nematomas choras pradeda iš lengva liūdnai giedoti. Iš pradžios žodžių negalima suprasti, paskui pusaiškiai:

Ir kaip be Tavęs nelaimingas supras?

Visai aiškiai

Kaip laivas ant vilnių, kaip medis nuo vėjo
Neranda ant žemės ramumo žmogus;
Kai tiki, jog švinta,— vėl audros užėjo
Ir dangų užtemdė, pakirto sapnus!
Kur galas tų marių? Kur kraštas žadėtas?
Jo klystanti ieško per amžius mintis!
Jau, rodos, netoli! Mojuoja žvaigždėtas,
O tiek milijonams nematomas jis!..

MARYS

Nepasergėjęs Zonio eina per scena

Sulaukėme laiko! E, ką besakyti!
Kaip avys apsvaigusios žmonės sumišo!
Piktasis iš pragaro dantis iškišo
Ir džiaugias, lyg tykoja žemę praryti.
Tvarkos nebeliko, nei proto visai;
Ryto ar gyvęsi, žmogus nežinai.
O, galvos tos karštos, nevertos skatiko!
Graži man lygybė! Kodėl nesapnuoti?..
Gera man lygybė: kitam atiduoti,
Ką tėvas uždirbęs vaikams tepaliko!
Bet vandenį drumzdžia (tas pikta užvis)
Ne vienas, kad gaudyt paskui sau žuvis!

Pasergėjęs pririštą Zonį

Už ką gi sparnus tau pririšo draugai?
Ar gal kad nelėktumei taip per aukštai
Nuo žemės į dangų sapnuotą?
Bet aš tau paleisiu, brangiausi, mazgus:

Juk gal nuo šiandieną kiek proto pribus:
Naudingas pamokslas tau duota.

ZONIS

Atstok nuo manęs tu su protu didžiu!
Aš vien neapkęsti tave tegaliu;
Eik lūpas mergaičių laižyti lipšnias!..
Mes dar susitiksme!.. Atstok nuo manęs!..

MARYS

Žinau, už Gražutę rūstingas esi;
Gailies, kad tau davė pamokymą ji:
Daugiau nelaikyti sau angelu vėjo,
Kurs rasit jau šimtą bučiuoti mokėjo.
Tai vėjo papauškos! Laikau prie savęs
Laikotarpį trumpą!.. Tu pyksi už jas?
Sudiev! Gal tos virvės į protą atves.

Išeina nuo scenos

ZONIS

Po valandėlės

Tamsu ir baisu!.. Ir nebėra, kas ranką paduotų!
Vienintelis vienas jaučiuosi ant žemės visos.
Iš tiek idealų, jaunystėje mano sapnuotų,
Kas liko? Tik vien atminimų eilė be rasos!
Ir kam aš ant žemės? Kas liepė iš motinos įsčiaus
Man dieną išvysti? Kam reikia manęs?
Kas liepia man augti tarp saunorų, tarp melagysčių?
Ir uždengė kelią, kursai, nežinau, kur nuves!
Aplinkui tyla vien šalta!.. norints dega krūtinė!
Atsakymo nėra!.. Ir kaipgi baisi ta tyla!..
Kur tikslas to būvio? Kur jo priežastis pirmutinė?
Ar niekas to klausimo man neišriš niekada?

Iš debesų išplaukia mėnuo. Eina per sceną du aukštu vį ru; plaukai jiems ilgi, žili. Labai tarp savęs užsišnekėję, pradžios negirdžia ir nemato Zonio. Galop „neišriš" išgird pakelia galvas

Trumpa tyla. Zonis žiūri į juos ir tyli

VIENAS

Į antrą

Jis prašo atrišti.

Prieina ir atriša. Zonis nieko nesako ir nesupranta

ANTRASIS

Į Zonį

Tu atrišti prašei!

ZONIS

Kaip proto sumišime jų neregėdamas

O, man atsakyk! Atsakyk nors tarp griausmų-perkūnų!
Aš noriu išgirsti bent balsą, nors mestų žaibus
Kas liepė tarp skausmų gimdyti tai motinai sūnų?
Atsakymo nėra!.. Ir argi per amžius nebus?

VIENAS

Į antrą

Gal protas aptemo? Kvėpuoja giliai;
Jį perėmė visą, matyt, sopuliai.

ANTRASIS

Į Zonį

Tu atrišti meldei: taigi laisvas esi,
Ir kur nori dabar jau keliauti gali.

ZONIS

Lyg iš miego

A!

PIRMASIS

Tu atrišti meldei: taigi laisvas esi,
Ir kur nori dabar bekeliauti gali.

ZONIS

O, meldžiau aš išrišti, bet argi galėste?

Ar į klausimą man atsakyti mokėste?
Ar į klausimą didį man atsakyt išgalėste?

FILOSOFAI

Mes atrišom tave, o į klausimą tavo
Turi būti jau mokslas atsakymą gavo,
Jei tik klausimas tavo svarbus jau tikrai.
Bet kokį gi tai klausimą didį statai?

ZONIS

O, mokslas!.. Žinau, man nedaug atsakys:
Jis moka nuodais tik apduot kaip žaltys;
Kas šventa ir aukšta, jis viską naikina;
Kiek protą apšviečia, tiek širdį marina;
Jis moka išjuokti jaunystės sapnus,
O pelno nežino iš to ar bebus;
Jis moka vien griauti, o nieko nestato;
Ką apčiupi rankomis, tą ir temato.
Prakeikti bedūšiai, mokinę mane
Ir varvinę mirtį į širdį slapčia!

FILOSOFAI

Tu mokslą paviršiumis tik pažinai;
Jau Bekonas didis pasakė seniai:
Jog mokslas vien menkas kaip pelkių ugnis,
Ir širdį užšaldo, ir temdo akis!
Bet antras yra taip kaip marios gilus,
Kurs šviečia tarp mokslų kaip žemei dangus:
Tai filosofija!..

Trumpa tyla. Zonis žiūri į juos ir tyli

Jei žemė nežadina tavo krūtinės,
Jei ieškai daiktų priežasties pirmutinės,
Esi abejojimą tikrą pažinęs,—
Būsi filosofu!..

ZONIS

Mylėjau, bet meilė apvylė mane;
Visuomenės labo ieškojau, minia
Už tai geradarius kryžiuoja;

Tai gal filosofija irgi meluoja?

FILOSOFAI

O, ne! Ji senatvėje sielai paguoda!
Ji amžių problemoms atsakymą duoda!
Kas išmintį myli, to ji neapvils:
Joj žemės troškimai ir kančios nutils.

ZONIS

O, duokit tikrai man kančių užmiršimą
Ir klausimams mano galop išrišimą!

Uždanga nusileidžia

KETVIRTASIS AKTAS

Pavakarys. Toli matytis kapai ant kalnelio: arčiau keli medžiai. Jų viename — Dievo Kančia. Pranciškonis scenoje juoda suknele apsivilkęs, pančiu persijuosęs, ražančius prie šono prisegtas

PRANCIŠKONIS

Imdamas į rankas ražančių

Už klystančius žmones meldžiuos prie Tavęs,
Aukščiausi, maldų neatmesk!
Malonės rasa atgaivink krūtines!
Į kelią paklydusius vesk!..
Tiek piktos galybės jų amžiais skandino!
Atleisk jiems, kad klysta: ką daro, nežino.

VAIKAI

Atbėgdami artyn

Tėvutėli brangus, pasimelsk ir už dūšią
Tėtušio, kad Dangų regėtų!
Kad pagrįžtų prie Dievo mums tėtušį užmušę,
Kad Dievą ir jie pamylėtų.
Kad užaugtumėm Dievui, kaip trokšta matušė,
Kad naudą ir žmonės turėtų!

PRANCIŠKONIS

Jūsų maldos nekaltos, maži angelėliai,
Galingesnės! Ant tėvo kapų
Atsiklaupę prašykit, kad melstųsi vėlei,
Suklaidinti žmonių nelabų.

Paprašykit ir sau, kad gyvatos gale
Nesuklystumėt, Dievo malonės.
O tėvutis ir taip jau aukštai Danguje:
Jis mylėjo ir Dievą, ir žmones.

Vaikai, bėgdami ant kapų, gieda

PIRMASIS VAIKAS
Ant tėvučio kapų — ant krūtinės šaltos,
Paprašyti sau Dvasios šventos,
ANTRASIS
Pasiskubinkim greit be gaišties, tekini,
Paprašyti, kad mūsų visi
TRETYSIS
Žingsniai būtų visi ir gyvatos gale
Kaip tėvučio, kursai Danguje.
KETVIRTASIS
Kad paklydę visi vėlei melstis mokėtų
Ir kad Viešpatį Dievą mylėtų!

Pranciškonis, ražančių kalbėdamas, nueina gilyn į sceną, vaikai toli matytis ant kapų suklaupę

ZONIS

Ant scenos pasirodęs

O, dabar numanau!.. Nors man nėra lengviau,
Rodos, juoktis galiu... cha cha cha cha cha cha!
Vargšas Hartmano Dievas vis kenčia daugiau,
Kam pažino save?.. Mus išgelbės kulka!..
Paikas Augustas Komte! Užrišti akis
Jis norėtų!.. Prasmek!.. Vien akli kirminai,
Biją saulės šviesos, žemę amžiais beknis!
Aš norėjau regėt!.. Man tos žemės mažai!
Dievas Hartmano rasit taip pat negudrus,
Bet žinau, ko jam reikia; padėti galiu:
Vienas šūvis išriš mums žabangus visus;
Žaibu bėga mintis greito švino keliu.

Išsiima revolverį

Vienas šūvis tiktai!
Kad bent eitų kiaurai
Per širdį, kur laimės nerado!
Kad nurimčiau ant amžių be žado!

GRAŽUTĖ

Pasirodo scenoje Marys ir Gražutė, kurie nepasergi Zonio

Už ką? O už ką? Be rytojaus pražuvus...
Bijosiu dienos kaip vagis!
Nakties pageidimams tik įrankiu buvus,
Kur žengsiu? Kur dėsiu akis?
Tau pašvenčiau viską, o aš nelaiminga!
Tu sotus iščiulpęs... aš nereikalinga!
Rytoj į nagus tau įkris
Kita!.. o, suprantu! kita neprotinga!

MARYS

Atstok! Tu mylėti manęs negali:
Mus perskyrė kalnai ir upė gili!

GRAŽUTĖ

Tavęs negalėčiau mylėti?.. ar klausi?
Paklausk ne manęs, tik krūtinės!
Tik meilės ji trokšta... Tą turtą brangiausį
Prakeiktas į purvą sumynęs!

MARYS

Žemà! tu man meilę vien kūnišką rodai,
Atstok nuo manęs! jau per daug nusibodai!

GRAŽUTĖ

Prakeiktas!

ZONIS

Šaudamas į Marį

Prakeiktas ant amžių tu būk!
Tiek žudęs be dūšios, su dūšia pražūk!

Marys virsta be žado

GRAŽUTĖ

O, aš nelaiminga!
Nedoras žmogau!

Į Zonį sako, bet į jį nežiūrėdama

Ko lauki? Krūtinę šitai atstatau;
Ar šūvio pritrūko jau tau?

ZONIS

Pritrūko... o taip... bet ir sau!

Čia Gražutė pakelia akis į Zonį ir jį pažinus ir nustebus pavirsta lyg į stovylą

PRANCIŠKONIS

Kursai ant šūvio balso pasiskubino prie nabašninko

Be žado!

Į Zonį

Negeras žmogau, užmiršai,
Jog Dievo teisybė atmonys už tai!
Jog kraujas pralietas žmogaus nekaltai
Į Dangų atkeršymo šauks!

ZONIS

O, ja! tegul šaukia!.. Nors tigru užkauks,
Atsakymo sau nesulauks:
Kur Dievas? Jo nėra visai.
O tas, kurs čia guli, nebuvo žmogus,
Nes vien tiktai gyvulio sekė geismus;
Ko geidė, atrado šitai!..

PRANCIŠKONIS

Jei Dievo tau nėra, už ką gi tada
Tu pyksti, jog šis krūtine atvira
Tik žemės ieškojo vienos?
Bet proto klausai: ar nesako jisai,
Jog Dievas yra? Akimis nematai,
Bet sąžinės klauskis grynos!

O, klauskis pasaulio ar marių vilnies,
Kad ji tau po kojų blaiviai išsities,
Kas judina marių platybę?
Paklausk norint žiedo, kurs antkeliais žydi,
Kuriam ir Saliamonas rūbo pavydi,
Kas žiedą aptaisė gražybe?
Pažvelk tik į dangų! Žvaigždžių milijonai,
Gražiau, kaip Romėnų rimti legionai,
Paskirtais sau eina keliais!
Ar tu prisakei užtekėt Vakarinei?
Ar neliepė melstis Aukščiausis krūtinei,
Kai rausta aušra spinduliais?

Gražutė pradeda verkti, nenorėdama to berodyti

ZONIS
Saldžiai ta poezija širdį užgauna,
Bet protą pajudinti gali tik jauną!
PRANCIŠKONIS
Vien protui tiki? ar jo klausei kada,
Kai virpi žvaigždėta pasaulė visa,
Kas pirmas jos stūmė kampus?
Stebėtiną tvarką matai prigimimo!..
Ar darbas tai vien tik atsitikimo?
Ar taip sako protas gilus?
Paklausk tik materijos! ji atsakys,
Jog amžiais gyvybės pati neįgis:
Jai dvasios reikėjo gyvos!
Ir protas, ir mokslas daiktų priežasties
Visur ieškinėja! Kodėl gi užties
Nenori ieškoti pirmos!..
ZONIS
O, man nesakyk, kad ašai nenorėjau
Ieškoti pirmos priežasties!
Kiek metų padėjau, nakčių iškentėjau,
Išsmilkusios klauskis akies!
Bet nieks nepasotino amžino bado:
Ko nėra, tai mokslas jau to ir nerado!

PRANCIŠKONIS

Ne mokslas nerado! Nebuvo sunku
Jam rasti!.. Tai žmonės klaidingu keliu
Išėjo... ir Dievo nerado.
Ne mokslas tai kaltas, vien patys tik žmonės:
Užtai be rasos ir žvaigždės jų karionės,
Užtai nenutildo sau bado.
Ar Kristų arčiau bepažinti stengeis?
Ne taip kad daugumas, tik norais pigiais,
Iš tolo, be tyrinėjimų,
Iš vienų tik užmetinėjimų!..

Žmonės subėgę išneša Marį. Valandėlę tyla, nes girdėtis giedant iš lengvo ir liūdnai vaikus ant pusiaukelio. Jie, šūvio balso išsigandę, iš tolo stebėjos. Paskui matydami, kad žmogžudys nieko nedaro Pranciškoniui, pradrįso ir artinas pamažu; pusiaukely galima suprasti juos taip giedant:

VAIKAI

Jei kruviną ranką, pagalbos prašydams, išties,
Atleisk! nes be Tavo malonės nebėra vilties.
Apšviesk sutvėrimą, kad amžiną tiesą pažintų!
Ir artimas artimui keršto žabangų nepintų!
Už klystančius žmones, Aukščiausi, maldų neatmesk!
Meiliai iš tamsybių kaip Tėvas suvargusius vesk!
Atleisk! nes ką daro patsai gal paklydęs nežino;
Atleisk, jei bedieviai jam meilę širdyj užgesino!

Vaikai suklaupia po kryžium

ZONIS

Truputį pajudintas vaikų giesme

Ko tyli? Aš trokštu!.. Kalbėk man daugiau!
Man klausant tavęs, rodos, švinta aiškiau;
Prie Dievo mokėtumei protą palenkti;
Bet viską aš tau ar galiu atidengti?

Klausyk, būsiu atviras: kad ir norėčiau,
Jau, rodos, šiandieną tikėt negalėčiau.

PRANCIŠKONIS

Suprantu, suprantu!.. Apšviest negana
Vien protą: tikyba — Dangaus dovana,
Palenkianti širdį žmogaus.
Bet mokslas nors viską patsai nepaveiks,
Daryk ką gali, o Dangus ją suteiks,
Nematomai širdį užgaus.

ZONIS

Gal Dievas yra, bet apleido Jis žmones!
Jis didis: nerūpi Jam mūsų karionės:
Ant žemės tiek ašarų ir sopulių!
Ir tiek be paguodos širdies gedulių!
Aš ranką norėjau žmonijai paduoti,
Liuosybę, brolystę, lygybę sapnuoti,
Norėjau apsaldyti skausmų nors dalį!
Bet, o beprotys! Tavo maldos — sapnai!
Ant žemės vien pragaras; Dievas patsai
Pagelbėt nenori ar rasit negali!

PRANCIŠKONIS

Tu ranką norėjai žmonijai ištiesti,
Bet dvasiškai jos nemokėjai apšviesti!
Be Dievo visur vien tik pragaras bus!
Brolystė, lygybė — tie gražūs ryšiai
(Žmonijai juos paskelbė Kristus seniai)
Tik amžiais per Dievą sutaikins visus!..

ZONIS

Man vienas dalykas patinka tikrai,
Kad jums moteriškės — tai velnio tarnai:
Kaip Ievos tik gundinti moka.
Prakeikė vertai Šopenhaueris jas!
Jos amžiais gyvenimą pragaran ves,
Pagundos nuodų joms ne stoka.
Tau širdį sumindžioti — joms negana:
Nevaržomos laisvės svajojas diena,
Norėtų pasaulę valdyti...

Prakeiktos! Prieš amžius ant to sutvėrimo
Jau Dievo išspausta žymė prakeikimo,
Ir turi tarp skausmų gimdyti!

GRAŽUTĖ

Sunykusią sielą kančių pragare
Taip skaudūs tie žodžiai ne ką jau užgaus;
Bet plak savo vyriška ranka stipria!
Teisingas esi kaip bausmė iš dangaus;
O, plak! Tik kalbėk: tavo lūpų versmė,
Nors diegtų į širdį ugnim prakeikimo,
Man visgi skambės kaip anųdien giesmė!
Vien tylo, be žodžių bijau pasmerkimo...

Iš skausmo nutrūksta jai žodžiai

VAIKAI

Prie kryžiaus suklaupę

Neduok, Amžinasis, tai dūšiai žmogaus,
Kuri dabar stovi ant teismo baisaus,
Pražūti! Jai atilsį duok!
Jai amžiną atilsį duok!

PRANCIŠKONIS

Sūnau negeras! užtraukti gali prakeikimą:
Pakelti ranką ant motinų mūsų drįsai!
Ir paskutinį gražiausį Dangaus sutvėrimą
Pažeminai taip nedorai!
Ieva pirmoji prieš amžius puikybe suklydo
Ir kaip tarnaitė per tūkstančius metų kentėjo,
Bet iš Marijos Jokūbo žvaigždė mums pražydo,
Ir era kita prasidėjo.
Kas meile vyrui palengvins vargus kaip ne ji?
Poetų giesmei ar kas tiek suteiks įkvėpimo?
Kas jaunikaitį į darbą uždegs akimi
Ir bus jam žvaigždė atgimimo?

GRAŽUTĖ

O aš, o Dievuliau, visų akyse

Buvau paleistuvė, piktoji dvasia!..

Verkia

VAIKAI

Į Zonį

Kad matušė tave dar mažutį augino,
Ar rankelių sudėt dėl maldos nemokino?
Pasimelsk nors šiandieną už kraują pralietą:
Kad Dievutis tau širdį suminkštintų kietą!

PRANCIŠKONIS

Bet ta karalienė be Dievo nustos pašaukimo;
Žemų pageidimų liks įrankiu vėlei tiktai;
Kalta bus pati! o be jos nebebus atgimimo!
Akla! tiek galėtų jinai!
Tačiau jos nekeikiu: ją mūsų laikai suklaidino,
Išplėšė jai Dievą, jos žvaigždę užtemdė piktai;
Ne vieną paskui nusiminusi klaidą pažino,
Ir kiek iškentėjo už tai!

GRAŽUTĖ

Lyg atbalsiu atkartoja

Ir kiek iškentėjo už tai!

Po valandėlės

Kad nors bent iš meilės aš būčiau tada!..
Kad būčiau prie Mario bent linkus!.. Bet ne!..
Juk, Zoni, mylėjau tave visada,
O visa anuomet... lyg būta sapne!
Jaunystė! Jaunystė! Kiek kartų juokais!
Nuklysti negrįžtamais melo takais!

Verkia

Toli nematomas choras gieda piano

Trumpos žemės linksmybės
Kaip žolelės laukų:

Vysta veido gražybės,
Bijo ryto miglų.

Balsai tolumoje pamažu dingsta

VAIKAI

Na neverk, panytėle: Dievutis brangus
Daug atleidžia greičiau negu kaltas žmogus;
Vien tik reikia Jo melsti malonės,
Pasimelskim už klystančius žmones!

Saulė leidžias; jos paskutinieji spinduliai gražiai nušviečia dangų. Girdėtis varpo skambėjimas „Angelas Dievo". Vaikai, Pranciškonis ir Gražutė klaupias. Zonis kai kurį laiką dar stovi sujaudintas; galop klaupias patsai. Iš aukštybių girdėtis Angelų giesmė:

Gloria in excelsis Deo
et in terra pax hominibus
bonae voluntatis, bonae voluntatis.

Uždanga pamažu nusileidžia

G a l a s

NELAIMINGOS DANGUTĖS VESTUVĖS

Keturių aktų libretas
su epilogu

I AKTAS

Manvydo kunigaikščio rūmų salė. Manvydas sėdi

TARNAS

Valdove! Kardininkų vokiečių pasiuntiniai
Atvykę nori tartis dėl belaisvių.

MANVYDAS

Aš laiko neturiu dabar su jais kalbėti,
Už mūsų talkininko Kundroto, mozūrų kunigaikščio,
Išleisdamas vienturtę dukterį Dangutę.
Pasiuntiniai gal pasilikt vestuvėms, o belaisvius
Geriesiems mūsų paaukosime dievaičiams.
Dabar užleiskime mergaitėms šią seklyčią,
Kad tuoj pradėtų čia vestuvių tvarką.

Manvydas su tarnu išeina, įbėga pro kitas duris mergaitės, linksmai dainuodamos ir šokdamos oželį

Oželi barzdotas, kaktoj du ragiukai,
Parodyk, kaip šoka išdykę berniukai!
Oi tuta, oi lili, oi me ke ke ke!
Oi tuta, oi lili, berniukai šitaip.

Trepsena kojomis

Oželi barzdotas, pakraipęs ausytes,
Parodyk, kaip sveikinas drovios mergytės!
Oi tuta, oi lili, oi me ke ke ke!
Oi tuta, oi lili, mergaitės šitaip.

Nuleisdamos akis, kukliai pritupia

Oželi barzdotas, daug matęs ir klausęs,
Parodyk, vestuvėms kaip katinas prausias!

P. Tallat-Kelpša, pasiryžęs šiam libretui parašyti gaidas (operą) apmetė smulkų jo planą, kurį aš, bent kiek saviškai pertaisęs, ataudžiau.

Oi tuta, oi lili, o me ke ke ke!
Oi tuta, oi lili, štai katinas taip!
Kaip šoka, oželi, lokys ir lapute?
Kaip pritaria jiems ir genys, ir gegutė?
Oi kuku, oi du du, ot taip, ot šitaip!
Oi kuku, oi du du genys ir gegutė.

Įeina Dangutė su savo drauge Meilute, prisiskynusi gėlių, deda jas ties Praurimės statula ir liūdna, susimąsčius stovi

MERGAIČIŲ CHORAS

Ko liūdi? ko liūdi, sesute širdele?
Ar gaila vainiko, žaliųjų rūtelių?
Ar gaila darželio, jaunųjų dienų?
Ar savo šalelės tėvelių namų?
Netraukia širdelės šalis tolima?
Bernužis netinka? Anyta pikta?

MEILUTĖ

Sesutės! Savo sielvartoj valdovė
Tylos norėtų ir ramumo.

Visos tyliai su Meilute išeina

DANGUTĖ

Puošdama statulos pjedestalą

Ar sėdžiu, ar einu, ramumo nerandu;
Vis nėra jo! Jo nėra nei šiandieną!
O buvo pažadėjęs dar kaip vakar čia atvykti!..
Dangutę savo bus užmiršęs? ar mūšy gal nužudytas?
Tėvelis verčia už nemylimo tekėti,
Tekėt tuojau!..
Kas išvaduos mane iš tos nelaimės?
Matutės nėra: kas be jos užtars?

Gieda lėtu tempu

Juokiasi saulė, iš dangaus žeria
Spindulius perlais žemės rasoj;
Čiulba paukštyčiai, o akį veria

Raustančios gėlės saulės šviesoj.
Akį ir širdį gamta vilioja,
Mano tik siela viena vaitoja;
Nėra vilties jai: grimzta tamsoj!

Meilutė įėjus

Valdove! rengias čia ateiti tėvas.

DANGUTĖ

Gerai! Aš laukiu, pasakyk jam!

Meilutė išeina

Brangios jūs mano pavasario dienos,
Pirmojo šalčio pakąstos, nuvytot!
Dingo jaunatvė, jos saldžios svajonės!
Nėra man laimės vestuvių dienoj!

Atidengus Praurimės statulą meldžias

Praurime dievaite, viena tu gali
Išgelbėt šiandieną mane nelaimingą;
Patark, kas daryt? Kaip išvengti vestuvių,
Kurių mano kratos nuliūdus širdis?
Aną mano širdžiai tu liepei pamilti!
Bet jis neatvyksta; patark, kas daryti!

Meilutė įėjus

Tėvelis jau ateina.

Dangutė skubiai uždengia Praurimės statulą

MANVYDAS

Tu vis, Dangute, liūdi ir jo lauki;
Bet nėra jau vilties,
Kad tavo išrinktasis Daugirdas atvyktų.
Ilgiau aš vilkint negaliu:
Įsakymą anądien taip griežtai pareiškė
Didysai kunigaikštis Vytenis,
Paskyręs tau už vyrą Kundrotą,

Mozūrų kunigaikštį.
Vestuvėms renkis jau šį vakarą!

DANGUTĖ

Tėveli, leisk dar vieną dieną pamergauti!
Gal Daugirdas atvyks, leidimą gavęs
Nuo mūsų didžio kunigaikščio.

MANVYDAS

Dangute, laukiau tris dienas, ne vieną;
Bet jau mozūrų kunigaikštis Kundrotas atvyko;
Aš negaliu ilgiau atidėliot vestuvių.

Meilutei

Šauk čia mergaites, kad prirengtų nuotaką vestuvėms!

Meilutei išėjus

DANGUTĖ

Pasigailėk, tėveli, ir neversk manęs!
Ašai taip nelaiminga!

MANVYDAS

Žinau, sunku tau už nemylimo tekėti,
Bet tu — duktė valdovo: privalai
Aukštesniam paskyrimui atsiduoti!
Ir man skaudu taip skirtis su tavim;
Bet kur šalies gerovė reikalauja,
Ten reikia mums, valdovams,
Atsižadėti savo laimės.
Šiandieną iš visur mes priešų apsupti
Ir turime sau Lenkuos paramos ieškoti;
To nori ir didysis kunigaikštis, mūsų viešpats.

DANGUTĖ

Pasigailėk, tėveli, nelaimingos!

Sueina mergaitės

MANVYDAS

Gana! Mergaitės, renkit nuotaką vestuvėms.

Manvydas išeina

MERGAITĖS

Kas mums daryti? Kaip padėt valdovei?
Jei siųsme ką į Vilnių, nesuspės lig vakaro sugrįžt
Gal šaukti burtininką: jis patartų, kas daryti.
Nenusimink, valdove! Kiek galėsme,
Mes tau padėsme.

DANGUTĖ

Jūs — geros mano draugės, bet pagelbėt
Vargiai ar ką galėste.

MERGAITĖS

O vis dėlto pakviesti burtininką verta:
Jis daug ką žino ir žmogaus
Iš anksto ateitį numato.

DANGUTĖ

Gerai! Pakvieskit! Gal ką ir patars.

Įeina netikėtai vokiečių riteriai

MERGAITĖS

Nusigandusios apsupa Dangutę

Iš kur tie vokiečiai ir ko jie nori?

VOKIEČIAI

Lietuviai paėmė nelaisvėn mūsų brolius
Ir žada juos sudeginti ant laužo;
Valdove geraširde! Meldžiame tavęs,
Pasigailėk nelaimingųjų, gelbėk nuo mirties!

VOKIEČIŲ KOMTŪRAS

Sau

Bet kokia ji gražuolė!
Tikrai gali žmogus pamilti.

DANGUTĖ

Jūs kreipkitės tuo reikalu į mano tėvą!
Nes ką gi aš čia begaliu pagelbėt?

VOKIEČIAI

Bet tavo tėvas su mumis

Net ir kalbėt nenori.

DANGUTĖ

O ką, varguolė, aš čia begaliu,
Kuri pati pagalbos reikalauju.

VOKIEČIAI

Mes žinom tavo sielvartas, valdove,
Ir Kundrotą, mozūrų kunigaikštį,
Kaip riteriai pasižadam pašalint,
Tiktai padėk mums brolius riterius išvogti!

DANGUTĖ

Supykusi

Kaip? Jums padėt išvogti? Kaip išdrįsot
Tat siūlyt man, valdovo dukrai?
Išeikite! Tokių kalbų nenoriu nei girdėti.

KOMTŪRAS

Sau

Tikra gražuolė, Donnerwetter!
O savo liūdesy dar malonesnė!

VOKIEČIAI

Išeidami

Išeiti mes išeisim, bet atmink,
Sugrįšim kerštui!
Skaudžiai pasigailėsi savo žodžių.

MERGAITĖS

Kaip jie išdrįso taip kalbėti su tavim?
Kas čia juos atvedė, tuos amžinuosius mūsų priešus,
Kurie tiek mūsų brolių, tiek tėvų kas metą žudo?
Kodėl valdovas jų iš čia nevaro?

DANGUTĖ

Mergaitės, puoškite mane vestuvėms!

Dangutė atsisėdus į kėdę, mergaitės ją apsupa, paleidžia kasas, jas šukuoja ir dainuoja

MERGAITĖS

Augo dukrelė pas senmočiutę;
Sunkių darbelių nematė:
Rūteles laistė, kaseles pynė
Žaliam levendrų sodnely.

Oi jūs broleliai, jūs sakalėliai,
Kalkite aukso kėdelę!
Kalkit, statykit aukso kėdelę
Tarpe seselių pulkelio!

Sėski, sesele, sėsk, lelijėle,
Į margą aukso kėdelę!
Kasas šukuosme, kaspinais puošme,
Rūtelių pinsme vainiką.

Žalių rūtelių pinsme vainiką
Gal paskutinį kartelį;
Ryto nupūs jį šiaurus vėjelis,
Nuvytins meilės žodeliai.

Gieda volungė vyšnių sodnely,
Verkia jaunoji seselė:
Ar ne po širdžiai jaunas bernelis?
Ar svetimoji šalelė?

Dangutė susigriaudinus išeina į kitą kambarį

BURTININKAS

Įėjęs

Ne į žalią rūtų daržėlį,
Tik į jauną mergaičių būrelį
Ne tai kviestas, ne tai nekviestas,
Kaip puotai sūris ir sviestas,
Kaip bitelė, medum ratuota,
Saldžiais žodeliais apšarvuotas,

Aš atvykau į gražią puotą.
MERGAITĖS
Koks iškalbus! Žodžius kaip žirnius berte beria.
BURTININKAS
Ne skambančio sidabro varpelio,
Tik bylojančio balto senelio
Labai žemai meldžiu neatsakyti,
Atsidėjus paklausyti.
MERGAITĖS
Kalbi sau sveikas, nesiklausęs,
Kam kvietėme tave.
BURTININKAS
Negi burtininkas to nežino,
Kam jį mergaitės pavadino?
Nuo pasaulio pradžios
Nebuvo karalių valdžios,
Tiktai paskui nuo keturių vėjų
Jų dvylika suvažiavo, atbildėjo
Ir ne apie valstybės pavojų
Dieną naktį galvojo, galvojo,
Tiktai kurią iš drovių mergaičių
Paskirti jaunam karalaičiui.
MERGAITĖS
Nustok, bekrėtęs tuščius juokus!
Nelinksmos čia vestuvės.
BURTININKAS
Tai ką? Per vestuves gal žlembti?
MERGAITĖS
Nei žlembt, nei juokint kvietėme tave:
Patark mums, kas daryti!
Šitai Dangutė verčiama tuojau tekėti
Už sau nemylimo mozūrų kunigaikščio,
O josios mielo Daugirdo
Kaip nėra, taip vis nėra.
BURTININKAS
Tikrai ji nelaiminga.

MERGAITĖS

Sėsk čia, seneli, ir paburk
Apie dievų aukščiausią valią
Ir kas daryt kunigaikštytei?
Šitai ir ji ateina.

Įeina Dangutė. Mergaitės ją sodina į aukštą kėdę, pina kasas su rūtų vainiku ir kaspinais, dainuodamos

Labas vakarėlis, mūsų sesutėle!
Kam sukvietei, kam sutelkei
Į tą mus pramogėlį?
Ar anksti rytą darželio lankyti
Ir ten žalių rūtelių skinti,
Rūtelių skinti, vainiką pinti,
Vainiką pinti, ant kaselių segti?
Tačiau tam rūtų vainikėliui
Nebeilgai žaliuoti!

DANGUTĖ

Taip liūdna man, seselės! Argi iš tiesų
Dievų man būtų lemta dar šiandieną
Už neapkenčiamo mozūrų kunigaikščio ištekėti?
Paburk, seneli, ar tokia dievų valia?
Patark man, kas daryti!

BURTININKAS

Žmonių likimas ir dievų valia
Paslėpta nuo žmonių.

DANGUTĖ

Bet jūs — dievų tarnai ir paslapčių žinovai
Geriau jų galite suvokti valią.

MERGAITĖS

Jūs kalbatės kas dieną su dievais.

BURTININKAS

Gerai, valdove! Aš bandysiu burti;
Iš vaško, iš vandens ar iš šventos ugnelės?

DANGUTĖ

Aš nežinau; žynys patsai geriau numano.

BURTININKAS

Į vandenį varvindamas tirpytą vašką

Ieškok sau pavyzdžių iš praeities.

DANGUTĖ

Aiškiau dievų man valią pasakyk!

BURTININKAS

Dievai nemėgsta aiškių davinėti patarimų,
O mums, žyniams, jų šventą aiškint valią
Neatsargu, kai ji valdovams gali nepatikti!

DANGUTĖ

Seneli, nebijok! Mes trimis raktais
Sau lūpas užrakinsim.

BURTININKAS

Praurimės globai atsiduok
Ir Vaidevučio pasaką atmink!

DANGUTĖ

Bet Vaidevučio pasaką, seneli!
Aš pamiršau; primink, jei geras!

TARNAS

Valdovas kviečia nuotaką kunigaikštytę,
Į aukštą salę, kur svečiai jau susirinko.

BURTININKAS

O man ar bus ten leista?

TARNAS

Meldžiu, meldžiu;, bus kanklininkui vietos visada:
Be jo puota nėra puota;
O midaus bus visiems gana.

DANGUTĖ

Ir jūs, jaunų dienelių mano draugės,
Meldžiu, meilutės, palydėkite mane
Į mano nelaimingas vestuves!

MERGAITĖS

Gerai, valdove! Būk tiktai linksmesnė!
Pasitikėk dievų valia!

Išeidamos

Išleidžiam seselę, išleidžiame jaunąją
Už jūrų, marelių, už Dunojėlio,
Nuo savo močiutės, nuo sengalvėlės,
Pas anytėlę, pas niūronėlę.
Giesta gaideliai, aušta aušrelė,
O mes seselę per žalią girelę palydžiam...

I akto galas

II AKTAS

Antroje Manvydo kunigaikščio salėje vestuvių puota; dalyvauja vieni vyrai: lietuvių bajorai, dvasiškiai, mozūrai, vokiečiai; geria, dainuoja

VISI

Eisme repečkom, midaus įsigėrę!
Šoksme pagiriom, mergas nusitvėrę!

VIENAS

Išėjęs su taure į salės vidurį

Gaidys kaltas, gaidys kaltas — vištos nemylėjo;
Ji per savaitę kiaušinį vieną tepadėjo.

VISI

Juokias ir dainuoja, kojomis trependami

Sveikas aš ir tu, midaus įsigėrę!
Suksimės ratu, mergas nusitvėrę!

ANTRAS BAJORAS

Išėjęs į aikštę

Seniai voliojas, jauni kvatojas,
Bučkius kartoja ir glamonėjas,
Pilvotus dručkius, turtuolius, sukčius apkalbinėja.

VISI

Linksminkimės sau, midaus įsigėrę!
Suksimės smarkiau, mergas nusitvėrę!

TREČIAS

Išėjęs į aikštę

Mergaitės dailios, nebūkit kvailios, mylėti bailios!
Kuri nemoka, atsilošus šoka.

VISI

Kvailas tu nebūk, mergą nusitvėręs,
Klumpakojų dūk, midaus įsigėręs.

LENKAS

Išėjęs į aikštę

Kad aš Vandos nemylėčiau,
Jos meiliai neglamonėčiau;
Bet už šokį, už mazūrą,
Jo nevaržomą bravūrą,
Ei, pasaulis man mažai!
Tu mane tiktai varžai!..

Įeina Manvydas su Kundrotu

VISI

Valio vaišingas mūsų viešpats ir valdovas,
Suteikęs mums taip aukštą garbę,
Pakviesdamas į savo šeimos puotą!
Telaiko savoje malonėje tave
Didysis mūsų kunigaikštis Vytenis.

MANVYDAS

Aš sukviečiau jus, mano mieli,
Kad mano šeimos pasidžiaugtumėte laime:
Išleidžiu šiandie dukterį vienturtę
Už šito čia mozūrų kunigaikščio.

VISI

Į Kundrotą nusikreipę

Pagirtas tu, kurį iš tarpo kunigaikščių
Valdovas mūsų teikės pasirinkti
Vienturtei savo dukrai vyru!

MANVYDAS

Prabočius mūsų Vaidevutis su mozūrais
Smarkiai kariavo, bet nuo šios dienos
Jie Lietuvai — draugai ir talkininkai.

VOKIEČIAI

Į Manvydą

Tau, kunigaikšti, šiandie linksma:
Paleiski iš nelaisvės mūsų riterius,
Kad džiaugtųsi drauge.

MANVYDAS

Kokie jie riteriai? Plėšikai,
Naikint užpuolę mūsų šalį!

VOKIEČIAI

Mus, kunigaikšti, įžeidi; krikščionių Dievas
Už tai nubausti gali, vestuves
Pavertęs gedulinga puota.

MANVYDAS

Iki Perkūnas danguje dar nenutilo,
Juokiuos iš jūsų baužo.

Į Kundrotą

O mes sau kelsime, ženteli, vestuves
Lietuvių papročiais, kaip mūsų bočių
Lig šiolei amžiais buvo kelta.
Kai mano vargšę brangią dukrą
Į savo kraštą išsiveši,
Galėsi ten jau saviškai iškelti vestuves.
Šokėjai! Ei, mums padainuokit ir pašokit žvėrių vestuves.

ŠOKIKAI

Atvažiavo vilkas, apsidaręs pilkas,
Ant alaus statinės, lankais geležinės.
Varna buvo svočia, kaip raukšlėta močia,
Piršlys — kalakutas, ant jo snapo kutas.
Stirnos buvo draugės, skobnin sėdos baugios;
Bet ožiai jų broliai — kaip tikri maskoliai.
Kiškis vargdienėlis, auseles pastatęs,
Atsilošęs spokso, nusigandęs katės.
Šuo puodus mazgojo, jautis malkas klojo,
Katinėlis gudragalvis mėsos sumedžiojo.

Vanags gaidį peša, ant lėkštelės neša,
O laputė, ta gudruolė, kaulų graužt užprašo.

Išeina šokti

Svečiai įsigėrė, lūpos atsivėrė:
Kas išėjo šokti, kas kraitelio vogti.
Kopinėjęs medų, lokys ožką veda,
Ožka šokt nemoka, atsilošus šoka.
Žąsinas gegena, gužutis klegena,
Žirgas juodbėrėlis kojomis trepena.
Bet lokys užmynė ožkai mažą koją;
Oi skaudu ožkelei, verkia ir vaitoja.
Jei iš piktos valios, rageliais badysiu,
Jei iš didžios meilės, snukelį laižysiu.
Buvo svodba, buvo; visi pasigėrė;
Šoko, trypė, dūko, ožkas nusitvėrę.

Už scenos pasigirsta mergaičių choras

Išleidžiam seselę, išleidžiam jaunąją
Už jūrių, marelių, už Dunojėlio.

DVARIŠKIAI

Jaunoji ateina; skubėkite, šokikai, pasitikti.

Šokėjai išeina. Salė tvarkoma jaunajai ir jos draugėms. Statoma scenos vidury apvali kėdė (duonkubilis), ant jos pagalvė dedama

VOKIEČIAI

Mums reikia būtinai išvogt Dangutę:
Lengviau tada bus tartis su jos tėvu,
Ir riterius tada paleisme iš nelaisvės.

KOMTŪRAS

Ir ši gražuolė paįvairins
Nuobodų mums gyvenimą pily.

Įeina šokinėdami šokėjai, Dangutė, burtininkas, mergaitės

VISI

Sutikdami Dangutę

Pagirta tu iš tarpo moterų;
Pavergusi jaunikio vyro širdį,
Vestuvių susilaukusi dienos!
Pagirta tu iš savo draugių tarpo!

BURTININKAS

Mergaitės-nuotakos toksai likimas,
Praamžiaus taip pasaulis sutvarkyta:
Tėvų išaugusi namuos, kur ji ir ją mylėjo,
Ji eina užrištomis akimis
Sukurti židinio sau naujo,
Kur viskas svetima, kur laukia vargas.

MANVYDAS

Pakvieskit kunigus palaimint nuotakai.
O iki jie ateis, tu, seni, mums ką norint padainuok!

SVEČIAI VYRAI

Mums, burtininke, padainuok apie karingus bočių žygius.

MERGAITĖS

Užtrauk mums linksmą dainą, kad vestuvėms tiktų.

DANGUTĖ

Tėveli, padainuok apie senovės Vaidevutį.

BURTININKAS

Kanklėms pritariant

Buvo viešpats Prūsų žemės
Vaidevutis dauggalingas;
Nuo mozūrų didžio vargo
Atvadavo bočių šalį.
    Buvo Lietuvos mergelė,
    Dangerute ją vadinta;
    Svetimtautis kunigaikštis
    Vest ją prievarta sumanė.
Verkė vargšė, aimanavo
Ir atsidavė šventyklai;
O dievų šventosios globos
Kas žmonių negerbt išdrįstų?
    Vaidevutis vaidilutę
    Vest sau žmona panorėjo,

Bet dievai taip jį mylėjo,
Kad jo baust pasigailėjo.
Kiekvienam praamžius skyrė
Nuo pirmos dienos gimimo
Laime džiaugtis ar kentėti:
Neišbėgsi nuo likimo.

Visi kartoja kiekvieną posmo paskutinę eilutę, o Dangutė

Kas man daryt? Ar Daugirdas mane užmiršo?

Šokėjai išeina, įeina kunigai-kriviai

DANGUTĖ

Į tėvą

Sudiev, tėveli, kurs mane užauginai
Ir svetimtaučiui pažadėjai.

MANVYDAS

Vesdamas ją prie Kundroto

Toks moterų, vaikeli, paskyrimas:
Apleist senų tėvų namus.

MERGAITĖS

Nustosi, mergužėle, nekalto vainikėlio,
Pažinsi varguželį, turėsi rūpestėlį.
Žalią rūtelę laistei tyruoju vandenėliu,
Dabar gal teks ją laistyt gailiomis ašarėlėm's.

Kunigai įduoda jaunajai uždegtą žvakę ir, eidami aplinkui, vėtyklėmis ant ilgų kotų baido nuo jos piktąsias dvasias

Šalin jūs, raganos ir piktos dvasios,
Kurios jaunavedžiams užkenkti norit!
Ateikite, dievai, ateikite, gerieji,
Vaikų vaikais atnešdami jiems laimę!

Užriša jaunajai akis ir duoda midaus gerti

VIENAS KUNIGAS

Smalsumo saugokis žinoti viską!

Kai kur mokėk užmerkt akis!
Namų gi saugodama židinį ir dorą,
Apsaldyk kaip medum jį meilės žodžiais!
DANGUTĖ

Sau

Nejaugi būtų jis mane užmiršęs?

Kriviai veda Dangutę prie durų ir sauja beria ant jos grūdų

KUNIGAI
Dievai tave palaimins vaisiais ir javais,
Jei seksi jų įstatymais šventais
Ir vyro rūpestingai ūkį prižiūrėsi.

Jaunoji, tėvo, Kundroto, krivių ir svečių lydima, išeina pro duris

VOKIEČIAI

Pasilikę

Vienuoliui katalikui ir drovu,
Ir nuodėmė žiūrėt tokių
S'abmeldiškų, laukinių apeigų;
Juk vis tai prietarai ir velnio padarai.
KOMTŪRAS
O vis dėlto Dangutė — tai gražuolė,
Ir aš gailiuos, jos neišvogęs;.
Bet pagalvosme, ar nepasisektų
Ją vis dėlto kaip nors pagrobti.

Eisena grįžta pro kitas duris. Jaunajai atriša akis, priveda prie Kundroto. Tėvas, pripylęs pilną midaus taurę, užgeria, sakydamas

Tebūnie jumdviem tas ryšys
Ne jungo įkyri našta,

Tik šventas, tvirtas visam amžiui
Negęstąs meilės židinys.

KUNDROTAS

Paėmęs taurę ir užgerdamas į jaunąją

Tebūnie mudviem tas ryšys
Ne jungo įkyri našta,
Tik šventas, tvirtas visam amžiui
Negęstąs meilės židinys.

DANGUTĖ

Imdama taurę tyliai

O, jis manęs išsižadėjo!
Dievai, pastiprinkit mane!

Staiga eina prie Praurimės stovylos, meta taurę jai po kojų ir sušunka

Prisiekiu tau, dievaite, visą amžių
Šventykloje tarnauti vaidilute
Ir kurstyt tavo šventą ugnį.

KUNDROTAS

Kaip? Ką tai reiškia? Ką girdžiu?!
Tai apvylimas... įžeidimas!
Taip besityčiot iš manęs neleisiu!
Tai kruvino sau reikalauja keršto.

MANVYDAS

Dukrele, ką tu gera padarei,
Taip pasielgusi prieš mano valią?
Ir man senatvėje tiek sielvartų sudarius!..
Deja, dabar aš nieko čia pagelbėt negaliu;
Patsai ją, Kundrote, sau pasiimk, jei išgalėsi!

Kundrotas su mozūrais puola prie Dangutės, bet kriviai ir mergaitės ją apsupa

KUNIGAI

Dievams jinai pasižadėjo ir dievams priklauso,

Ir tu, svetimšali, nedrįski jos paliesti!
Baisi dievų bausmė, kas juos įžeisti drįstų!
LIETUVIAI
Taip, taip! Baisi dievų bausmė, kas ją dabar paliestų!
KUNDROTAS

Išeidamas su mozūrais

Aš to užmiršti neužmiršiu!
Kitu svečiu sulauksite manęs,
Ir lenkai niekados nebus draugais lietuviams.

Už scenos triukšmas ir šauksmas: Daugirdas, Daugirdas atvyko!..

DAUGIRDAS

Įpuolęs ir paduodamas laišką Manvydui

Čia Vytenis, didysis mūsų kunigaikštis,
Įsako man Dangutę atiduoti žmona.
MANVYDAS
Ji jau ne mūsų valioj: ji dievams tarnaut pasižadėjo!
DAUGIRDAS
Dangute, ką gi padarei, brangioji?
DANGUTĖ
Tavęs aš laukiau, laukiau, bet galop vilties nustojau:
Neatvykai laiku, kaip kad buvai žadėjęs!
Kas man daryt beliko, verčiamai tekėt už kito?
Dievams pasižadėjau kaip senovės Prūsų Dangerutė.

DAUGIRDAS
O, kas gi man daryt? Belieka
Taip kaip anuomet Vaidevučiui:
Tu mano! ir turėsi būti mano!

DANGUTĖ

Alpdama ties Praurimės statula

Ne, ne, per vėlu, mylimasis!

KUNIGAI

O, saugokis dievų užrūstint galingųjų!

VOKIEČIAI

Mes turime kaip norint ją išvogti.

MANVYDAS

O, netekau dukters! Tebūnie, kas likimo skirta.

DAUGIRDAS

Dangutė man žadėta ir turės būt mano.

DVARIŠKIAI

Baisu, kas atsitiko; bet, valdove,
Nenusimink!

MERGAITĖS

Praurime! Saugok mūsų mylimą Dangutę!

II akto galas

III AKTAS

Šventame ąžuolyne Perkūno šventykla. Gilumoje, bent kiek ant kalnelio, šventasis ąžuolas. Prieš jį, kiek žemiau į kairę, aukuras iš akmenų, kuriame ugnis kūrenas. Už jo, ant aukšto suolelio, veidu į publiką, sėdi kūrėjas. Iš kairės aukuro pusės kaba skarda, į kurią suduoda kūrėjas, norėdamas ką iš tarnų pasišaukti. Iš dešinės pusės stovi kibiras su vandeniu. Scenos dešinėje pusėje gilumoj stovi medinis bokštas-sakykla, iš kur kalba kunigai į žmones. Prie ąžuolo didis būgnas. Saulė tik nusileido, vakarinė pazara. Baigiasi vakarinė į Perkūną giesmė. Jos gaida kaip „Šventas Dieve" paskutinieji žodžiai.

Perkūne galingas, Perkūne griausmingas,
Perkūne dangiškasis,
Mus saugok nuo nelaimių!

Žmonių tarpe Daugirdas su tarnu, kurs neša midaus ąsotį, ir du persirengusiu vokiečiu; su jais lietuvis išdavikas. Prie švento ąžuolo kunigai ir Dangutė. Giesmei pasibaigus, kriviai-kunigai su Dangute išeina į kairę. Vienas krivių lipa į sakyklą

LIETUVIS IŠDAVIKAS

Į vokiečius

Tik neikite artyn! Stovėkit nuošaliai!
Jei kas jus iš minios pažintų vokiečiais,
Čia vietoj žūtumėte, gyvi neišlikę.

VOKIEČIAI

Gerai! Mes neisime arčiau, bet tu sek Daugirdą!

Sek akylai kiekvieną jojo žingsnį!
Ar ko nebus čionai sumanęs ir jisai?

Nuo giesmės užbaigimo iki skelbimo iš sakyklos muša būgną

KUNIGAS

Iš sakyklos

Nutilo malda, nuaidėjo į dangų;
Ten mūsų dievaičiai jos klausos.
Dar šventojo ąžuolo ošia viršūnė,
Bet jojo kamėnas sau stovi ramus.
Taip būkite ramūs ir jūs, vargdieniai!
Ir eikit ilsėtis saldžiuoju sapnu!
Rytoj gi sulaukste nepaprastos laimės:
Čia Krivių krivaitį regėste šventykloj,
Nes Manvydo, mūsų valdovo, duktė
Dangutė Praurimei tarnaut panorėjo;
Rytoj ją aukščiausiasai Krivių krivaitis
Įvesdins į tarpą skaisčių vaidilučių.

ŽMONĖS

Kurių žodžiai sudaro bendrą ūžesį

1. Kaip? Manvydo Dangutė — vaidilutė?
2. Juk ją už Kundroto išleist ketinta.
3. Ne, ji už Daugirdo pasižadėjus buvo.
4. Sakau: už Kundroto; patsai girdėjau.
5. Tu nesiginčyk! Aš žinau geriausiai.
6. Tikrai jis žino, nes dvare tarnauja.
7. Neerzinkit manęs: pritrūks kantrybės!

MOTERYS

1. O, kokia ji laiminga toji vaidilutė!
2. Nemažą irgi kraitį bus įnešus kriviams.
3. Išveš turbūt į Palangą, o gal į Kauną.
4. Patsai Krivių krivaitis ją palaimins.

KŪRĖJAS

Iš sakyklos

Nurimkite, klausykite dievotai!
Kas nori sužinoti dievų valios
Ar sielvartose patarimo sau atrasti,
Kas reikalingas ar šventos ugnelės,
Ar laiminto vandens, ar pelenų saujelės,
Ar iš **arti**, ar kas iš tolo bus atėjęs,
Į tos šventyklos kreipkitės kūrėją!..
Dabar ramiai keliaukite namon
Ir garbint nepaliaukite dievų!

ŽMONĖS
Garbė Perkūnui ir dievams!

Kunigas iš sakyklos nulipa. Žmonės kas ugnies, kas palaimingo vandens prašo ir, šiuo tuo atlyginę, išeina

IŠDAVIKAS

Vokiečiams

Žmonių dabar kaskart mažiau,
Mažesnis ir pavojus.
Jūs galite arčiau prislinkti prie kūrėjo;
Prie jo ir Daugirdas, kaip matos, slenka.

VOKIEČIAI
Bet mes nedaug ką čia suprasme;
Tu — mūsų akys, mūsų ausys.
Kas tik svarbesnio, perspėk mus!

DAUGIRDAS

Kūrėjui

Sunki prie aukuro sargyba:
Per dieną saulė kepina, o naktį
Budėti reikia, kad ugnelė neužgestų.

KŪRĖJAS
Mes jau pripratę.

DAUGIRDAS

Bet vis dėlto nuo nuolatinio karščio
Įkaista veidas ir gerklė išdžiūsta;
Manau, kankina kai kada ir troškulys.
Štai midaus atnešiau ąsotį dovanų.

KŪRĖJAS

Dievai tau teatlygina už gerą darbą
Ir tavo laimina kelius išeinant ir pareinant,
Už tai, kad ir dievų tarnams esi dosnus!
Iš rūbų spėju ir iš mandagumo,
Ar tik nebūsi Manvydo valdovo
Dvariškis ar net giminaitis,
Dangutės išleistuvėms čia atvykęs.

Šnekėdamas mėgina midaus

DAUGIRDAS

Taip, taip! Jos giminaitis;
Dėl to norėčiau ją tuojau matyti;
Ar pats galėtum ją pakviesti čia,
Ar į vyresnį reikia kreiptis?

KŪRĖJAS

Aš tavo mylistai galiu ir pats tai padaryti.

Suduoda į skardą; ateina tarnas

Pakviesk čia besirengiančią
Į vaidilučių tarpą stot Dangutę!

Į Daugirdą

O kaipgi sveikas vadinies?

DAUGIRDAS

Aš — Daugirdas, Alšėnų kunigaikštis.

KŪRĖJAS

Tarnui

Sakyk: Alšėnų kunigaikštis
Su ja kalbėt norįs.

IŠDAVIKAS

Vokiečiams

Dabar kaip tik ir bus svarbiausia valanda;
Dangutė pašaukta: be abejo, ateis.
Prie visko pasirengę būkit!

VOKIEČIAI

O tu klausyk ir akylai žiūrėk,
Kad Daugirdas mums per akis jos nepagrobtų.

MOTERIŠKĖ

Prisiartinusi prie kūrėjo

Priimk, ištikimasis dievų tarne,
Dievams linų kuodelio auką!

KŪRĖJAS

Tiktai linų kuodelis? Ko gi reikalauji?

MOTERIŠKĖ

Matai, mums, kunige, nesiseka su vyru:
Laukai neuždera, ir gaišta gyvuliai;
Dievai neduoda ir vaikų sulaukti.
Pati prašysiu aš Perkūno laimės,
Tik tu ant ąžuolo aukščiau
Tą mano auką meldžiamasis pakabink!

KŪRĖJAS

Namie nesiseka, neuždera laukai,
Ir gaišta gyvuliai, o tu aukoji
Tiktai linų kuodelį!

MOTERIŠKĖ

Suprask gi pats, iš kur galėčiau daug aukoti,
Kai mums nesiseka namuos!

Tarnas atveda Dangutę

KŪRĖJAS

Į Dangutę

Štai Daugirdas, Alšėnų kunigaikštis,
Pasikalbėti nori.

DAUGIRDAS

Dangute!

DANGUTĖ

O, kam tu atėjai? Juk viskas baigta!

DAUGIRDAS

Ne taip balsiai! Paeikime į šalį!
Laisviau pasikalbėsme.

KŪRĖJAS

Eik, meldžiamoji, sau namon, palikusi kuodelį!
Man be tavęs galvosūkio gana.

MOTERIŠKĖ

Atsitraukdama

Tik pakabink aukščiau linų kuodelį!
Jei išklausys dievai maldos,
Tikėk manim: dievams ir tau atlyginsiu gausiai.

KŪRĖJAS

Keliauki sau sveika! Tai jai nesiseka namuos,
Tai nedera laukai, tai dvesia gyvuliai,
Tai neturi vaikų! Padės linų kuodelis?!

Girsnodamas mato, kad vokiečiai slapta seka Daugirdą ir Dangutę ir juodu klauso

Kokie ten slankioja šešėliai
Aplinkui būsiančiąją vaidilutę?

DANGUTĖ

O, kam tu atėjai? Aš nujaučiau,
Kad tu ateisi; laukiau ir bijojau.
Sakyk, ar atsisveikint atėjai
Gal paskutinį kartą?

DAUGIRDAS

Neatsisveikint, atėjau išvežti
Tave slapta į savo tolimus Alšėnus,
Kur būsi mano rūmų karalienė ir akių linksmybė!..
Nuo kunigaikščio Vytenio turiu leidimą vesti;
Kad vaidilutė, to nežino: gal papyks,

Bet atsileis; o kunigų rūstybės
Alšėnuose nedaug privengiame:
Kiti ten kunigai, kitaip ir mano.

KŪRĖJAS

Sau

O vis tik įdomu jų paklausyti,
Ką jie ten kalba.

Tarnui

Sėsk mano vieton, iki aš sugrįšiu.

Slapstydamasis, mėnuo apšviečia sceną, bent kiek įsigėręs eina klausytis Daugirdo

DANGUTĖ
Bėgt su tavim? O taip! aš bėgčiau su tavim
Net į pasaulio kraštą, bet kaip bėgti iš šventyklos,
Dievams pasižadėjus vaidilute?
Gal Vytenis, didysai kunigaikštis, ir atleistų,
Bet giminės, bet senas tėvas, bet vaidilos
Man to nedovanos! Prakeiks mane,
Švenčiausius įžadus sulaužius.

DAUGIRDAS
Bet tu juk dar ne vaidilutė
Ir prievartoj dievams pasižadėjai!
Jei myli iš tiesų mane, Dangute,
Klausyk širdies ir bėkime tuojau!
Žirgai paruošti laukia;. saulė patekės,
Mes būsime toli, toli! Tiktai skubėkim!

KŪRĖJAS

Sarkastiškai

Ta ta ta ta! Jau žirgai paruošti!
Kai saulė patekės, jūs būsite čia pat,
Nors kažin kaip skubėtumėt sveiki.

DANGUTĖ

Man taip baugu!.. Bet su tavim!..
Dievuži, neturiu jėgų
Nei bėgt, nei skirtis? O, daryk, kaip nori!
Tu mano viešpats ir valdovas.

DAUGIRDAS

Teikdamas jai ryšulį

Štai krivio rūbai: nuo galvos lig kojų
Juos' pasislėpsi apsivilkus; niekas nepažins.
Taip persirengus lauk, iki atsiųsiu žmogų,
Kursai išves tave slapta iš tos šventyklos.

VOKIEČIAI IR IŠDAVIKAS

Dabar sumanymas jų aiškus.

KOMTŪRAS

Jei mes anksčiau jos neišvogsme, jie išvogs.
Kiek turime kelionei žirgų?

VOKIETIS

Kai žirgų — tai užtektų, bet, komtūre,
Nejau norėtumei išvogti ją tuojau?

KOMTŪRAS

Tylėk! Klausykime toliau!

DANGUTĖ

Ką liepsi, viską padarysiu,
Nes be tavęs gyventi negaliu!
Tu mano gyvata, tu mano laimė!

DANGUTĖ IR DAUGIRDAS

Mes sėsim ant ristųjų žirgų
Ir josime į naują šalį, ten, kur saulė teka;
Sukursime gyvenimą sau naują! Būsime laimingi!
Ir niekas tos laimužės mums nebeatims.

KŪRĖJAS

Ar matė kas kada? ar kas kada girdėjo,
Kad vaidilutė, atsidavusi Praurimei,
Šventykloj taip čiulbėtų apie meilę
Su vyru tartum susituokę?

DAUGIRDAS

Tik būk rami ir nieko nebijok!
Nieks krivio rūbuos nepažins tavęs!

DANGUTĖ

Tiktai greičiau atsiųsk čia tarną,
Kursai mane išvestų! Taip baisu!
Širdis tarytum ką nujaučia!
Greičiau, greičiau iš to pavojaus!

KŪRĖJAS

Nors ir parodė Daugirdas man gerą širdį,
Bet vis dėlto šventykloje negalima to leisti!

DAUGIRDAS

Mes vėl pasimatysim neužilgo,
Ir niekas mūsų nebeperskirs niekados!

Dangutė grįžta į kairę, Daugirdas į dešinę

DANGUTĖ

Sudiev! Sudiev, man mylimasis!

DAUGIRDAS

Su dievu, mylimoji!

Kūrėjas, grįžęs į savo vietą, randa tarną, begeriantį midų

KŪRĖJAS

Tu, jauti, mauki mano midų,
Lyg būtų tau čia jis padėta!
Vandens štai pilnas kibiras:
Gali sau lakti išsijuosęs! Lauk iš čia!

Tarnas kaltai šypsos ir išeina

KŪRĖJAS

Ragaudamas midaus, šneka

Taip! Sėsim ant ristųjų žirgų
Ir josime į naują šalį, ten, kur saulė teka.
Ne, niekur jūs nejosit! Reikia tik greičiau
Pranešti jūsų nutarimą kunigams.

Suduodamas į skardą

Ei, kas ten? Eik greičiau!

Įeina tarnas

Sėsk mano vietoj, bet žiūrėk,
Kad midaus man daugiau
Nebepaliestumei, iki sugrįšiu.

Tarnas šypsos

Bet ar galiu tavim pasitikėti,
Kad midaus man nelaksi?

Vėl suduoda į skardą, įeina II tarnas

Žiūrėk, kad šitas jautis midaus man nemauktų!
ABU TARNAI

Niūniuoja

Bitele mažyte, bitele darbščioji,
Nuo žiedo ant žiedo per dieną lakioji
Ir saldų į avilį medų nešioji!
Ateina, rūkydamas dūmais, žmogus
Ir, vasaros tavo išplėšęs vargus,
Sau midų išviręs, girsnoja smagus.
VOKIEČIAI

Tas Daugirdas išvogt Dangutę pasiryžo,
Bet mes kelyje ją atmušme pasiviję.
KOMTŪRAS

O aš manau: geriau išvogsme patys
Ir tai tuojau;, paskui per vėlu būtų.
Nes vytis juos kely, tai gaudyt girioj paukštį.
VOKIEČIAI

Kaip? Ją išvogt tuojau? O jeigu nepavyks?
Juk mums, be abejo, tada mirtis.
KOMTŪRAS

Bet jūs pamirštate, kad tų pagonių rankose
Belaisviais mūsų broliai — riteriai,

Kuriuos sudegins, jei neišvaduosme.
Turėdami gi savo rankose jų vaidilutę,
Be abejo, sau išderėsme brolius;
Todėl ir nėra ko svyruoti.

Į išdaviką

Ei tu, lietuvi, juk girdėjai,
Ką Daugirdas Dangutei pažadėjo?

IŠDAVIKAS
Atsiųsti ištikimą žmogų jos išvesti.

KOMTŪRAS
Tu būsi tuo žmogum! Ar supratai?

IŠDAVIKAS
Tai man, vadinasi, išvest Dangutę!
Kaip nesuprasti? Supratau.

KOMTŪRAS
Tiktai skubėk, kad Daugirdas anksčiau negrįžtų!
Dangutę mums atvesi ties šventyklos vartais;
Ten lauks visiems jau pabalnoti žirgai.

IŠDAVIKAS
Gerai! Aš tučtuojau, kad tik tam Daugirdui
Nekliūti po akių: gyvam nunertų kailį.

Prisiartinęs prie aukuro

Malonūs būkite pakviest tuojau
Čia Manvydo Dangutę vaidilutę?
Jos tėvo aš skubus pasiuntinys.

II TARNAS
Dabar negalima.

IŠDAVIKAS
Kodėl negalima? Aš nuo paties valdovo.

II TARNAS
Jam reikia kurstyt ugnį, man daboti midaus.

IŠDAVIKAS
Na, midaus saugoti ir aš galiu; jis nepabėgs.
O jei Dangutės nepakviesite tuojau, supyks valdovas.

I TARNAS

Eik, eik! atvesk Dangutę! Midus nepabėgs.

IŠDAVIKAS

Aš midų pridabosiu; eik tiktai greičiau!
Tik susimildamas greičiau!

II TARNAS

Gerai! Bet jei kas atsitiktų, aš neatsakau.

Išeina

IŠDAVIKAS

Galėtumei bent kiek ir paragauti midaus.

I TARNAS

Girsnodamas

O tamsta kas gi būsi?

IŠDAVIKAS

Kas? aš? Aš, taip sakyt, čia pašalinis.

I TARNAS

Sakei, nuo Manvydo esąs pasiuntinys.

IŠDAVIKAS

Taip, taip! Nuo Manvydo tikrai pasiuntinys;
Tiktai kad ji greičiau ateitų.

I TARNAS

Per daug karščiuojies, lyg kas degintų padus.

Išdavikas bent kiek nueina į šalį, įeina Dangutė krivio rūbuose

IŠDAVIKAS

Dangutė? Manvydo duktė?

DANGUTĖ

Taip, aš? Nuo Daugirdo atsiųstas?

IŠDAVIKAS

Taip! Jo pasiųstas tarnas. Sek manim!

Abudu išeina

II TARNAS

Sugrįžęs

O tu, man rodosi, girsnojai!

I TARNAS

Abudu gersime! nebus ko skųsti.

KŪRĖJAS

Grįžęs atleidžia tarnus ir geria pasiskonėdamas midų

Aš jiems sakau: Dangutę norima išvogti,
O jie net išsižiojo: ar sapnuoji, sako.
Tačiau subruzdo ir ginkluojas ant greitųjų;
Bus karšta Daugirdui, o gaila: midus — geras.

Pradeda rinktis ginkluoti kriviai

KŪRĖJAS

Girsnoja ir niūniuoja

Apynėli žaliasis, aukštą stiebą apraitęs,
Kam per vasarą pumpurus krauni?
O dėl to, o dėl to, mano mielas žmogeli,
Kad, alučio-šnekučio paragavęs, įkaitęs,
Savo sielvartoj širdį atgauni
Ir užmiršti kasdienį vargelį.

Už scenos kyla triukšmas; žmonės bėga į sceną šaukdami

1. Dangute! Kur Dangutė?
2. Dangutę pagriebė ginkluoti vokiečiai.
3. Ji buvo apsirengus krivio rūbais.
4. Ji šaukė: gelbėkit mane!
5. Kaip vėjas nušvilpė į vakarus, velniai.

KRIVIAI

Ei, šaukit žmones! Skelbkite pavojų! Muškit būbnus!

Į kūrėją

Sakei, ją Daugirdas norįs išvogti,

O pasirodo, vokiečiai išvogę!
Kas jiems Dangutę pakvietė?

KŪRĖJAS

Girtas

Aš nieko nežinau... Rods, iš pradžių kalbėjo
Tarytum Daugirdas, o gal ne Daugirdas...
Paskui priėjo moteriškė ir linų kuodelį...
Ne! rodos, du aukštai ant švento ąžuolo...
Paskui kalbėjosi abudu;, aš klausiaus;
Mes sėsim ant ristųjų žirgų
Ir josime, kur saulė teka...

KUNIGAI

Bus rupūžę nugirdę vokiečiai: surišti niekšą!

ŽMONĖS

Valdovai: Manvydas ir Daugirdas atbėga!

KUNIGAI

Manvydui

Valdove! štai baisi nelaimė atsitiko:
Dangutę išvogė ginkluoti vokiečiai,
Atkeršydami tuo už riterių nelaisvę.

DAUGIRDAS

Kaip? Šimts perkūnų, tai tiesa?
Ar aš tiktai sapnuoju?

KUNIGAI

Deja! tiesa!.. Dabar belieka
Greičiausiai vytis!

MANVYDAS

Taip! vytis!.. Gaudyk vėją lauke!
O jų pasieniais apginkluotos pilys:
Mažu būriu jų nepaimsi!..
Bet išmušė jau keršto valanda:
Prisiekiu: vokiečiai brangiai man užmokės
Už kruvinas skriaudas!.. Skelbiu jiems šventą karą.

DAUGIRDAS

Prisiekiu: jie krauju man užmokės;
Prisiekiu šiuo kardu jiems be paliaubų karą!

ŽMONĖS

Mirtis tiems vokiečiams, dievų ir mūsų priešams!

KUNIGAI

Perkūne galingasai! Šaukiame tavęs,
Nubausk šventvagius, ginki nuskriaustuosius!

MANVYDAS

Kurkite ant kalnų laužus! Šaukite į karą vyrus!
Siųskite greičiau krivulę ir šauklius!

VISI

Žvangindami ginklais

Perkūne galingas ir Kove karingas,
Duoki drąsos ir palaimink ginklus!
Laikas atėjo: žūkit, skriaudėjai!
Pagieža, kerštas galvažudžiams!
Vyrai į kovą! į šventąją kovą
Už mūsų gimtinę, už mūsų valdovą!

Saulė teka

III akto galas

IV AKTAS

Vokiečių tvirtovėje salė. Pirmininkaujant komtūrui, posėdžiauja riterių taryba

TARYBA

Mes reikalaujam įsileist lietuvių įgaliotinius;
Juk apsupti vis tiek neapsiginsim;
Mes norime išgirst jų sąlygas.

KOMTŪRAS

O aš su tuo sutikti negaliu:
Nors maža mūsų, bet tvirtovėje
Ir už anuos geriau apsiginklavę,
Mes galime, privalom gintis.
Lietuviai paskelbė mums šventą karą;
Vis tiek pasigailėjimo nelaukim,
Nors ir gera valia jiems pasiduotumėm!

SENAS RITERIS

Kodėl jie paskelbė mums šventą karą?
Dėl to, kad išvogta Dangutė, jųjų vaidilutė!
Kam bereikėjo kiršint jų tikybą?

KOMTŪRAS

Aš tam ją išvogiau, kad gelbėt nuo mirties
Patekusius nelaisvėn mūsų riterius.

VIENAS RITERIS

O gal jie ir dabar už savo vaidilutę
Pasižadės paleisti mūsų brolius!

KOMTŪRAS

Gal pažadėti pažadės, bet, gerbiamieji,
Atminkit, kad jų paskelbta šventasis karas!
Dabar įnirtusios minios nesuvaldys vadai ir patys,
Ir vien tik kardas tars čia savo žodį.

Jei apsiginsime, tai už Dangutę
Galėsme visko reikalauti, o be jos
Įnirtusių pagonių tapsme žaislas.

TARYBA
O vis dėlto mes reikalaujam įsileist lietuvių;
Mes norime išgirst jų įgaliotinių.

KOMTŪRAS
O aš griežtai atsisakau.

TARYBA
Mes norime išgirst jų sąlygas.

KOMTŪRAS
Aš to nenoriu ir išeinu.

Išeina

KELI RITERIAI
Stačiai čia nesuprantamas užsispyrimas.

KITI RITERIAI
O mums gyvybės klausimas!
Tai ką čia dar svyruoti?
Pakvieskime lietuvių įgaliotinius!

VISI
Pakvieskime tuojau, nelaukę nieko.

Vienas išeina ir įveda du lietuviu

SENAS RITERIS

Į lietuvius

Jūs stovite prieš riterių tarybą;
Ko reikalaujate, sakykite! Mes klausom.

LIETUVIŲ VYRESNYSIS
Pilis ir jūs aplinkui mūsų apsupti,
Ir vienas mūsų Manvydo valdovo žodis
Paverstų visa tai griuvėsiais!
Taip ir turėtų būt už vaidilutės išvogimą;
Bet Manvydas pasižada ir jūsų, ir tvirtovės nepaliesti,
Jei dukterį tuojau grąžinste sveiką, nepaliestą.

SENAS RITERIS

Jei Manvydas, sakai, paimti gal ginklu tvirtovę,
Galėtų irgi dukterį pats atsiimti, ne prašyti.

LIETUVIS

Galėtų atsiimti... taip! Tik bijo,
Kad jūs iš apmaudo ją nužudyste.

RITERIS

Ar gyvi mūsų riteriai, patekę į nelaisvę?

LIETUVIS

Taip! gyvi. Mūsų čia stovykloj.

RITERIS

Grąžinkit mūsų brolius!

LIETUVIS

Už vaidilutę juos grąžinsme.

SENAS RITERIS

O kas užtikrins mus, kad, vaidilutę atsiėmę,
Jūs nuo tvirtovės atsitrauksite tikrai?

LIETUVIS

Tą laiduoja valdovo mūsų garbės žodis,
Kurio jisai nelaužo niekados.
Jei to jums negana,
Paliksme įkaitais mes patys.

RITERIAI

Pakvieskime komtūrą!

Vienas išeina kviesti

1. Lietuvių galima pasiūlymą priimti.
2. O ką komtūras pasakys? Ar nesipriešins?
3. Bet konvikte juk nevalia jaunos laikyti moteriškės.
4. Greičiau paleisti reikia iš pagonių rankų mūsų brolius!

KOMTŪRAS

Įėjęs, lietuviams

Ko, gerbiamieji, reikalaujat?

LIETUVIAI

Mes reikalaujame grąžint šventvagiškai pagrobtą iš šventyklos

Dangutę, mūsų vaidilutę, gyvą, nepaliestą.
SENAS RITERIS
Lietuviai reikalauja jiems grąžinti vaidilutę nepaliestą;
Už tai pasižada grąžint belaisvius riterius
Ir atsitraukti nuo tvirtovės.
KOMTŪRAS
Ir jūs pasiūlymą priimti pasiryžę?
RITERIAI
Taip! Mes priimti pasiryžę.
KOMTŪRAS
O aš atsisakau priimti!
Kas man tas Manvydo pasižadėjimas ar žodis?
Ar įkaitas dviejų lietuvių!
Ar jie atsvers visų tvirtovės riterių gyvybę?
SENAS RITERIS
Bet mūsų būklė tuo nepablogės,
Jei mes už vieną moteriškę vaidilutę
Atgausme iš nelaisvės savo riterius:
Jei vėl kovoti tektų, būsme tvirtesni.
VIENAS RITERIS
Galop vienuolių konvikte laikyti jauną moteriškę...
KITI RITERIAI

Pritardami

Taip, taip! laikyt mergaitę jauną —
Tai nuodėmė! užginta! Dievas baudžia!
Grąžinti reikia ją lietuviams.
KOMTŪRAS
Ir nemanau kam norint ją grąžinti;
Ji mano; niekam jos neatiduosiu.
VISI RITERIAI
Mes reikalaujame griežtai vienu balsu,
Ir mūsų žodis tau privalomas.
KOMTŪRAS
Jūs reikalaujat ją grąžint? Gerai!..

Skambina; įeina lietuvis išdavikas

Atvesk čionai Dangutę vaidilutę!

Šis išeina

Bet aš iš kalno jums pareiškiu,
Kad ji nėra jau nepaliesta,
Kad ji jau buvo mano... taip, mano gulovė!..

LIETUVIAI

Kaip? Vaidilutė — vokiečio gulovė?
Tu, niekše, kaip drįsai
Ištart šventvagiškus žodžius?
Prakeiktas už dievų ir mūsų įžeidimą!
Mirtis ir tau, ir jums visiems!

Įeina Dangutė

Valdove! Mes atvykome tavęs paleisti,
Bet šitas išgama, šis vokietys išdrįsta
Sakyt, kad tu jo buvusi gulovė!
Tu spjauk jam į akis, kad jis bjauriai meluoja!

Dangutė užsidengia veidą, tyliai kukčiodama ima verkti

Tu tyli? Tu užginčyti nenori? Negali?
Tu, paaukojusi dievams mergystę!.. Tu, duktė valdovo!
O, prakeikimas, prakeikimas! Mes išsižadam tavęs
Ir šaukiame dievų bausmės ant tavo negarbios galvos!
Mirtis ir vokiečiams, įžeidusiems dievus!
Mirtis ir puolusiai Praurimės vaidilutei!

Išeina lietuviai. Dangutė krinta be žado

RITERIAI

Įnirtę

Tu, tu drįsai vienuolio priesaiką sulaužyt!
Tu savo gašlumu mus mirti pasmerkei!
Tu, išdavike, paleistuvi, galvažudi! Mirk!

Puola komtūrą su kardais

KOMTŪRAS

Sustokite! Dabar ne laikas teist mane!
Ir teisite mane ne jūs, tiktai Aukščiausis!
Tuojau lietuvių prasidės puolimas:
Gint reikia pilį ir gyvybę, o ne vadą teisti,
Kurio galva jums ir tvirta ranka bus reikalingos.

Už scenos lietuvių rago balsas girdis

Štai girdite tą rago balsą! Jau prasideda puolimas.
Ramiai, šaltai klausyti savo vado!
Užimk kiekvienas savo vietą ant tvirtovės sienų!

RITERIAI

Taip, taip! Dabar kitos nebėra išeities,
Tiktai visiems iš vieno gintis ir klausyti vado;
Nesantaika mus pražudys.

Riteriai išeina

KOMTŪRAS

Priėjęs prie apsvaigusios Dangutės

Dangute, pasiliksi toje salėj!
Čia bus mažiau pavojaus;
Čia paskutinėj valandoj ir aš ateisiu mirti!
Nors tu ir nekenti manęs,
Tačiau dabar turi mane tik vieną artimą:
Saviškiai, kaip matei, tavęs atsižadėjo.
Mes mirsime drauge! Likimas mus surišo.
Atleisk, Dangute! Daug nusikaltau!

Į tarną, lietuvį išdaviką

Tu saugok ją už durų
Ir nieko be manęs į salę neįleisi!

Komtūras ir išdavikas išeina

DANGUTĖ

Ko aš sulaukiau, vos pražydusi jaunatvei?
Tiek man gyvenimas žadėjo! Tiek svajojau laimės!

Ir štai jau viskas baigta!.. Kaip tasai lapelis
Nuo savo gimtojo medelio
Esmi audros nublokšta ir purvynan drėbta!
Kas pagailės manęs? Savieji? Tie atsižadėjo!
Už ką? Už tai, kad vokietys
Nugirdęs nuskriaudė mane bemiegant!
Likau dabar visiems aš svetima,
Viena, pažeminta, nereikalinga!
Tiktai mirtis mane teišvaduos!
O, duokite greičiau, dievai, man mirti,
Kad taip manęs neslėgtų
Praurimės įžeistos rūstybė!

IŠDAVIKAS

Įbėgęs puola Dangutei po kojų

Valdove, gelbėk! Jau pily mūsiškiai!
Aš taip bijau mirties! Jie nužudys mane kaip išdaviką

DANGUTĖ

Tai tu anąkart iš šventyklos išvedei mane?

IŠDAVIKAS

Atleisk, valdove! Aš!.. Aš — nelaimingas!

DANGUTĖ

Tu, parsidavęs vokiečiams, mane pražudęs,
Dabar meldi mano pagalbos!

IŠDAVIKAS

Pasigailėk, valdove, nelaimingo!
Mūsiškiai jau pily: jie nužudys mane!
Aš mirti taip bijau!
Pasigailėk, valdove! Būsiu tau aš reikalingas.

DANGUTĖ

Kaip? būsi man tu reikalingas?
Tik to dar trūko!

IŠDAVIKAS

Juk aš tik vienas liudytojas tavo nekaltybės:
Tik aš paliudyti galiu, kad vokietys
Be sąmonės tave nugirdęs žolėmis...

Valdove, aš tave vaduosiu; tik užtark mane!

DANGUTĖ

Mane vaduosi tu? Tu, išdavike!
Šalin man iš akių, gyvate!

Triukšmas už scenos. Įbėga komtūras, paskui jį vydamasis Manvydas. Prasideda dvikova, kurioje krinta mirtinai sužeistas Manvydas.

MANVYDAS

Deja, aš neturiu sūnaus ir nieko nepalieku,
Kas, paveldėjęs mano kardą,
Atmonytų už mano mirtį,
Už mano kruviną ją skriaudą!..
Duktė? Ir tos aš neturiu!.. Pra...

Krinta iš rankų kardas

DANGUTĖ

Tėveli, neprakeik! Aš tau atstosiu sūnų:
Už tavo ir už savo skriaudą.
Atmonysiu skriaudikui!

Pagriebusi tėvo kardą, mirtinai sužeidžia komtūrą, kurs, žaizdą ranka užsispaudęs, užsimoja ant jos kardu

KOMTŪRAS

O, tik atleisk, brangi Dangute!
Ir drauge mirki su manim!

Iš užpakalio jo ranką sulaiko išdavikas, ir komtūras krinta, sunkiai alsuodamas, Dangutės nesužeidęs. Įbėga kareiviai, kriviai ir Daugirdas

KAREIVIAI

Dievai! Valdovas mūsų žuvo!
O, kerštas, kerštas vokiečiams!
Gyvus sudeginsme ant laužo.

KRIVIAI

Į Dangutę

Didžiausia kaltininkė — ji!
Ji vaidilutės įžadus sulaužė!
Ji prisidėjo prie mirties ir tėvo!
Ant laužo gašlią vaidilutę!

DAUGIRDAS

Įpuolęs

Dangute, mano tu brangioji!

DANGUTĖ

Mielasis, nesiartink prie manęs!
Išgėdinta akių pakelt nedrįstu.

KOMTŪRAS

Ji mano! Buvo mano!

KRIVIAI

Ji — vaidilutė, įžadus sulaužius:
Ant laužo gašlią vaidilutę!

IŠDAVIKAS

Ne ji kalta! Tai aš daugiausia kaltas!
Ji prievarta, be sąmonės išgėdinta.
Sudeginkit verčiau mane ir šitą vokietį!

KAREIVIAI

Tą išdaviką ne sudegint, tik pakarti!

Išveda už scenos karti

KRIVIAI

O jai mirtis ant laužo!
Dievams pasižadėjus, apžadus sulaužė!
Dabar šventvagė vaidilutė mūsų galioj!

KRIVIAI IR KAREIVIAI

Mirtis šventvagei vaidilutei!
Per ją valdovas žuvo!

DAUGIRDAS

Dangute! aš tikiu: tu nekalta!
Aš gelbėsiu tave!

KRIVIAI

Ne, kunigaikšti! Neišgelbėsi tu jos:

Šventvagė vaidilutė turi degt ant laužo.
Jos juodą sielą nuvalyti gali
Viena tiktai ugnis!

KRIVIAI IR KAREIVIAI

Ant laužo ją it tą prakeiktą vokietį komtūrą!

Uždanga

EPILOGAS

Girios priešaky du sukrautu laužu. Ant vieno iškilmingai pašarvotas mūšy žuvęs Manvydas, pasodintas ant žirgo, du sakalai greta. Antrojo laužo viršus tuščias, Dangutei skirtas, prie jo, žemiau pririštas, mirtinai sužeistas komtūras, kursai vaitodamas kartkartėmis atsiliepia: „Viešpatie, pasigailėk! Atleisk man kaltę!" Už Manvydo laužo tolumoj perspektyvoj matyt daugiau laužų, ant kurių suguldyta žuvę kovoj lietuviai

Aplink Manvydo laužą verkėjos, kurios rauda. Kunigai prižiūri tvarkos. Daug ties laužais kareivių, atėjusių atsisveikinti su žuvusiais ir deginamais draugais

Naktį apšviečia mėnulis ir žvaigždės

VERKĖJOS

Kam numirei, valdove? Kam mus palikai našlaičiais?
Ar giminė plati nedžiugino tavęs?
Ar šviesios tavo akys saulės atsibodo?
Ar kraugeriai įgriso vokiečiai?
Palikęs mus beverkiančiais našlaičiais,
Bevelijai gyvent dausose su dievaičiais.
Plačiose lovose gulėt ir midų sau ragauti,
Kur žiaurūs vokiečiai privalo tau tarnauti.

I KARYS

Mačiau: su vokiečiais kaip karžygys — didvyris koveis;
Dabar tavo dvasia padangėmis nuskrido
Ant risto ir sparnuoto žirgo į žvaigždėtą šalį!
Laimingas, džiaukis! Ten tarnaus tau vokiečiai!
O mes čia jų pilis gaisrais paleisme,
Minėdami tave ir gerdami už narsų mūsų vadą.

Nupylęs vėlei truputį alaus, geria

II KARYS

Ko jūs nutilote, verkėjos? Negriaudinat mūsų,
Kai didžio mūsų vado verkia visas apskritys,
Visa šalis; aš irgi verkčiau,
Tik kariui nepritinka verkti.
Minėdamas tave, geriu už tavo vėlę!

III KARYS

Atdarykit dureles, aukso kaltus vartelius!
Įsileiskit didį svečią, didį svečią, garsų vadą!
Pasodinkite į sostą, sostą diemantais nusėtą,
Didį vadą pašarvotą, vaidilučių apgiedotą!
Jam supilsme aukštą kalną lig tamsiųjų debesių;
Plis jo vardo didis garsas iki Vilniaus Panerių.

Eina prie Dangutės laužo: Krivių krivaitis, kunigai, vesdami surištą Dangutę, vaidilutės, minia

MINIA

Nusikaltus vaidilutė vedama ant laužo.

Eisenai prie laužo sustojus

KRIVIŲ KRIVAITIS

Sutepusi prisiektąją dievams skaistybę,
Vardu galingojo Perkūno įsakau:
Šiame pasaulyje gyvenimo tau nėra:
Eik, nelaimingoji, per ugnį į aną pasaulį,
Kur nematysi saulės nei rytų šalies,
Kur amžinoji be vilties tamsa!

DANGUTĖ

O taip! Šiame pasaulyje gyvenimo man nėra.

MINIA

Ant laužo nusikaltusią greičiau!

KELIOS GAILESTINGOS MOTERYS

Kokia baisi mirtis!

KRIVIŲ KRIVAITIS

Uždenkite ją juodu šydu,
Kad niekas josios veido nematytų.

MINIA

Greičiau ant laužo!

DANGUTĖ

Aš mirti nebijau: kas per gyvenimas
Pažemintai, išgėdintai mergaitei?!
Bet man uždenkite akis,
Kad jos to vokiečio

Rodo į komtūrą

Skriaudiko nematytų.

Veda Dangutę ant laužo ir riša

KRIVIŲ KRIVAITIS

Uždekit pirma karžygiams sukrautus laužus!
Paskui tiems nuodėmių tarnams ir nusikaltėliams!

Uždega Manvydo ir kitų žuvusių kareivių laužą. Jų šviesoj pasirodo Vytenis ir Daugirdas

MINIA

Didysis kunigaikštis! Valio didysis kunigaikštis!

VYTENIS

Paleiskit mano giminaitę! Nes ji nekalta!

DAUGIRDAS

Paleiskite greičiau nekaltą mano sužadėtinę!

KRIVIŲ KRIVAITIS

Pasvyravęs

Aukščiausio mūsų kunigaikščio ir valdovo
Valia — dievų valia! Paleiskit nelaimingą!
Bet laužą vis dėlto uždekit, kad sudegtų vokietys.

Nustojusią bemaž sąmonės Dangutę atriša ir atveda prie Daugirdo. Uždega komtūro laužą, iš kur girdėtis

Atleisk man, Viešpatie, nors žmonės neatleis!

DAUGIRDAS

Eik čia, brangiausioji Dangute,
Tiek iškentėjus nekaltai!

Dabar jau niekas mūsų nebeperskirs.

MINIA

Dievaičiai mūsų — gailestingi!
Tebūna jų valia šventa!

DANGUTĖ

Ne, mylimasis, nepaliesk manęs.
Aš sutepta! Aš negaliu pažvelgt tau į akis.
Gyvenimo man nėra čia ant žemės:
Tiktai ugnis išdegint gali dėmę!..
Bet mirt su vokiečiu nenoriu,
Tiktai drauge su savo tėveliu!

Netikėtai puola į degantį Manvydo laužą ir ugny pranyksta

DAUGIRDAS

Dangute, nelaimingoji Dangute!
Brangiausioji, aš be tavęs gyventi negaliu.

Puola į laužą, bet, Vyteniui liepiant, kareiviai jį sulaiko

VYTENIS

Jį sulaikykit! Lietuvai jis tur gyventi!
Jis vokiečiams atmonys už skriaudas.

MINIA

Jis vokiečiams atmonys už skriaudas!
Jiems be paliaubų karas, karas!

Uždanga krinta

KĘSTUČIO MIRTIS

Penkių aktų drama

VEIKĖJAI

KĘSTUTIS — Trakų kunigaikštis
VYTAUTAS — jo sūnus
ONA — Vytauto žmona
KRIVIŲ KRIVAITIS
JOGAILA — Kęstučio brolvaikis, Vilniuje valdovas
JULIJONA — Jogailos motina
SKIRGAILA — Jogailos brolis
MARĖ — Jogailos sesuo
VAIDILA — Marės vyras
JOGAILOS KAMBARINIS
RIMGAILA — Kęstučio vadas
RAGAINĖS KOMTŪRAS
MISTERBROLIS — komtūro patarėjas
EIMUTIS — Vytauto palydovas
LAIMUTĖ — jo sužadėtinė
KUČUK, LISICA, PRIKŠA — Kęstučio žudytojai
Jogailos pasiuntinys, sargybiniai, seniūnas, kunigai vaidilos, vaidilutės, lietuvių ir vokiečių kareiviai, lietuviai ūkininkai ir t. t.

PROLOGAS

Paliki už durų kasdienius vargus
Ir pilko gyvenimo naštą!
Lakius pabalnojęs vaizduotės žirgus,
Nuskriski į tolimą kraštą!
Į kraštą tamsių, neįžengiamų girių,
Į kraštą prabočių, tėvų-didžiavyrių!..

Kur bėga Dubysa, kur snaudžia miškai,
Lietuvis ramiai sau medžioja;
Sesutė darželį sodina margai;
Pavasaris širdį vilioja!..
Užpuolė ginkluotas kryžeivis tėvynę:
Nutrūko idilė, darželį išmynė.

Nubudo gyventojas girių tada,
Nebkęsdams šarvuos atėjūnų!
Ir dvikova amžiais baisi, kruvina
Svyravo ilgai tarp galiūnų!..
Bet vilkas gelžinis, pilis Gedimino
Nekrūpčiojo priešo ir drąsą gaivino.
O tuomet suprato vadovai tautos,
Ką buvo Lizdeika pataręs:
Dėl Vilniaus dabar, dėl sostinės aukštos
Savitarpy varžės ir barės.
Suprato: be Vilniaus, be krašto galvos
Nebėra gyvybės, nėra Lietuvos.

Tai buvo prieš amžius!.. Užmiršęs vargus
Ir pilko gyvenimo naštą,

Pažvelki anapus... per bočių kapus,
Praskleidęs bent uždangos kraštą,
Ir ten iš prabočių didžios praeities
Mokinkis paguodos, ieškok išminties!

I AKTAS

Pavasaris. Laukas saulės spinduliais apšviestas. Kairėje pusėje keletas medžių, pro kuriuos eina kelias. Už scenos girdėti piemenėliai dūduoja. Scenos priešaky du apyseniu vyru; toliau jaunimas suka ratą

SENIŪNAS
Galop ir mūsų seni kaulai
Skaisčios pavasario saulutės
Taip išsiilgę susilaukė.
KAIMYNAS
O pempė tartum senas draugas
„Ar gyvi?" pasitikus klausia,
Lyg grįžtų seniui jaunos dienos.
SENIŪNAS
Mums, rods, negrįš tos jaunos dienos;
Bet štai, kaimyne, ką manau:
Suveskime vaikus į porą!
Seniai burkuoja susitikę.
Laimutę perleisk mano sūnui!
Nepašykštėsiu atsilygint
Ir gyvulėliais, ir javais.
KAIMYNAS
Gal tas ir būtų ne pro šalį;
Tik mat Eimutis dar per jaunas:
Juk jam nė karto dar neteko
Į Prūsus sau balnoti žirgo;
Į Rygą irgi nėra jojęs!
SENIŪNAS
Nuo to vis tiek jis nepabėgs;
O taip juk vyras iš stuomens!

Dabar kaip tik ramiausis laikas:
Patvino upės, ir keliai patižo;
Nelengva vokiečiui užpulti.
O kai kelius sukaustys žiema,
Galės į Prūsus sveikas joti.

Nueina toliau besikalbėdami

JAUNIMAS

Sukdamas ratą

Sukit ratą, gyvos gėlės,
Jūs aguonos merguželės!
Sukit ratą, bernužėliai,
Raudonveidžiai dobilėliai!
Iš to margo margumyno,
Iš gyvų gėlių gėlyno
Nežiopsokit, nemiegokit!
Sau poros pasiieškokit!
Pasirinkit, kas patiks!
Kas viengungis pasiliks,
Vienas, du ir trys
Tam teks tuščias vidurys.

KELIOS MOTERYS

Vyrai! Lekia laukinės žąsys.
Sukite kepures! Susisuks ir nutūps.

VYRŲ VIENAS

Suk, suk! Dar vokietį ar kitą kokią nelaimę užsuksi!
Laukiniu paukščiu nepasidžiaugsi!
Verčiau žiūrėjusios naminių žąsų, kad varna
žąsyčio nepačiuptų!

MOTERŲ VIENA

O jūs geriau bitelių avilius pašluostytumėte ir
žuvims neršint pažvejotumėt, o nesižvalgytumėt
be reikalo kaip ant Nemuno žuvėdros!

Moterys išeina

VYRŲ VIENAS

Mūsų moterėlės kaip širšelės: tik paliesk!

VIENAS IŠ JAUNIMO

Girdėjote? Sako, Trakų kunigaikštis
Šviesiausis Kęstutis Žemaičiuos!
Turbūt ne be reikalo!
Nors laikas užpult vokiečiams nepatogus dabar,
Bet vis dėlto reikia mums būt atsargiems.

EIMUTIS

O kad sulaukčiau tos laimės kada;
Šviesiausį sutikt kunigaikštį.
Prašyčiau į Prūsus paimt ir mane.

Visiems išėjus, scenos gilumoje pasirodo Laimutė, renka žibutes, purėnas, pina vainiką ir dainuoja

LAIMUTĖ

Pavasario saulė prašvito meiliai
Ir juokiasi, širdį vilioja.
Iškilo į dangų aukštai vėversiai,
Čyrena, sparneliais plasnoja.
Išaušo, išaušo! Vėjelis miškų
Bučiuoja, gaivina krūtinę.
Pabiro, pasklido žiedai ant laukų,
Vainikų eilė pirmutinė!

Iš dešinės pusės išeina Eimutis, ne tuojau jos pastebėtas. Laimutė toliau dainuoja

Taip giedra ir linksma! Tiek šviečia vilties!
Vien meilę norėtum dainuoti;
Apimti pasaulį, priglaust prie širdies,
Su meile saldžiai pabučiuoti.

EIMUTIS

Juokuodamas paskutinius dainos žodžius atkartoja

Su meile saldžiai pabučiuoti.

Po trumpo tylėjimo

Na, koki tai gobšė ta mano Laimutė!

Net visą pasaulį priglaust prie širdies
Ji nori, o aš tik Laimutę norėčiau
Prispausti karštai prie krūtinės,
Saldžiai akutes išbučiuoti.
LAIMUTĖ
Vis tamstai tik juoktis! o aš taip rimtai!
Man visgi taip liūdna, nors šypsos saulutė,
Nors gieda, čyrena aukštai vėverséliai.
EIMUTIS
Na, ko gi taip liūsta Laimutė širdelė?
Nejaugi aš pats neprotingai galėjau
Tą mano rūtelę įžeist nenoroms?
LAIMUTĖ

Susimąsčius

Žiūrėk, ten, antai, vakaruos debesėlis!
Jis mažas iš tolo ir slenka palengva...
Bet aš jo bijau — jis man sako slaptingai:
Ateina nelaimė mums iš vakarų!
Ji mano rūtelių darželį nutryps
Ir smelčių kalnely mane užmigdys!..
EIMUTIS

Ramindamas ir į skruostą bučiuodamas

O nusiraminki, brangioji Laimute,
Vaizdais netikėki! Jie mainos kaip sapnas.
Juk mudu kartu, ko gi mūsų laimužei
Dar trūkti galėtų pavasariui auštant?
LAIMUTĖ
Dabar mes kartu, bet težino dievai,
Ar lemta ilgam besidžiaugti ta laime.
EIMUTIS

Skubiai

O rasit kas nauja? Sakyk man, Laimute!

LAIMUTĖ

Nenauja! Tiek sykių šnekėjai gi tamsta:
Su vyrais į Prūsus išjosiąs į karą,
Tai argi galiu aš sau būti rami?
Ne veltui dabar man sapnuojas kapai.

EIMUTIS

Rimtai

Taip, mano širdele! Norėčiau į Prūsus
Su vyrais bent sykį į karą išjoti.
Taip, rodos, ir traukia į tolimą šalį!
Taip noriu pasaulio plačiau pamatyti
Ir savo laimužės svetur pamėginti!

Dainuoja

Bet neliūski, mano miela, nuramink širdelę!
Aš pagrįšiu nepražuvęs į tėvų šalelę!
Daugel turtų pas kryžiuočius nuo senos gadynės,
Auksu žiba miestų bonios, turtų pilnos skrynės:
Aš parnešiu sau iš Prūsų plieno kardą kietą,
Tau, sesyte, šilko skarą, diržą auksu lietą.

LAIMUTĖ

Nenoriu aš šilko nei blizgančio aukso;
Tie turtai mums laimės nė kiek nepridės.
Kam reikia to karo, kurs neša tik mirtį?
Eimuti, nejok! Neapleiski manęs!

Eimutį apkabindama

EIMUTIS

Nejosime mes, tai atjos vokiečiai
Ir mūsų šalelę išdegins įpuolę,
O brolius šimtais išvarys į vergovę.
Nejaugi plėšikų gaujoms pasiduosme?

Iš kairės pusės pasirodo Ragainės komtūras su apšarvuotais kryžiuočiais palydovais ir Vaidila su dviem lietuviais. Laimutė surikusi: dievulėliai! vokiečiai! tuojau sprunka.

Eimutis, žvairiai į vokiečius pažiūrėjęs, pamažu irgi pasišalina

KOMTŪRAS

Į Vaidilą

Kokie dar laukiniai ligšiol jūsų žmonės!
Vos žmogų pamatė, kaip kiškiai paspruko!

VAIDILA

Neįstabu! Juk vokiečiai
Lig šiolei buvo mūsų priešai!
Bet, viešpataujant maloningai
Jaunam Jogailai, virs kitaip!

KOMTŪRAS

Jogaila gal ir viešpatauja,
Bet valdo Lietuvą Kęstutis,
O tas negal apseit be karo!

VAIDILA

O taip ilgai negali būti!
Naujoji mūsų sutartis
Kęstučio suvaržys sauvalę,
Ir karas pasiliaus tarp mūsų.

KOMTŪRAS

Gerai sakai: Jogailai ir Kęstučiui —
Abiem gyvent po vienu stogu ankšta!
O viršų ims, kam ordinas padės.

Atsisukęs į palydovus

Čia reikia mums bent kiek iš kelio atilsėti.
Dar Vilnius ne taip arti. Prižiūrėkit žirgus!
Sargyba irgi pastatyti reikia:
Juk ir svečius užpult lietuviai moka.

Palydovai pasiskirsto grupėmis: vieni arklius riša; Misterbrolis, ražančių prie šono prisijuosęs, su dviem lietuviais mostaguodamas šneka. Du sargybiniai išeina už scenos

VAIDILA
Tai kam gi ordinas pritarti mano?
Gal tam, kas jam skaudžiau įkąsti spėjo?
KOMTŪRAS

Į Vaidilą

Kęstutis, tiesa, mūsų priešas
Per visą savo amžių buvo;
Jis nuolatinėje kovoj
Su švento kryžiaus pasekėjais.
Bet ordinas jo gerbia žodį,
Kurio nelaužo niekados!..
VAIDILA
Taip! Davė žodį keršyt vokiečiams
Ir jo nelaužo niekados!
KOMTŪRAS
Jei didžio kunigaikščio valdžią
Paims į savo tvirtą saują,
Gal susipras ieškot taikos
Su ordinu ir tuomet jam
Tikėsime greičiau ne kaip jaunam Jogailai,
Kurį mažai kas tepažįsta.
VAIDILA
Ar taikintis kada norės
Su ordinu Kęstutis, nežinau ir abejoju.
Jogaila gi tikrai jums tiesia
Taikos ir bendro karo ranką.
KOMTŪRAS

Šypsodamas

Mat ordinui bus rasit patogiau
Pačiam draugus sau pasirinkti.
VAIDILA

Karščiuodamasis

Tai ko gi ordinas dar nori
Nuo didžio Algirdo sūnaus,

Kursai teisėtai Vilniuj sėdi
Ir didžio kunigaikščio sosto
Užleist nemano net Kęstučiui!..
Kęstutis pats net ir svajot negali...

KOMTŪRAS

Slaptingai

Ką mąsto sau slapta Kęstutis,
Gal ordinas šį tą ir žino!..
Ir aš bent kiek dar abejoju,
Ar Vilniuje Jogailos sostas
Neteks kada Kęstučio sūnui...

VAIDILA

Kęstučio sūnui?.. Niekados!
Teisėtai paveldėto sosto
Neduos Jogaila sau išplėšti!
Kęstutis irgi niekados
Su ordinu nebesitaikins!
Tą žino ordinas per daug gerai!..
Taika tik su Jogaila gal įvykti!
Todėl ir vienas klausimas tegali būti,
Ko nori ordinas, kad ta taika įvyktų?

MISTERBROLIS

Staigiai prisiartinęs

Ko nori ordinas? Tik vieno nori:
Jis nor, kad Kryžių garbintų pagonys
Ir jo tarnų neskriaustų užpuolimais;
O jei Žemaičių sauvalios negali
Net jūsų vadai drausmėj suvaldyti,
Tai Didis Mistras griežtai reikalauja,
Kad tie Žemaičiai bent iki Dubysos
Jo tėviškoj globoj nurimtų atitekę.

VAIDILA

Šviesiausis Jogaila su tuo nesutiks!
Sutikti negali, nes patys žemaičiai...

KOMTŪRAS

Teisybę pasakius, Žemaičių šalis
Nuo Mindaugo, jūsų karaliaus, laikų
Teisėtai jau mūsų. Nes krikštą priėmęs
Ją Mindaugas ordinui buvo užrašęs,
Jei mirtų bevaikiu!.. Nors krikšto ir žodžio
Paskui užsigynė, palikdamas Mendax*.
Vis tiek! Mums Žemaičius privalot grąžinti.

PALYDOVAI

Nugirdę tarpusavy

Klausykit! Žemaičius turės mums pavesti!
Paimsme vaikus įkaitais Vokietijon...

Juokdamos

Ir ten užauginsim tikrais vokietukais...
Cha cha cha!

VAIDILA

Pykdamas

Aš leist negaliu, kad didžios atminties
Mums Mindaugo vardą kas žeminti drįstų!
Ar norit ir mano šviesiausį valdovą
Privesti prie keršto kaip Mindaugą tuomet?
Jogaila sutikt nesutiks niekados,
Kad ordinas šeimininkautų Žemaičiuos!
Dar, ačiū dievams, neišplėšt mums kardo!

MISTERBROLIS

Tai kam gi dar tuščia į Vilnių mums kelionė?
Verčiau pasukti į Trakus!

KOMTŪRAS

Ramiai į Vaidilą

Jogaila sutiks! Mes tai žinom gerai,
Jei tamstos Malonė sutikt panorėsi;

---

* Mindaugo vardą vokiečiai iškreipė iš neapykantos į Mendax, Mendog.

O tamstai už gerą taikos patarimą
Gražiai atsilygins duosnusis magistras,
Ragainės dvarų dovanodamas raktą.
VAIDILA
Nejaugi manai, gerbiamasis komtūre,
Kad aš savo kraštą parduosiu už grašį?
KOMTŪRAS
Aš to nemanau! Tik manau, gerbiamasis,
Kad tamsta, kaip vyras tikrai išmintingas,
Suprasi, kad nėra kitos išeities:
Ar jūsų valdovas užleis mums Žemaičius,
Ar Vilnių turės atiduoti Kęstučiui.
VAIDILA

Pamąstęs

O jei ir sutiktų šviesusis Jogaila,
Tai kokiu mus skydu ordinas tuomet
Uždengs nuo Kęstučio rūstybės?
KOMTŪRAS
Na, tuomet parodysme bendrą jam kumštį,
Išėję iš vieno prieš senąjį vilką.
VAIDILA
Bet brolvaikiui kaipgi kariauti prieš dėdę?
KOMTŪRAS
Galop tik Jogaila tegul apsirašo,
Neduosiąs pagalbos Kęstučiui,
Tada vienas ordinas jį suvaldys,
Padaręs abiem nekenksmingu tą senį.
VAIDILA
Gerai! Aš matau: susitarsime Vilniuje.
Bet ta sutartis tepalieka slapta!
O tamstos kelionę į Vilnių paskelbsme,
Tik neva medžioklei paskirtą.
MISTERBROLIS

Sau į šalį

Pradžia padaryta: Kęstučiui mirtis!

Paskui... jūs visi mums vergauste kaip Prūsai,
Ir laukiamas galas, jaučiu, nebetoli.

Girdėti švilpukas. Palydovai tuojau neramūs sukyla. Tik Komtūras neparodo neramumo. Įeina sargybiniai; jų vienas sako

Aukštai gerbiamasis Kristuje tėve!
Apylinkės vyrai
Kuopomis renkas ir gali užpulti.
VAIDILA
Tikrai su žemaičiais
Sunku kai kada mums patiems susitarti.
O būtų Jogailai labai nemalonu,
Jei koks nesusipratimas čia dabar įvyktų.
KOMTŪRAS

Su panieka

Taip! Jūsų šaly be ginkluotos sargybos
Krikščionims tikrai pavojinga keliauti!
Todėl negaišuodami sėskim ant žirgų!

Visi į kairę išeina. Už scenos girdėti raitelių žvangėjimas ir pasagų bildesys kaskart toliau. Eimutis ir daug vyrų visokio amžiaus ir moterų skubiai ant scenos įbėga iš dešinės pusės

EIMUTIS
Štai čia mačiau; kryžiuočių buvo daug,
O du pasirodė lyg būtų mūsiškiai.
JAUNAS VYRAS
Buvau miške; girdžiu: koks bildesys!
Žiūriu: ginkluotų raitelių bus dvidešimts,
Ant Kauno nužvangėjo. Kūnas man nutirpo.
Tai buvo apšarvuoti baisūs vokiečiai!
Tik priešaky, tarytum, lyg mūsiškis vedė.
KELI VYRAI
Mūsiškį sugavę gal vedas vadovu!

MOTERS

Dievulėliai, dievulėliai, kas bus? Pražuvome!

KELI KITI

Turim ant kalno greičiau šiaudų kūlį
Uždegti, kad duotum apylinkei žinią;
O kai tik visur nuo kalnų suliepsnos
Ugnelės, ginkluosis visa Lietuva,
O moters miškuos su vaikais pasislėps.

MOTERS

Dievulėliai, dievulėliai, kas bus? kas bus?

SENAS VYRAS

Iš reto

Seniūnui pirma nepranešus, degt negalima,
Kad kartais be reikalo lermo nekėlus.
Seniūnas geriau, kas daryti, nuvokia,
Tarnavęs ilgai pas Kęstutį Trakuos.

MOTERS

Duokit žinią seniūnui!.. Bet štai jis ateina!

Seniūnas su dviem ginkluotais šauliais iš kitos pusės pamažu žvalgydamies ir šnekėdami eina

ŠAULIAI

Ar matei? Nužvangėjo!

SENIŪNAS

Ką veiksi nematęs;, tik gero velniai
Mums nepranašauja. Kad galą sau gautų!

VISI VYRAI

Prisiartinę

Seniūne! Užpuolė naikint vokiečiai:
Liepk degti ant kalno greičiau šiaudų kūlį!
Ir šaukti apylinkės vyrus ginkluotus!

MOTERS

Gelbėk, seniūne! šauk vyrus ginkluotus!
Dievulėliai, dievulėliai, kas bus? kas bus?

SENIŪNAS

Į moteris

Jūs, moters, man tuojau namo!
Vaikų ir savo puodų sergėt!

Moters išeina aimanuodamos

SENIŪNAS

Į vyrus

Tik nesikarščiuokite! Kur užpuolimas?
Ne tokia saujele užpuola plėšikai!
Tai, matomai, mūsų šviesiausio Jogailos
Tik vaišėms pakviesti į Vilnių svečiai.

VISI

Nustebę

Kaip? svečiai?.. vokiečiai?

SENIŪNAS

Prie Algirdo senio to gal ir nebūtų;
Bet mainos dabar, kaip matyti, laikai,
Ir jaunas Jogaila kitaip viešpatauja.

SENAS VYRAS

Bet gyvas dar mylimas mūsų Kęstutis!
Kodėl gi brolvaikiui leidžia taip elgtis?

SENIŪNAS

Didžiuoju dabar Lietuvos kunigaikščiu
Jogaila. Tai kaip jam Kęstutis neleis?

VISI

Kam — Jogaila, mums, žemaičiams, tik Kęstutis
Pirmasis šio krašto valdovas!

SENIŪNAS

Liežuviu malti lengva! O kai reikės už Kęstutį...

VISI

Mes visi už Kęstutį net mirt pasirengę!

ŠAULIAI

O kad mums pasivyti tuos velnius — svečius

Ir suėmus Kęstučiui nusiųsti?

VISI

Vykimės, vyrai! Ko čia gaišuoti? .

SENIŪNAS

Tik to tai jau, vyrai, daryt nevalia!
Už tai nepaglostytų senas Kęstutis.
Net priešo iš pasalų jis užpulti nemėgsta,
Bet reikia pranešt į Trakus kunigaikščiui
Tat visa greičiausiai ir būt pasirengus:
Gal ryt teks šarvuotis ir žirgai balnoti.

VISI

Mes visi už Kęstutį net mirt pasirengę!

Trimito balsas pasigirdi

MOTERS

Įbėgusios šaukia

Vyrai, vyrai! Šviesiausis kunigaikštis joja!

VISI VYRAI

Koksai kunigaikštis?

MOTERS

Na, tas, nuo Palangos Birutę vedęs... Kęstutis!

Tyla... girdėti daug pasagų žvangant. Visi žiūri į dešin Pasirodo ant žirgo Kęstutis. Visi prieš jį puola ant keli užstodami kelią, ir šaukia

Tegyvuoja mūsų šviesiausis kunigaikštis! Valio!

Vali(

Uždanga nusileidžia

II AKTAS

Trakų pily salė. Jogaila sėdi. Vytautas čia vaikščioja, čia sustoja

JOGAILA

Juk aš tam tikiu. Kitaip net ir būti negali.
Bet kartais lyg juodas koksai debesys,
Žiūrėk, tau užslinks... Pasakyk atvirai,
Ar kartais tau, Vytaute, gal nemalonu,
Kad aš vadinuosi didžiu kunigaikščiu?

VYTAUTAS

Nė kiek! Aš tik žiūriu, kas būtų tėvynei
Naudinga ir sveika, o tavo Malonei
Visai nemanau pavydėt pirmenybės.

JOGAILA

Atsistojęs

Duok ranką ir būki, kaip buvęs lig šiolei,
Geriausiu man draugu, brangiu patarėju!
Ir tiems netikėk, kas norėtų tarp mūsų
Piktais įtarimais netaiką pasėti;
Mes lygiai abudu kryžiuočių nekenčiam.

Sėdas

VYTAUTAS

Jausmingai

Kaip mūsų tėveliai: brangios atminties
Palaimintas Algirdas, karžygys didis,
Ir mano tėvelis, taip lygiai ir mes

Gyvensime meilėje ir sutarty!
Ir Lietuvą brangią, tą mūsų tėvynę,
Ne tik kad apginsim nuo priešų kryžiuočių,—
Ribas jos praplėsme lig marių Juodųjų,
Ir gerbs jas maskolis, totoris ir lenkas.
O mūsų vardai taip kaip mūsų tėvelių
Greta bus gal minimi amžiais ilgais!..

JOGAILA

Kaip moki, brolyti, uždegti man širdį!
Ir aš juk svajoju didžių kunigaikščių
Plačiausiai iš Vilniaus praplėsti ribas,
Kad jų vėliava vis tolyn plevėsuotų!

Už scenos sušunka vyrai

Tegyvuoja Kęstutis! — mūsų kunigaikštis!

Kai kas atsiliepia

Didis kunigaikštis! Valio, valio!

JOGAILA

Krūptelėjęs, neramus eina prie lango

Ką tai reiškia?.. Ar sugrįžo?

VYTAUTAS

Taip, grįžo nakčia, ir jau nuo pat ryto
Ant kojų. Naujokų žemaičių atvyko
Šį rytą nemaž savanoriais — šauliais.

JOGAILA

Ar vėl kokį žygį sumanėte rengti?

Į šalį

O gal prieš mane?.. Gal bus ką nugirdę?..

VYTAUTAS

Juk visą gyvatą
Tėvelis stačiai pergyveno ant žirgo;
Namie neberimsta. Gal vėl su kryžiuočiais!..

JOGAILA

Ar kartais neteko pasergėt, kad būtų
Manim nepatenkintas? Dėdžiui Kęstučiui,
Kurį Lietuva ir Žemaičiai taip gerbia,
Gal nėra malonu, kad Vilniuje sėdi
Jaunuolis Jogaila?

VYTAUTAS

Ką tėvas nabašninkui broliui prieš mirtį
Gera pažadėjo valia,
To laužyt nelaužys; jam vienas terūpi,
Kad būtų galinga brangi Lietuva,
Kad priešai privengtų jos kardo ir vardo!..
Ir iki Jogaila į garbę ją ves,
Tol mano tėvelis jį gerbs ir gėrėsis.

JOGAILA

Nusiraminęs

Juk kas nenorėtų garbės? Bet į ją
Kelius ne vienaip su tėvais mes suprantam.
Ar sykį patsai man sakei išmintingai,
Kad mainos laikai: su kaimynais šiandieną
Mums irgi reikėtų kitaip gal gyventi.
Jei mes nuo Europos duris užsidarėm,
Ar reikia stebėtis, kad oro mums trūksta.

VYTAUTAS

Tas tiesa. Bet eiti mat reikia prie to
Labai atsargiai ir lengva širdimi
Negalima griauti, kas amžiais suaugo:
Čia reikia prityrusių vyrų teirautis.

JOGAILA

Aš vis tai žinau, bet sakau atvirai:
Stačiai kai kada nežinai, ko klausyti.

VYTAUTAS

Mažiau pašalinių klausyt patarėjų,
Kurie, pataikaudami savo valdovams,
Vien žiūri tiktai asmeninės naudos.

Įeina pasiuntinys iš Vilniaus

PASIUNTINYS

Į Jogailą

Šviesiausis valdove! Iš Prūsų atvyko
Ragainės komtūras. Vaidila man liepė
Pranešti skubiai, kad jis nori medžioti.

JOGAILA

Nusistebėjęs

Medžioti? A, tiesa, medžioti!
Gerai! Jiems pranešk, kad aš grįžtu tuojau.

PASIUNTINYS

Vaidila dar buvo įsakęs pranešti...

Matyti, varžosi

Bet kaip, nežinau!.. Mat vienam ir slapta.

VYTAUTAS

Ragainės komtūras? Labai įdomu,
Kokios čia žvėrienos jis rengias medžioti?

JOGAILA

Bent kiek sumišęs

Kokios čia žvėrienos!.. Tik tas besmagenis!..

Pasiuntiniui

Žiūrėk, kad man grįžtum greičiausiai namo!

PASIUNTINYS

Bet dar man Vaidila įsakė pranešti...

JOGAILA

Supykęs

Sakiau tau, kad grįžtum greičiausiai namo!

Pasiuntinys išeina. Jogaila rengdamasis deda šalmą ir kalba į Vytautą

Kaip man nemalonu, sunku, įkyru
Tiesiog veidmainiauti su tais vokiečiais!
Sukandus dantis ir kalbėti, ir vaišint,
O jausti širdy, kad tie žiaurūs žalčiai
Vien tykoja iš pasalų tau įgelti.

VYTAUTAS

Bet jei veidmainiauti, tai reikia gudriai.

JOGAILA

Tą mintį tiesiog iš širdies man imi.
Taip! Reikia ne kartą stačiai veidmainiauti!..
Bet mes taip, kaip buvę, draugais pasiliksme!
Lik sveikas!

Ketina išeiti

VYTAUTAS

Mes būsme kaip buvę!
Bet perspėju: būk atsargus su Vaidila!
Ir man pasakyki, ko tavo Malonė
Išrodai šiandieną lyg ko neramus?

Įeina Ona, Vytauto žmona, gražiai pasirėdžiusi

ONA

Taip greit besiskubina jo Didenybė!
Ir dar nesisveikinęs jau atsisveikina.

JOGAILA

Labai čia man būtų malonu Trakuos,
Kur žydi šviesiausioji kunigaikštienė!..
Bet šaukia į Vilnių gyvi reikalai.

ONA

Kokie reikalai? Ar žmona? ar vaikai?

VYTAUTAS

Pirmiau jo Sveikatai reikėtų išpiršti,
Tik tuomet gyvi reikalai atsiras.

ONA

Reikėtų! reikėtų! Tai ką gi? Išpiršim
Gražiausią jam Lenkų šalies karalaitę.

JOGAILA

Gana jau! Už tokį negražų jaunikį
Ar koki norės ištekėt karalaitė?
Ir dargi gražiausioji Lenkų šalies!..

VYTAUTAS

Juokai sau juokais!.. O manosios matronos
Piršlybos tikrai įsikūnyti gali.

JOGAILA

Nagi, sakykite!.. kokiu tai būdu?

VYTAUTAS

Štai Lenkai, šiais metais netekę karaliaus,
Išrinko sau jauną Vengrų karalaitę.
O tai karalaitei, man rodos, ir tiktų
Už vyrą valdovas plačios Lietuvos,
Kuri bent tris kartus už Lenkus didesnė
Ir juos nuo kryžiuočių galėtų apginti.

JOGAILA

Susijaudinęs

Iš kur ir ateina tau, Vytaute mielas,
Į galvą tos mintys, taip didžios ir svarbios?
Na, pirškite, pirškite!.. Duodu jum žodį,
Kad tuomet su Vytautu pasidalysim
Valdžia! nes to vienas apžiot nepajėgsiu.

Atsisveikindamas

Aš grįžtu iš jūsų Trakų visados
Patsai lyg tvirtesnis, didesnis, geresnis.

Išeina Jogaila ir Ona

VYTAUTAS

Vienas

Atrodo šiandieną lyg ko neramus.
Tur būti ką slepia; ar vėlei nebus
Vaidila jam ko prikuždėjęs į ausį?

Po trumpos pauzės

Man kartais jo gaila: nors būdo ir silpno,
Bet norų gerų kai kada jam netrūksta.
Tik vargas, kad mėgsta pakampiais klausyti
Žemų pataikūnų, kvailių patarėjų,
Kurie jį supainios tinkluos negudriuos.

Žiūri pro langą, nes išgirdo rago balsą

Ir čia vokietys! Ne prieš gera šiandieną
Ir čia, ir į Vilnių tie plaukia velniai!
Prieš audrą juodi vakarų debesiai!..
Rimgaila jį veda pas mano tėvelį.

Įeina Ona su nusigandusia Laimute, kuri nežino, nė kaip pasveikinti kunigaikštį, nori pulti po kojų, bet Ona sulaiko. Vytautas, ją pamatęs, krūptelėjo instinktyviai, žiūri kurį laiką, galop klausia

O toji kas bus per žmogysta,
Bent kiek panaši į mane?

ONA

Pro langą lauke pastebėjau mergaitę,
Ir man ją prakalbinti pasinorėjo.
Jinai sužieduotinį čia atlydėjus,
Kursai į Trakus savanoriu atvykęs.

VYTAUTAS

Kuo tu vardu?

LAIMUTĖ

Laimutė.

VYTAUTAS

Gražus tavo vardas: Laimutė!
Be abejo, būsi laiminga.

LAIMUTĖ

Pradėjusi verkšlent

Nebūsiu: Eimutis, išėjęs į karą,
Gal žūt nuo baisių vokiečių!

VYTAUTAS

Neverk! Jis nežus. Bus ilgainiui didvyris.
Parneš tau iš Prūsų brangių dovanų.
Patsai jį paimsiu į savąją globą...
Dar man pasakyk, nuo kurio judu galo
Čia būste atvykę su savo Eimučiu?

LAIMUTĖ

Ar mes? Nuo Betygalos: ten, kur Dubysa
Bėga ant Kauno mėlyna juosta.

VYTAUTAS

Ir mano seneliai bus kilę nuo ten,
Nuo Ariogalos pusės.

ONA

Dabar bėk, Laimute, pas savo Eimutį!
O vėl kai atvyksi kada į Trakus,
Užbėk pas mane! Man patinki labai.
O štai atminimui tau gintarų siūlas!

Laimutė, ranką pabučiavus, greit išbėga

VYTAUTAS

Man toji Laimutė keista pasirodė.

ONA

O man ji nuo karto patiko labai;
Taip, rodos, ir limpa stačiai prie širdies.

VYTAUTAS

Susimąstęs

Gal būti!.. Kas savo bežino likimą!..

Po pauzės

O ką gi man neša manoji širdelė,
Gražiai pasipuošus lyg iškilmei kokiai?

ONA

Šiandieną tai nieko gero.

VYTAUTAS

Manau, kad bent ir nieko pikto.

ONA

Dar nieko pikto; vis dėlto jaučiuosi nerami.

VYTAUTAS

Ar kas gal atsitiko? Svečiai nepatiko,
Iš Prūsų pas tėvą kažin ko atvykę?

ONA

Aš jų matyt nemačiau. Iš nakties man negera.

VYTAUTAS

Gal sergi, rūtele?

ONA

Sirgt nesergu!.. Tik sapnas toks negeras, keistas!

VYTAUTAS

Ironiškai

Tik sapnas!.. keistas ir baisus?

ONA

O man ne juokai, kur tik tau aš matau
Pavojų... Širdis jį nujaučia dažnai.

VYTAUTAS

Jei visas pavojus ligšiol tik sapne,
Tai pusė bėdos! Pasakyk gi, rūtele,
Kas buvo tas sapnas? ir koks man pavojus
Tau nedavė šiąnakt ramumo sapne?

ONA

Sapnas sapnui nelygus. Į tą gi aš žiūriu
Visai ne taip lengva kaip tu širdimi.

VYTAUTAS

Papasakok man, tuomet bus lengviau.

ONA

Atsidusus

Einu keliu ir sutikau mergaitę.
Ji sako: eikim gelbėt vyro!
Tau vyro, man — tautos vadovo!
Ir štai tamsiame urve guli
(Dievai, jam duokit ilgą amžių!)

Nusmaugtas, baltas kaip Praurimės drobė
Kęstutis, tavo tėvas!..
Šalip tu laužai sau rankas!..

VYTAUTAS

Tikrai tai keistas sapnas.

ONA

Ir nubudau! Net šaltas prakaitas išpylė,
Kaip dalgiu užsimojus Giltinei!..
Užmiegu, ir tas pats vėl sapnas,
Tas pats ir urvas, ta pati mergaitė!
Ji sako: vilkis, kunigaikšti,
Tu mano mergiškus rūbus ir spruk
Nuo budelių! Tegul mane jie smaugia!..
Vėl nubudau, bet jau užmigti negalėjau.

VYTAUTAS

Susimąstęs

Numirėlius, sako, sapnuoją prieš audrą.

Įeina Kęstutis

KĘSTUTIS

Jūs šnekat apie audrą. Gal ir bus: nes renkasi debesiai.

Į Oną

Leisk man su Vytautu, martele, pakalbėt vienam.

Ona skubiai išeina

KĘSTUTIS

Atsisėdęs

Jogaila buvo?

VYTAUTAS

Taip, buvo!

KĘSTUTIS

O apie ką šnekėjote, ar galima žinoti?

VYTAUTAS

Kaip paprastai. Ar pirmą kartą

Jis apsilanko pas mane?.. pasišnekėti, pasitarti!
Šį kartą nieko ypatinga mūsų tarpe nekalbėta.

KĘSTUTIS

Kokias jis ten derybas ar net sutartis
Su Vokiečiais sumanė?

VYTAUTAS

Apie derybas su kryžiuočiais nei kalbos nebuvo.

KĘSTUTIS

Aš sužinojau, kad pas jį atvyko
Ragainės apskričio komtūras.

VYTAUTAS

O taip! Jogailai dar čia besant, pranešė Vaidila,
Kad Vilniuj jo komtūras laukiąs,
Atvykęs čia medžioti.

KĘSTUTIS

Taip, taip! Medžioti!.. Jei tas jo Vaidila
Nesusilauks kada kartuvių, ne aš būsiu!
Turiu žinių, kad tas komtūras
Slapta magistro įgaliotas tartis su Jogaila
Prieš mane.

VYTAUTAS

Kad tas komtūras prie progos medžiodamas
Mėgins užmegzt derybas su Jogaila,
Tai galimas dalykas!
Bet kad Jogaila net prieš mus išdrįstų
Su vokiečiais slaptąsias sutartis daryti,
Tai netikėtina!
Visa nelaimė, kad Vaidilos įtakai jis pasiduoda.

KĘSTUTIS

Kaip tik dabar nuo Osterodės Lybenšteino,
Labai man palankaus komtūro,
Pasiuntinys atvyko perspėti mane,
Kad Vilniuje su ordinu Jogaila ir Vaidila
Derybas veda prieš mane.

VYTAUTAS

Iš reto, mąstydamas

Du komtūru bemaž kartu atvyksta: vienas į Vilnių, antras čia; vienas antrą skundžia! Čia, be abejo, kažko norima pasiekti. Aš vis dėlto pasitikiu daugiau saviškiu nekaip vokiečiu ir manau, kad jie nori tyčia mus supjudyti ir sudrumstame vandeny žvejoti, ar kaip patys sako: medžioti!

KĘSTUTIS

Tu vis gini Jogailą, aš gi juo mažai pasitikiu.

VYTAUTAS

Neramiai pradeda vaikščioti ir sau kalba

O gal!
O gal... ko jis šiandieną buvo ne toks kaip visada?

Po pauzės

Aš vis dėlto Jogailos nenorėčiau skriaust įtarimu.

KĘSTUTIS

Iš tavo pusės, žinoma, gražu užtart jaunų dienų draugą. Bet ar iš tiesų esi tikras, kad Jogaila nepaklausys kokio Vaidilos, nesusiriš su vokiečiais?

Vytautas tyli

KĘSTUTIS

Nesulaukęs atsakymo

Tiek to! Antras dalykas toks: kryžiuočiai viena ranka talkininkauja Jogailos broliui Skirgailai užimti Polocką, o antrąja ranka rengias iš pasalų užpulti nuo Gardino pusės Žemaičių šalį. Reikia jiems užbėgti už akių netikėtai. Išsiuntinėjau šauklius kariuomenei rinkti. Paimsi pirmuosius ir eisi į Gardiną.

Įeina Rimgaila

VYTAUTAS

Neramiai vaikščioja, galop sau sako

Dabar man aišku: ne nuo Gardino pavojus!

KĘSTUTIS

Ką pasakysi man, Rimgaila?

RIMGAILA

Šviesiausis valdove! Du tūkstančiai žemaičių atvyko savanoriais į Trakus; yra net nepilnamečių. Nekantrauja eit prieš vokiečius ir ginti Vilniaus.

KĘSTUTIS

Gerai! jiems pasakyk, kad juos tuojau ves mano Vytautas; pranešk irgi kunigaikštienei, kad jos Malonė teiktųsi tuojau čia ateiti. Išleidęs Vytautą, vėl užeisi pas mane. *Rimgaila išeina* Paimsi tuos nenuoramas žemaičius bei antra tiek Trakų įgulos ir eisi į Gardiną. Ten palauksi mano tolesnio įsakymo. Aš čia lūkterėsiu, iki susirinks iš tolimesniųjų galų pašauktieji.

Girdėti kariuomenės šauksmas

Valio Vytautas, mūsų vadas! Prieš vokiečius!

VYTAUTAS

Gal ir Jogailai reiktų apie mūsų žygį
Pranešti? Rasit ir jisai
Atsiųstų kiek savųjų į Trakus.

KĘSTUTIS

Pamąstęs

O taip! Gerai sakai! Pranešme! Bus aiškiau,
Ar jis prieš mus, ar su mumis.

Įeina Ona

Atsisveikink su Vytautu, martele!
Jisai tuojau į karą joja su kryžiuočiais.

Vytautas rengias, užsideda šalmą

ONA

Taip greit ir netikėtai, Dievulėliau!
Kada gi besibaigs tie amžini karai?
Kada gi susilauksme ramesnių ir geresnių dienų?

Nespėjai, Vytautėli, grįžti,
Ir vėlei vargas, nemiegotos naktys,
O gal pavojus ir gyvybei!
Netuščias mano sapnas: nujautė širdis.
Gal perspėjo dievai, nelaimę pranašaują.

Pradeda graudintis

KĘSTUTIS

Neverk, martele! Neverk, jaunoji!
Nelaužyk taip rankelių!
Sugrįš bernužis, sugrįš jaunasis,
Parneš tau dovanėlių!

VYTAUTAS

Bučiuodamas Kęstučiui ranką

Sudieu, tėveli!

KĘSTUTIS

Sudieu, mano sūnau, ir grįžk man sveikas! Juk tu mano viltis ir mano garbė. Tu ilgainiui peraugsi savo tėvą; įsitikinau, kad daug numanai, o ne viską sakai. Palydėk, martele, vyrą iki vartų!

Vytautas ir Ona išeina. Kęstutis, priėjęs prie lango, ilgai tyli lyg su savim kovodamas ir gailiai susimąstęs. Už scenos girdėti kareiviai dainuojant vis kas kartą toliau

Neverk, mergele! Neverk, jaunoji!
Nelaužyk taip rankelių!
Sugrįš bernužis, sugrįš jaunasis,
Parneš tau dovanėlių!
Ne saulė spindi — tai plieno kardas
Prieš saulę švyturiuoja.
Žirgelis bėras nerimsta, žvengia,—
Sudieu, sudieu, jaunoji!
Į platų kraštą, į Prūsų šalį
Už brangią bočių žemę!

Bet ar sugrįšme, Dievulis vienas
Tiktai žinoti gali.

KĘSTUTIS

Net ir jam, savo sūnui, visko nepasakiau!.. O gal aš klystu? Nors nujautimas mane niekados lig šiol neapgavo... Kas daryti?.. Daviau žodį a. a. broliui, kad jo sūnų Jogailą globosiu ir Vilniuje didžių kunigaikščių sostą užleisiu: duoto žodžio savo gyvenime nesmi sulaužęs!.. Bet jei Jogaila tikrai sutartį slaptą daro ir Žemaičius atiduoda kryžiuočiams?.. ar tuomet galėčiau ramiai tylėti?.. Kad išsižadėtų Polocko, Vitebsko... tiek to!.. bet Žemaičių?.. Ne, ne! nieku būdu aš negaliu leisti, kad mano žila galva to sulauktų!.. Bet kokį duosiu jaunesnei kartai pavyzdį, jei mano nujautimas ir įtarimai pasirodytų be pamato, o aš įneščiau į savo tarpą maištą ir sauvalią savo senatvėje!.. Kodėl aš nepasitariau su Vytautu, kursai kai kada tarytum permato kiaurai dalykus. Jis ypatingai šiandieną nešnekus buvo, lyg ką jautė... Kas daryti? kas daryti?

Įeina Rimgaila, stovi prie durų; ilgai vienas antram nieko nesako; galop

KĘSTUTIS

Kariuomenė spiečias į Trakus?

RIMGAILA

Iki rytojaus vyrų susirinks apie 5000.

KĘSTUTIS

Ar pasiekė Vilnių žinia, kad mes išeiname prieš kryžiuočius?

RIMGAILA

Šiandieną iki pietų laiko ji pasieks.

Vėl abudu tyli

KĘSTUTIS

Ką manai, Rimgaila?

RIMGAILA

Iš reto, sverdamas žodžius

Manau: ryto išeisime ne prieš kryžiuočius!

KĘSTUTIS

Taip, Rimgaila! Jei ryto iki pietų neatsiųs mums Jogaila talkos prieš vokiečius, eisime tuokart jo paties gelbėti nuo vokiečių globos... Jei pasiseks užimti pilies rūmai, pirmas dalykas: įeik į raštinę ir, jei rasi ten surašytą Jogailos su vokiečiais sutartį, siųsk žinią Vytautui, kad tuojau skubėtų į Vilnių!

RIMGAILA

Manau, kad jo Didenybė Vytautas nebus toli nuėjęs.

Girdėti griausmas ir žaibai. Kęstutis žiūri pro langą ir sako

Bus audra!..

Bet ko man taip neramu? Tartum koki šmėkla stovi prieš akis! Ne prieš gera!

Uždanga nusileidžia

III AKTAS

Vilniuje Gedimino pily salė. Kambarinis (šambelionas) seniukas 75 metų ir du jaunuoliu rengia iškilmei salę

KAMBARINIS

Rengdamas sau šneka

Ant sosto atsisės patsai jo Didenybė, mus valdąs Jogaila kunigaikštis!.. Taip, rodos, neseniai jo tėvas, didis Algirdas, čia sėdėjo, o penkti jau metai, kai ilsisi tarp pranokėjų! Buvo tikras valdovas ir išmintingas viešpats!.. Iš dešinės sėdės šviesiausioji valdovo motina Julijona. Dar jauna, atsimenu, kunigaikštaitė atvyko iš Tverų, kaip didžio Algirdo sužadėtinė ir žmona. Dabar tarp mūsų apseno! Bet ir po 30 metų vis lyg svetima! Jos širdis vis linksta į Gudus...
Jos greta sėdės kunigaikštis Skirgaila, dažnai su motina šnekąs gudiškai.
Kairėje sosto pusėje švenčiausioji valdovo sesuo Marė. Jauna moteriškė, o jau už antro vyro: Gardino kunigaikštis Dovydas, pirmasis vyras, greit pasimirė, ir dabar ji — jos malonė Vai-di-lie-nė! *Su ironija* Suktas žmogus tas Vaidila! Prie didžio Algirdo buvo duonkepiu, o dabar... į didelius žmones įsiveržė! Tokie laikai! Ką besakyti!.. *į jaunuolius* Ne tiek jūs puldinėkite, vaikai, betūpčiodami vietoj, kiek sumaniai žiūrėkite, kad viskas būtų man tvarkoj ir savo vietoj!

I JAUNUOLIS

Kad tai galima būtų, brangiausis dėduti,
Bent pro kokią skylutę ar plyšį siaurutį
Pažiūrėti į salę, kai jie susirinks.

KAMBARINIS

Žiūrėti kaip žiūrėti... dar tiek to! Ir aš jūsų kvailuose metuose kartais iš smalsumo žiopsojau, nors su baime. Bet jau klausyti, kas kalbama, griežtai užginta, o ypač kai čia daromas kažin koks slaptas sąmokslas.

II JAUNUOLIS

Vis tiek suprast mes nesuprasme nieko,
Ką kalba aukštai pastatyti valdovai.

KAMBARINIS

Tas tiesa! Dabar jie čia dažnai ir nelietuviškai šneka. Tik iš Trakų apsilankę kunigaikščiai, tai jau visados mūsiškai, o kunigaikštienė Birutė net žemaičiuodama šneka. A. a. Algirdas daug kalbų mokėjo, bet, iš Vitebsko į Vilnių persikėlęs, retai kada nelietuviškai prasitarė net su savo žmona. Tiesą pasakius, jis ir nebuvo šnekus; daugiau klausydavo senų žmonių ir į galvą dėdavo, ir nieks iš anksto nežinodavo, ką, būdavo, sumanys. Jo ir bijojo visi, *čia pasirodo tarpdury Vaidila ir nieko nepastebimas klausos* o kunigaikštį Kęstutį visi mylėjo už jo gerumą; tasai ir su manim mėgsta kartais pajuokauti ir mano pasakų paklausyti.

VAIDILA

Piktai

Tau, seni, vien tik liežuviu bemalti
Ir vietoj tūpčioti! Žiūrėk, kad man greičiau
Parengtumei, kas reikia! Negi lauksme,
Iki tavo malonė teiksis mus įleisti?!

KAMBARINIS

Bemaž jau prirengta! Ir nieks man neprikiš,

Išeina Vaidila

Kad aš nesumaniai dabar atlikęs būčiau
Man pavestą taip aukštą ir garbingą darbą...

Žiūrėdamas į duris, kur stovėjo Vaidila

Aš ne tokiems esmi ligšiol tarnavęs!

I JAUNUOLIS

Dėdutis daug savo gyvenime yr matęs!
Kad mums bent dalį to kada pamačius!

KAMBARINIS

Kas man teko savo gyvenime matyti, jūs, beūsiai, nebematysit. Aš dar atsimenu (o, tai buvo labai seniai, buvau dar kvailas) — atsimenu šviesiausio Jogailos senelį, Gediminą. Rodos, tuomet nebuvo nei tokio sosto, nei tų patiestų kilimų, nei tų užmarinių papuošalų... bet žmonės, jų išvaizda ir rimtis buvo kita. Jautei tuomet, kad tai tikras visos mūsų Lietuvos žemės valdovas! Kaip jis priimdavo pasiuntinius!
Atvyko vieną kartą iš tolimo Romos miesto anų kraštų krivių krivaičio pasiuntiniai. Šviesiausis Gediminas sėdėjo ant sosto; dvylika didikų aplinkui stovėjo. Gediminas lietuviškai šneka; pasiuntinys savaip atsako, o vokiečių dvasiškis abiem pusėm vertė, kad suprastų vienas antrą. Į metus paskui atvyko pasiuntiniai iš Lenkų žemės Gedimino dukters Aldonos melsti savo karaliaus sūnui už moterį... Kiti tuomet buvo laikai! Kiti žmonės! Dabar viskas sumenkėjo, sumažėjo! Palyginti tai vaikai — nykštukai prieš anuos milžinus!

II JAUNUOLIS

O dievaičius mylįs senelis, mūsų Krivių krivaitis, ar kviestas šiandieną?

KAMBARINIS

Palingavęs galva

Kiti dabar laikai, kiti žmonės, kitos ir pažiūros. Šviesiausiam Gediminui valdant, Krivių krivaitis buvo pirmas prie dvaro asmuo. Gyveno tuomet palaiminto atminimo Lizdeika; jisai buvo Gediminui kaip vyresnis brolis ir tėvas. Gražiai jie gyveno, ir dievai juos mylėjo.
Prie tėvo Algirdo irgi pagarboj būdavo visų krivių tėvas. Dabar, šviesiausiai Julijonai našlaujant, kuri mūsų die-

vų nenori pažinti, virto kitaip. Nebėra jau nei dievų garbinimo, nei krivių gerbimo. Kunigaikščių dauguma (senas esmi, galiu drąsiai sakyti) lietuviškų dievų ar visai išsižadėjo, ar mažai jų teprivengia. Tiktai Trakų kunigaikščiai, Kęstutis ir Birutė, jų tebesilaiko; bet jų čia dabar neužkenčia!..

Pasirodo tarpdury Vaidila nepastebimas

Užtat ir Krivių krivaitis, nors Vilniuje sėdi, bet už anuos daugiau meldžia dievų palaiminimo. Tik dabar apie tai nedrąsu kalbėti; o tas duonkepys Vaidila, užmink Kęstutį, tai piestu stojas iš pykčio, o ant manęs seniai dantis galanda; tik ar ne jam pirma teks ant pančio kaboti? Prilips ožys liepto galą!

VAIDILA

Įnirtęs

Seniai sakiau tau, seni, kad sučiauptumei nasrus!
Ir man neskalintum pakampiais kaip šuva!

Drožia su kardu per sprandą; senelis suklumpa

Bet kvailą senį, lygiai kaip kuprotą,
Išgydys tik mirtis!

Į jaunuolius

Išmeskit jį laukan!

Jaunuoliai išneša pusgyvį senelį

Tiek savo priešų pergalėjau vienas!
Tiek jų sumindžiojau, vis lipdamas aukštyn.
Tapau Jogailos svainiu, supančiosiu Kęstutį!..
O tas dar drįsta senis man badyt akis
Ir gerą vardą šmeižti!.. Sumindžiosiu kaip slieką,
Man besiraitantį po kojų!.. Kaip gyvatę!

Girdėti einant ir daug šnekančių balsų; įeina daug didikų, Marė, Skirgaila, Julijona, Jogaila, Vaidila nurodo visiems vietas

JOGAILA

Į Vaidilą

Matau, mielasis, tavo rūstų veidą;
Man irgi ne per daug maloni šioji apeiga.

Sėsdamas ant sosto

Tai kvieskite greičiau Ragainės gerbiamą komtūrą.

Įeina Ragainės komtūras, dviejų kryžiuočių lydimas, rankose turi rašytą dokumentą; prieš sostą atsistojęs taip prašneka

KOMTŪRAS

Didis Lietuvių, Gudų kunigaikšti!
Duoda tau ordinas šiuo dokumentu
kardą ir skydą;

Įteikia raštą

juoju šarvuotas
nebeprivengsi dabar savo priešo
pavojingiausio, net artimiausio
priešo, kurs sėdi Trakuos, o norėtų
Vilniaus tau sostą išplėšti slapta
Betgi atmink, Gedimino aini!
jogei ta mūsų bendra sutartis
irgi tau prievoles uždeda aukštas:
globai krikščionių pavesti Žemaičius
iki pat upių Dubysos—Ventos!..
Kas gi tą sutartį drįstų sulaužyt,
Dievas prieš jį visagalis!
Ir neatbukęs ordino kardas!

JOGAILA

Įteikęs jam savo raštą

Ordino sąlygos sunkios ir kietos.
Man, kaip aukščiausiam lietuvių valdovui,

skaudžios be galo!.. Bet kaltę už jas
tas ant savęs teprisiima,
kas prie to privedė ir iš Trakų
Vilnių man nori išplėšti slapta!..
Kartą tačiau jas priimti sutikęs,
(tą atsimink, gerbiamasis komtūre),
tik jau ne aš jas sulaužysiu pirmas.
Tą gi, kas duotąjį žodį užviltų,
irgi lietuviai nubaust ištesės,
ar iš dangaus jį Perkūnas nuspirs!..
Taigi magistro malonei pranešk,
jogei dabar mes draugai! ir būk sveikas!

Į dvariškius

Jūs palydėkite gerbiamą svetį
ir lig pat sienos jam duokit sargybą,
kad palytėti jo niekas nedrįstų!

Dvariškiai su komtūru išeina; Vaidila ir Jogailos giminaičiai pasilieka

Sakykit kaip norit! aš visgi jaučiuos,
lyg kažką nedorą padaręs... ir kaltas!
ir sąžinė mano tarytumei sako,
kad tas pasibaigti negali gerai.

JULIJONA

Užmiršti per daug, sąžiningas sūnau,
kad vien paveldėtas iš tėvo teises
apgint pasiryžai!.. ir Vilniaus neduoti!..
Nabašninkui tėvui Kęstutis patsai
prisiekė, kad Vilniaus didžių kunigaikščių
tau sosto išplėšti nemano visai!..

JOGAILA

Na, jeigu prisiekė, tai gal ir neplėštų!

JULIJONA

Bet kaip stabmeldys jis lengva širdimi
sau laužyti priesaiką gali be baimės,

o tu, mano švento tikėjimo dvasioj
užaugęs, matau, net per daug sąžiningas!
ir motinai tavo atseina gailėtis,
kad sūnų išauklėjo tikrąja boba.

SKIRGAILA

Jogaila, jei nori, juk gali sau sveikas
prieš dėdę net dvilinkas lenktis ir ranką
bučiuot jam, ir mindžioti savo teises.

JOGAILA

Nesąmones kalbat! argi kada?..

SKIRGAILA

Jį pertraukdamas

Bet mums jis tada nebe brolis! ir mes
mokėsime patys, kas mūsų, apginti!
O dėdė nebarškins mums kardu po nosim,
laikydamas savo didybės globoj
lyg kokius pastumdėlius savo malonės!..
Ne, Algirdo sūnūs jau to nepakęs!

JULIJONA

Už jus stos visi lig Smolensko gudai.

JOGAILA

Visai aš nematau pas jį tuščios didybės.

VAIDILA

Valdove! nematai jo tuščios didybės,
Nes pats jos neturi! O jis tik to ir laukia,
Kada visa šalis pripras Kęstučio vardą
Pirmoje gerbti vietoj, o tuomet, atsimink,
Užges Jogailos saulė prieš tekantį mėnulį!

JOGAILA

Nekantriai

Ne, to nebus! Aš to nenoriu! To neleisiu!
Ir nemanau, kad kuomet nors jame
Tiek atsirastų išdidumo.

MARĖ

Dar kiek!.. išdidumo! Štai man iki šiolei
negali užmiršti, kad aš išdrįsau
be jo didenybės tam tikro leidimo
už vyro tekėti!.. Kurs jam nesąs lygus!
žemesnės kilmės!.. O Birutė-dėdienė
nejau iš didžių kunigaikščių?!

VAIDILA

Na, kam čia tie menkniekiai vilkti aikštėn!
Gana pasakyti, kad Vilnius ir mes
priklausome jo apmaudingos malonės!..
Kas valandą galim patekt jo naguosna!

JOGAILA

Juk aš tą suprantu ir pats gan gerai.
Bet sutartį slaptą daryti prieš dėdę...
su mūsų engėjais ir amžinais priešais!..
Kryžiuočiais!.. Ne, rodos, tikrai negražu!

VAIDILA

Skirgaila, linguodamas ironiškai galva, nueina į šalį lango ir geria midų

Ligšiol buvo priešai; dabar bus draugai!
O senį Kęstutį ne ką suvaikysi!..
Su kuo savo amžiuje jis nesipyko!
Tik Algirdo didžio užgauti nedrįso.
Kariavo per amžius kasmet su kryžiuočiais,
kariavo su lenkais, totoriais, maskoliais!..
Nejaugi ir mes su visais bekariausme?..
Ir vis tai dėl meilės gauruotų žemaičių!..

JOGAILA

Juk sutartį rimtą jau kartą padarius,
kad ir su kryžiuočiais, nekaip ją belaužyt!..
Bet kaip aš su Vytautu nūn susitiksiu?
Ir kaip jam pažvelgsiu dabar į akis?..
O mudu ligšiol taip sutikom gražiai!

VISI

Cha cha cha!..

SKIRGAILA

Tik to mat dar trūko!..
Matutė gerai pasakei, kad jis — boba.

JOGAILA

Sau galite juoktis! Bet aš, kai reikės,
Už jus gal drąsiau pastovėti mokėsiu.

Du dvasiškiu skubiai įeina

JŲ VIENAS

Toli už Vilniaus išlydėjome tuos velnius,

Kitas pataiso

komtūrą,
Ir lig pat sienos davėm jiems sargybą,
O jie net žmoniškai mums ačiū nepasakė,
Tiktai per dantis: gute Margi vamptelėjo.

JOGAILA

Nekantriai ranka numojęs

Gerai! Sau galit grįžt sveiki namo!

ANTRAS DVARIŠKIS

Dar leisk mums pranešti, šviesiausis valdove!
kad grįžtant, kiek galima buvo nuo kalno
matyti iš tolo, keliai nuo Trakų
pilni vis kareivių, ginkluotų žemaičių.

JOGAILA

Nekantriai

Kęstutis rengiasi kariauti su kryžiuočiais.

KARININKAS

Įbėgęs skubiai

Šviesiausis valdove! Kiek matos iš bokšto,
raitarija lekia keliu nuo Trakų.

Šimtų bus keliolika! Rūksta keliai;
girdėti iš tolo, kaip pasagos žvanga!..

Į Vaidilą atsisukęs klausia

Ką reiškia taip daugel prigriuvus į pilį
vežimų su šienu? Sunku apsisukti!..

Visi sužiuro viens į kitą, akis pastatę

ANTRAS KARININKAS

Įbėgęs

Iš šieno vežimų kareiviai ginkluoti
vis griūva ir griūva!..

Girdėti rago neramus balsas ir ginklų žvangėjimas

SKIRGAILA

Ar aš nesakiau? Tai Kęstutis!

VAIDILA

Prapuoliau, amžinai prapuoliau!

JOGAILA

Į juos

Dabar kaip tik ir bus parodyt drąsą laikas!

Visi vyrai, paėmę į rankas kalavijus, skubiai išeina; pasilieka tik Jogaila ir moterys; Vaidila nusiminęs išeidamas šaukia

Prapuoliau, amžinai prapuoliau!

Girdėti kaskart didesnis ginklų tarškėjimas ir rykavimo balsai

Uždarykite pilies vartus!.. Ginkite vartus!..
Neišleiskite nieko pro vartus! Į kalną!..
Į aukštuosius rūmus!..

Jogaila neramus vaikščioja. Moterys aimanuoja

Dievulėliai! Kas bus? kas bus?

JOGAILA

Kas bus? O kas gi bus daugiau, jei ne mirtis!
O mirti ne šiandieną, mirs rytõ kiekvienas!..
Tai ko gi aimanuot ir laužyti rankas?..
Bet mirti negana! Tik reikia mirt rimtai,
kaip tinka Lietuvos didžiajam kunigaikščiui!..
Aš privalau ištvert ant sosto lig mirties!..

Su visa pompa sėdas į sostą. Įbėga, kardą nuleidęs, Vaidila; paskui įeina Skirgaila ir, kardu duris uždengęs, sako

Tiktai per Algirdo sūnaus lavoną
tų rūmų slenkstį peržengs dėdė!

Kęstutis savo kardu išmuša Skirgailai iš rankų kardą, ir įeina su juo keli ginkluoti žemaičiai. Vaidila pats meta savo kardą Kęstučiui po kojų. Kęstutis labai piktas, gysla jam kaktoj iššokusi

KĘSTUTIS

Ne vieta tau, Jogaila, tame soste!
Kur tavo bočius, didis Gediminas,
sėdėjo kitąkart ir savo krūtine
lietuvių žemę dangstė nuo kryžiuočių!..
O tu su jais slapta bučiuojies
ir sutartis prieš mus su jais darai.

JOGAILA

Aš su kryžiuočiais nebučiuojuos
ir sutarčių prieš dėdę nedariau.
O sostą tėvas man paliko,
ir aš didžiuoju kunigaikščiu mirsiu,
o dėdė žengsi tik per brolvaikio lavoną.

KĘSTUTIS

Ar su kryžiuočiais netareis, regėsme!
O mano kalavijas tavo krauju
Nesusiteps! Tu jo esi nevertas.

ŽEMAIČIAI

Į Kęstutį

Leisk, mums, šviesiausis kunigaikšti!
nuo sosto prievarta nuvesti.

KĘSTUTIS

Kaip drįstumėt paliesti kunigaikštį
ir dar beginklį? Susipras patsai.

VAIDILA

Į Jogailą

Šviesiausis kunigaikšti! nebepykink dėdės
ir nusileisk prieš jo galingą ranką!

KĘSTUTIS

Į Vaidilą

Ne tau čia, tarne, duot patarimus
ir kunigaikščių atsiliept šeimynoj!
Tau vieta nulemta kitur!

MARĖ

Dėdute! užmiršai: tai mano vyras!

KĘSTUTIS

Neužmiršau; tik man sunku tikėti!
Ne tik kilme, bet ir darbais jis — žemas!

Įėjęs Rimgaila į Kęstutį

Šitai, didysis kunigaikšti, raštas,
kuriuo kryžiuočiams — vokiečiams
Žemaičių atiduotas kraštas!
Kas bus išdavęs tokį dokumentą,
aš nežinau ir spėti neišdrįstu.

Tyla. Už scenos irgi visai nurimsta ginklų tarškėjimas. Šauksmas

Tegyvuoja Kęstutis, didis kunigaikštis! Valio! Valio!

JOGAILA

Nuo sosto nulipęs

Aš kaltas, dėde! Kaltas susidėjęs
su mūsų žemės priešais amžinais!

Bet kaltas ne daugiau už tuos, kurie
man suko galvą, gundė įtarimais!
Aš įtikėjau jiems, kurie man nuolat kalė,
kad dėdė nori man išplėšti Vilnių,
kurį teisėtai tėvas man paliko,
kad ieškai vien tik progos iš Trakų užpulti!..
Aš įtikėjau jiems ir vien norėjau gintis,
ir vien apsigynimui sutartį dariau!

KĘSTUTIS

Ir tu galėjai taip įtarti tavo dėdę,
kurs niekados slapta net priešo neužpuolė,
jei atvirai jis pasisakė priešu
ir veido sau po priedanga brolystės
neslapstė, geisdamas įgelti kaip gyvatė!..
Man nereikėjo didžio kunigaikščio vardo;
mane ir taip visi, net priešai, gerbia!
Dėl Lietuvos, ne dėl tuščios garbės
aš visą savo amžių ir triūsiau, ir dirbau!
Tėvynę gindamas ir atstatydamas krūtinę,
štai pražilau ir atilsio ramaus telaukiau!
Jau metai ketveri, kaip Vilniuje sau sėdi,
ar aš kada varžyt tave maniau?
Kiekkart Trakuos pas Vytautą lankeis,
be jokio šūvio, net kardu nemojęs,
ir Vilnių, ir tave suimt galėjau!..
Bet aš ne to senatvėje taip troškau!
Aš laukiau, aš meldžiaus, tik apie tai svajojau,
kad judu taip gražiai su Vytautu gyvenste,
taip Lietuvą mylėste, taip ją ginste,
kaip mes su Algirdu nabašninku!..

Čia net susigraudina

O tu su mano priešais paslapčia derėjais
ir savo krašto išgama likai!
Tau vieta vien kalėjime pražilti,
ne Vilniuje garbingą bočių sostą
užsėdus, lemti Lietuvos likimą!

JOGAILA

Taip, kaltas aš, bet irgi nelaimingas,
taip negudriai pasitikėjęs patarėjais!
O kam aš jų klausiau! Kam neklausiau to balso,
kurs sakė man širdies nujautimu,
kad visa tai gerai negali pasibaigti.
Patsai matau,
ne man dabar šis Gedimino sostas!
Ne Vilniuje didžiųjų kunigaikščių vietą
užimti pridera! Bet nežudyk manęs!
Neliepk jaunam kalėjime man žūti!
Užleisk bent Vitebską, kur mano tėvo
jaunystėje valdyta kitados!

JULIJONA

Į Kęstutį

O niekados! Verčiau mus liepk visus,
jei tau sena nesudrebės širdis,
ar nužudyt, ar urvuose supūdyt!..
Bet Vitebską paskirt vyriausiam mano sūnui...
Ne, to pažeminimo ir tos skriaudos
aš nepakęsiu niekados, o niekados!
Geriau mirtis!

JOGAILA

Ne, aš nenoriu mirt ar kęsti!
Aš Lietuvai dar noriu būt naudingas.

KĘSTUTIS

Taip, nori būt naudingas, iki vėlei
tau gal patars kas nors pakelti ginklą
prieš pačią Lietuvą! O tavo močia
net jau dabar iš apmaudo ir keršto
man kumštimi mojuoti drįsta. Juos visus
paimk tuojau, Rimgaila, po raktu
į savo sargią globą, tik Vaidilą...

Čia netikėtai įeina Vytautas su palydovu Eimučiu

JOGAILA

O gelbėk, Vytaute! neduok man žūti!
Buvai man visados geriausis draugas.
Aš visko netekau... ne tiek per nedorybę,
kiek savo patarėjais nelemtais pasitikėjęs.

VYTAUTAS

Tėveli, dovanok Jogailai!
Pavesk jam Vitebską valdyti!

KĘSTUTIS

Tu vis už jį! Andai man netikėjai,
o štai po mano kojų guli raštas,
kuriuo jis pardavė kryžiuočiams mano šalį!
Gal ir dabar dar netiki net raštui?

VYTAUTAS

Tėveli, aš tikiu; tikėjau ir tada,
tik laukiau, kad patsai Jogaila
ar susiprastų, ar bent aiškiai pamatytų,
kur nuvedė jį tamsūs patarėjai,
ir gautų sau pamokymą naudingą!..
Tėveli, dovanok Jogailai,
jis Lietuvai dar gali būt naudingas.
Verčiau nubausk piktus jo patarėjus.

JOGAILA

Duok, dėde, laiko pataisyt man klaidą!
Aš noriu Lietuvai dar būt naudingas...

Įeina Krivių krivaitis su aukšta trišaka kepure, iškilmingai pasipuošęs, su keliais dvasininkais ir taip atsiliepia.

KRIVIŲ KRIVAITIS

Ne kviestas ašai, ne į puotą atėjau!
Aš išgirdau ginklų žvangėjimą nejaukų,
Ir klyksmas mirštančių iš tūkstanties krūtinių
Skaudžiai pasiekė mano tėviškąją ausį.
Ir ašaros paplūdo, tos dienos sulaukus,
Kurią pakeltas kardas ne prieš mūsų priešus,
Tiktai jį brolis broliui smeigia į krūtinę,

O vokiečiai į Vilnių kviečiami svečiais!..
Paimk, Kęstuti, Vilniuj, kaip anuomet brolis,
Tvirtai valdžios vadžias, o kaujančius pulkus
Išvesk prieš amžinus tėvynės mūsų priešus!
Nubausk tikrai kaltus, bet savo giminaičiams
Parodyk tėvo širdį ir atleisk jaunam Jogailai!
Tik Vilniaus jam neduok! Su baime štai regiu,
Kaip vis daugiau gudai čia suka lizdą.
Jogaila silpno būdo: jų nesuvaldys!
Prie jo jie viršų ims ir Vilnių mums pavergs.
O kuo gi būtų mūsų Lietuva be Vilniaus?
Prakeiktas amžių amžiais to lietuvio vardas,
Kurs Vilniaus kada nors išsižadėti drįstų!
Ar vingiuotais keliais prives prie jo puolimo?

KĘSTUTIS

Pasvyravęs

Aš paskutinį kartą nusileidžiu jums,
nors gal paskui gailėsiuos!

Į Jogailą

Važiuok į Vitebską ir ten įvykdyk,
ką pats pasižadėjai.

JULIJONA

Įniršusi

O neilgam! Prisiekiu: neilgam!
Už mus Gudai! Už mus pati Maskva!

Skirgaila ironiškai šypsos

KĘSTUTIS

Nieko negirdėdamas, į Vaidilą

O tą nedorą tarną,
tą melo ir šmeižimų sėklą,
iš po akių man atsiimk, Rimgaila!
ir liepk tuojau po balkiu jį pakarti.

VAIDILA

Puldamas ant kelių

Pasigailėk, visų aukščiausis kunigaikšti!

KĘSTUTIS

Šalin, šunie, nuo mano kojų!

MARĖ

Neliepk man, galingasis dėde,
Kad irgi aš, kaip vergė, ne kaip Algirdo duktė,
į kojas pulčiau tau, už jį maldaudama!
Neleisk taip nusižemint giminaitei!

Į Krivių krivaitį

Užtark, aukščiausis kunige, už jį!

KRIVIŲ KRIVAITIS

Kaip tėvui sopa man širdis. Bet žodį tart
Už tą, kurs vokiečius į mūsų Vilnių kviečia!..
Su jais draugaujasi! Ir pjudo prieš savuosius!..
Ne, ne! Man žodžiai miršta lūpose!

KĘSTUTIS

Į Marę

Seniai!.. jau ne dabar pažeminai save!
Ne aš jį pasmerkiau! Jį pasmerkė juodi darbai.

Į palydovus

Išveskit greičiau tą išgamą lietuvį
iš po akių! Nevertas jis regėti saulės!

Išveda Vaidilą

MARĖ

Prakeiktas seni, be širdies!
To niekados aš tau nedovanosiu.
Žudyk, jei nori, ir mane!
Kapok mane, bet kiekviena dalelė
tau plėš akis ir šauks akivaizdoj visų:

žmogžudy! Šios dienos dar tu pasigailėsi!
Dar paminėsi šitą dieną!

ŽEMAIČIAI

Įnirtę

Pakarti liepk ją, viešpatie!

Uždanga nusileidžia, bet vis dar girdėti Marės balsas

Dar paminėsi šitą dieną!

IV AKTAS

Laukas. Tolima perspektyva. Toli matyti kareivių pamarškos

LAIMUTĖ

Viena žvalgydamasi

O kad pamačius jį bent vieną kartą!
Gal paskutinį... prieš tą baisų mūšį!

ONA

Pasirodžiusi

Seniai jau, Laimute, tave bemačiau.
Ar taip nedrąsi, kad užeiti drovies?
Ar savo Eimučio, meilaus balandėlio,
Nuo pernai neteko nė kartą lankyti?

LAIMUTĖ

Šviesiausi valdove! aš, vargšė sodietė,
Net to nežinau, kaip į ponią kalbėti;
Tai kaipgi aš būčiau bedrįsus užeiti?!
Bet savo Eimučio labai išsiilgus,
Išdrįstu galop nusižeminus melsti,
Kad teiktumeis Tamsta mane pamokyti,
Ar kaip negalėčiau čia jo pamatyti.

ONA

Aš ilgesį tavo suprantu, rūtele!
Kam kam, o jauniems, tai tiktai ir mylėtis!..
O tu taip pražydai kaip rožė daržely.
Gėrėsis Eimutis, akis išbučiuos.
Pamačius tave supratau, kad prieš kovą
Norėtumei pasimatyti su juo.
Liepiau jį pašaukt: neužilgo čia bus.

LAIMUTĖ

Kokia man gerutė šviesiausi valdovė!
Taip, rodos, ir traukia širdis ją mylėti.
Dievulėliai, kad kuomet galėčiau aš tamstai
Už visą kuo norint atsimokėti!
Bet aš taip menkutė prieš aukštus valdovus,
Tai kuo atsilyginčiau toks vabalėlis?

ONA

Nenorėčiau, kad man atsilygint reikėtų.
Bet iš anksto kas ateitį tamsią bežino?
Kai kada galingiausius pasiekia nelaimės,
O juos gelbsti ne kartą menkutis žmogelis.
Kas šviesiausį Trakuos kunigaikštį Kęstutį
Iš kryžiuočių nagų išvadavo? tai Alfas.

LAIMUTĖ

O koks jis laimingas, išvadavęs didį kunigaikštį!

ONA

Tu man taip patinki, rūtele,
Kad paimsiu tave patarnauti prie dvaro.
Čia ir savo Eimutį dažniau pamatysi.
Bet štai ir jisai! Taigi būkit laimingi!
Tik prieš kovą per daugel tu jo negraudinki!

Ona išeina, sau šnekėdama

Bet ką mums atneš nelemtoji kova?

LAIMUTĖ

Kodėl tu, Eimuti, mane užmiršai,
Apleidęs kaip girioj našlaitę gegutę?
Kiek aušo rytelių, be miego naktelių,
Kai aš išsiilgus tavęs nemačiau!
Prabėgo ir saulėtos vasaros dienos,
Ir šlapias ruduo, ir žiemos vakarai,
Ir vėlei pavasarį gandras klegeno...
Bet veltui tavęs per langelį žvalgaus.

EIMUTIS

Nelengvos šiais metais ir man slinko dienos;

Bet viską užmirštu išvydęs tave.

LAIMUTĖ

O kas atsitiko? Sirgai, balandėli?

EIMUTIS

Aš sirgt nesirgau; tik taip daugel mačiau
Ir rūmų šviesių, ir aukštų kunigaikščių;
O laimės jų rūmuos visai neregėjau!..

LAIMUTĖ

O aš, neišmanėlė, taip nudžiugau,
Kai pasižadėjo šviesiausi valdovė
Mane pasiimti tarnaite prie dvaro,
Kur mudu dažniau susitikti galėsią!..
Bet jeigu čia laimės visai nesimato,
Tai grįžkim verčiau, balandėli, namo,
Kur liūdi berželis, kur rūtų darželis,
Kur bėga pro sodžių sraunusis upelis.

EIMUTIS

Susimąstęs į šalį

O, tos gražios brangios dienos!
Begu jos sugrįš kada?

Po valandėlės

Ne! apleisti kunigaikščių
Neprivalom bent dabar,
Kad likimas jų svyruoja
Ir pavojus rimtas gresia.
Tiek padarė jie man gera!
Tiek širdies abiem parodė!..
Jei tik patarė valdovė,
Pasilik prie jos, Laimute!
Neapleisim jų nelaimėj.

LAIMUTĖ

Bet aš to, Eimuti, apimt negaliu,
Ar gali aukštiems kunigaikščiams ko trūkti?
Ar gali jie būti kada nelaimingi?

EIMUTIS

O, tankiai už mane jie daugiau nelaimingi,
Nes juo kas aukštesnis, daugiau jis atjaučia.
Štai mūsų šviesiausi Trakų kunigaikščiai
Tiek kenčia dabar dėl Žemaičių šalies,
Kurią jie taip myli, o didis pavojus
Jai gresia patekt į kryžiuočių verguvę!

LAIMUTĖ

O ką tu, Eimuti, sakai! Argi gali
Mus kas atiduot vokiečiams į verguvę?

EIMUTIS

O pernai juk buvo Jogaila užrašęs.

LAIMUTĖ

Bet mūsų šviesiausis Kęstutis, kaip sako,
Už tai į Gudus jį pavarė iš Vilniaus.

EIMUTIS

Taip! Buvo pavaręs! O, jį užrakinti
Reikėjo kalėjime: būtų ramumas!..
Bet Vytautas mūsų šviesiausis geruoju
Vis taikinti mėgsta, užmiršęs skriaudas.
Tik užtariant jam, ir Jogaila paleistas.
O šis, pasitelkęs galybę Gudų,
Vėl paėmė Vilnių, sugriovė Trakus
Ir štai, su kryžiuočiais išvien susidėjęs,
Ateina prieš mūsų didžius kunigaikščius.
Jei žus kunigaikščiai, tai žus ir Žemaičiai.

LAIMUTĖ

Bet to juk, Eimuti, nebus niekados!
Tik visgi dievai neapleis mūsų žemės.
Sakyk, kad to būti nebus niekados!

EIMUTIS

Galybė jų — didelė; mūsų — maža.
Bet žino žemaičiai, už ką jie kariauja.
Už Lietuvą stosme vyras į vyrą!

LAIMUTĖ

Tik tu jau, Eimuti, nebūk per drąsus!
Aš melsiu dievų; jie ir taip jums padės,

Ir melsiu už mūsų brangius kunigaikščius.

Girdėti toli karo muzika. Matyti Vytautas su palydovais

EIMUTIS

Tai didžio Kęstučio ateina pulkai.
O ten štai ir Vytautas mūsų šviesusis!
Sudieu, mylimoji Laimute rūtele!
Jau laikas į kovą už Lietuvą brangią!

LAIMUTĖ

Sudieu mylimasis, brangus balandėli!
Iš skausmo man plyšta širdelė pusiau.
Jai tartum kas sako: daugiau nebmatysi
Tu savo saulutės!.. Kad aš kuo galėčiau
Padėti: aš visą save paaukočiau!..
Sudieu, balandėli!

Eimutis pusgyvę išveda už scenos ir grįžta. Muzika, kuri vis arčiau girdėti, nutyla. Prisiartina ir Vytautas su palydovais

VYTAUTAS

Į Eimutį

Prieš kovą verčiau mylimosios nematčius:
Kareiviui ji silpnina širdį ir drąsą.

EIMUTIS

Atleisk man, šviesiausis Trakų kunigaikšti!
Ne savo valia, tik šviesiausios valdovės...

VYTAUTAS

Į palydovus

Tos moters vis moterys lieka!

Į Eimutį

Žinau ir nepykstu; nes tavo drąsumui
Nei moterų ašaros kenkti negali.

EIMUTIS

Šviesiausis valdove! aš mirsiu už tamstą,
Aukštos vėliavos neišleidęs iš rankų.

VYTAUTAS

Eimuti, kariausite ne už mane,
Kariauste už Lietuvą, mūsų tėvynę,
Kuriai iš Gudų eina didis pavojus,
Ir neša kryžiuočiai vergovę Žemaičiams.

Visi be Vytauto

Už brangią Lietuvą tėvynę,
Už šventą žemę — motinėlę,
Aukštai jos vėliavą iškėlę,
Kaip mūsų bočių bočiai gynė,
Ginklais šarvuoti kruvinais,
Į kovą stosme milžinais!

Įeina Kęstutis su savo palydovais, Vytautas bučiuoja jam ranką, kiti galvas žemai nulenkia, su draugais sveikinas. Palydovai laikosi paskui bent kiek nuošaliai

KĘSTUTIS

Vargais negalais vos paspėjau atvykti
Žemaičių keliais per balas ir miškus!

Susimąstęs

O žino dievai, ką tas mūšis nulems!..
Taip, rodos, lyg ko nerami man širdis!..

VYTAUTAS

Atleisk man, tėveli, juk mano tai kaltė,
Kad tiek susibūrė ant mūsų galvos
Nelaimių ir priešų. Norėjau geruoju
Paveikti Jogailą, ir būtų pavykę.
Bet motina, broliai, sesuo nelaiminga
Apsėdę jį laiko, į prapultį stumia.

KĘSTUTIS

Dabar nebe laikas ieškoti, kas kaltas,

Kai gaisras užsiėmė, dega namai!..
Ar daugel iš Gardino atvedei vyrų?
VYTAUTAS
Vos du tiktai tūkstančius spėjau surinkti,
Ir Liubartas dėdė nedaug tesuskubs
Iš savo Voluinės pagalbon atvesti.
Jogaila du kartu už mus galingesnis.
KĘSTUTIS
O vis tik svyruoti dabar nebe laikas!
Daug gali, kas priverstas stoja į kovą.
Žemaičių nedaug, bet kiekvienas už du.
Mes turim laimėti! Manau, ir laimėsme.
VYTAUTAS
Kad nors kardininkų marčelga nebūtų
Suspėjęs taip greit susijungt su Jogaila!
Užpuolęs tada atskirai juos kiekvieną...
KĘSTUTIS
Tai ką gi? Gal lauksime, iki landmistras
Iš Prūsų suskubs dar daugiau jiems atvesti?..
Tau vien tik betęsti ir ko tai belaukti!
VYTAUTAS
Tėvelis žinai, man netrūksta drąsos,
Tačiau, kai matau,
Kad maža vilties mums šią kovą laimėti,
Tai kartais manau, ar nebūtų gudriau,
Pradėjus derybas, bent laiką nutraukti.
KĘSTUTIS
Tai ką gi? Manai, jie savaime sutirps,
Kaip sniegas, saulutei gražiai patekėjus!
VYTAUTAS
Manau, kad, kovos nesulaukę, kryžiuočiai
Namon besiskirstys!.. O mes sustiprėsim
Ir priešus nuveiksim, užpuolę po vieną.
KĘSTUTIS
Tau rodos, ir duosis lengvai jie apgauti!
Galop aš takų ir nemėgstu suktų.
Geriausia — stačiai! Tuomet Kovas padės!

Į Rimgailą

O tu kaip, Rimgaila, manai — ar laimėsme?

RIMGAILA

Šviesiausis valdove! Dievai vien težino.
Aš viena žinau, kad už savo valdovus
Mes galvą visi pasirengę guldyti.

Visi, pusiau dainuodami

Už brangią Lietuvą tėvynę,
Už šventą žemę motinėlę,
Aukštai jos vėliavą iškėlę,
Kaip mūsų bočių bočiai gynė,
Ginklais šarvuoti kruvinais,
Į kovą stosme milžinais!

Girdėti rago balsas. Visi sužiuro

KĘSTUTIS

Ką reiškia tas ženklas?

VYTAUTAS

Sužinok, Rimgaila.

Tas išeina

KĘSTUTIS

Į visus kreipdamasis

O jo prakilnybė, brangus man sūnus,
Vis tęsti norėtų ir vesti derybas,
O priešas tuo tarpu mus degina, plėšia...

Imdamas sau už galvos

Trakai mano brangūs! Trakai numylėti!
Kur augau ir brendau, senatvės sulaukiau,
Jogailos išgriauti kryžiuočių kanuoliais!..
O ne, aš kentėti daugiau negaliu,
Tik keršto širdis kruvina reikalauja!

VYTAUTAS

Nejaugi, šviesiausis tėveli, manai,
Kad man ir pačiam nesusopo širdis?
Bet irgi man sopa, kad brolis prieš brolį
Pakels kalaviją ir smeigs jam į širdį,
Jei mes neišvengsme šiandieną kovos.

KĘSTUTIS

Brangus man sūnau! Leisk tave pabučiuoti!
Suprantu tave, man skaudu ir pačiam.

Bučiuoja

Bet kas gi daryti? Ar mums jų maldauti,
Kad, maištą pakėlę, jie taikintis teiktųs.

PALYDOVAI

Valio, prakilnusis, brangus kunigaikšti!
Tu mūsų viltis ir garbė! Už tave
Mes galvą visi pasirengę guldyti.

RIMGAILA

Sugrįžęs

Nuo jo didenybės Jogailos: jo brolis,
Skirgaila, atvyko ir nori
Su Vytauto aukšta malone
Bendrai pasitarti, kad kovai išvengus.

VYTAUTAS

Į Kęstutį

Kaip tamsta, tėveli?
Aš tartis sutikčiau, kad kovai išvengus.

KĘSTUTIS

Į Rimgailą

Jei neturi jo malonybė Skirgaila
Kokių paslapčių, tai jį kviečiame tartis.

Rimgaila išeina. Kęstutis sėdas ant balnų.
Kiti stovi aplinkui

SKIRGAILA

Įėjęs

Didysis Lietuvių, Gudų kunigaikštis,
Šviesiausis Jogaila, nors neabejoja,
Teisybe ir jėga drąsiai pasirėmęs,
Kas bus pergalėtoju, gindamas Vilnių,
(Ką jūsų malonės suprantat ir patys),
Tačiau kad išvengtų kovos pragaištingos,
Kovos kruvinos tarp saviškių ir brolių,
Sau turi garbės pasisiūlyt pirmasis
Pradėti derybas ir draugiškai mano,
Kad jo prakilnybėje Vytaute rasiąs
Kilnaus pritarimo pasiūlymui savo.
Todėl jį ir kviečia bendrai pasitarti
Į savo stovyklą ir žino iš anksto,
Ten broliškai greit susitaikint galėsią.

KĘSTUTIS

O kas man užtikrins, kad jo didenybė
Sugrįš mano Vytautas sveikas ir laisvas?

SKIRGAILA

Tačiau, čion atvykdamas, aš nesiklausiu,
Ar man bus užtikrinta neliečiamybė?
Lietuviai, kiek žinoma, pasiuntinių
Neskriaudžia!..

KĘSTUTIS

Imdamas pykti

Jūs viską sulaužėt, ką taip iškilmingai
Man pernai žadėjot, prisiekę abudu!..
Šiandieną naikinate tėviškę mano,
Trakus man sudeginot; norite rasit
Brangiausį man likusį turtą atimti,
Išplėšti man sūnų, vienintelę viltį!..

VYTAUTAS

Šviesiausis tėveli! Ką gelbės mums pyktis?

SKIRGAILA

Mes pernai po prievarta buvom prisiekę,

Šiandieną kaip viešpačiai duodame žodį.
KĘSTUTIS
O vis tik aš Vytauto vieno neleisiu;
Veikiau aš patsai ten nuvykti sutikčiau.
VYTAUTAS
Šviesiausis tėveli! Nueikim abudu!
Išvengsime kraujo savitarpy.
Jogaila įvertins tą žingsnį prakilnų.
SKIRGAILA
Aš jo didenybės Jogailos vardu
Prisiekiu akivaizdoj saulės ir jūsų,
Kad ji tam užtemtų, kas mūsų bus kaltas!
Ir duodu Jogailos garbingąjį žodį!

Į šalį

Jogailos, ne savo!
KĘSTUTIS

Atsistojęs

Gerai! Aš pasitikiu. Liksi, Rimgaila,
Kariuomenės mūsų vyriausiu vadu.
Tikiuos: mes netrukus laimingai sugrįšme.

Palydovai nekantriai žvalgos; galop prakalba

RIMGAILA
Šviesiausis valdove! Leisk žodį pratarti!
KĘSTUTIS
Gerai, aš klausau. Ką sakysi, Rimgaila?
RIMGAILA
Gal vieną kariuomenę be kunigaikščių
Palikti nebūtų labai atsargu!
Gal teiktųsi jo prakilnybė Skirgaila
Kaip svečias tarp mūsų čia pasilikti.
SKIRGAILA
Deryboms aš būsiu ten reikalingas.
KĘSTUTIS
Nelaužiau aš niekuomet duotojo žodžio,

Tai pasitikėti galiu ir kitais.
Mes greitai sugrįšme ar duosime žinią.

Kęstutis, Vytautas, Skirgaila su savo dviem palydovais išeina. Girdėtis už scenos

Tegyvuoja Kęstutis! Valio Vytautas!

Pasilikę Kęstučio ir Vytauto palydovai nekantriai žvalgos, Rimgaila nekantriai vaikščioja

RIMGAILA
Man vis dėlto, rodos, kas sako širdy,
Kad tas pasibaigti negali geru.
KITI

Giedodami maldą

Dievai visažinantys!
Dievai visagalintys!
Atneškite sutartį, meilę, ramumą
Ir pabaigą karo laimingą!
RIMGAILA
Man vis dėlto, rodos, kas sako širdy,
Kad tas pasibaigti negali geru.

Girdėti rago balsas. Visi tyli, lyg ko nepaprasta laukdami

JOGAILOS PASIUNTINYS

Įėjęs

Man liepta pranešti, kad mūsų ir jūsų
Aukšti kunigaikščiai, gražiai susitaikę,
Į Vilnių nuvyko, Rimgailai įsakę
Kariuomenę visą paleisti namo.
Nes karas pasibaigė!

Vieni džiaugiasi, kiti žvalgosi su nepasitikėjimu

RIMGAILA

Sau už galvos imdamas

Kas man bedaryti? Paleist? Nepaleisti?
Man vis tik tarytum kas sako širdy,
Kad čia kažko trūksta! Ne viskas gerai...
Bet aš juk kareivis ir vykdyt turiu,
Kas liepta iš aukšto... Namo, broluželiai!

Visi išeina. Girdėti kareiviai dainuojant

„Josim, broleliai, namo namo".

Įeina Jogaila su palydovais; palydovai nueina toliau į scenos gilumą; Jogaila, išėjęs į priešakį, sau kalbasi

Tiesiog negaliu!.. Ne tiktai kad kalbėti,
Pažvelgt į akis neturėčiau drąsos!
Stačiai nežinau, kuo padarė mane
Štai motina, broliai, kerštinga sesuo?..
Sau grįžtu į Vilnių. Tesižino Skirgaila.

Įeina Jogailos pasiuntinys grįžęs

PASIUNTINYS
Šviesiausis valdove! Trakų kunigaikščių
Kareiviai jau skirstos namo, kaip paliepta;
Tuoj bus čia ir patys Trakų kunigaikščiai.

JOGAILA

Neramus vaikščioja, atkartodamas sau

Tuoj bus čia jie patys!.. Tuoj bus čia jie patys...
Bet ką gi aš jiems pasakyti galėčiau?
Tiesiog negaliu! Negaliu jų matyti!..

Pasvyravęs

Sau grįžtu į Vilnių. Tesižino Skirgaila!

Į palydovus

Paduokit man žirgą! Aš joju į Vilnių.
O jie, kai atvyks, pasakykit, kad irgi

Atvyktų į Vilnių!.. Ar ne!.. padaryste,
Kaip jums įsakys kunigaikštis Skirgaila.

Išeina dviejų palydovų lydimas. Girdėti pasagų bildesys. Iš antros pusės pasirodo Kęstutis, Skirgaila, Vytautas

JOGAILOS PASIUNTINYS

Šviesiausis valdovas nuvyko į Vilnių
Ir liepė ten vykti tuojau ir visiems,
Ar kaip įsakys kunigaikštis Skirgaila.

KĘSTUTIS

Ką reiškia tas viskas? Kieno įsakyta
Maniesiems kareiviams namo išsiskirstyt?

SKIRGAILA

Tas Vilniuje tamstoms geriau paaiškės.

KĘSTUTIS

Kaip Vilniuje? Mes ir nemanėm ten vykti,
Ne Vilniuj, tik čia mes sutikome tartis.

SKIRGAILA

Bet taip įsakyta visos Lietuvos
Teisėto valdovo — Jogailos!
Reikės jo klausyti!

VYTAUTAS

Į Kęstutį

Tėveli, tik greitus teduoda mums žirgus,
Suskubsim iš Vilniaus dar šiandien sugrįžti.

KĘSTUTIS

Supratęs

A, tiesa! Tik duokit mums žirgus greičiau!
Suskubsim iš Vilniaus sugrįžti!

SKIRGAILA

Nusišypsojęs

Ne, tamstos negrįšte ir joti nejoste;
Teks ratais važiuoti. Taip bus atsargiau!

KĘSTUTIS

Tai prievarta! Vylius! O jūs be garbės!
Be sąžinės laužote duotąjį žodį!

SKIRGAILA

Nelaužom, tik lankstom, kur duodasi lenkti.
Kas duodas apgaunamas, teapsigauna!
Galop aš čia teisintis ir nemanau.

KĘSTUTIS

Į aplink stovinčius kareivius

Kareiviai lietuviai, tėvynės gynėjai!
Štai matote patys, kas jūsų valdovai!
Ar jūs atiduoste senelį mane
Į tų vokiečiams parsidavėlių rankas?
Kas gelbės mane, gelbės irgi tėvynę!
Aš jūsų Kęstutis, Trakų kunigaikštis!
O čia mano Vytautas, vytis tautos!

Kareiviai ima tarpusavy kuždėti ir nerimauti

SKIRGAILA

Negundyk tuščia, kunigaikšti, kareivių!
Ką vargšai jie gali, kad stovi aplinkui
Visa mus apsupus Jogailos kariuomenė?

Į palydovus

Verčiau jūs paduokit greičiau mums ratus!
Važiuosim į Vilnių!.. O gal ir toliau!

Girdėti ratų bildesys

KĘSTUTIS

O, ko aš sulaukiau nuo brolvaikių savo!
Nejaugi teisybės nebūtų pasauly?
Nejaugi galingi dievai jiems padėtų?!

Uždanga nusileidžia

V AKTAS

Naktis. Dviem uždangom pakilus, tamsokas kalėjimas. Jame Kęstutis: kojos ir rankos grandine apkaltos

KĘSTUTIS

Ir ko aš sulaukiau gyvatos gale,
Kai senstančios jėgos tik atilsio laukia!..
Apkaltas ne priešų kryžeivių valia,
Tik brolio sūnaus, kurs į prapultį traukia
Brangiausiąją mano tėvynę!..
Kad Algirdas, mano nabašninkas brolis
(Su juo taip gražiai pragyvenome amžių!),
Kad jis prisikeltų ir vis tai regėtų,
O, kaip dėl sūnaus jam širdis suskaudėtų!
Dėl išgamos savo Jogailos!
Aš visą gyvenimą Lietuvą gyniau,
Už ją kariavau, nenuleisdamas rankų,
Nuo priešų dangsčiau atvira krūtine!..
Už tai man apkalta dabar grandine
Kalėjime rankos ir kojos!
Žinau, neilgai man belieka gyventi!
Bet mirtį sutikt man visai nebaisu:
Tiek kartų kovoj taip arti ją mačiau!..
Tik kam ji gyvatos man siūlo anksčiau
Garbingoj kovoj nepakirto?..
Bet pūti kalėjime?.. kuomet tėvynę
Į prapultį stumia nedori vaikai!..
Bet mirt be šviesesnės vilties priešaky!..
Tik juodą bedugnę matyt ateity!..
Ar leiste, tėvynės dievai?

Vienos tik prieš mirtį maldauju malonės:
Išgirsti, kad Vytautas laisvas Žemaičiuos!
O, net su Jogaila man neatsiskaičius
Užmerkti akis taip nebūtų sunku!..
Tik Vytauto laisvės maldauju!
Tik Vytauto! Vytauto, mano sūnaus,
Nepūdykit urvuos! tik jo nežudykit!
Tik jį sugrąžinkit brangiausiai tėvynei!..
O tuomet sakysiu jums ačiū užvis,
Be keršto užmerksiu akis!..

Per Kęstučio monologą darosi kalėjime kaskart tamsiau. Jam nutilus įeina tarnas Prokša ir klausia

Sakyk, kunigaikšti, ar tau ko nereikia?
KĘSTUTIS
Man nieko nereikia! Vis viena negelbės!
Tik gerklę džiovina baisus troškulys.
PROKŠA
Tau šalto pasėmęs atnešiu vandens.
KĘSTUTIS
Sakyk, mano mielas, ar ko nežinai,
Kame mano Vytautas sėdi dabar?
PROKŠA
Girdėjau šią naktį atvešią jį čion;
Bet tau jis vargiai jau beteks pamatyti!

Visai sutemus, užkrinta antroji uždanga. Bent kiek pasidarius šviesiau, matyti, kaip iš kalėjimo išeina Prokša. Ant kalėjimo durų parašas KRĖVĖ. Iš abiejų šalių stovi du sargybiniu

VIENAS
Ir vėlei užmiršau tą obalsį ilgoką:
Ar po trijų dienų, ar trejų metų?
ANTRASIS
Po trejų metų čia naujas bus kalėjimas.
PIRMASIS
Tiesa! Tiesa! Po trejų metų!..

Bet ką tai reikšt galėtų?
ANTRASIS
Mat obalsis kaip obalsis — dažnai nesako nieko!
O kartais net daugiau, kaip manė tie,
Kurie jį metė!
PIRMASIS
Aš taip sau protauju: dabar čia apkalta
Šviesiausis visos Lietuvos kunigaikštis.
O metams prabėgus trejiems, bus apkalta...
ANTRASIS
Tylėk! Antai ateina vyrai.

Įeina misterbrolis, Kučuk, Prokša, Lisica šnekėdami

KUČUK
Įsakymas aiškus, tai ko čia svyruoti?
Kam mirtį paskirta, nuo jos neišbėgs.
PROKŠA
O vis dėlto tai aukštas ir galingas kunigaikštis.
Paskui tau vėlė po mirties besivaidins
Ir dantimis kals pasirodžiusi nakčia.
MISTERBROLIS
Ar jam, arba jums!.. čia nėra abejonės!
Skirgaila, kai supyks, baisus kaip velnias!
KUČUK
Verčiau vienam tebūnie galas!
Galop pagonio ir nekrikštyta siela!
Ne koki nuodėmė už tai bebus!
LISICA
O jeigu teks
už atgailą pėsčiam keliaut į Kijevą,
Tai šventintas vanduo iš Dnepro...
MISTERBROLIS
Ts!

Jiems prisiartinus prie kalėjimo durų, sargybiniai sukryžiuoja prieš juos kardus ir sako

Pašaliniams įeiti ir išeiti užginta.

MISTERBROLIS

Slaptingai

Po trejų metų čia bus naujas kálėjimas.

Sargybiniai nuleidžia žemyn kardus ir išeina. Jų vieton atsistojo Kučuk ir Lisica

MISTERBROLIS
Tu, Prokša, kaip tarnas, įeisi pirmasis,
Jam nešdamas vandenį lūpoms pavilgyt.

Prokša nenoroms įeina. Kučuk ir Lisica, pametę kardus ir atsiraitę kumštis, irgi įeina paskui, sakydami

Nereikia kardo, raumenų užteks!
MISTERBROLIS

Vienas ironiškai

Toksai ant žemės čia žmogaus likimas!
Ateina laikas: nori ar nenori,
Kitam užleisti reikia savo vietą...
Štai ir tasai gyvai mums reikalingas butas:
Jį reikia Vytautui greičiausiai atituštint!
Bet ir šisai ne amžiais begyvens:
Dvi trys dienelės... ir žvakutė jo užges!
O po trijų ne dienų, tik metų,
Kas spės,

Žiūri į parašą

Kieno čia bus kalėjimas?
Gal Lietuvos visos, kas žino!..
O mes tuo tarpu vis gilyn,
Vis „Drang nach Ost!“

Išeina galvažudžiai iš kalėjimo

Ką jūs ten taip ilgai beveikėt?
LISICA
Neprivedi Boh!

MISTERBROLIS

O ką? Nusmaugėte gal kunigaikštį?
Rods, liepta buvo; vis dėlto drąsos
Nebūčiau aš turėjęs!.. smaugti kunigaikštį!..
O, iki vaikščioja dar gyvas Vytautas,
Vargiai jūs ant pečių nešiosite galvas!..
Net jūsų viešpačiai — Jogaila ir Skirgaila —
Paskui ant jūsų visą bėdą mes!..

KUČUK

Tai kas gi mums dabar daryt belieka?

MISTERBROLIS

Gal jūs suprasite ir patys, o tuo tarpu,
Ar kunigaikštis ne patsai tik nusismaugė?

LISICA

Tikrai! Juk kunigaikštis nusismaugė pats.

MISTERBROLIS

Tai taip jūs ir sakykite visiems, nes čia
Maži juokai, iki dar gyvas Vytautas.

KUČUK

O kur tas Vytautas dabar besėdi?

MISTERBROLIS

Jį čia dar šiąnakt į kalėjimą atvesti žada,
Bet rasit vėlei greit paleis.

KUČUK

Vargiai patsai iš čia jau beišeis!

Įeina skubiai Marė, Vaidilos našlė. Galvažudžiai, ją pamatę, išbėgioja

MARĖ

Ar dar gyvas?

MISTERBROLIS

Nelaimė! Kunigaikštis pasismaugė.

MARĖ

Kaip gaila! Aš labai... norėjau
Dar jam gyvam stačiai drėbt į akis,
Kad jis dabar bejėgis mano rankose!
Kad jam galiu priminti, ką pasakius,

Kad jam galiu parodyt keršto kumštį!..
Kaip gaila, kad gyvam parodyt nesuspėjau!
MISTERBROLIS
Taip! Gaila, gaila! Pasiskubino numirti.

Įeina Skirgaila, du kunigu: jaunas ir senas, keli kunigaikščio palydovai

SKIRGAILA

Į seną kunigą

Gerai tu, kunige, sakai: tai didis vyras!
Kiek jis darbavos dėl brangios tėvynės!
SENAS KUNIGAS
Kaip mūsų jis dievų privengia! Kaip juos gerbia!
Kas kartą vis mažiau tokių jau besimato,
Ne tik tarp kunigaikščių, bet ir tarp didikų!
SKIRGAILA
Nors didis kunigaikštis, mielas mums Jogaila,
Ir teikės jį bent kiek pabaust už išdidumą,
Bet laikui neilgam!.. Paguosk jį, meldžiamasis!

Į misterbrolį

Na, kaipgi sveikata šviesiausio kunigaikščio?
MISTERBROLIS
Nelaimė! Kunigaikštis nusismaugė!
SKIRGAILA

Į kunigą

Matyt, iš didelio, skurdaus nusiminimo!
Kaip gaila, kad anksčiau paguost nepaskubėjai:
Taip brangią gyvastį gal būtumei apsaugojęs!
MARĖ

Ironiškai

Kaip gaila, kad ir aš anksčiau nesuskubau.
SKIRGAILA
Dabar jūs, kunigai, išneškite greičiau

Didvyrio brangų kūną, jį globon paėmę,
Kad jo sūnus, kurį tuojau iš Vilniaus
Čia atgabens, turėtų tuščią vietą
Ir kad kely nesusitiktų tėvo!
Kad jo jautri širdis nesigraudintų!

SENAS KUNIGAS

Į jaunąjį

Sukviesk veikiai čia kunigus ir vaidilutes!

MISTERBROLIS

Stabmeldžio pakasynose aš dalyvauti negaliu.

Išeina

SKIRGAILA

Paskui nabašninką, tautos taip didį vyrą,
Nuvešime su iškilme į Vilnių
Ir ten ant aukuro iškelsime aukštai!
Matys visi, kaip moka Lietuva
Pagerbti savo mirusius didvyrius.

Pradeda ant scenos rinktis daugiau žmonių, kurie atkartojc

Tik mirusius didvyrius.

Jų tarpe ne per toli nuo Skirgailos matyti ir Eimutis su Lai mute. Sugysta vyrų choras: gieda kunigai; paskui eina vai dilutės, jos tyli, tik ašaras šluosto

KUNIGŲ CHORAS

Už darbus garbingus šios žemės varguos
Praamžius tau sostą paskyrė danguos.
Tu gynei tėvynę krauju ir kardu,
Dabar tau ilsėtis tarp bočių saldu!
Gyvensi, ilsėsies ne žemės varguos:
Praamžius tau sostą paskyrė danguos.

Kunigai įeina į kalėjimą. Tuo tarpu vaidilutės ant sceno: gieda

VAIDILUČIŲ CHORAS

Ko liūdi? Ko liūdi, plati giminė,
Kad paukščiu nuskridus į dangų vėlė
Ten linksminsis amžiais ir valgys gardžiai,
O midų jam geriant, tarnaus vokiečiai!
Neliūski! Neverki, plati giminė,
Kad paukščiu nuskrido į dangų vėlė!

Kunigams išnešant ant našyklių nabašniką, abudu choru gieda

Prie šono prijuosime tau kalaviją,
Paimsi į dešinę šventą gabiją,
Užsėsi ant žirgo žemaičių mitrių;
Sukrausme tau laužą aukščiau Panerių.
Iškilus į dangų šventoji ugnelė
Pas bočius garbingus nuneš tavo vėlę:
Gyvensi, gėrėsies linksmybe dausų.
Tau kalną supilsme aukščiau debesų.

Visiems lydintiems nusisukus į vieną pusę ir chorui jau baigiant giedot, atvedama iš kitos pusės sargybinių į kalėjimą Vytautas. Atsisukęs ir pamatęs tai Skirgaila, Vytautui jau į kalėjimą įėjus, sako

Paukšteli! Ir tavo tas pats bus likimas!
Dabar jau Trakai bus, be abejo, mano!
Paskui... gal ir Vilnius!.. Gudai man padės!

VIRŠILA

Kalėjimo sargybiniams

Žiūrėkite! Galva už jį atsakyste!
Griežčiausiai užginta kam nors čion įeiti!
Tik kunigaikštienė su savo tarnaite
Galės kai kada aplankyti ligonį.

Išeina. Eimutis ir Laimutė atsilieka nuo laidotuvių, bet tolokai nuo sargybinių ir jų nematomi

EIMUTIS

Tamsu man akyse!.. Užgeso mūsų saulė!
Vilties nė spindulio nematos priešaky!
Žemaičius pardavė Jogaila vokiečiams!
Trakai ir Vilnius teks, be abejo, gudams!
Kame gi mūsų bus brangioji Lietuva?..
Dievai apleido mus! Gyvenimo nebėra.
Verčiau šalta mirtis ir amžina tamsybė!

LAIMUTĖ

O taip nesielvartauk, Eimuti man brangusis!
Netrumpink sau šviesos gyvenimo taip trumpo!
Tu man esi visa viltis ir mano saulė!
Kas be tavęs tas visas margas man pasaulis?

EIMUTIS

Ne! Ne! Verčiau šalta mirtis ir jos tamsybė!
Verčiau abiem; abiem mirt ant tėvynės kapo!

LAIMUTĖ

O man taip norisi bent kiek dar pagyventi!..
Nors neilgai!.. Nors keletą trumpų metelių!
Kad tau nuvargusiam galvelę sušukuočiau,
Kad tau galėčiau būti paguoda ir laime!..
Štai brėkšta jau aušra ir patekės saulutė;
Atbus ir sugiedos sodnelyje paukšteliai;
Pramerks sau akutes iš jauno miego tulpės,
Ir gers nulinkusios rūtelės perlų rasą!..
Kas be manęs jas aplankys? Kas joms dainuos?
Kas tau meiliai prisegs radastą prie širdelės?

EIMUTIS

O, kam tu graudini nevyriškai man širdį?
Tu, mano gyvata, ir paguoda, ir laimė!..
Vis tiek! aš negaliu gyvent, tėvynei žūnant,
Ir kuomet Vytautas, visa tautos viltis...
O, jau verčiau abiem mirt ant tėvynės kapo.

LAIMUTĖ

Nejau jokios vilties nebėra ateity?

EIMUTIS

Visa dabar viltis tame šitai kalėjime!..
Net Vytauto dabar iš pragaro nasrų
Išplėšti neišplėš net rūstaująs Perkūnas.

LAIMUTĖ

Man ir pačiai taip gaila, gaila kunigaikščio!
Kaip verks, kaip jo raudos kunigaikštienė!..
Ne, toks žmogus ir taip brangus negali žūti!

EIMUTIS

Jis neprivalo žūt! Bet kas gi jį išves
Iš to kalėjimo per jautriąją sargybą?
Ir tai šiandien, nes ryt gal bus per vėlu.

LAIMUTĖ

Po trumpo svyravimo

Eimuti! aš žinau!.. O, taip baisu ištarti!
Taip! aš galiu!.. Gerklė man džiūsta, kimsta žodis!
Taip, aš galiu!.. Aš kunigaikštį išvaduosiu!..

EIMUTIS

Laimute! ką sakai?.. Ne! Ne! man pasigirdo
Svajonė kaip pušų pavasary ošimas!..
Svajonė... Taip, tiktai, tiktai svajonė.
Kas Vytautą tikrai galėtų išvaduoti,
To amžiais niekados tėvynė neužmirštų:
Už genijų išgelbėtą ir dovanotą
Per amžius jos kapus dabintų žalios rūtos.

LAIMUTĖ

Ir tu man ant kapų padėk žalių rūtelių!

EIMUTIS

Laimute, ką sakai? Juk tu ilgai gyvensi!
Aš irgi dėl tavęs tuomet gyvent norėsiu!
Tada! tave kaip karalienę supsiu
Ir, tavo akutes bučiuodamas, liūliuosiu.

LAIMUTĖ

Susigraudinusi

O taip norėčiau aš pavasario sulaukti!..

Ir ten tave sutikt tarp žydinčių vyšnelių...
Tik tu, Eimuti, jau per daug nesielvartauk,
Kada gražus namo į mūsų sodžių grįžęs,
Po beržu tuo, žinai... manęs ilgai gal lauksi!..

EIMUTIS

O ne! Laimute, mes ten greit vėl susitiksme.
Nebus gi amžinai tie karai nelaimingi,
Kai Vytautas paims vadžias į tvirtas rankas.

LAIMUTĖ

Tik tu per daug nelauk, Eimuti, tų dienelių!..

Po pauzės

Dabar klausyk! Surask tuojau du greitu žirgu!
Du žirgu ir dviem vyram apdarus kaimiečio
Ir lauk čia už kertės! Pati kunigaikštienė
Atves čia Vytautą. Tik bėkite greičiau!
Nes saulė žada jau netrukus patekėti;
Kas žino, ar visiems lig vakaro ji švies?
Paskum, Eimuti, aš!.. gal tau prisisapnuosiu!
Tik bėk greičiau, nes galvažudžiai... taip man silpna!.
Sudieu, sudieu! O, dar sudieu, tu man brangiausis!..

Bėga į dešinę. Saulė teka. Dar atsisukusi

Eimuti, neužmiršk, kada namo pagrįši,
Palaistyt vakarais nuliūdusių rūtelių!..

EIMUTIS

Sau vienas

Lyg sapnas koks! Tikėt!.. ir netikėt bijau!..
Ir kojos linksta man, ir nežinau dėl ko,
Man, rodos, ko taip liūdna! liūdna!..

Išeina

LAIMUTĖ

Viena

Taip silpna! Sukasi galva, ir akys temsta!

Greičiau, greičiau, baisi, šalta mirtis, ateiki!
O taip norėčiau aš pavasario sulaukti,
Ano, to pirmojo, kada purėnus skyniau!..
Bet ne! Šalin pagundos ir graži viltis!
Šalin svajotoji laimužės ateitis!
Matau bedugnę tamsią prieš mane ir kirvį,
Kurį galanda budeliai!.. Jie nuo pečių
Atkirs jaunutę galvą man, pagriebę už kasų!..
O jie... šviesiausis kunigaikštis ir Eimutis
Greitaisiais savo žirgais skrisdami per sodžius,
Net nesupras ir nežinos, kokią auka
Aš gelbėjau tautos didvyrį, mūsų Vytautą!..

Įeina Ona

ONA

Kodėl tu, Laimute, išblyškus, nuliūdus?

LAIMUTĖ

Iš didelio širdies plakimo... gal linksmumo!..
Nes mes tuojau štai išvaduosim kunigaikštį!..
Taip mano sutarta su tais antai sargais.

ONA

Ką tu sakai, Laimute, ar ne sapnas?

LAIMUTĖ

Jie mus įleis, o mano rūbais kunigaikštis
Išeis su tamsta! O, tik žodžio nepratarkit,
Kad kartais kas nereikalingas neišgirstų!..
O aš paskui... Ne, ne!.. Tiktai greičiau, greičiau!
Nes už kertės Eimutis jau su žirgais laukia!..
Tiktai kad jis per daug manęs!.. *Į šalį* nesigailėtų!

ONA

Dievuliau, nežinau, ar tai nebus tik sapnas?
Aš nieko toj migloj suprasti negaliu.

LAIMUTĖ

Paskui, paskui kunigaikštienė gal suprasi!..
Daugiau nė žodžio! nes tarnams girdėt užginta.

Skubiai įeina į kalėjimą. Pasirodo Eimutis

EIMUTIS

Lyg sapnas koks! Tikėt ir netikėt bijau!
Ir kojos linksta man, ir nežinau kodėl,
Tiktai jaučiu, lyg šmėkla vis artyn, artyn!
Prislėgti nor mane, ir vis artyn, artyn!..

Išeina iš kalėjimo Ona ir Vytautas, Laimutės rūbais persirengęs

Bet štai ir jos ateina... tik be kunigaikščio!

Jiems prisiartinus, pažinęs Vytautą

A! tai šviesiausis kunigaikštis persirėdęs
Laimutės rūbuos! O jinai?

ONA

Ji sakės — ją paskui sargybiniai paleisią.

EIMUTIS

Kaip? Ją paskui paleisią, ne dabar?
Ji kunigaikščio rūbais apsivilko!

Į šalį

O nelaimingas aš!.. Dabar suprantu viską:
Ji ten pasiaukojo kunigaikščio vietoj!
Kas man daryt? ar ją, ar kunigaikštį gelbėti?..

Pasvyravęs

O vis tiktai... tėvynė!

Skubiai išeina visi. Girdėti pasagų žvangėjimas. Kaip tik tuo pačiu laiku iš kitos pusės žvalgydamiesi įbėga Kučuk, Prokša, Lisica ir skubinasi į kalėjimą. Jiems ten įėjus, matyt iš tolo misterbrolis

MISTERBROLIS

Pasiekiau savo tikslą, ir dabar Žemaičiai — mūsų,
Paskui ir Lietuva!.. Tiesa, per žmogžudystę!..
Bet tai dėl ordino ir mano faterlando!..

Išbėga Prokša su palydovais nusigandę

PROKŠA

Ne jis, ne jis!.. Prapuolėme, kai viską sužinos!
Dabar mums Lietuvoj daugiau nebėra vietos!

Bėgdami atsikreipę į sargybinius

Jūs irgi atsakyste savo galva
Prieš baisųjį Skirgailą: kam išleidot kunigaikštį?

SARGYBINIAI

Kaip? Mes išleidom kunigaikštį?
Kaip jis pabėgt galėjo?

Sargybiniai pasvyravę irgi bėga. Išeina Krivių krivaitis, dviejų kunigų lydimas ir susitinka su nusiminusiu Rimgaila

MISTERBROLIS

Iš tolo šypsodamas

Krivių krivaitis rasit paskutinis!
Gal paskutinis ir žemaičių bus bajoras!

Misterbrolis pasišalina

KRIVIŲ KRIVAITIS

Ko aš senatvėje sulaukiau!
Kęstutis žuvo, o dabar ir jo sūnus!..
Viltis žemaičių paskutinė!
Ir mūsų paskutinė! Varge, varge!..

RIMGAILA

Bet man dar, kunige, sunkiau!
Per mano tai kvailystę!

Skubiai įeina Skirgaila, Julijona, Marė ir daug palydovų

SKIRGAILA

Tarnams

Greičiau išneškit žuvusį
Taip netikėtai kunigaikštį!
Palaidosme kartu su tėvu.

Tarnai išneša su lova Laimutę

RIMGAILA

Prisiartinęs ir nustebęs

Bet tai ne Vytautas!

KRIVIŲ KRIVAITIS

Pasilenkęs įsitikinti

Tikrai ne Vytautas; tiktai mergaitė.
Mergelė — nekaltai čia nužudyta!
Palaiminta! Išgelbėjai tu Vytautą!

VISI

Nustebę

Ne Vytautas! Vytautas pabėgo?

KRIVIŲ KRIVAITIS

O taip! Ne Vytautas! Jisai pabėgo!
Bet jis sugrįš! Ir jis sugrįš ne vienas:
Nuo Panerių sužvengs jo ristas žirgas!
Dar atsisės jis Vilniaus bočių soste!..
O tuomet jums nebus daugiau ten vietos,
Tautos jūs išgamos, dvasia mums svetimi!

Pakeldamas aukštyn rankas

Praamžiau galingasai! Sugrąžink greičiau
Mums Vytautą į mūsų bočių Vilnių!
Grąžink mums vytį, kurs nušviestų
Aptemusią padangę mūsų.

Pasirodo ant dangaus vytis. Uždanga leidžiasi

Pabaiga

VYTAUTAS PAS KRYŽIUOČIUS

Penkių aktų istoriškoji drama

VEIKĖJAI

VYTAUTAS
BIRUTĖ — Vytauto motina
ONA — Vytautienė
TAUTVILA } Vytauto broliai
ZIGMAS }
RINGAILĖ — Vytauto sesuo, 15 metų
NASTĖ-SOFIJA — Vytauto duktė, 12 metų
JOGAILA — lietuvių ir lenkų karalius
SKIRGAILA — Jogailos brolis
RIMŠA — Jogailos pasiuntinys
MAIZEBUTAS — žemaičių vadas
JONUŠIS — mozūrų kunigaikštis
DANUTĖ-MARIJA — Vytauto sesuo, Jonušio žmona
ENRIKAS — Jonušio brolėnas
JUOKDARYS — Jonušio dvare
CELNERIS — didysis kryžiuočių magistras
VALENRODAS — kryžiuočių marčelga, paskui did[ysis] magistras
RAGAINĖS KOMTŪRAS
ENRIKAS LANKASTRAS — paskui Henrikas IV, anglų karalius
PERSIS — anglų kariuomenės vadas
ZONENBERGAS, alias ŠUNBERNIS — Vytautui atsidavęs kryžiuotis
Pasiuntiniai, žemaičiai, kryžiuočiai, gudai

I AKTAS

Plocke mozūrų kunigaikščio Jonušio rūmų salė

JUOKDARYS

Vienas

Cha cha cha!

Gitarai pritariant gieda

Maloningas mano viešpats,
O mozūrų kunigaikštis,
Piastų giminės Jonušis,
Panorėjo būt karalium!
Cha cha cha!

Padėjęs į šalį gitarą, atsistojęs, sarkastiškai

Bet kodėl jam karalium nebūti?
Nedaugel betrūksta: štai juokdarį laiko:
Visai kaip plačiųjų valstybių valdovai!
Cha cha cha!
Tai kodėl gi jam lenkų karalium netapti?

Ringailei pasirodžius

A, tai gražuolė kunigaikštytė!
Ringailė, didžiųjų tėvų pagrandžiukas!

RINGAILĖ

Nustebusi, rimtai

Kas? kaip?.. Ką tai reiškia?

JUOKDARYS

Tai reiškia: garsaus kunigaikščio Kęstučio
Ir jo mylimos vaidelytės Birutės,
Kuri čia dabar apsilankius,
Jau paskutinysis gražus angeliukas,
Pagrandžiukas!

RINGAILĖ

Kvailas, daugiau nieko!

JUOKDARYS

Kad kvailas, tai tą aš kas dieną girdžiu;
Bet gal ne visai!.. Norint tiesą pasakė
Jau pranašas kažkoks kadaise seniai,
Kad didelis pusgalvių skaičius esąs!
Tačiau tos tiesos nieks manyti nemanė
Pritaikinti sau... Bet tiek to! Pasakyki,
Gražuole, ko ieškai? Ar jo? Jo čia nėra.

RINGAILĖ

Ko čia nėra! Ar kvailo? ar ko?

JUOKDARYS

Ne kvailo, tik to, kurs beveik sukvailėjo,
Iš meilės netekęs galvos ir išblyškęs;
Žiūrėk, dar, ko gera, vienuoliu pataps.

RINGAILĖ

Stačiai nesuprantu; *Nusigręžus ir ketindama išeiti*
Suprast ir nenoriu.

JUOKDARYS

Tame ir tragizmas, kad kunigaikštytė
Suprasti nenori.

RINGAILĖ

Ko tai?

JUOKDARYS

Na, Enriko meilės! Vaikinas išbalęs,
Kaip žvakė iš meilės bežiūrint sutirps.
Ar jam ko neuždavei, taip sužavėjus?

Ringailė, supykusi ir ranka numojusi, išeina prasilenkdama tarpdury su Jonušiu

JONUŠIS

Įėjęs

Per daug tu nesimeilink, juokdary,
Prie tos gražuolės viešnės!
Ne tau ta rojaus paukštužėlė!

JUOKDARYS

Nejaugi ir būsiančio Lenkų karaliaus
Pirmam patarėjui tat būtų per aukšta?

JONUŠIS

Patenkintas

Žiūrėkite!.. Būsiančio Lenkų karaliaus
Anoks patarėjas! Juokaut iš tiesų
Tu moki kaip tikras cha! cha! juokdarys!..

Pamąstęs

Bet juokas šalin! Pasakyk, ką manai?
Jei būsiančio Lenkų karaliaus žadi
Jau būt patarėju, kodėl iki šiolei
Dar nieko nepranešė man Ostrolenkos
Narsus kaštelionis, kaip sekas jam žygis?

JUOKDARYS

Jei taip jau domies, tai reikėjo pačiam
Tenai dalyvauti, kitais nesidangsčius!
Tai būtum žinojęs, kaip sekasi žygis.

JONUŠIS

Reikėjo tenai dalyvauti pačiam!..
Bet tai pavojinga; juk dar nežinia,
Kas viršų paims: mūsų uošvis Kęstutis?
Ar jaunas Jogaila, kurį Vokiečiai
Ir broliai su motina remia?..

Pauzė

O vis tik, kur pešas du priešu sukibę,
Juk būtų kvailystė šio to nepagriebus:

Valstybei praplėsti ir keliui nutiesti
Į Krokuvos sostą, į Piastų sostinę!..

Pauzė

Tik klausimas visas, katrą papešioti?
JUOKDARYS
O argi manai, kad drąsus kaštelionis
Tą klausimą sunkų išrištų geriau
Už savo valdovą?
JONUŠIS
Išriš — neišriš!.. Jei gerai neišriš,
Turėsiu ant ko tuomet kaltę nuversti.
JUOKDARYS
Oi, daug gudresnių nusilaužė taip sprandą,
Tarp kėdžių dviejų atsisėdę
Ir nuolat svyruodami.
JONUŠIS

Slaptingai per petį užgaudamas juokdarį

Na, jau nesvyravęs, tik ša! mano žmonai!
Užimt įsakiau iš Kęstučio valstybės
Ir Slonimą, ir Drogičiną, ir Brastą,
Paskelbęs, kad saugosiu juos nuo Jogailos.
JUOKDARYS
Cha cha cha! Kvailiau pasielgt negalėjai,
Ir vieną, ir antrą sau priešu padaręs.
JONUŠIS
Tik tu, juokdary, užsimiršti visai,
Su kuo bekalbąs.
JUOKDARYS
Cha cha cha!
Na kurgi užmirši! tai Piasto ainys,
Kurs Lenkų karalium užsigeidė būti!
JONUŠIS
Ne tik kad užsigeidė!.. Nori ir bus!..
Ir eina prie tikslo dabar nesvyruodamas!..
Brasta, Drogičinas — tam pirmas etapas!

JUOKDARYS

Na bravo! Energijos pilnas, karaliau!
Tiktai ar nebus Drogičinas, Brasta
Iš kelio, į Krokuvą einant?

Įeina didžiai nusiminusi, apsiverkusi Danutė

JONUŠIS

Na kas tau, Danute? ko tu verki?

DANUTĖ

Atvyko Vytautas.

JONUŠIS

Kas? Vytautas? Koks Vytautas?

DANUTĖ

Taigi Vytautas, mano brolis, iš Trakų.

JONUŠIS

Kaip Vytautas? Ar kovą
Jau būtų su Jogaila baigę?
Ar jie gal prieš mane ką turi?

DANUTĖ

Verkdama

Taip! Kovą pabaigė! Kęstutis tėvas
Tamsiam kalėjime pasmaugtas,
O Vytautas tik vos paspruko
Iš Krėvės, kur tas pats likimas
Jo laukė. Pats Jogaila,
Sudeginęs Trakus ir Gardiną paėmęs,
Į Slonimą ir Drogičiną eina,
Žudydamas visus tėvelio šalininkus
Ir kas tik pakely jam drįstų pasipriešint.

JUOKDARYS

Ar nesakiau, kad nusisuksi sprandą.

JONUŠIS

Tikra nelaimė! Kas gi man daryti?

Už galvos sau imdamas

Jie gali ir mane įtraukt į kovą!..
Tikrai, tas kaštelionis pražudys mane!
Bet aš... kovot nenoriu prieš Jogailą.

DANUTĖ

Kad būtumei aiškiai, drąsiai savo laiku
Greta mano tėvo, kaip jo giminaitis,
Prieš niekšą Jogailą kovoti išėjęs,
Gal viskas kitaip būtų virtę!..
Dabar tas svyravimas, politikavimas!..
Dievuliau, Dievuliau! Brangusis tėvelis,
Tėvynei per ištisą amžių tarnavęs,
Štai brolvaikio savo dabar nužudytas!..
O aš vis tikėjau krikščioniu jį mirsiant.

JONUŠIS

Nekantriai

Na, ką čia begelbės dabar aimanavus?
Tik man kas daryti toliau, kad išvengčiau
Kvailiai atsidurti skersai kelio Jogailai?

Grąžydamas rankas ir ketindamas išeiti

Greičiau sulaikyti, atšaukt kaštelionį,
Kad jis neįpainiotų mūsų į kovą!

DANUTĖ

Kokį kaštelionį? Ir kaip jis į karą
Įpainioti gali?

JONUŠIS

Tai klausimas kitas!.. Bet kas gi daryti?

DANUTĖ

O visų pirmiausia, tai Vytautą reikia
Sutikti kaip pridera ir pasitarti.

JONUŠIS

O aš jo tarytum kaip ir bijau.

Jonušis ir Danutė išeina

JUOKDARYS

O ne į gera, ne į gera!

Tarytum kažko naujo tik pradžia!

Išeina; per kitas duris įbėga Ringailė, rankomis plodama

RINGAILĖ

Atvyko Vytautas brolelis!
Nors kartą gal ištrūksiu
Iš tų mozūrų vaišių!
Taip nusibodo svetimoj šaly!
Norėtųsi greičiau vėl pamatyt gimtinę,
Trakus, ir ežerą, ir žaliąją giružę.

ENRIKAS

Įėjęs

O kunigaikštyte, gražuole-širdele,
Kurios aš kaip saulės karštai pasiilgęs
Ir nuolatos alkanas reginio mielo!..

RINGAILĖ

Rankomis plodama iš džiaugsmo

Aš grįžtu į Trakus! Mačiau per langą:
Brolelis Vytautas atvyko parsivežti.
Aš grįžtu, grįžtu, grįžtu į Trakus!

ENRIKAS

Nusigandęs

Kaip? kunigaikštytė į Lietuvą grįžti?
O ne! Tas gi būti negali! negali!
Mes jos nieku būdu iš čia neišleisime.

RINGAILĖ

Išdidžiai

Tai ką? ar aš vergė? Kas drįstų manęs
Iš čia neišleisti?

ENRIKAS

Ne, kunigaikštytė-gražuolė
Ne vergė! Tik aš josios amžinas vergas!

Pavergtas jos meilės!.. Tylėjau lig šiolei,
Tylėjau, kentėjau, naktų nemiegojau!
Šiandieną ilgiau meilės slėpt negaliu!

RINGAILĖ

Naiviai

Kaip? kunigaikštis mane myli?
Mane? Už ką? Tiesiog juokai!

Ima juoktis, bet nenuoširdžiai

ENRIKAS

Ringaile-paukštyte, paliki tarp mūsų!
Nebūk gi kankintoja mano beširde!
Paliki tarp mūsų čionai visados!
Meilute, būk mano gyvenimo drauge!
Būk mano žmona! Be tavęs, mylimoji,
Man nėra gyvenimo, nėra rytojaus!..

RINGAILĖ

Rimtai

Ne, taip nekalbėk, prašmatnus kunigaikšti!
Tas būti negali. Drovu man, per anksti
Klausyt tų kalbų. Aš čionai išsiilgus,
Stačiai kaip rūtelė ant saulės nudžiūsiu
Be savo tėvelių, be savo gimtinės.

Dainuoja

Šalies gimtinės Trakų giruže!
Ežero tyros bangos liūliuoja.
Anksti rytelį raiba gegužė
Saulelei tekant sodne kukuoja.
Ten liūdi rūtos, ten pasigenda
Žiedų vainikai, mane dabinę!
Širdis nerimsta, ilgesiu skrenda
Į tą šalelę, į tą gimtinę!

ENRIKAS

Rūtyte-Ringaile, nebus tau čia ilgu:

Aš viską po tavo kojelių paklosiu;
Nešiosiu ant rankų, liūliuosiu, mylėsiu!
Tiktai pasiliki, paukštyte, tarp mūsų!

RINGAILĖ

Aš nieko be savo tėvelių, brolelio...
Aš bėgu greičiau pasitikti brolelio!..

NASTĖ

Įbėgusi linksma

Tėvelis ir mano motutė atvyko:
Na, bėkim greičiau pasitikti brolelio!..
Nudžiugs juos pamačius Birutė senelė!..
Tiktai nesimato Kęstučio senelio.

Abidvi išbėga

ENRIKAS

Vienas

O, kas man daryti? O, kas man daryti?
Ta mano meilutė, laukinė paukštytė,
Išlėks į Trakus, sparnelius paplasnojus,
Kaip kūdikis, meilės visai nesupratus!..

Pauzė

Vis tiek aš gyvent be tavęs negaliu,
Graži lietuvaite! Ar būsi manoji,
Ar viską bedalis, pasauly apleidęs
Ir kardą nuo šono gailiai nusijuosęs,
Sau tapsiu vienuoliu, užtrenkęs duris
Nuo tuščio pasaulio!..

Pamąstęs

To, žinoma, dėdė Jonušis ir laukia,
Kad visą sau Plocko kunigaikštiją
Paglemžtų... Paskui gal ir Krokuvos sostą!

Girdėtis daug balsų. Įeina Vytautas, Jonušis, Zigmas, Tautvila, Ona Vytautienė, Danutė, Ringailė, Nastė, balsiai ginčydamies

VYTAUTAS

Bet kaip tai? Jisai mano tėvą nužudė,
Jis žudo kankindamas man giminaičius!
Tiek kartų prieš tėvą jį užtariau, teisinau,
O jis ir mane nužudyti norėjo!..
Ir aš jam ištiesčiau dabar savo ranką!
Jo melsčiau malonės! prašyčiau taikos!
O ne! to jisai nesulauks niekados!
Niekados! Niekados!

JONUŠIS

Bet kas gi, pasakyk, toliau?
Juk vis tik reikia išeities ieškoti.

VYTAUTAS

Viena belieka išeitis: tik vienas kardas
Tegali klausimą dabar išrišti,
Ar tam sėdėti Vilniaus soste,
Kas sutartis prieš Lietuvą pakampiais
Sudaręs, žudo ir parduoda kraštą?
Ar tiems, kurie jį gina savo krūtine?

JONUŠIS

Bet kaipgi klausimą ginklu beriši,
Kad ginklo neturi? Nejau nūn vienas stosi
Prieš visą Algirdo sūnų galybę?

VYTAUTAS

Ne, aš ne vienas! Ir ne vien žemaičiai
Su manim ginkluoti stos, manau,
Sulaužytos teisybės gint; pirmoj eilėj
Stos su manim, manau, ir mielas svainis!

JONUŠIS

Kaip? Aš? Kariauti prieš Jogailą?
O ne! aš negaliu! nenoriu
Vaidytis su Jogaila: man verčiau
Taikoj dabar su juo gyventi.

VYTAUTAS

Taikoj gyventi nori su Jogaila,
Kai jis ir mano, na ir tavo
Žmonos nužudė tėvą?!
Ne, to nebus!.. Ar būsi mano priešas!..
Bet neužmiršk, kad mano apmaudo ir keršto
Verčiau tau nepažinus niekados!

JONUŠIS

Lyg drovėdamasis, nedrąsiai

Bejėgis, beginklis ir mano pastogėj
Mane baugini savo kerštu tuščiu!
Užmiršti, kad aš juk šiandieną galiu
Jogailai nusiųsti suėmęs tą priešą!..
Ir gaučiau už tai sau bent Pinską ir Brastą!

Visi sužiuro nustebę

VYTAUTAS

Suimt mane?

ONA

Dievuliau, kurgi mes patekom,
Tik vos išbėgę nuo Jogailos keršto?

DANUTĖ

O, to tai vyras jau tikrai nepadarys:
Nųbaustų jį gerasis Dievas.

VYTAUTAS

Pakeltu balsu

Suimt mane tu drįstumei dabar?

JONUŠIS

Nusigandęs

Ne, ne! aš to dar nesakau
Ir to dar nemanau daryti;
Bet tas juk galima!

VYTAUTAS

Kaip? Galima? Mane suimti drįstum?..
Jei mano laisvės net patsai Jogaila
Retežiais ir kalėjimu varžyti nepajėgia,
Tai ką gi man dabar visi kiti
Grasinimai, tušti bauginimai,
Kai laisvas aš, ir štai tos laisvės sargas!

Ištraukęs rodo kardą. Ištraukia ir Zigmas, ir Tautvila kardus

DANUTĖ

Broleliai, tik nepykit! Čia po mūsų stogu
Neatsitiks jums nieko pikta.
Čia atilsėste. Kartu apgalvosme,
Kas reikia jums toliau daryti.
Čia vienas tikras Dievas
Apšvies ir nuramins skaudžioj nelaimėj.

JONUŠIS

Ir aš su mielu noru tam pritarčiau,
Kad jie ramiai čia mūsų tarpe paviešėtų,
Bet ką į tai Jogaila pasakys?

VYTAUTAS

Aš čia atvykau ne į vaišių puotą,
Tik kruvinu kardu ieškot sumindžiotos teisybės.
Tuščioms kalboms dabar ne laikas!
Man aiškiai atsakyk, ar su manim,
Ar prieš mane pakelsi kardą?

ZIGMAS IR TAUTVILA

Taip! Taip! Ar su mumis, ar priešais mus
Pakelsi kardą?

RINGAILĖ

Nastei

O kaip man tinka toks status pasielgimas.
Tikrai kaip raitelių!

NASTĖ

Ir toks drąsus!

JONUŠIS

Desperatiškai

Aš prieš Jogailą ir visus jo brolius
Kariauti negaliu: stačiai nesąmonė tai būtų!
Ir pats, manau, suprast gali.

VYTAUTAS

Jei taip, žinokis! Verst neversiu.
Aš vykstu pas kryžiuočius.

VISI

Nustebę

Kaip? pas kryžiuočius?

VYTAUTAS

Taip! pas kryžiuočius! Ko gi taip nustebot?

JONUŠIS

Kaip? Pas kryžiuočius? Pas baisiausius priešus?
Gera valia į pragaro nasrus?
Kalėjimo pelėsiuose supūti?

ENRIKAS

Nedrąsiai

Pas vokiečius? Juk tik neparsiduoti?

VYTAUTAS

Sarkastiškai

Taip! taip! Gera valia į pragaro nasrus!

ZIGMAS IR TAUTVILA

Vis tiek! Kitos mums nėra išeities!

DANUTĖ

Vytautui

Broleli, neužmiršk, kad tie kryžiuočiai, nors vienuoliai,
Nors jie nešioja kryžių ir krikščionimis vadinas,
Kad jie, atleisk jiems gailestingas Dieve,
Bjauriau negu pagonys elgias.

VYTAUTAS

Aš tą gerai žinau.

DANUTĖ

Juk jiems patekęs, jau vargiai išsivaduosi!..
Tiktai tėveliui šiaip be taip anuomet
Pabėgt pavyko, ir pirmieji mes
Jam tuomet suteikėm pagalbos!..
O kiek tai tūkstančiais mūsiškių ten kas metą
Kankinami, retežiais surakinti žūva!..
O dar ir sutarty dabar jie su Jogaila.

VYTAUTAS

Jei giminaičiai ir draugai apvylė,
Belieka kreiptis tik į priešus.

ONA

Nedrąsiai

Ar ne verčiau gal būtų į Smolenską
Pas mano brolius, o paskui į Maskvą?

VYTAUTAS

Ne! Karo prieš Jogailą dėl manęs
Maskva pradėti nepradės:
Gana jai vargo su totoriais!

ONA

Bet jeigu sykį nutarei rimtai
Net į kryžiuočius kreiptis, tai žinok,
Kad irgi aš nebesiskirsiu nuo tavęs!

RINGAILĖ IR NASTĖ

Ir mes, ir mes!

TAUTVILA

Ar būtų ne geriau, kam nors mūsiškių
Pirmiau vienam nuvykus pas kryžiuočius,
Pasiderėti, pabandyti?

VYTAUTAS

Derėtis ir bandyti nėra laiko:
Belieka vykti pas kryžiuočius,
Ir juo greičiau, tuo bus geriau!
Kas laukia ten manęs, aš nežinau:

Tiktai žinau: ne man sėdėti,
Rankas nuleidus ir giedros belaukiant.
Likimą reikia imti už ragų!..
O tu, Jonuši, atsimink, kad be manęs
Nebūsi Lenkų Krokuvoj karalium,
Nors atsiras tuščia ten vieta.

JONUŠIS

Sau

Bejėgis, kiek tačiau pasitikėjimo savim!

Vytautui

Ar būsiu Lenkų Krokuvoj karalium,
Tai mes dabar abudu tiek težinom!..
Už ką tačiau taip pyksti ant manęs,
Ar tik dėlto, kad aš padėti negaliu,
Ne tai kad nenorėčiau.

VYTAUTAS

Padėti negali!.. O, veidmainy nevykęs!
O kas, užėmęs Slonimą ir Drogičiną,
Sutrukdė mums daugiau sutraukti
Kariuomenės į kovą prieš Jogailą?
Gal mielas svainis apie tai
Girdi tik pirmą kartą?
Jei nori veidmainiauti, veidmainiauk gudriau!
Be to pirmame kryžkely suklupsi.

JONUŠIS

Bet tai tikrai nesusipratimas!
Čia Ostrolenkos, kaštelionio, darbas.

VYTAUTAS

Gerai, gerai! Bus laikas: pakalbėsime;
Dabar kelionėn laikas.

RINGAILĖ

Broleli, ir mane paimki su savim!

NASTĖ

Ir aš, tėveli, čia viena nepasiliksiu!

VYTAUTAS
Na kurgi jums! Ar jūsų amžiui?

Jonušis išeina

RINGAILĖ
Yra mat priežasčių rimtų,
Kad man gal nedera dabar čia pasilikti.
ONA

Vytautui

Gal ir tikrai joms nedera čia likti:
Užtrauktų tik Jogailos kerštą
Ir į pavojų dar patektų pačios.
DANUTĖ
Broleli, iš Brastos atvykusi motutė
Dabar pas mus čia vieši
Ir iš Trakų nerimdama žinių vis klausia;
Reikėtų gal pasimatyti.
VYTAUTAS
Motutė čia?.. Bet ką aš jai bepasakysiu?
Juk ją tiesiog užmuš žinia,
Kad nužudytas taip baisiai tėtušis,
O mes palikom be pastogės.
DANUTĖ
O vis dėlto reikės kada
Jai pasakyti baisią tiesą!..
Gal ir nuo kryžiuočių atkalbėtų.
Man taip baisu, kad iš tenai negrįši:
O tu juk paskutinė mūsų globa.
ZIGMAS
Bent atsisveikint su motuše
Reikėtų prieš kelionę.
TAUTVILA
Juk gal daugiau neteks besimatyti.
VYTAUTAS
Žinau patsai, kad reiktų
Su motušėle atsisveikint;

Bet varge mano! kaip jai pasakyti?..
Stačiai galva man svaigsta!..

Pamąstęs

Pakviesk, Nastute, čia senelę.

Nastė greit išbėga. Vytautas tai vaikščioja, tai kalbas su Zigmu ir Tautvila

ENRIKAS

Danutei

O neatleisk, kunigaikštiene, nuo savęs
Tos nekaltos paukštytės į vilkų nasrus!
Neleisk sesutės pas kryžiuočius!
Juk būtų tai savižudystė nuodėminga.

DANUTĖ

Tikėk manim, mielasis kunigaikšti,
Kad irgi aš išleist jos nenorėčiau.
Vilties turėkim, kad gerasis Dievas
Apvers į gera tas visas nelaimes.

Įeina Birutė, Nastutės lydima ir palaikoma

BIRUTĖ

Sūneliai, mano sakalėliai,
Iš gimto lizdo išvaikyti!
Kokių žinelių nešini?
Kas gero nuo Trakų padangės?

VYTAUTAS

Trakų jau nėra, motušėle;
Sudegino Jogaila.

BIRUTĖ

Žinau, žinau, sūneli mielas!
Dievulis duos: vėl atstatysme;
Juk tam ir rankos žmogui duotos!..
Kad tik Praamžius gailestingas
Mus gyvus ir sveikus laikytų.

VYTAUTAS

O vis žmogus su saule negyvensi.

BIRUTĖ

Kam mirtį užsimint!
Pati ateis ta viešnė neprašyta!..
Bet jūs, vaikeliai, taip nuvargę!
Taip susirūpinę išrodot...
O vis tie karai nelaimingi!

VYTAUTAS

Taip, motušėle, mums jie nelaimingi.

BIRUTĖ

Už nuodėmes, vaikeli, baudžia
Praamžius: žmonės taip suklydo,
Kad nebenori garbinti dievų.

VYTAUTAS

O ar negarbino dievų tėvelis?

BIRUTĖ

Nusigandus

Kaip? garbino? O ar dabar?..
Ar gal kas pikta atsitiko?..
Sakykite greičiau, greičiau sakykit,
Kame palikote tėtušį?

VYTAUTAS

Bučiuodamas ranką jai

Tėtušis mūsų, motušėle,
Jau ilsisi dausuos nuo karų.

BIRUTĖ

Ką tu sakai, vaikeli nelaimingas!
Tėtušis mirė?.. žuvo bekariaudams?
Duok, Viešpatie, jam dangų!

Alpsta

Sakyk greičiau, kame ir kaip jis žuvo?
Turiu jo brangų kapą aplankyti.

DANUTĖ

Nusiramink, brangiausia motušėle!
Ne ką dabar tos ašaros begelbės.

BIRUTĖ

Turiu greičiau jo brangų kapą aplankyti.

VYTAUTAS

Bet ten dabar pagrobęs valdo
Jogaila niekšas; reikia pirma
Nuo jo atimt tą kraštą.
Palaimink, motušėle, mus kelionei!
Tuojau mes vykstam pas kryžiuočius
Ieškot pagalbos!

BIRUTĖ

Nustebus

Kaip? pas kryžiuočius? Vokiečius? Tėtušis
Prieš juos kariavo visą amžių,
O jūs su tais velniais ketinat susirišti!
Ne, ne! Gana jau Bytautas anuomet
Su jaisiais susidėjęs nelaimingas žuvo!..
Ieškokite pagalbos kur kitur!
Ieškokite pagalbos nors Guduos!
Tik ne pas vokiečius, vaikeliai!

VYTAUTAS

Dabar jau nėra laiko, motušėle,
Ilgai svyruoti: į Gudus
Jogailos atkirstas mums kelias!
Palaimink, motušėle!

Vytautas, Zigmas, Tautvila klaupiasi

BIRUTĖ

Ne, ne! *Galop* Lai sergsti jus dievai,
Vaikeliai, mano sakalėliai!

Sūnums atsikėlus

O aš sau grįžtu vėl į Brastą.
Nedrįs paliest manęs Jogaila.
Ten raste mirusią ar gyvą!

VYTAUTAS IR ZIGMAS

Pasimatysime: dievai laikys.

*Išeina Vytautas, Zigmas, Tautvila; juos palydi Birutė, Nas-
tės vedama*

BIRUTĖ

Išlydėdama

O vis tie karai nelaimingi!

DANUTĖ

Onai ir Ringailei

Bet jūs palikit čia ilgiau!
Juk tik prieš moteris Jogaila nekariaus.
Be jūsų aš viena stačiai iš proto
Išeit galiu, tėveliui žuvus.
Čia tiek intrigų, pagiežos aplinkui!
Tiek tos politikos, kuri neduoda
Ramumo ir supjudo žmones!..
Tikrai, ta žemė — ašarų pakalnė.

ONA

Ne, ne, sesyte, nieku būdu
Aš vieno vyro neišleisiu,
Prisiekus būti amžina jo drauge
Ir laimėj, ir nelaimės metą!

RINGAILĖ

Ir aš neatsiliksiu nieku būdu
Nuo savo brolių.

ENRIKAS

Į Ringailę

Nors tu, brangiausioji, palik!
Vis viena: į Trakus sugrįžti negali.
Ar tau tarp nevidonų vokiečių bastytis,
Kur tiek pavojaus dorai ir gyvybei.

Į Danutę ir Oną

Padėkite, maldauju, man, kunigaikštienės
Apsaugot ją nuo prapulties nekaltą!
Juk ją apsirinkau lig karsto, lig mirties
Gyvenimo sau drauge.

RINGAILĖ

Vis tiek! aš, kunigaikšti, negaliu dabar
Tau būti drauge: mes dabar nelygūs:
Tu — kunigaikštis, aš — pabėgėlė, klajūnė
Netekus net namų pastogės.

ENRIKAS

Buvai ir būsi man brangiausis turtas.

RINGAILĖ

Išdidžiai

O ne! aš to pakęsti nesutiksiu,
Kad jausčiaus svetimos malonės prieglobsty!

DANUTĖ

Nebūk, Ringaile, taip jau išdidi,
Ir buvote, ir būsite sau lygūs.
Jei Viešpats leis, gal būsite laimingi.

RINGAILĖ

Ne, ne! Tik tuomet ir tik tuomet aš sutiksiu,
Kai mūsų brolis vėlei taps
Trakų ar Vilniaus kunigaikščiu;
Kai aš, nenusižeminus ir kunigaikščiui lygi,
Galėsiu jam paduoti ranką.

ENRIKAS

Nebūk, Ringaile, tokia išdidi!
Juk Vilnius ir Trakai!.. ne, aš neišmatau
Toj sutemoj šviesesnio spindulėlio:
Per daug negalimas man sąlygas statai.
O mūsų laimė juk taip galima,
Taip artima galėtų būti!

ONA

Nejaugi mums Trakų netektų bematyti!

ENRIKAS

Ne visados pasauly ima viršų
Teisybė prieš galybės jėgą!

RINGAILĖ

Aš vis tik sau manau... Mes susitiksme, kunigaikšti.
Sudieu! ir neužmirški mūsų!

ENRIKAS

Sudieu, Ringaile, mano saule!
Vargiai pasimatysime kada
Šiame pasauly!

Išeina Enrikas

RINGAILĖ

Sudievu, gerbiamasis kunigaikšti!

Enrikui išėjus, Ringailė puola Danutei į prieglobstį

O visgi man jo gaila,
To jūsų kunigaikščio:
Jisai toks geras!
Tiktai kodėl taip nusiminęs?
Aš to visai nenoriu.

DANUTĖ

Pati esi kalta, griežtai atsakius!
Nebūk taip užsispyrus kaip ožiukas!
Čia pasilik, tai jis ir neliūdės.

RINGAILĖ

Per ašaras

Ne, ne! Dabar nebegaliu:
·Aš pasakiau ir negaliu mainyti žodžio.

ONA

Bet aš matau, kad tu jį myli.
Tai ką gi? Teks prieš meilę nusilenkti.

RINGAILĖ

Kaip? aš jį myliu? Niekados!
Aš net suprasti negaliu,
Kaip galima mylėt vyriškį!
Drovu net iš šalies girdėti.

DANUTĖ

Sesyte, pasilik tikrai pas mus!

Ir man nebus taip ilgu,
Ir Enrikas nebus taip nusiminęs.
Juk iš tiesų, matau, jį myli!
Tik užsikirtusi per savo išdidumą
Prisipažint drovies.

RINGAILĖ

Ne, niekados! Net nesuprantu,
Kas tai yra ta meilė...
Sakyk, sesute, kas ta meilė?
Jei aš gailiuosi trupučiuką
To gero kunigaikščio,
Nejau tai ir tikrai jau būtų meilė?
Ne, ne!.. Greičiau, greičiau
Skubėkime! Jau laikas į kelionę!

JUOKDARYS

Skubiai įėjęs

Kur mūsų kunigaikštis?
Labai rimta žinia!

DANUTĖ

Ar vėl kokia nauja nelaimė?

JUOKDARYS

Žinia labai rimta: drąsusis kaštelionis,
Kovojęs prieš Jogailą, žuvo,
O Slonimo ir Drogičino sritys
Jogailos rankose; sudeginta Balstogė;
Jogaila artinas prie Bugo ir Narevo!

DANUTĖ

Į vieną dieną tiek nelaimių!
O ką atneš tamsus rytojus?
Tačiau Aukščiausiojo valia tebūnie!

ONA IR RINGAILĖ

Greičiau, greičiau kelionėn!

Ona, Danutė, Ringailė išeina; grįžta Enrikas per kitas duris

ENRIKAS

Pačiam man vykti pas kryžiuočius drauge?

Pas vokiečius, tuos amžinuosius mūsų priešus!
Ne, to aš nieku būdu negaliu!..
Į kovą atvirą galėčiau stoti
Net be vilties laimėti!..
Bet eit pačiam į vokiečių verguvę!..
Laisvai jiems atsiduoti!..
Matyti savo akimis savos brangiausios
Kančias, pažeminimą, skurdą!..

Laužydamas rankas

Ne, to nepagaliu! Verčiau išsižadėjęs viso...
Vienuoliu tapsiu!

Išeina

JUOKDARYS

Patylėjęs

Tiek buvo triukšmo!.. o dabar tyla!..
Ir taip tai visados pasaulio sūkuriuos:
Užeis audra, net griūva ąžuolai!
Gyvenimo, manai, nebėra ateity!..
Bet nusiblaivė... užsimiršo viskas!..
Tik vos istorijos pageltęs lapas
Du žodžiu apie tai
Lyg nenoroms beužrašys!..
Cha cha cha!

Paėmęs gitarą ir jai pritariant gieda

Pasaulio amžinasis ratas
Kovų ir siekių sūkury
Vienus išneš aukštyn,
Kitus žemyn nutrenks,
O tau belieka, juokdary,
Aukščiau to viso pasikėlus,
Tiktai per ašaras bejuoktis:
Cha cha cha!

Uždanga nusileidžia

II AKTAS

Malburge d[idžiojo] magistro kabinetas; šoninės durys atdaros; iš jų žymesni svečiai išeina ir grįžta šokių salėn, iš kur girdėtis muzika. Aptilus triukšmui, išeina Enrikas Lankastras ir Valenrodas marčelga

ENRIKAS LANKASTRAS
Vaišingas iš tiesų magistras jūsų:
Čia galima visai nenuobodžiai
Praleisti laisvą laiką!.. Bet, prisipažįstu,
Ne to ieškojau čia, iš Anglijos atvykdamas!..
Nors tamstai, ponas ordino marčelga,
Prikišti nieko negalėčiau.

VALENRODAS
Bent kiek gal spėju jūsų didenybės mintį:
Svečiais mes džiaugiamės; visa juos širdimi
Norėtumėm priimti, pamylėt, pavaišint,
Bet trūksta mums tradicijų didžių
Ir gero, lankstaus tono,
Kurie Europoje prigijo amžiais prie dvarų.
Juk mes, taip sakant, vakarykšti žmonės,
Taip neseniai sutvėrę jaunąją valstybę.
Gal čia bent kiek bus kaltas ir per didis
Magistro mūsų atsargus taupumas.

LANKASTRAS
O ne! ne tai! Mes vakarų Europoj
Bemaž jau pradedam visai pamiršti
Garbingus karžygių ir raitelių laikus!
O gaila! Tiek poezijos ir grožio
(Rods, kai kada gal ir žiauraus) ten būta!
Todėl tai mus ir traukia tos įdomios kovos,

Tas kryžiumi paženklintas prieš pagoniją karas,
Kurį čia nenuilstamai lig šiolei vedėt,
Taip, kaip anuomet prieš turkus už Šventą žemę!..
Bet jūs dabar deryboms, ne kardu
Gaišinat brangų laiką.

VALENRODAS

O tai šventa tiesa! Ją aukso raidėmis
Reikėtų ordino statute
Ne įrašyti plunksna, bet iškalti!
Tą tiesą jūsų didenybė man išplėšei,
Kaip kokią paslaptį, tiesiog iš pat širdies!
Bet mūsų atsargus didis magistras
Daugiau pasitiki deryboms su Jogaila;
Ir sutarčių su laukine tauta
Paskui jau vergiškai pats laikos.

LANKASTRAS

Laikytis sutarčių, be abejo,— garbinga;
Bet kam gi jas daryt su laukine tauta?

DVI MERGINOS

Įbėga iš šokių salės ir, kreipdamos į Lankastrą, klausia

Raudona ar balta?

LANKASTRAS

Aš visados už karą ir todėl
Ir karo, ir širdies pasirenku sau varsą
Raudoną.

Su viena išeina šokių salėn

VALENRODAS

O man, vienuoliui raiteliui,
Belieka vien baltoji!..
Toksai likimas! Nors širdis manoji
Išlėkt į platųjį pasaulį taip norėtų,
Garbės ir vardo išsiilgus!..
Kodėl ne didis aš magistras?

Išeina

Įeina susimąstęs did[ysis] magistras Celneris ir atsisėdęs iš reto, sustodamas šneka

CELNERIS

Kaip įkyrėjo, nusibodo man
Tos visos iškilmės triukšmingos!
Ar tai vienuoliams raiteliams tie šokiai,
Prisiekusiems stovėt rytų sargyboj
Su kryžium ir kardu už šventą darbą?!
Bet aš jau senas; neturiu jėgų
Grąžinti ordinui senos drausmės!..
Dabar mums su jaunu Jogaila
Bent metams keturiems
Naudingą sutartį padarius,
Žemaičius gavus lig Dubysos,
Beliktų vien taikoj gyventi,
Pagonis krikštyti ir šviesti!..
O kiek tačiau kilniam tam darbui kliūčių
Net ordino aukštoj Taryboj!..
Šitai kad ir marčelga pats!..

Beldžiama su plaktuku į duris. Celneris sako: Herein! Įeina iš gilumos durų Ragainės komtūro pasiuntinys

PASIUNTINYS

Didysai mūsų švento ordino magistre!
Atvykęs Vytautas su broliais ir visa šeimyna
Ties Marienburgo vartais laukia
Ir meldžia jūsų Didenybės leisti
Su juo pasimatyti.

CELNERIS

Nustebęs, iš reto

Sakai, kad Vytautas? Kęstučio žuvusio sūnus?
O kas gi leido jam laisvai
Net čia atvykti ir magistrą melsti?..

PASIUNTINYS

Ragainėje komtūras davė gleitą.

CELNERIS

Kaip? Nuo Ragainės, tu sakai, komtūro
Jis gavęs gleitą? Ar komtūras
Taip būtų greit iš Vilniaus grįžęs?

PASIUNTINYS

Taip! Grįžo; pats čionai netrukus bus.

CELNERIS

Per greit! Per greit!.. Kas tai galėtų būti?..
Atvyko Vytautas pabėgėlis, mirtin pasmerktas,
Ir nor pasimatyti su manim?

Su ironija

Anokia man garbė!.. O ne, paukšteli!
Tau teks saugesniam atsisėst narvely,
Negu kad tėvas Kinstutis sėdėjo,
Anuomet iš kalėjimo paspukęs!..

Pasiuntiniui

Pavesi juos visus tuo tarpu
Akyliai Misterbrolio globai.

Girdėtis šokių salėje juokas

Jis sergės juos kaip savo akį:
Nuo Krėvės jau kalėjimo jie pasižįsta.
O man pakviesti čia marčelgą Valenrodą.

PASIUNTINYS

Išeina šokių salėn

Klausau jo Didenybės.

CELNERIS

Vienas

Naudingas būsi man, paukšteli,
Dabar deryboms su Jogaila,
Kursai, be abejo, labai norės
Paimt tave į savo broliškąją globą.
Tuo tarpu gi pas Misterbrolį

Pažinsi, ką mums reiškia

Su panieka

Lietuvių, dar pagonių, kunigaikščiai!

VALENRODAS

Įeidamas

Cha cha cha! Tas Enrikas Lankastras
Tai tikras karžygys ir raitelis,
Kursai net šokių salėj
Nenusijuosia savo ilgo kardo!

CELNERIS

Nepatenkintas

Reikėtų mūsų ordinui daugiau rimtumo:
Mes raiteliai vienuoliai,
Prisiekę už tikėjimą kariauti!

VALENRODAS

Nekantriai

Taip! Taip! aukštai mūs gerbiamas magistre!
Kaip raiteliai prisiekėme kariauti,
Kaip raiteliai privalome kariauti,
Linksmi, nežlembdami kaip bobos.

CELNERIS

Numojęs desperatiškai ranka

Atvyko Vytautas, Kinstučio žuvusio sūnus,
Su broliais, su visa šeimyna
Ir meldžia leist pasimatyti.

VALENRODAS

Kaip tik į mūsų pokylį pataikė!..
Įdomūs bus, nepaprasti svečiai!..

CELNERIS

Bent kartą jau rimtai kalbėkim!..
Aš juos liepiau pavesti Misterbrolio globai
Ir užrakint kalėjime kaip mūsų priešus.

VALENRODAS

Manau, ne raiteliškas būdas:
Laisvai atvykusius svečius
Kalėjimu tuojau pavaišint,
Lyg karo suimtus belaisvius!
Ir ką paskui tokie Lankastrai raiteliai
Beskelbs Europoj apie mus?
Mums ne pro šalį kai kada
Parodyt irgi gražų gestą!..
Vis tiek dabar tie priešai
Jau mūsų rankose ir nepabėgs!

CELNERIS

Bet mes juk sutartį padarę esam su Jogaila,
Tai negi galime draugautis su jo priešais.

VALENRODAS

Draugautis gal ir ne!.. O kas dėl sutarčių,
Tai visos jos... *Pamojęs ranka* per daugel lanksčios!
Nė vienas netiki tikram jų nuoširdumui!..
Juk buvote šiais metais ties Dubysa suvažiavę,
Tačiau pasimatyt abiem drąsos pritrūko!
Bijojote viens kito vyliaus:
Abiem vaizdavosi Kęstučio apgavimas
Ir jo baisus likimas.
Ir tai vadinasi draugingi santykiai!..
O mano maksima — naudokis momentu!
Gi visos sutartys — voratinkliai vieni!

CELNERIS

Žiūrėsime, gal ką geresnį
Ragainės mums parneš komtūras,
Iš Vilniaus nuo Jogailos grįžęs;
Jis, sako, greit čia būsiąs.

VALENRODAS

O vis tik būtų įdomu išgirsti,
Ką pasakys Kęstučio išdidus sūnus,
Dabar pabėgėlis iš savo krašto:
Juk audiatur et altera pars.

CELNERIS

Pabėgėliui per daug garbės
Prieš didį ordino magistrą
Akis į akį stoti ir kalbėti!

VALENRODAS

Garbė ar ne garbė — tas priklausys nuo tono,
Kuriuo į jį mes teiksimės kalbėti;
Galop, kas prašo, pats jau žemina save.
Todėl manau, kad Vytautą vertėtų
Čionai pakviesti...

Pauzė

Aš net patarti drįsčiau
Pakviesti čia ir Enriką Lankastrą,
Kad jie matytų savo akimis,
Kaip Lietuvos valdovai bėga
Nužemintai maldauti ordino
Malonės ir globos.

CELNERIS

Bet kokia ordinui iš to nauda?
Tiktai be reikalo sukiršinsme Jogailą.

VALENRODAS

Mums kaip tik to ir reikia,
Kad tarp savęs jie peštųs;
Mums kaip tik: divide et impera.
Jogaila pats daugiau su mums skaitysis,
Kai sužinos, kad Vytautas tarp mūsų.

CELNERIS

Tiek to! Sutinku. Kvieskite abudu,
Ir Vytautą, ir tą Lankastrą
Nors ir tuojau, jei ordinui tai žada
Naudinga būti!..

Valenrodas išeina
Vienas

Aš visados turiu jam nusileisti,
Nors ir dažnai paskui

Gailėtis tenka savo nuolaidumo!..
Nenusileisiu — jis vis tiek su savo šalininkais
Pakels daugiau tik lermo ir galų gale
Ant savo pastatys!

Išeina Enrikas Lankastras ir Valenrodas iš šokių salės šnekėdami

LANKASTRAS

Taip, taip! Labai bus įdomu.
Aš tų laukinių kunigaikščių
Ligšiol dar nesmi matęs.
Labai, labai bus įdomu.

VALENRODAS

Celneriui

Atvyks tuojau ir Vytautas, kaip įsakyta.

Lankastrui

Jų tarpe irgi pasitaiko kai kada
Tikrųjų raitelių, kaip nužudytasai jo tėvas
Kęstutis, kurs, jei klaidžioja šiandieną
Anam pasauly, tai čia nuopelnas nemažas

Celneriui sarkastiškai

Mūsų gerbiamojo Misterbrolio!..

CELNERIS

Lankastrui

Juk nemaža tų karaliukų viešpatija!
Ir už Lenkiją, ir už Angliją didesnė.
Bet trūksta jiems kultūros kaip pagonims,
Kurią tik ordinas jiems gal suteikti.
Tai patys jie atjaučia; kreipiasi dažnai
Į ordiną pagalbos ir malonės,
Kaip ir dabar šis Vytautas.

Įeina Vytautas, lydimas sargų, kurie tačiau palieka anapus durų

VYTAUTAS

Į Celnerį

Sveikinu tave ir tavo asmeny
Didžiųjų ordino magistrų vertą pasekėją...

Pauzė

Kuris laisvai atvykusį keleivį
Ir ordinu pasitikėjusį šventai
Kalėjimu manai pavaišint!..
Leisk man, suvargusiam keleiviui,
Aukštoj taryboj irgi sėsti.

Nelaukdamas pritarimo sėdas

CELNERIS

Valenrodui pusbalsiai

Tarytum šeimininkas savo rūmuos!
VYTAUTAS
Taip! didis ordino magistre!
Jei aš į jūsų ordiną kreipiuos,
Tai nemanau, kad ordino namai
Daugiau man būtų svetimi,
Ne kaip saviškių priešų.
CELNERIS
Kodėl gi, Vytaute, nesikreipei tada
Į ordiną, kai Vilniuje su tėvu
Sėdėjote didžiųjų kunigaikščių soste,
Jogailai Vitebską paskyrę?
VYTAUTAS
Ne mano buvo tuomet
Aukšta valia, tik tėvo!
CELNERIS
Tai ko gi, pasakyk, čia atvykai maldauti?
Ar susipykęs su savaisiais giminaičiais,
Kaip brolis Bytautas anuomet...

VYTAUTAS

Aš ne malonės čia maldauti
Esmi atvykęs!..

Pauzė

Aš noriu, kad manęs išklausę,
Kas ordinui naudinga,
Galėtumėt paskui bespręsti patys,
Bešaliai ir šaltai apsvarstę visa.

LANKASTRAS

Lyg sau

O, kiek pasitikėjimo savim ir išdidumo!
Lyg būtų tikras vakarų Europos karžygys!

CELNERIS

Per daug naiviška iš priešo pusės:
Mokinti ordiną, kas jam naudinga būtų.

LANKASTRAS

Sau

O visgi tai gana originalu.

VALENRODAS

Į Celnerį

O kas gi gali kenkti,
Net priešo nuomonės išklausius?

VYTAUTAS

Gal vakar ordinui aš priešas ir buvau,
Ar būsiu juo rytõ, aš nežinau;
Bet jei šiandieną man pačiam naudinga,
Kodėl aš negalėčiau ordinui draugingai
Ir patarnaut, netapdamas per tai
Savos šalies žemu išdaviku?

LANKASTRAS

Karščiuodamasis

Bet tai tikrai originalu,
Ir būtų įdomu išgirsti.

VALENRODAS

Į Celnerį

Manau, mes neturime teisės neišgirsti,
Kas ordinui galėtų būt naudinga;
Juk galime paskui tai visa
Svarstyti nuodugniai sau patys.

CELNERIS

Jei ordino marčelga būtinai to nori,
Tai ką gi? Mes galop gal paklausysme,
Ką mums Kinstučio pasakys sūnus.

VYTAUTAS

Aš vien tiktai paklaust norėčiau,
Ar ordinui naudinga, kad Jogaila
Globoje močios savo Julijonos
Pateks Maskvos ir rusų kunigaikščių įtakon?
Ir su visa tauta priėmęs
Rusų stačiatikių tikybą,
Prieš ordiną rytuose sudarys
Galingą vieną gyvą fronto sieną?..

Pauzė

CELNERIS

Bet tai negalimas dalykas.

VYTAUTAS

Tas galima; ir tai, be abejo, įvyks,
Nes Vilniuj rusų įtaka kasdien stiprėja
Ir pravoslavų plečiasi tikyba
Ne vien tik didžio kunigaikščio rūmuos!..

VALENRODAS

Atsistojęs

Tai kas gi ordinui, manai, daryti reiktų?

VYTAUTAS

Irgi atsistojęs

Reikėtų Lietuvoj sustiprint savitumą

Ir vakarų ten įtakos įnešti,
Paėmus atsargiai globon Žemaičius.

CELNERIS

Žemaičius mums jau pavedė Jogaila,
Ir mes paimsime juos stipriai į savo globą.

LANKASTRAS

Irgi karščiuodamasis ir vaikščiodamas

Deryboms negaišinant veltui laiko,
Seniai jau metas juos paimt kardu
Į ordino stipresnę globą!..
Paskui ir Vilnių... ir lig pat Maskvos!

VYTAUTAS

Žemaičius užkariauti ir pavergti
Kardu — ne taip jau lengva, kaip išrodo!
Bet jei ir pasisektų... tai jų širdis
Tikrai jūs nepavergsite be manęs.

CELNERIS

Per daugel statūs tavo žodžiai, kunigaikšti!

VYTAUTAS

Nejau tai ordino valdovas
Bevelytų kalbėt su vergu?

PASIUNTINYS

Įėjęs

Sugrižęs iš Vilniaus, Ragainės komtūras
Norėtų, jo mylista didis magistre,
Jei galima, pasimatyti tuojau.

CELNERIS

Lyg sau

Seniai aš nekantriai jo laukiu besugrįžtant.

Pasiuntiniui

Gerai! Aš išklausysiu jį tuojau.

Pasiuntinys išeina. Celneris atsistojęs

Norėčiau vienas pakalbėti su komtūru.

Valenrodui

Paimk į savo globą, gerbiamas marčelga,
Visus svečius: ir kunigaikštį, ir šeimyną,
Paskui čia vėl sugrįšte.

Visi išeina pokylio salėn, kur girdėtis triukšmas ir hoch!

CELNERIS

Vienas

O vis tik sutartį padaręs su Jogaila,
Negi galiu tiesioginiai ją laužyt?
Galop ir Vytautu ar aš galiu pasitikėti,
Kad jis manęs į tinklą neįtrauks
Ir prie pirmos progos nesusitaikins su Jogaila?

Įėjus Ragainės komtūrui

Na, ką gi sutarėt galutinai dėl Žemaitijos?
Ar tas Jogaila nusileido
Ją atiduoti lig Nevėžio upės?
Juk lig Dubysos ji seniai teisėtai mūsų?

Pauzė

Išrodai, tarsi būtum nusiminęs.
R[AGAINĖS] KOMTŪRAS

Patylėjęs

Ar Vytautas atvyko? Kaip susitarėt?
CELNERIS
Aš jį buvau įsakęs į kalėjimą paimti.
KOMTŪRAS

Nustebęs

Kaip? Į kalėjimą? Visus? Net jaunutes mergaites?

CELNERIS

Giliau į komtūrą pažiūrėjęs

Kodėl taip jas imi į širdį?..
Aš jų net ir matyti nemačiau! Visus liepiau...

KOMTŪRAS

Imdamas sau už galvos

Ar aš be reikalo buvau jiems davęs gleitą?
Dabar tiesiog aš nebžinau, begu galėsme
Atitaisyt, atleisk, magistre didis, mūsų klaidą!
Pati Aukščiausiojo Apvaizda buvo siuntus
Mums Vytautą, kad jį daugiau dar su Jogaila
Sukiršinus; paskui gi: divide et impera:
Naudotis jų nesantaika ir kerštu.

CELNERIS

Nekantraudamas

Bet ką jūs man čia Vytautą beperšat?
Kaip Vytautas, taip Vytautas! O jis tuščiais tik žodžiais
Bežaidžia ir akis apdumti nori!
O kiek dar išdidumo ir puikybės!
Jisai šiandieną man pilniausis zero!

KOMTŪRAS

O aš nedrįsčiau, didis ordino magistre,
Taip kategoriškai sakyti!
Kęstučiui tėvui taip tragingai žuvus,
Dabar sūnaus asmuo Žemaičiams,
Sakyčiau, dvigubos įgavo aureolės.
Jonušis gi, mozūrų kunigaikštis, o jo svainis,
Керštaujančio Jogailos pats užpultas,
Išvyko, kaip girdėtis, į Lenkiją
Prašyti paramos, ir gaus, be abejo!..
Ne, Vytautas ne taip bejėgis, kaip atrodo.

CELNERIS

Vis nekantraudamas

Vis tiek! Bet ordinas, padaręs su Jogaila
Naudingą sutartį, negali jos paskui
Sau lengva širdimi taip greitai laužyt
Be aiškios ir apčiuopiamos naudos!..
Bet atidėkime tą klausimą į šalį!
Greičiau sakyk man, gerbiamasis,
Kaip sutarėt galų gale dėl Žemaitijos?
Ir kas kalbėta Vilniuj su Jogaila?

KOMTŪRAS

Jogailos aš net ir matyti nemačiau.

CELNERIS

Nustebęs ilgai žiūri ir tyli

KOMTŪRAS

Jogaila, savo motinos ir brolių
Patekęs įtakon, puikus ir išdidus,
Paėmęs visą Lietuvą valdyti vienas
Ir paramos turėdamas Maskvoj,
Net ir kalbėt neteikės su manim!..

Pauzė

Stačiai mane priimti atsisakė.

CELNERIS

Nustebęs

Kaip? ordino atstovą jis priimti atsisakė?
Juk gerbiamasis viso ordino vardu
Buvai kalbėti įgaliotas!
Ne, tas negalima!.. Tikėti negaliu!..
To niekados lig šiolei dar nebūta!
Pažeminimo tokio ordinas negali
Pakęsti! Nėra niekados to matęs!..

KOMTŪRAS

Jisai tik su didžiais magistrais
Galįs kalbėti!..

CELNERIS

Piktas

Kalbėti su didžiais magistrais?..
O ties Dubysa į stovyklą mūsų
Į Kristimemelį atvykti pats nedrįso
Kalbėtis su didžiu magistru!
Mat laukė, kad, pasitikėję kaip Kinstutis,
Mes patys vyktumėm pas jį
Ir ten patektumėm į užtaisytą tinklą!

Pauzė

Dabar ir aš matau, kad su Jogaila
Geruoju mes netoli benueisme,
Kad vien belieka karo kalavijas!..
Bet kas patikrins, kas mums garantuos,
Kad mūsų neužvils ir Vytautas?

KOMTŪRAS

Pareikalausime pakankamos garantijos.

Į kabinetą Vytautas su Lankastru, Valenrodas su Ona Vytautiene, kuri prieš Celnerį lenkia galvą, Zigmas, Tautvila, Ringailė, Nastė; prie šių priėjęs komtūras meiliai sveikinas

LANKASTRAS

Linksmas, per petį paliesdamas Vytautą

Jei taip dailiai, taip sumaniai, taip estetingai
Ir kruvinoj kovoj švaistytis moki,
Kaip atakuojamas gražuolių čia per puotą,
Tai tikras raitelis esi
Ir mano geras draugas!

KOMTŪRAS

Ringailei

Stačiai aš raustu: koks nesusipratimas!
Atleisk, kunigaikštyte!

RINGAILĖ

Nesielvartauki, gerbiamas komtūre!
Pabėgėliams ne ko per daug tikėtis!

Prie visko reikia pasirengus būti.

VALENRODAS

Onai Vytautienei

Atsiprašau, graži kunigaikštiene,
Ne mano kaltė!.. Kad galėčiau,
Tikėk manim, užmirštumei tarp mūsų
Smolenską ir Trakus, gal patį Vilnių!
Bet mes vienuoliai!.. ir ne mano čia tvarka!

LANKASTRAS

Į Celnerį

Didysai ordino magistre, raitelių garbe!
Mums leisk su Vytautu greta kariauti
Prieš tą Jogailą, kurs kaip niekšas
Geriausį savo draugą, pusbrolį, apvylė.

CELNERIS

Gerai! Gerai! Bet pirma mes rimtai,
Šaltai privalome dalyką apsvarstyti.

Rodo Vytautui greta savęs vietą sėstis, paskui kitiems; kreipdamasis į Valenrodą

Štai, gerbiamasis mūsų ordino marčelga,
Mums visų pirma pasakyk, rimtai apsvarstęs,
Ar turime pakankamai rimties
Paskelbti kryžiaus karą prieš Jogailą;
Juk vis tik reikia mums skaitytis ir su Roma
Ir teisintis prieš Vakarų Europą kai kada.

VALENRODAS

Manau, didysai mūsų ordino magistre,
Mes neturim prieš Vytautą šiandieną
Nei paslapčių, nei reikalo dangstytis:
Ar priverstas, vis vien, ar įsitikinęs
Jisai dabar mums draugas — talkininkas.
Todėl ir galima drąsiai ir atvirai
Prisipažint, kad ordinui nereikia
Ieškoti priežasties — prieš Lietuvą kariauti:

Gana, kad tai pagonių kraštas.
LANKASTRAS
Taip! taip! Juk tai pagonių kraštas;
Tiktai greičiau paskelbkit kryžiaus karą!
CELNERIS
O betgi priežasties šiokios tokios vis reikia;
Juk ordino garbės aš sargas
Ir ant manęs paskui atsakomybė kris.
VALENRODAS
Jei reikia preteksto, tai nesunku jį rasti:
Jogaila juk pasižadėjo sutarty
Be ordino žinios su nieku nekariausiąs.
Dabar gi katalikų kraštą,
Jonušį, mūsų, taip sakyt, kaimyną,
Jis puolė, nieko apie tai mums nepranešęs.
Nejau negalime mozūrų mes užtarti?
KOMTŪRAS

Karščiuodamasis

Kad jis su ordino atstovu nenorėjo
Net ir kalbėti, ar tai maža?
Ar ordino garbė — tai tuščias garas?
Ne, to nebuvo kenčiama pirmiau!
CELNERIS

Į Vytautą

Bet kokią, Vytaute, garantiją mums duodi,
Kad liksi mums ištikimas ir tuomet,
Kai Lietuvą pasidalinsi su Jogaila?
Netapsi tuomet mums antru Jogaila?
VYTAUTAS
Kokios gi reikalaujate garantijos, magistre?
CELNERIS
Mums nedera, Marijos ordinui,
Daryti sutartis ar į derybas eiti
Su svetimų dievų gerbėjais:
Ar apsikrikštyti sutiksi, kunigaikšti,

Perkūno ir kitų dievų išsižadėjęs?
VYTAUTAS

Patylėjęs, iš reto sako

Rimtai jau apie tai mąsčiau ne kartą!..
Man aišku, kad senelių mano
Tikyba turi nusilenkti
Prieš vieną aukštą Dievą... kurs ir Romoj,
Ir Vakarų visoj Europoj
Plačiausiai garbinamas viešpatauja!..
Išsižadu, nors tas man ir nelengva,
Išsižadu dievų, kuriems per ilgus amžius
Seneliai meldėsi, kuriems aukojo...
Ir gerbiamąjį štai komtūrą

Kreipiasi į Ragainės komtūrą

Prašau į krikšto tėvus...
ZIGMAS IR TAUTVILA
Mes irgi pritariame savo broliui.
CELNERIS
Bet maža to: ištikimas sūnus
Klausysi Romos papos; ordino globoj,
Aš nesakau, **kad** vasalu jo būsi,
Bet vis tik svarbesniuos dalykuos
Jo tėviškiems įsakymams pritarsi
Ir patarimų jo klausysi.
VYTAUTAS
Pasižadu klausyti Romos papos
Ir ordino, kiek lieps tikėjimas man naujas.
CELNERIS
Nors mūsų sutartis abiemdviem pusėm
Yra, manau, ir bus naudinga lygiai,
Bet ordinas nuo amžių atsargus,
(Nepalaikyk to, Vytaute, per pikta!)
Kad būtų sutartys su priešais pastovesnės,
Vis reikalaudavo sau įkaitų rimtų.

VYTAUTAS

Nekantraudamas

Kokių gi įkaitų galiu aš jums beduoti,
Šiandieną viso ko nustojęs?

CELNERIS

Mums užstatyti rasit teiksis
Atvykusius čia brolius Zigmuntą, Tautvilą
Ir savo gerbiamąją žmoną,
Ir seserį Ringailę, ir dukrelę!..

LANKASTRAS

Prieš tai kaip raitelis griežtai aš protestuoju,
Kad moteris ar imt, ar duoti įkaitais
Ir dar taip gerbiamas matronas-ledi.

VALENRODAS

Sarkastiškai į Celnerį

Aš irgi nemanyčiau, kad reikėtų
Net moterims ant kaklo dėti pančius.

KOMTŪRAS

Manau, garbės pakaktų žodžio.

VYTAUTAS

Bet kokią teisę aš turiu
Į savo brolius, kad galėčiau
Juos įkaitais verguvei atiduoti?

TAUTVILA IR ZIGMAS

Mes patys įkaitais sutinkam būti.

TAUTVILA

Mes žinome gerai, kad Vytautas,
Vyriausis mūsų brolis, o dabar kaip tėvas,
Be reikalo nelaužys sutarties.

CELNERIS

Paduoda ranką Vytautui atsistojęs; visi stojas

Jei taip, tai baigta. Skelbiam kryžiaus karą
Jogailai; o dabar kviečiu visus svečius
Į puotų salę: taurę ten pakelsme

Už mūsų bendrą darbą!
Už ordiną!.. ir Vytautą, jo draugą!

Išeina moterys, Vytautas su broliais, Lankastras, Valenrodas. Magistrui ir komtūrui nespėjus išeiti, įeina heroldas

HEROLDAS
Didysis švento ordino magistre!
Atvykę čia iš Žemaitijos
Nuo septynių pavietų deputatai,
Norėtų Vytautui, kaip savo vadui,
Pareikšt ištikimybės; jei reikės,
Tai stot už jį į kovą ir guldyti galvas!
Visų jų priešaky vyriausias Maizebutas.
CELNERIS
Prašyk ir juos visus į linksmą puotą!

Visi išeina; scena kuriam laikui lieka tuščia, tik girdėtis linksmi juokavimai iš pokylio salės; didis varpas iš reto skelbia kryžiaus karą. Išeina keletas kryžiuočių, linksmi vaikščioja su taurėmis

VIENAS
Varpas skelbia karą!
Karas, karas, karas!
ANTRAS
Galop sulaukėme! Seniai jau metas
Po tą pagonių kraštą
Pasišvaistyti...
TREČIAS
Kardai tiek laiko berūdijo,
Pagoniško ištroškę kraujo!
VISI
Valio, valio į karą!
Deutschland, Deutschland über alles...

Įbėga mergaitės, sega jiems raudonus kryželius prie krūtinės, o jie priklaupia ant vieno kelio

VISI
Galop paskelbta karas!
Drebėk pagonių kraštas!

Tiems išėjus, pasirodo kitos poros; jų tarpe Valenrodas su Ona, komtūras su Ringaile

VALENRODAS

Į Oną Vytautienę

Kad būtų mano čia valia,
Ne tai kunigaikštienė pamatytum!
Pakločiau viską po jos kojų!
Bet senis Celneris...

KOMTŪRAS

Į Ringailę

Stačiai apsirikimas
Magistro mūsų.
Nepyk tiktai, gražuole!

RINGAILĖ
Taip nevadink manęs, komtūre!
Ne kokia aš gražuolė.
Tų pagyrų nekenčiu, jų nenoriu!

Jiems visiems išėjus, pasilieka susimąstęs Vytautas. Prie jo prieina Žemaičių vadas Maizebutas

MAIZEBUTAS
Visi žemaičiai už tave, didysis kunigaikšti,
Guldysime galvas visi kaip vienas!
Tiktai tie vokiečiai nelimpa prie širdies...
Ir krikštytis nenorim! Ne, nenorim!

VYTAUTAS

Vis susimąstęs

Žinau, žinau!.. O vis tik kada nors reikės!
Tiktai, manau, dar ne dabar!
Bet atsargiai! Šnipai čia viską mato
Ir viską girdi!..

Maizebutas grįžta pokylio salėn, kur girdis linksmi „Hoch"

VYTAUTAS

Vienas

Šitai aš pokyly!.. už mano priešų skobnio!
Visi jie linksminas, puotaudami prieš karą,
Prieš karą, Lietuvai paskelbtą!..
Vieniems tas karas žada gausų pelną,
Kitiems duos garsų vardą,
O man?.. Man brangią bočių žemę
Pavers į pelenus ir ašarų pakalnę!
Ir aš!.. aš pats prie to pridėsiu savo ranką!..
Bet kito kelio grįžt man į tėvynę nėra!..
O duokit man, dievai, jos valdžią!
Jaučiu: ne veltui būsiu jos tada valdovu!
Prisiekiu, kad tada visas jėgas ir visą amžių
Jai atiduosiu nenuleidęs rankų!
Sutriuškinsiu kryžiuočių ordino galybę!
Nukelsiu Lietuvos ribas iki Juodųjų marių!
Lig pat Maskvos ir Dono upės!
Iškelsiu vardą jos lig tokio aukščio,
Kokio nebuvo ji pasiekus niekados!
Tik duokit man jos valdžią!!. valdžią!..

III AKTAS

Kryžiuočių karo stovykla ant Prūsų ir Žemaičių sienos: tolimoje perspektyvoje kareivių grupės

RAGAINĖS KOMTŪRAS

Neramus vaikščioja

Stačiai nebežinau, kas su manim!
Juk ar tai mano rimtam amžiui,
Kad mergina Ringailė, dar tik vaikas,
Skaisčiai nekaltu savo veideliu
Supančiotų taip mano valią!..
Ir tai nuo tos dienos, kai pirmą kartą
Insrutėje su Vytautu pabėgėlę išvydau
Ir nelaimingus paėmiau į savo globą!..
Dažnai jaučiu, kad mano ta silpnybė
Ir ordinui, ir man pačiam atneš nelaimės!..

KRYŽIUOTIS

Priėjęs

Išpildžiau jūsų malonybės paliepimą
Ir Vytauto šeimyną čia atgabenau;
Nors atsargus magistras galvą kraipė.

KOMTŪRAS

O su Ringaile ar neteko ko kalbėti?
Manau, bus brolio pasiilgus!

KRYŽIUOTIS

Taip kaip iš Vytauto: ne ką besužinosi!
Ar ji ko bijo, ar per daugel išdidi:
Nesidžiaugė per daug čia vežama.

KOMTŪRAS

Gerai! Žiūrėk, kad nieko joms netrūktų.

Kryžiuotis išeina

Taip kartais aišku man, kad Vytautas
Politiką dviveidę veda;
Tačiau tiek neturiu jėgos ir valios,
Kad visa tai aikštėn išvilkčiau...
O vis dėl josios žavinčių akelių!..
Štai ir dabar į karišką stovyklą
Kuriems galams čia, ant Žemaičių sienos,
Pasinorėjo jam šeimyną visą
Parsigabenti, lyg pabėgti rengtųs!..
O aš per savo tik širdies silpnybę
Didžiam magistrui įkalbėjau,
Kad gali Vytautu drąsiai pasitikėti!..

Pauzė

Bet taip ilgai negali tęstis:
Aš privalau magistrui taip kaip tėvui
Visas išdėstyt savo abejones!..
Bet kaip sunku! sunku
Prieš savo širdį eiti!..

LANKASTRAS

Prieina susijaudinęs

Aš pradedu visai nebesuprasti,
Kas dedasi pas mus? ir kas čia kaltas?
Žemaičių visas kraštas
Jau buvo mūsų rankose!
Net buvome Trakus ir Gardiną paėmę!
Dabar praradę visa tai,
Vėl atsidūrėme ant Prūsų sienos.

KOMTŪRAS

Mat karo laimė taip kaip meilės deivė
Nuo amžių, sako, nepastovios!..

Bet aš manau, kad mes visi:
Ir aš, ir Vytautas, ir tamsta
Po truputį čia lygiai būsime kalti.

LANKASTRAS

Tik jau ne aš! Aš širdimi visa
Norėčiau Vytautą ir jo planus paremti;
Bet Vytautas patsai, pradžioj uolus,
Dabar tarytumei sustingo ir atšalo.
Tai kuo gi aš čia būsiu kaltas?

KOMTŪRAS

Ar maža kenkia mūsų tarpe
Vaidai ir barniai nuolatiniai
Tarp vokiečių ir jūsų savanorių anglų
Dėl nelaimingos šv. Jurgio vėliavos?
Juk vis tai silpnina, be abejo, jėgas.

LANKASTRAS

Bet anglai čia mažiausiai bus kalti.
Juk Vytautas patsai jiems priteisė
Mūšy tą didžią vėliavą nešioti.
Tik vienas jis ir tegalėjo
Tą karštą ginčą taip išrišt bešaliai,
Kaip arbitras nesuinteresuotas.

KOMTŪRAS

Bešaliai? Gal ir ne visai!..
Taip kartais spaudžiasi nenorom mintys,
Kad pats jisai norėtų mūsų tarpe
Sukelt vaidus, o ne raminti jų!..
Gal aš ir klystu; Dieve duok, kad klysčiau.

LANKASTRAS

Tai kenktų jam pačiam.

KOMTŪRAS

Lietuvį ne taip lengva besuprasi.
Stačiai aš kai kada nebežinau,
Nei ką manyt, o apsivilt bijočiau.

LANKASTRAS

O aš kaip tik manau, esmi net tikras,
Kad tų visų nelaimių, tų nesisekimų

Bus kaltas ordinas patsai
Ir nuolatos jame intrigos.
Kaip ir dabar marčelgos ir magistro tarpe:
Marčelga — karštabūdis — nori vis pirmyn,
O atsargus magistras linkęs vis derėtis...
Stačiai pagunda ima viską mesti
Ir grįžt namo su savo anglais,
Nei garso, nei garbės sau neįgijus!..

KRYŽIUOTIS PASIUNTINYS

Įėjęs

Atvyko su didžia kariuomene pagalbon
Jo prakilnybė pats magistras su marčelga
Ir kviečia pasitart į jų stovyklą.

Pasiuntinys išeina

KOMTŪRAS

Dabar, manau, taip greit negrįši
Namo su savo anglais.

LANKASTRAS

O taip! Dabar jau prasidės veikimas!
Matyti, Valenrodas ėmė viršų.
Mes vėl per Lietuvą nueisime lig Vilniaus
Ir Vytautą Jogailos vieton pastatysme.
Dabar pirmyn, pirmyn, pirmyn!

KOMTŪRAS

O aš labai, labai dar abejoju.
Matysi, dar įvyks kas nors
Visai nesitikėta!..

LANKASTRAS

Nemėgstu pranašų su akiniais juodais!

Abudu išeina

VYTAUTAS

Įėjęs

Nemaža jau Jogailai įkyrėjau;
Galėčiau vėl užimti Gardiną, Trakus.

Bet kas toliau? Tiek sunaikinta krašto!
Tiek žuvo nekaltai žmonių!..
O kai ir brolis Tautvila ties Vilnium krito,
Tada tai pajutau skaudžiai,
Kad reikia išeities kitos ieškoti!..
Ir, rodos, artinasi mazgo galas.
Berods pilnai dar nepasieksiu savo tikslo,
Bet vis tik būsiu jo kaskart arčiau!..

Įeina Ona, Ringailė, Nastė

ONA
Gerai, kad mus pargabenai čionai stovyklon:
Taip išsiilgome, tiek laiko nesimatę.
Gal čia pavojus ir didesnis,
Bet vis tik kartu maloniau!..
O gal yra kokios vilties?
VYTAUTAS
Aš be vilties nebūčiau nei pradėjęs!
ONA
Bet mūsų reikalai išrodo nekokie:
Žemaičiai vėl visi Jogailai atiteko!
O jis patsai, girdėti, netoliese stovi,
Rimtai kovoti pasirengęs.
VYTAUTAS
Bandysime!.. Ir aš manau,
Kad mes kaip tik dabar arčiausiai galo!
ONA
Bet kokio galo? Nelaimingo?
Magistras, tiesa, pats atvyko į pagalbą.
Bet ar tai daug ką gelbės?
VYTAUTAS
Ne, ne magistras mus išgelbės!
Greičiau palikęs tuščias Lenkų sostas,
Kursai dabar daugiau Jogailai rūpi,
Ne kaip Žemaičių kraštas ar Trakai.
ONA
O vis tiktai Jogaila rengiasi į mūšį.

RINGAILĖ

Kad būtų jau bent kartą galas!
Taip nusibodo karas! Taip norėtųs
Į Lietuvą sugrįžti, į Trakus.
Ir gal dar aplankyt Danutę Plocke!

NASTĖ

Juokuodama

O gal ir Plocko kunigaikštį pamatyti!

RINGAILĖ

Kodėl gi ne? Ir kunigaikštį!
Jis įdomesnis už komtūrą.

NASTĖ

O aš arčiau matyt norėčiau kovą!
Taip įdomu!.. Kodėl tai aš ne vyras?

VYTAUTAS

Taip, jau netrukus dvikova mus laukia:
Bet kokia, paaiškės paskui.
Tik Maizebutui įsakiau
Paimti jus į savo ypatingą globą;
Klausykit jo aklai! Pavojus didis:
Mane įtarinėt pradėta.

ONA

Karti kryžiuočių duona!

RINGAILĖ

O taip! Bus Maizebuto mums globoj geriau!
Aš tik bijau Ragainės susitikt komtūro
Ar priklausyt nuo jo malonės:
Tai jis per daugel kai kada meilus,
Tai kartais taip keistai pažiūri,
Kaip ir dabar, praeidamas pro šalį.
Aš jo stačiai bijau iš tolo.
Lyg ką nujaučiu!

VYTAUTAS

Komtūro, jei bijai, tai geras ženklas;
O vis tik būk su juo, sesute, mandagi.

Jis geras, daugel mums padėjo;
Tai tikras raitelis ir sąžiningas vokietys.

RINGAILĖ

Vis tiek, tebūnie, kuo sau nori!
Bet aš neaiškios lošti rolės
Nenoriu. Ir stačiai bijau
Jo pataikavimų, kuriais tarytum
Pavergt norėtų mano širdį!..
Galop aš nežinau... bet taip man rodos,
Kad Enrikui, mozūrų kunigaikščiui...
Aš kaip ir davus žodį...

VYTAUTAS

Na, na! su tuo jau savo kunigaikščiu
Aš nežinau ar pasidžiaugsi:
Jisai į Plocką, sako, nebegrįšiąs,
Išsižadėjęs visko šiam pasauly
Ir Krokuvoj dvasiškiu tapęs.

RINGAILĖ

Nusigandus

Kaip? Enrikas į Plocką nebegrįžtų?
Ne! Tai negali būti.
Jis sakės neužmiršiąs niekados manęs!..

Įeina d [idysis] magistras, marčelga, Lankastras, Rag [ainės] komtūras

CELNERIS

O sveikos, sveikos, gerbiamos matronos,
Ar moterims nebus kovų laukuos kiek pavojinga?

ONA

Mes tikros, kad mus karžygiai apgins.

CELNERIS

O taip! Be abejo, apgins
Tokie, kaip mūsų gerbiamas komtūras,
Jei patys tik nežus kovoj!
Atleisk tačiau, kunigaikštiene!
Mes norime vieni čia pakalbėti

Su Vytautu: dalykai svarbūs!
Atleiskite! Mat karas — ne viešnagė.

ONA

Gerai, gerai! Jei trukdome pasitarimą,
Mes pasišalinsme tuojau.

Moterys išeina

CELNERIS

Į Vytautą

Sutraukę visą ordino galybę,
Mes nutarėme patį Vilnių
Dabar paimt; manau, ir ištesėsme;
Nes įsakiau ateit pagalbon
Pro Vilkmergę ir kardininkams;
O gerbiamasis eisi priešaky!..
Kuriais, manai, keliais
Bus patogiausia eit ant Vilniaus?

VYTAUTAS

Manau, reikėtų pirma mums Jogailos
Kariuomenę sumušti; tik paskui...

CELNERIS

Taip, taip! Be abejo. Tiktai Jogaila
Per silpnas, kad galėtų atsispirti:
Jis bus bematant išblaškytas,
Jei tik laiku pabėgt nesusipras.

KRYŽIUOTIS

Įėjęs

Nuo didžiojo lietuvių kunigaikščio
Pasiuntinys atvyko įgaliotas
Ir nori su didžiuoju ordino magistru tartis.

CELNERIS

Tegul palaukia! Gerai, atsakymą jam duosme.

Kryžiuotis išeina

Matyt, Jogaila bus jau nusigandęs!..

Tačiau manau, kad vis tik nepakenktų
Jo įgaliotinį iškvosti;
Gal be kovos, be kraujo praliejimo
Geras mums sąlygas pasiūlys.

VALENRODAS

O vis dar negana tuščių derybų!
Juk tai gaišinimas tik laiko.
Jogailai rūpi tuo pasinaudoti,
Kad didesnes sutraukt jėgas paspėtų.

LANKASTRAS

Aš irgi taip manau. Greičiau į kovą,
Neduodant priešui atsikvėpti!

CELNERIS

O ką gi gerbiamasis mūsų daug prityręs
Ir nešnekus komtūras mano?

KOMTŪRAS

Aš noriu pirma Vytautą išgirsti,
Ką mano krikšto pasakys sūnus.

CELNERIS

Į Vytautą

Tai ką gi jūsų didenybė pasakytų?

VYTAUTAS

Pamąstęs

Manau ir aš, kad mums nereiktų
Gaišinti laiko. Dar prie tos progos
Reikėtų įgaliotiniui pabrėžti,
Kad su didžiuoju ordino magistru
Tegali tartis tik Jogaila pats,
Ne koks ten įgaliotinis!..

VALENRODAS IR LANKASTRAS

Taip, taip! Tegali pats Jogaila!

CELNERIS

Bet mes nežinome, nei ko jie nori.

VYTAUTAS

Iškvosti pasiuntinį gali
Kas norint daug žemesnis.

Pamąstęs

Be to, jei norit pasiuntiniui pareikšti
Daugiau paniekos, tai priverskit jį
Kalbėt su priešu jiems įgrisusiu labiausiai:
Kalbėti su manim!

LANKASTRAS

Tikrai tai bus ir gera, ir originalu.

VALENRODAS

Gal tai ir būtų gera.

KOMTŪRAS

Atleisk man, Vytaute! Bet aš kitaip manau!
Kaip svetimtautis... ordino deryboms!..

LANKASTRAS

Ir aš juk svetimtautis!.. Mus užgaunat!
Jūs vien tik mūsų kraujo reikalaujat,
O sau visur paliekat pirmenybę!..

VALENRODAS

Brangusis princai! Taip neimk į širdį!
Komtūras jūsų nenorėjo
Įžeist, tik Vilniuje skaudžiai užgautas,
Patsai dabar norėjo panaudoti progą
Jų pasiuntiniui spjauti į akis!..

KOMTŪRAS

Visai ne to, ne to norėjau!..

CELNERIS

Nutraukdamas ginčą

Gana! Kaip ordino magistras
Sakau: gana tų ginčų...
Ir dar prieš patį mūšį!..

Į Vytautą

Mes pasišalinsme ir duosme
Kariuomenei įsakymą į mūšį rengtis;
Tuo tarpu teikis, kunigaikšti,

Jogailos pasiuntinį kvosti.

Celneris, Valenrodas, Lankastras, komtūras išeina

VYTAUTAS

Vienas

Dabar... tuojau turiu galutinai
Išrišti klausimą: Jogaila ar kryžiuočiai?
Jogaila? Bet jisai man tiek skriaudos padarė!
Skriaudos nedovanotinos ir kruvinos!..
Kryžiuočiai?.. Taip! Jie priglaudė mane.
Manim pasitikėję, ištiesė man ranką!..
Kaip negarbinga, rodos, juos apvilti!
Ne raiteliui — iš užkampio užpulti!..
Bet ar tai mano geras jiems rūpėjo?..
Manim tiktai pasinaudot norėjo,
Kad sunaikintų ir pavergtų mano kraštą!
Galop ar tai ne patys jie išmokė
Mane mokykloj savo, kad su priešais...
Kad visos priemonės su priešais geros,
Jei tik pasiekia tikslą.
O aš tik Lietuvai norėčiau gera...

Įeina Rimša

RIMŠA
Šviesiausis kunigaikšti, sveikas!
VYTAUTAS
Aš vėl, kaip mano tėvas,
Jogailos žodžiams patikėjau ir išleidau tyčia
Iš savo rankų ir iš ordino retežių
Ne tik Trakus!.. net visą Žemaitiją!..
Bet atsiminkite, aš dar pakankamai galingas:
Ne tik Trakus, galiu paimti Vilnių!..
O jūs, kaip buvo nutarta anądien,
Ar pažadus išpildėte man duotus?

RIMŠA

Tylėdamas išvynioja dokumentą ir, Vytautui įteikdamas, sako

Šitai diplomas ne tiktai Jogailos:
Ir motinos jo Julijonos, ir Skirgailos
Pasirašytas! O dabar sakyk,
Kas mums toliau daryti?

VYTAUTAS

Juk, atvirai pasakius, visos šitos kovos su Jogaila
Įgriso man lig gyvo kaulo!..
Kiek teko ir naktų praleisti nemiegotų!
Kiek man kainavo asmenų brangių!
Nebetekau Tautvilos, brolio!
O kiek pažeminimo priešų tarpe!
Dabar tam galas!

RIMŠA

O, dar ne galas! Dar suvienytais pečiais
Sutriuškint ordino kariuomenę palieka.

VYTAUTAS

Tas bus ne taip sunku!..
Bus daug sunkiau: apvilti kai kurių
Manim pasitikėjimą, skaudžiai įžeisti juos!..
Net ordino eilėse pasitaiko
Gerų žmonių: Ragainės štai komtūras!
Dar įkaitu palieka
Gerasis mano brolis Zigmas!..
Bet išeities kitos aš nematau!
Duos Dievas, atvaduosime paskui.

RIMŠA

Tai ką pirmiausia mums dabar daryti?

VYTAUTAS

Visų pirmiausia negaišinti laiko:
Kiekvienas momentas labai brangus.
Mane pradėta jau įtarinėti,
Ir laukt rytojaus — pavojinga!..

Ilgai nemąstę, dar šiandieną, net tuojau
Kryžiuočius pulkit iš kairės!
O aš iš dešinės, jau mūšiui prasidėjus,
Užduosiu smūgį su žemaičiais.
Tiktai greičiau, greičiau!

RIMŠA

Gerai! Mes nesugaišme, nes rimtai
Jau pasirengę esame į kovą.

Skubiai išeina

VYTAUTAS

Vienas, susimąstęs

Tai pirmas ir tvirtesnis žingsnis
Prie tikslo!.. Bet jo galas... dar toli!
Rods, būsiu kunigaikščiu Lucke ir Trakuos!
Bet man to maža!
O, yra paslapčių, kurias žmogus
Tik vienas sau į ausį pasakyti gali!
Ir tik savim vienu pasitikėjęs,
Prie tikslo eiti, eiti nesustojus!..
Ar bus tai veidmainystė?
Ar tik politika ir išmintis,
Kaip ordino mokykloj pas kryžiuočius
Išmokti teko, to aš nežinau!
Bet mano tikslo dar toli negalas
Su ordinu ir su Jogaila!

Įeina Celneris, Lankastras, Valenrodas, komtūras

CELNERIS

Matyti, ne per daug laimėjęs,
Net bėgte jų pasiuntinys išbėgo.
Na, ką gi jis čia pagiedojo?

VYTAUTAS

Paliaubų meldžia, dar kovon neprisirengę.

VALENRODAS IR LANKASTRAS

Cha cha cha! O ką? Ar mes nesakėme?

VALENRODAS

Per daug naivūs, jeigu mano,
Kad mes gaišuodami jų lauksme.

CELNERIS

Gerai! Rikiuokite kariuomenės dalis,
Nurodydami vietas jų pulkams ir vėliavoms!
Ryto į kovą stosme.

Išeina Valenrodas, Lankastras, Vytautas, komtūras

CELNERIS

Pats Dievas liudytojas mano,
Kad aš to kraujo praliejimo nesmi kaltas,
Kursai ryto įvykti žada:
Dariau aš viską, kad išvengčiau mūšio!..
O gal Jogaila, sužinojęs mūsų galią,
Bent paskutinėj valandoje susipras
Prieš juodą kryžių ir jo kardą nusilenkti.

Komtūras sugrįžęs, nedrąsiai, konfidencialiai

KOMTŪRAS

Didysis mūsų ordino magistre!
Ar tai nebūtų išmintinga, atsargiau,
Prieš mūšį man paliepus,
Kad Vytauto aš moteris paimčiau
Į savo ypatingą globą?
Manau, tai būtų atsargiau.

Celneris tyli, paskui per petį komtūrą užgavęs

CELNERIS

Komtūre! e komtūre, ar tai tavo amžiui?
Ar tavo, kaip vienuolio, pašaukimui
Taip moterų likimą imt į širdį?!
Ar neįkrito jų katra į akį?..

Rimtai

Manau, kad Vytautui pačiam privalo jos rūpėti
Daugiau kaip svetimiems! Tai jo dalykas!

KOMTŪRAS

Jo Prakilnybė nesupratote manęs:
Sakau pabrėždamas, kad būtų mums patiems
Daug atsargiau laikyti savo rankose
Kaip įkaitus tas viešnias.

CELNERIS

Jau nekantraudamas

Bet pats užsigeidei jas atgabenti čia!..
Tai ką? Ar jos pabėgti nori?

KOMTŪRAS

Aš to dar nesakau: bet juk tai galimas dalykas!
Manau, kad vis tik būtų atsargiau
Laikyt per mūšį jas arčiau globoj!..

Nedrąsiai

Ir tuo būdu užkirsti kelią
Visokioms galimybėms... Vytautui pačiam!

CELNERIS

Bet tu prieš Vytautą, komtūre,
Pasergėjau ne sykį, kažką lyg turi
Ir pats esi kurį jau laiką lyg ne savas!
Tai argi laikas kelt dabar prieš mūšį
Tą skaudų klausimą, o gal ir ginčą?
Ar negana ir taip vaidų jau mūsų tarpe?
Juk tas tiktai sukiršinti galėtų
Ir patį Vytautą, ir rasit dar kitus.
Galop kas Vytautą ten laukia?
Jogaila? Kurs, savim pasitikėjęs,
Ryto bus sumuštas ir sunaikintas!..

Pradeda eiti pro magistrą su vėliavomis kuopos, sveikindamos magistrą ir giedodamos: Christus ist erstanden

CELNERIS

Verčiau, komtūre, paskubėk prie savo vėliavos!

KOMTŪRAS

Kaip norit, Jūsų Prakilnybe.

Aš tik manau, kad mano pareiga...

Išeina

Eina vėl kuopos pro magistrą, veda Lankastras. Toli pasigirsta ūžesys ir kiti balsai neaiškūs; tik galima suprasti: „Perkūne galingas ir karo dievaiti". Įbėga kryžiuotis ir sako magistrui

Nelaukdami rytojaus, netikėtai
Pirmi lietuviai pulti ėmė
Ir laužia kairį sparną.

LANKASTRAS

Pribėgęs

Kur Vytautas? Greičiau pagalbon su žemaičiais
Į kairį sparną! Vytautą greičiau!
Toj maišatėj tiktai jis vienas
Griežta energija grąžinti gali
Ir tvarką, ir kareiviams ūpą.

CELNERIS

Nebežinau nei pats, kur Vytautas!..
A, tiesa, sparnas dešinys tvarkyt jam pavesta.

Įbėgęs antras kryžiuotis šaukia

O, Vytautas apvylė, renegatas!..
Patsai iš dešinės užpuolė mūsų sparną!
Žemaičiai kaip pašėlę kerta.

LANKASTRAS

Kaip? Vytautas apvylė?
Stačiai iš rankų viskas puola!..
O kur Ragainės vėliava ir jos komtūras?

VALENRODAS

Įbėgęs

Mačiau komtūrą, kaip su raiteliais drąsiais
Smarkiausiai puolė ir mėgino
Suimti Vytautą, ir seserį, ir žmoną.

Ar žuvo, ar laimėjo, nežinau.
Greičiau bus žuvęs!

CELNERIS

Imdamas sau už galvos

O, nelaimingas aš! Dabar jau viskas žuvo!
Gyvenimo nebėra man pačiam.

VALENRODAS

O vis tai bus svyravimai padarę
Ir tuščios be prasmės derybos!
Skaudžiai dabar, magistre, atsakysi
Prieš aukšto Tribunolo teismą.

CELNERIS

Žinau, žinau, kad suskaitytos
Jau mano valandos šioj žemėj!

KRYŽIUOTIS

Magistre, gelbėkis! Tik žirgo greitumu
Išbėgt gali nuo artimos mirties
Ar bent nelaisvės negarbingos.

Visi bėga

CELNERIS

Ne! aš galiu tik laisvas žūti!

Išeina su kardu

LANKASTRAS

Kuriems galams aš įklimpau į šitą purvą?
Kur vien tiktai intrigas bemačiau ir supuvimą,
Ir išnaudojimą kvailių Europoje aukų!..
O aš naivus sau ieškojau
Garsaus čia vardo, raitelio garbės!..

Visi bėga; pamažu ir Lankastras šalin nueina. Galop pasirodo žemaičiai su Vytautu priešaky, kirsdami bėgančius kryžiuočius, jų tarpe ginasi komtūras ir sužeistas krinta. Žemaičiai kirsdami gieda

Perkūne galingas ir Kove dievaiti,

Apsaugok pavojuj žemaitį!
Mušk vokietį-gudą, kurs, rūpužė, žudo
Ir mus, ir tėvelių namus!
Mušk vokietį-gudą, kurs, rūpužė, žudo
Ir mus, ir tėvelių namus.

ŽEMAITIS

Vytautui

Šviesiausias mūsų kunigaikšti!
Ten sužeistas jau, rodos, mirtinai
Ragainės, sako, gul komtūras.

VYTAUTAS

Komtūras? Kaip? Ir sužeistas gal mirtinai?
Geriausias mano draugas-priešas!..

Pasilenkęs prie mirštančio

Atleisk, komtūre, man geriausias drauge!
Tikėk manim! O man labai skaudu,
Kad priverstas buvau tave apvilti!..
Bet argi aš galėjau, aš, lietuvis,
Parduoti savo šalį? pasielgt kitaip?

KOMTŪRAS

Suprantu viską... Teatleidžia Dievas
Ir tau... ir man!.. Man irgi!..
Aš daugel ką mačiau ir daug ką spėjau,
Tačiau tylėjau... per ilgai! Kodėl? Tai mano paslaptis!
Ir man kitos nebėra išeities,
Tik mirt... ir paslaptį nunešti su savim.

Miršta

VYTAUTAS

Sau

O kiek tai man brangių aukų kainavo!
Ir guli ant širdies... jos man
Uola sunkiausia, kaip koksai akmuo!..
O ar tai galas?..

Patylėjęs, kareiviams

Tai buvo vienas ordino geriausiųjų sūnų!
Pridenkite jo brangų ir garbingą kūną
Gražiausia švento Jurgio vėliava,
Sunkioj kovoj kryžiuočiams atimta!..
Paskui su tąja vėliava mes iškilmingai
Jo kūną ordinui su pagarba grąžinsme.

Valandėlę visi tyli, apstoję pridengtą lavoną

VYTAUTAS

Lyg sau, nuleidęs galvą

O, taip skurdu ir taip skaudu,
Kad per lavonus reikia
Prie tikslo kai kada kilniausio žengti!..
Ir taip bus dar ilgai!

Pakėlęs galvą

Nusiraminkime tačiau ir būkim vyrai!
Laimėjome! Dabar gana
Beprasmių, kruvinų aukų!
Į ragą pūskit mūšio galui!

Triskart ragas girdis

Tai jūsų patvara, žemaičiai,
Grąžina brangią man tėvynę!

ŽEMAIČIAI

Valio, šviesiausias mūsų kunigaikšti!

JŲ VIENAS

Jei vėl kada reikės, pašauk!
Mes už Kęstučio ir Birutės sūnų
Guldysime drąsiai galvas!

VYTAUTAS

Kas žino? Gal kada reikės!

ANTRAS ŽEMAITIS

Didysis Lietuvos ir mūsų kunigaikšti: valio!

VISI

Valio! Valio! Valio!

VYTAUTAS

Didysis Lietuvos ir Vilniaus kunigaikštis,
Dabar Jogaila: jam Valio!

Įeina Jogaila su Skirgaila; visi šaukia

Valio! Valio!

JOGAILA

Paduodamas Vytautui ranką

Trakų ir Lucko kunigaikšti, man atleisk!
Aš daug kuo kaltas... Nors mažiau,
Ne kaip kad žmonės mano.

VYTAUTAS

O kas be kaltės bus iš mūsų?
Atleiskim viens kitam, užmiršę viską!
Valio didysis mūsų kunigaikštis
Ir Lenkų būsimas karalius!

VISI

Valio! Valio!

JOGAILA

Veidas nušvitęs

Jei aš karalius, Vytautas tada
Lietuvių ir Gudų didysis kunigaikštis!
Ir Vilniuje ant Gedimino sosto!

VISI

Entuziastiškai

Valio! Valio! Lietuvių ir Gudų didysis kunigaikštis!

Debesys pradeda dangų aptraukti, iki akto galo visai aptemdo dangų, saulei nusileidus

SKIRGAILA

Aš protestuoju. To negali būti!

Juk man pirmiau žadėta...
Ir Julijonos, motinos, vardu,
Ir savo, ir sesers vardu
Griežčiausiai protestuoju! To nebus!

JOGAILA

Ramindamas Skirgailą

Juk aš dar niekam nedaviau raštu diplomo!
Tai kam prieš laiką drumsti
Taip gražią, iškilmingą dieną?
Jei būsiu Lenkų jau karalium,
Tai tuomet pažiūrėsme!..

SKIRGAILA

Vis vien aš protestuoju;, kam pirmiau žadėta,
Privalo būti irgi ištesėta!
Juk aš ne vaikas, kad manim kas žaistų!
Galop ar aš, ar Vytautas
Tau bus, Jogaila, artimesnis brolis?

ŽEMAIČIAI

Mes irgi savo kunigaikščio
Pažeminti neleisme.

SKIRGAILA

Su panieka

Žemaičiai? Kas jūs man, žemaičiai!
Stos už mane visi gudų kraštai.

RIMŠA

Ir vėl audra iš naujo slenka!
Kada, kada tvirtos sulauksime valdžios?

IV AKTAS

Plocke mozūrų kunigaikščio Jonušio rūmų salė. Jonušis sėdi aukštoje kėdėje atsilošęs; Danutė prie verpstės, ant grindų žaidžia dvi dukteri

DANUTĖ

Aš taip džiaugiuosi, kad galop tautiečiai
Krikščionimis jau tapo. Vakarų Europa
Daugiau nebežiūrės į juos kaip į pagonius!
Kryžiuočiai patys liausis juos užpuldinėję.

JONUŠIS

O vis tik didis jų magistras Valenrodas,
Nors buvo kviečiamas į krikšto tėvus,
Į Krokuvą atvykti neatvyko:
Matyt, lietuvių krikštas ne per daug patiko!

DANUTĖ

Patylėjus

O kokios buvo gražios, puikios
Ir pačios iškilmės, kad su Jadvyga
Į Lenkų sostą sėdosi Jogaila,
O jam dviejų tautų atstovai siekė!..
Tik iškilmę bent kiek gal sudrumstė Skirgaila,
Stačiatikiu palikti užsispyręs.

JONUŠIS

Jums, moterims, patinka vis, kas žiba!
Taip greitai užmiršai, kad tavo tėvą
Tas pats Jogaila liepęs nužudyti!
Ir brolius privertė slapstytis pas kryžiuočius!..
O štai dabar džiaugies kaip vaikas jo blizgučiais:
Kaip jis į Lenkų sostą sėdos!..

DANUTĖ

Užmiršt neužmiršau! Tik kaip krikščionys
Atleist privalome didžiausiems kaltininkams:
Pats Vytautas bučiavos su Jogaila,
Taikoj gyvent žadėdami kaip broliai;
Tasai, kaip Lenkų Krokuvoj karalius,
O brolis Vytautas (taip žmonės sako),
Kaip didis Vilniuje Lietuvių kunigaikštis.

Į žaidžiančias mergaites

Kodėl, mergytės, žaisti jūs nenorit
Su tais atvykusiais svečiais broliukais?
Jurgelis ir Jonelis Vytaučiukai
Be jūsų gal kur nuobodžiauja.

MERGYTĖS

Kad mes jų nesuprantame kalbos:
Jie lenkiškai kalbėt nemoka!

DANUTĖ

Bet jie mandagūs ir geri vaikučiai!
Ar bėkite su jais pažaisti;
Ar bent pas Nastę ir Ringailę:
Su joms susikalbėsite.

Mergytės išbėga

JONUŠIS

Jau vaikščiodamas

Kad tapo Krokuvoj karaliumi Jogaila,
Tai man tik apmaudas gal kilti:
Aš to jam neužmiršiu niekados!
Juk man jisai išplėšė Piastų sostą!..
Kad tik nebūčiau keršto jo bijojęs,
Per iškilmes jis Krokuvoj manęs nebūtų matęs!..
Bet ir su Vilnium dar visaip gal būti:
Juk žinome visi, kiek pastovus Jogaila!
Skirgaila irgi ne taip lengvas nusilenkti!
Bus Vytautui sėdėti Vilniuje nelengva!

Gal teks ir per lavonus žengti!
DANUTĖ
Apsaugok, Viešpatie! Aš vis tik sau manau,
Kad Lietuvoj dabar
Daug kas atsimainys gerojon pusėn,
Susidraugavus jai su Lenkais katalikais:
Kryžiuočiai liausis jąją puldinėję;
Pačioj gi Lietuvoj turės paimti viršų
Lietuviai katalikai, ne stačiatikiai gudai!..
Todėl tai ir Skirgaila (rods) įgėręs
Per iškilmes su Vytautu bučiavos
Ir Vilnių jam užleist pasižadėjo.
JONUŠIS
Taip! Taip! Bučiavos! Bet rytoj išsiblaivys
Ir vėlei Julijonos, motinos, klausys!
O ta ne taip per daug lanksti,
Net Krokuvon važiuoti atsisakė!..
Galop kas man galvoj! Tegul sau pešas!
Tik tas man pikta, kad jie pešas,
O aš paskui turiu dėl jų kentėti!
Ar ne per juos ir Krokuvos nustojau sosto?
JUOKDARYS

Įėjęs žiovauna

Politika! Vis ta politika! Visiems ji atsibodo!
O ypač mums, netekus aukšto sosto,
Besnaudžiant ir svyruojant,
Kitus bekritikuojant!..
Taip lengva ant kitų nuversti viską:
Visi kiti, tiktai ne mes kalti.
JONUŠIS

Supykęs

Kai man, akiplėša, per daugel įkyrėsi,
Ne pro duris, tiktai pro langą
Šunims išmesti liepsiu,
Bent kartą ištesėjęs, ką sakau.

JUOKDARYS

O vis tik be manęs bus nuobodžiau gyventi:
Nebus ant ko tada nuverst bėdos.

DANUTĖ

Geriau mums pasakyk, kvailuti!
Ką veikia mūsų viešnia,
Atvykusi, jau, rodos, mėnuo,
Iš Lucko su vaikais?

JUOKDARYS

Ką bedarys? Jurgelis ir Jonelis
Dažniausiai ginčijas: atimsią neatimsią
Nuo savo dėdės, nuo Skirgailos,
Vilniaus sostą!

JONUŠIS

Tai argi Vilniuje sėdėtų jau Skirgaila?

JUOKDARYS

O kas juos su tais sostais suvaikys?
Ar ne geriau, kad jų visai nebūtų?..
Kunigaikštytės Nastė ir Ringailė
Vėl ginčijas dėl savo jaunikaičių!
O kunigaikštienė Ona Vytautienė
Dažniausiai vis pro langą žiūri,
Ar neatlėks nuo Vilniaus koks paukštelis
Ir neatneš iš ten geros žinelės.

JONUŠIS

Į Danutę

Reikėtų atviriau su ja pasišnekėti!
Čia kažkas slepiama nuo mūsų!
Ar tik nebus jie vėlei susipykę?
Bijau, kad mūsų jie, kaip ir anuomet,
Į kokį savo ginčą neįtrauktų:
O tu paskui daugiausia nukentėsi!

DANUTĖ

Kad būtumei su Vytautu nuo pat pradžios
Iš vieno ėjęs, viskas būtų virtę gal kitaip:
Reikėjo Vytauto žvaigžde daugiau pasitikėti.

Įbėga linksmutės Ringailė ir Nastė

NASTĖ

Šitai kur juokdarys! Prajuokink, meldžiamasis,
Tetutę mano, gerbiamą Ringailę!
Taip nusiminusi, kad Enriko, jaunikio,
Atvykusi į Plocką, čia nerado:
Dvasiškiu, sako, tapęs!
Cha cha cha!

RINGAILĖ

Sau juokis! Juokis! Jei tik panorėsiu,
Tai Romos papa jį atleis nuo kunigystės.

JONUŠIS

Ne, to nesitikėk, kunigaikštyte!
Nei Roma neatleis jo nuo šventimų!..
Galop jis ir dalies bemaž kaip atsisakė:
Mozūrų jau ir taip ne kas kunigaikštija!

RINGAILĖ

Kaip? papa neatleis?.. tai ir nereikia!
Gana ir Lietuvoj jaunikių kunigaikščių!..
Bet papa, aš manau, geresnis bus už dėdę,
O josios sužieduotinis Maskvos Vosylius,—
Cholopų ir mužikų būsiąs caras!..
Kursai kasmet į Aukso Ordą
Totoriams rubliais siunčia duoklę...
Puikus man vyras — pravoslavų ir cholopų viešpats!

NASTĖ

Išdidžiai

Bet tie mužikai savo kaktomis
Muš prieš mane paklonus iki žemės
Ir ją bučiuos suklaupę;
Nes aš — duktė jų didžio hospodaro.

RINGAILĖ

O aš sesuo ir tau teta!
Tai tu bučiuok man ranką!

Abidvi dainuoja

Augino motutė dukrelių dvi, dvi,
Jų šilko plaukeliai rusvi, oi rusvi!
Oi duda, ai duda: plaukeliai rusvi!

Atjojo piršlyboms jaunikių du, du,
Iš svetimo krašto: abudu gudu!
Oi duda, ai duda: abudu gudu!

Tas apvalus, drūtas iš miesto Maskvos,
Turtingas, galingas, tiktai be galvos!
Oi duda, ai duda: tiktai be galvos.

Antrasis laibutis, mozūrų šalies,
Meilutis, linksmutis, tiktai be dalies...
Oi duda, ai duda: tiktai be dalies.

Abidvi juokias ir klausia juokdario

RINGAILĖ IR NASTĖ
O tu kodėl nenori juoktis, juokdary?
JUOKDARYS

Patylėjęs, staigiai

Cha cha! O juokis, juokdary, ir tu, ir tu!
O juokis, juokis, juokis!.. iš juokų!
RINGAILĖ IR NASTĖ

Nustebusios

Kodėl tu, juokdary, juokies?.. iš mūsų?
JUOKDARYS
Kodėl juokiuos? Juokiuos dėl to, kad juoktis,
Manau, kai kam šiandieną dar per anksti!

Įeina nepasergiama Ona Vytautienė

RINGAILĖ
Ar juoktis mums, sakai, per anksti?
JUOKDARYS
Taip aš manau! Nes nei vienos tėvelis

Ir nei kitos brolelis
Dar nėra Vilniuj hospodaru!..
Tiktai kely?

Kreipdamasis į Oną

Ar ne tiesa, kunigaikštiene?
ONA VYTAUTIENĖ

Nusigandusi

Iš kur žinai? Kas sakė? Gal žinai ką nauja?
JUOKDARYS
Ar juokdarys ką žino? cha cha cha!
Ir daug, ir nieko jis nežino. Cha cha cha!

Išbėga

RINGAILĖ
Visai jis kvailas: juokias ir nežino ko!..
ONA VYTAUTIENĖ

Į Jonušius, nerami

Gal apie Vytautą kas nauja sužinoti teko?
DANUTĖ
O kas? Ar vėl kokia nelaimė? Vėl kas nauja?
ONA
Taip! Vėl... ir nežinau, kada ir bus joms galas!
Stačiai išgraužė jos man smagenis,
Naktų nemiegant ir visur pavojų matant!
Kad bent žmogus žinotum,
Ko laukt rytoj ir ko tikėtis.
DANUTĖ
Bet mes nežinome dar nieko, nesuprantam,
Kame dalykas? Kas? Kokia nelaimė?
ONA
Lig šiolei niekam nieko nesakiau:
Reikėjo, kad lig laikui
Paliktų viskas paslapty!..
Ilgiau nebegaliu savy taip krimstis:

Stačiai nebeturiu jėgų, nuvargus!
Galop dabar nebėra nė prasmės beslėpti;
Lig šios dienos turėjo viskas
Ar šiaip, ar taip jau pasibaigti.

JONUŠIS

Vėl nesusipratimai su Jogaila?

ONA

O nesusipratimai!.. Kad tai būtų tik nesusipratimai!
Bet čia kažin koks velnias viską drumsčia:
Ar Julijona, motina, ir jos sūnus Skirgaila?
Ar gal kryžiuočių kerštas ir intrigos?
Tik viską suka, painioja ir maišo...
Kad aš tai, rodos, būčiau jau seniai
Numojusi ant visko ir rankas nuleidus!
Bet Vytautas jau kartą užsispyręs...
Nenusileidžia niekados!

JONUŠIS

Mes vis tik ne per daug suprantam,
Kame dalykas? Kas įvyko nauja?

ONA

Nemaž reikėtų laiko visa apsakyti.

Kreipdamasi į Ringailę ir Nastę

Nebūtų reikalo jums viso to klausyti.

RINGAILĖ IR NASTĖ

Ar mes maži vaikai?

RINGAILĖ

Jei to reikės,
Mokėsim vėlei pas kryžiuočius bėgti!
Mes ne ištižėlės, tiktai verkšlent merginos!

ONA

Galop, ar šiaip, ar taip, šiandieną jau turėjo
Įvykti dvikova, nors nežinau, kaip baigės;
Tai nėra ir prasmės ilgiau ją slėpti.

DANUTĖ

Mes vis tik nesuprantame lig šiolei,

Į kokią dvikovą? Su kuo? Dėl ko?
Lyg būtų Vytautas kovoti stojęs!

ONA

Per iškilmes mat Krokuvoj Jogaila
Pasižadėjo Vytautui pavesti Vilnių
Su sąlyga: Skirgailai Kijevą užleisti!..
Tačiau diplomą jam įteikt atidėliojo.

JONUŠIS

Dėl Vilniaus amžinos varžytynės
Ir buvo, ir tur būti amžiais bus.

ONA

Bet vos tik Julijona sužinojo!
Sumišo viskas! Ir Jogaila siūlo,
Kad Vytautas priimtų bent tuo tarpu
Ne Vilnių, ne Trakus, tik Lucką su Voluine.

DANUTĖ

Stebėtinas Jogailos ir nepastovumas!

ONA

Ir kiek tai teko man ir verkti, ir maldauti,
Iki galop jam Vytautas sutiko
Nekelti ginčų dėl šventos ramybės
Ir Lucku pasitenkinti tuo tarpu...
Ir rodės man, kad prasidės
Dabar gyvenimas ramesnis ir lygesnis
Po tiek kančių ir neramumų,
Anuomet pas kryžiuočius iškentėtų!..
Bet kur tau? Nei Žemaičiai
Klausyt Skirgailos nenorėjo,
Nei pats Skirgaila Vilniaus soste
Nesijautė pakankamai ramus ir tvirtas,
Kol Vytautas jo kaimynystėje sėdėjo.

JONUŠIS

Tai ką gi? Net iš Lucko
Išmesti pasiryžo? O Jogaila?

ONA

Jogailai Vytautas įskųsta,
Kad su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu

Prieš jį lyg slaptą sutartį padaręs;
Kas mums sapnuot nesisapnavo.

JONUŠIS

Bet negi visa tai iš piršto ir išlaužta?
Tik pamatas šioks toks turėjo būti!

ONA

Jei nori, pamatas visuomet atsiras!..
Pagrįždamas į Maskvą iš Rumunų,
Dimitro Doniškio sūnus Vosylius
Susižiedavo štai su mūsų Naste,
Kaip išmintingą, Sofijos vardu ją pavadinęs.

NASTĖ

Ironiškai

Taip! „Išmintinga"!.. Jis gerai suprato,
Kad aš ant mažo piršto jį sau apvyniosiu!

ONA

To buvo jau gana, kad mus įtartų!
Pareikalauta, kad į Krokuvą atvyktų
Pats Vytautas ir ten ištikimybę jiems prisiektų!
To buvo Vytauto savimeilei per daug!
Galop Kęstučio grėsė Krėvėje likimas!
Pasiųsta Krokuvon tada
Geriausias mūsų tarnas Kurča;
Bet jį ten nukankinta mirtinai
Betardant, kad jis paslaptį išduotų,
Kurios visai nebūta!

NASTĖ

O, to aš neužmiršiu niekados
Skirgailai ir pačiam Jogailai,
Maskvoj cariene tapus.

ONA

Dabar kitos nebėra išeities,
Pasakė Vytautas: tik kai aš tapsiu
Ginkluota kumštimi Jogailai lygus,
Tik tuomet jo nepastovumo nebijosiu:

Jam Krokuva ir Lenkai,
O man privalo atitekti Vilnius!

JONUŠIS

Bet ką gi jis su savo Lucku ir Žemaičiais
Prieš susitelkusius Jogailą ir Skirgailą
Kovoti bekovos? Juk tai beviltis darbas?

ONA

Aš to tai nežinau; tiktai žinau,
Kad, vieną kartą ką nutaręs,
Jisai prie tikslo eina užsimerkęs!
Ir nėra tos jėgos, kuri galėtų
Jį sulaikyti arba atkalbėti!

JONUŠIS

Tai ką gi? Ir pradėjo karą? Vienas pats?

ONA

Taip! Vienas pats paimti Vilnių pasiryžo,
Kaip kitą kartą jo tėvas Kęstutis,
Šiaudų vežimuose ginklus paslėpęs
Ir netikėtai raiteliais apsupęs miestą!..
Ir štai aš negaliu naktų užmigti
Iš rūpesnio, vis laukdama žinios!
O gal ką žinote? Neslėpkite, meldžiu!
Juk klausimas galop turėjo,
Ar šiaip, ar taip, lig šiolei išsispręsti.

Įeina netikėtai Enrikas, Jonušio brolvaikis

DANUTĖ

A, Enrikas iš Krokuvos! Kuriais keliais?
Taip netikėtai!

JONUŠIS

Tikrai taip netikėtai!

ENRIKAS

Pasisveikinęs su Jonušiais, į Oną

Aš taip skubėjau, sužinojęs netikėtai,
Kad tamstos čia atvykusios.

ONA

Ir Krokuvoje žino, kad mes čia?
O gal ką ir daugiau esi girdėjęs?

ENRIKAS

Onai

Na ką gi veiksi negirdėjęs.

Sveikindamasis su Ringaile

Koks aš laimingas! Vėlei po tiek metų!
Po tiek margam pasauly sūkurių!
Kaip šypseną pavasario saulutės
Ir kaip jaunų dienų svajonę
Matau tave, brangi Ringaile!
Ir tiek iš karto veržias man jausmų,
Kurių išreikšt nemoku, nepajėgiu!..

RINGAILĖ

Linksmai

O, sveikas, sveikas kunigaikšti!
Sakei anuomet, kad daugiau nesusitiksme
Šiame pasauly! Štai ir susitinkam!

JONUŠIS

Enrikui sarkastiškai

Gražių gi Krokuvos teologai dalykų
Tave kalbėt išmokė, kaip matau,
Gražioms mergaitėms!

ENRIKAS

Aš ne visai dar kunigas ir kunigu galiu nebūti;
Likimas mano štai kunigaikštytės,
Brangios Ringailės, rankose.

JONUŠIS

O gal ir ne vienos kunigaikštytės rankose:
Yra dar Roma, yra dėdė.

ENRIKAS

Manau, dėdyte, Roma dispensuos.

JONUŠIS

Ne, Roma savo kanonų nelaužo
Be priežasties rimtos.

ENRIKAS

Tarytum dėdė ką turėtum prieš mane.

ONA

Ar, mielas kunigaikšti, Krokuvoj neteko
Ko apie Vytautą išgirsti?

ENRIKAS

Aš, tiesa, nuo politikos labai nutolęs!
Bet vis tik apie Vytautą girdėti,
Ką veiksi negirdėjęs! Lenkai juo visi
Ir gėrisi, ir tartum kažko bijo.

ONA

O susimildamas, mielasis kunigaikšti,
Tiktai neslėpdamas, sakyk man viską,
Nors būtų tai žinia ir nelaiminga.

ENRIKAS

Nustebęs

Kaip? Nelaiminga? Ką tai reiškia?
Gal kas nepaprasta?.. Aš nieko nežinau.

ONA

Bet ką gi apie Vytautą girdėjai?

ENRIKAS

Girdėjau, kad iš Lucko kelias į Trakus,
Tai aš kunigaikštytės čia, brangios Ringailės,
Atminęs sąlygas, anuomet pastatytas,
Ir kupinas vilties dabar atvykau
Į Plocką pažadus anuos priminti.

ONA

Nusiminusi

Tik tiek girdėjai!

Čia pasigirdi kieme bildesys. Nastė, pro langą pažvelgus, sušunka

NASTĖ

Bet štai atvyko ir tėvelis
Su raitelių nedidele kuopele.

ONA

Dievuliau, ar tik vėl nebus kokia nelaimė?
Širdis nujaučia kažką ne gerovei.

Bėga pasitikti: Ona, Nastė, Danutė, Jonušis; pasilieka Ringailė ir Enrikas

ENRIKAS

O, tark, kunigaikštyte, savo brangų žodį!
Nuo jo priklauso, kaip giedra nuo saulės,
Visa juk mano ateitis, likimas visas:
Ar būti man laimingam, ar gyvatą visą
Vienam blaškytis taip kaip tam laiveliui
Audroj be prieplaukos, be uosto!..

RINGAILĖ

Bet, kunigaikšti, pats manęs išsižadėjai,
Dvasiškių luomą pasirinkęs.

ENRIKAS

Išsižadėt, užmiršt, brangi Ringaile,
Ne, niekados ir nieku būdu negalėjau.
Tik visiška beviltė ir skaudus nusiminimas
Mane pastūmė į tą kelią!
Nes kas gi, pasakyk, tikėtis begalėjo,
Kad Vytautas laimingai vėl kada
Sugrįš ir atstatys sudegintus Trakus?
Bet ir dabar, brangi Ringaile,
Aš iš pusiaukelio sugrįžti dar galiu;
O Roma mūsų laimei negi bus
Beširdžiu tėvu?

RINGAILĖ

Aš, mielas kunigaikšti, niekados
Nebemainau jau sykį duoto žodžio.
Jei tik sugrįš laimingai brolis
Į Vilnių ar bent į Trakus...

ENRIKAS

O, koks šiandieną aš laimingas!
Duok brangią pabučiuot rankutę
Kaip ženklą mūsų sutarties!

RINGAILĖ

Ne, ne! mielasis kunigaikšti!
Mūsiškiai vyrai nebučiuoja
Mergaitėms rankos.
Tas vyrui kaip ir nepritinka,
Bet eikim pasitikti brolio!

Išeina abudu; įbėga juokdarys pranešti, kad Vytautas atvyko

JUOKDARYS

Atvyko Vytautas, Trakų ir buvęs Lucko kunigaikštis!
Dabar...

Žvalgos, nieko neradęs

Bet jų čia nėra!
Tyla... Tyla... ne visados gera byla...

Pauzė

Ir vėl kaip viesulas nerimstąs karžygys
Sudrums nurimusio gyvenimo kampelį!..
Tiek vėl kančių, kovų, nelaimių
Ir kraujo latakų, beprasmio keršto!..
Ir kam? Kuriems galams? Kad juos paskui
Istorija paskelbtų didžiavyriais!..
Ir skundžiasi paskui sau žmonės,
Kam žemė — ašarų pakalnė! Cha cha cha!

Išgirdęs daug balsų ir grįžtant visiems, juokdarys pasišalina

VYTAUTAS

Ir vėlei visas mano rūmas griuvo!

ENRIKAS

Sau

O nelaimingas aš! Matyt, ir mano toks likimas!

JONUŠIS

Ar ne geriau gal būtų šauktis
Maskvos pagalbos? Juk Dimitras,
Taip sakant, kaip ir giminaitis.

VYTAUTAS

Ne, ne!.. Jis gali man tik užeigą pasiūlyt,
Bet karo dėl manęs jis nepradės:
Jisai bent kiek dar ir totorių bijo!
Galop greičiau užtars Skirgailą pravoslavą!

JONUŠIS

O ką gi aš galiu, nors ir labai norėčiau?
Jogaila ir Skirgaila mum abiem
Neduos ramumo ir išvys iš Plocko.

VYTAUTAS

Žinau, žinau! Bet kas daryti!
Tik reikia išeities ieškoti!
Negi į žemę lįsi gyvas!

DANUTĖ

Aš taip manau: ar vyras negalėtų,
Kaip Piastų giminaitis,
Į Krokuvą nuvykęs, per Jadvygą
Paveikti į Jogailą, kad užmirštų viską!
O Enrikas bent per dvasiškių luomą
Į dvarą irgi gal paveiktų.

JONUŠIS

Svyruodamas

Aš nežinau!.. aš rasit pagalvosiu!

ENRIKAS

O aš iš savo pusės visą širdį dėsiu!
Bet ar kas gelbės, irgi nežinau.

VYTAUTAS

Ne, tas negelbės nieko!
Juk Krokuvoje ne Jogaila, ne Jadvyga:
Ten valdo lenkai-patarėjai:
O jiems Skirgaila, niekšas, parankesnis,
Kuriam ir Lietuvos garbė, ir josios teisės

Mažiau berūpi negu midaus taurė.
DANUTĖ
O vis dėlto ar kenktų pamėginti?
VYTAUTAS

Energingai vaikščioja

Ne, su Jogaila taikintis nenoriu:
Geruoju susitart su juo nesusitarsi;
Jį galima tiktai priverst; ir aš
Kitos sau išeities nebematau,
Kaip vykti vėlei pas kryžiuočius!
VISI
Kaip? Bėgti vėlei pas kryžiuočius?
DANUTĖ
Juk tai stačiai savižudystė!
Juk jie dar nepamiršo tavo apvylimo!
O keršyti skaudžiai kryžiuotis moka!
ONA
Dievuliau, vėlei pas kryžiuočius!
Mane net šiurpulys sukrato, tik atminus,
Kiek ten reikėjo iškentėti!
Kiek veidmainystės, vargo, baimės!
VYTAUTAS
Kas reikia, reikia: užsimerkęs eik!..
Jei nepakars iš karto Valenrodas,
Tai įsitikins pats, kad aš jam reikalingas
Prieš Lietuvą pradėti karą.
Tada ir su Jogaila bus kita kalba!

Įbėga juokdarys, nusigandęs

JUOKDARYS
Šviesiausias kunigaikšti, priešą vydami,
Skirgailos peržengė pulkai mozūrų sieną!
Keli kareiviai net ties mūsų rūmais atsidūrė!

JONUŠIS

Nustebęs

Bet kaip aplenkti jie galėjo
Sargybą mūsų, nesuprantu.

VYTAUTAS

Sarkastiškai

Sargybą? Priešas nesiklausia,
Ar teiksis jį praleisti?

Visi nusigandę; tik Vytautas gana ramus; pasigirsta balsas

MOTERYS

Dievulėliau, kas gi bus dabar?

JONUŠIS

Į Vytautą

Tikrai, sakyk, kas bedaryti.

Į duris plaktuku tris kartus pabeldžiama. Vytautas, išsitraukęs kardą, prieina ir atidaro duris; įeina keturi ginkluoti gudai

VYTAUTAS

Pirmyn nė žingsnio! Ar tuojau mirtis!..
Kaip jūs išdrįsote ginkluoti
Be karo įsiveržt kaip užpuolikai
Į svetimus čia rūmus?

GUDAI

Mes ne kareiviai! Mes pasiuntiniai.

JŲ VIENAS

Į Vytautą

Skirgaila, Vilniaus kunigaikštis ir valdovas,
Mozūrų kunigaikščiui liepia ir įsako
Tuojau mums Vytautą išduoti!
Jei ne, bus nubausta šalis karu.

JONUŠIS

Ir ką gi jiems beatsakyti?

VYTAUTAS

Į gudus

Tuojau praneškite Skirgailai,
Kad Vytautas pabėgo pas kryžiuočius,
O aš, Jonušis, vykstu pas Jogailą
Į Krokuvą ten pasiskųsti ir paklausti,
Ar tai su jo žinia ir leidimu Skirgaila
Be reikalo užpuolė mano žemę?

GUDAI

Gerai! Mes klausome!

VYTAUTAS

Jiems išeinant

Ir man žiūrėkite: daugiau nė žingsnio
Į mano Plocko kraštą!

Juokdarys irgi išeina

VYTAUTAS

Dabar gaišuoti nėra laiko:
Greičiau kelionėn!
Vienam į šiaurę, o kitiems į pietus.

JONUŠIS

Argi tikrai kitos nebūtų išeities?
Aš vis tik neturėčiau tiek drąsos
Vėl bėgti pas kryžiuočius!

VYTAUTAS

Ar žūt, ar būt. Nuleisti rankų nemanau.

ONA

Dievuliau, vėl iš nauja prasidės kankynės!
Vėl laukia kruvinos Golgotos kelias!
Kaip paukščiai išguiti iš savo lizdo,
Kada, kada sulauksme šviesesnių dienelių?
Kada gi patekės užtemusi saulutė?

VYTAUTAS

Bet jūs gi čia palikste su vaikais!
Skirgaila neišdrįs užpulti moterų vienų,
Žinodamas, kad čia manęs nėra.

ONA

O koks gyvenimas, mums atsiskyrus nuo tavęs?
Pats nežinojimas, kas dedas su tavim,
Baisiausius pieštų mūsų sąmonei vaizdus,
Kankindamas mus dieną naktį!
Ne, ne! geriau matyti savo akimis,
Kas laukia ten, kryžiuočių tarpe.

RINGAILĖ IR NASTĖ

Mes irgi čia nepasiliksme.

VYTAUTAS

Desperatiškai numojęs ranka

Su moterimis ginčytis nemoku:
Darykit sau, kaip žinot pačios!
Tiktai, kad man paskui su jums nebūtų vargo!
Atminkite, kad tarp kryžiuočių
Gyvenimas nebus saldus!

Išeina

ENRIKAS

Į Ringailę

O kaipgi mes, brangi Ringaile?

RINGAILĖ

Aš, mielas kunigaikšti, savo žodžio
Mainyti negaliu, nors plyštų man širdis;
Dabar aš vėl klajūnė, tau nelygi!
Laimingos, kunigaikšti, tau kelionės!

Visi išeina

DANUTĖ

Palikusi viena

O laimink, Viešpatie, keliaujančiųjų žingsnius
Ir būk jiems gailestingas, Visagali!..
Palieku aš viena... ir nežinau,
Kam bus dabar gyvenimas sunkesnis:
Ar jiems svetur? ar man namie našlaitei?

Vargų vargai šioj ašarų pakalnėj,
O kaltas, Dievas žino kas,
Kad žmonės kenčia ir kitus kankina!..
O gal taip reikia?..
Kad nuolatinėje kovoj
Ir bręstų, ir tvirtėtų mūsų jėgos!..

V AKTAS

Tolimesnėje perspektyvoje senas Kaunas matosi nuo Slabados pusės; Nemuno ir Nerio pakrančiais kariuomenės stovyklos; dar arčiau rengiami skobniai garbės stalui; Valenrodas — d[idysis] magistras ir Vytautas

VALENRODAS

Galop pasieksme nebeužilgo tikslą:
Štai Kaunas — viso krašto raktas!
Dar kelios dienos, ir jis mūsų!..
Ligšiol kas užkariauta — mano.
Už Kauno — Vilnius ir už Vilniaus —
Tai tavo, kunigaikšti, prasidės valstybė,
Kurią bežiūrint užkariausme!
Jogailai ir jo broliams bus gana
Ir Lenkų apkarpytos karalystės.

VYTAUTAS

Už pažadus dėkingas Jūsų Prakilnybei,
Kada vertai mokėsiu atsilygint?
Pasielgei, valdove, su manim
Kaip tikras didžiavyris,
Užmiršęs mano neištikimybę,
Kad ordiną anuomet aš apvyliau.

VALENRODAS

Užgaudamas per petį Vytautą

Gana! Užmirški, kunigaikšti,
Kaip užmiršau ir aš. Kas žiūri kiek toliau,
Tam mažmožiai nerūpi; tas iš anksto
Į juos su nuolaida kaip tėvas žiūri.

VYTAUTAS

Aš, tiesą sakant, ir ne Jūsų Prakilnybę,
Tik amžinatils Celnerį anuomet

Nelaimėje esmi apvylęs;
Bet kas gi mūsų nesuklumpa kai kada?

VALENRODAS
Gerai sakai: tik Celnerį esi apvylęs,
Kurs ordino didžiu magistru
Kaip reikiant nemokėjo būti.
Mane, manau, gal ne taip lengva
Apgauti ar apvilti pasisektų.

VYTAUTAS
Ne tik vardu,— ir veikalais esi
Tikrai didžiu magistru,
Ir ordino istorijos raštuos,
Be abejo, paliksi savo vardą,
Stambiomis raidėms įrašytą.

VALENRODAS
Duok Dieve!.. Bet mes apie tai
Dabar nebekalbėsime; tekalba
Paskui istorija! Dabar kas kitas
Man rūpi: čia, akivaizdoje Kauno,
Šiandieną aš iškelti įsakiau
Visai kariuomenei, visiems svečiams
Nepaprastą, istorišką, taip sakant, puotą,
Kokios dar ordinas lig šiolei nėra matęs:
Mat reikia didžio, įspūdingo gesto
Ir pasirodyti atvykusiems svečiams!..
Aš noriu, kad visiems tą dieną
Taip lygiai būtų linksma kaip ir man!
Šiandieną, aš jaučiau, kad niekam nieko
Aš, rodos, negalėčiau atsakyti.

VYTAUTAS
Nenoriu išnaudoti, Jūsų Prakilnybe,
Plačios širdies ir taip kilnios sielos.
Tiktai gailiuos, kad mano žmonai
Ir mano giminaičiams gal neteks
Pasigėrėti tuo nepaprastu garbės stalu.

VALENRODAS

Šypsodamas ir vėl per petį paliesdamas

Ir to nepamiršau: ir seserį, ir žmoną
Marčelgai įsakiau pakviest; jau gal atvyko
Šio pokylio, kaip sakant, papuošimui.
Manau, už tai nepyksi, kunigaikšti!

VYTAUTAS

Kur pyksi? Vien tik ačiū!.. ir stebiuosi,
Kaip Jūsų Prakilnybė jau iš anksto
Numato viską ir kiaurai supranta
Visas žmogaus širdies gilybes!.. Brolio Zigmo
Aš irgi taip seniai esmi nematęs,
Kaip ir vaikučių savo!

VALENRODAS

Ne! Jo, kaip įkaito, aš negaliu paleisti;
Vaikučiai irgi Karaliaučiuj tesimoko
Kalbėti vokiškai ir melstis: „Vater unser“!
Ką jiem tie pokyliai, triukšmingos puotos!
Paspės! Bus laiko, kai paaugs!

VYTAUTAS

O žinoma!.. Tik aš jų taip seniai
Nebemačiau!.. ir taip jų išsiilgau.

VALENRODAS

Taip, taip!.. Bet vis tik atsargumas reikalauja!..

KRYŽIUOTIS

Įėjęs

Didysis švento ordino magistre!
Jonušio brolvaikis, iš Krokuvos atvykęs,
Pasveikinti norėtų Jūsų Prakilnybę;
Ką tik dabar su juokdariu atvyko.

Vytautas nusisuka į šalį

VALENRODAS

Kaip? kas? Jonušio brolvaikis? Koksai?

KRYŽIUOTIS

Na Enrikas, mozūrų buvęs kunigaikštis;
Dabar dvasiškis nedvasiškis.

VALENRODAS

Gerai! Jis gali nors tuojau...

Kryžiuotis išeina

Šiandieną negaliu aš niekam atsakyti.
Gal nori, kunigaikšti, kartu paklausysme,
Ką gera mums iš Krokuvos atneš
Tasai dvasiškis nedvasiškis.

VYTAUTAS

Jogailos bus jisai, be abejo, pasiųstas
Paliauboms padaryti ar kokioms deryboms.
Kadangi rasit bus kas slapta,
Ar neverčiau pats vienas, Jūsų Prakilnybe,
Jo teiksis išklausyti? Jei reikės,
Paskui pakviesite mane.

VALENRODAS

Gerai! Gal aš paskui pakviesiu.

Vytautas išeina

Kaip atsimainė tas žmogus, anuomet išdidus!
Sunku pažinti: nusižeminęs, švelnus
Ir kaip dar pataikauti moka!
Norėtų rasit užmigdyti mano atsargumą.
O ne! Manęs tu neapgausi,
Kaip Celnerį anuomet apgavai!..
Šnipais jį apstačiau: dabar, paukšteli,
Be mano tu žinios nė žingsnio!
Nepasiseks tau susiuostyt su Jogaila;
Turiu dabar sau talkininką prieš Jogailą,
Bet tau už talką nebedaug kas teks:
Vienų bus pažadų gana!
Apvilti ordiną mokėjai,
Mokėsme atsilyginti ir mes!..

ENRIKAS

Įėjęs su juokdariu

Garbė tau, didis ordino magistre!
Kurio darbai pasauly žinomi plačiai!
JUOKDARYS
Nors gal ne taip plačiai, kaip mano.
VALENRODAS
O tu čia kas per vienas?
JUOKDARYS
Aš didelis išminčius Plocko žemės,
Kursai patarimus slaptus dalykuos duoda,
Taip pat įsimylėjęs kaip ir mano viešpats.
ENRIKAS
Atsivežiau, kad Jūsų Prakilnybei,
Jei teiksitės, galėtų patarnauti.
JUOKDARYS
Taip, taip! aš čia su misija didžia:
Gudrybių pamokinti ordino valdovą!
VALENRODAS
Aš tavo išminties paskui pasiklausysiu.

Gestu parodo, kad juokdarys pasišalintų. Tasai bent kiek nueina į šalį, bet visko klausos

Ką gera, Plocko kunigaikšti, mums neši?
ENRIKAS
Neatnešiau aš nieko gero Jūsų Prakilnybei,
Tik pats norėčiau parsinešti gero.
VALENRODAS
Iš Krokuvos esi čionai atvykęs?
ENRIKAS
Ir taip, ir ne! Nors Krokuvoj buvau
Mokintis teologijos, bet ten dabar
Į Plocką žiūrima iš aukšto ir keistai.
Aš atvykau dabar tiesiog iš Plocko.

VALENRODAS

Kieno gi čia vardu esi atvykęs?

Su panieka

Ne nuo Jogailos kunigaikščio, ar karaliaus?
Net nežinau, kaip pats save dabar vadina.

ENRIKAS

Nesiųstas niekieno, tik savo reikalais:
Aš atvykau malonės Jūsų melsti,
Užtart prieš Vytautą mane
Galingu savo žodžiu.

VALENRODAS

Užtart? Aš, rodos, ne tiktai užtart
Ir įsakyt galiu! Kame dalykas?

ENRIKAS

Tikra tiesa! Juk Plocko kunigaikščiai
Ne tiek gal Krokuvos, kiek ordino globoj,
Jo skolininkai amžini!

VALENRODAS

Tai kuo gi aš galiu padėti
Tam mano Plocko kunigaikščiui?

ENRIKAS

Aš, vergas Vytauto sesers Ringailės,
Norėčiau ją sau vesti žmona:
Be jos gyventi, jos užmiršti negaliu!

JUOKDARYS

Priėjęs

Taip pat kaip aš į Oną Vytautienę
Nuo mažo kojos piršto lig ausų
Įsimylėjęs irgi!

VALENRODAS

Gestu parodęs juokdariui, kad eitų šalin

Ir sekas šįmet Vytautui vestuvės!
Ne per seniai išleido Nastę
Į Maskvą už Vosyliaus kunigaikščio;

O čia ir vėl piršlybos, ir vestuvės!
Į patį laiką ir pataikei, kunigaikšti!
Į pokylį, kurs rengiamas šiandieną.
ENRIKAS
Be Jūsų Prakilnybės pritarimo
Man pokyliu tas pokylis nebus:
Neduos tikros man laimės!
JUOKDARYS

Prisiartinęs

Man irgi, ordino Didybe!
VALENRODAS

Numojęs ranka juokdariui

Bet, kunigaikšti, aš girdėjau,
Kad Krokuvoj tapai dvasiškiu:
Ką Romos papa pasakys dėl tų piršlybų?
ENRIKAS
Ir čia kliūties nėra: nuo Bonifaco papos
Pro bono publico aš dispensą gavau.
VALENRODAS

Nustebęs

Pro bono publico? O kas gi ta viešoji priežastis?
JUOKDARYS
Taip pat kaip aš į Oną Vytautienę!..
VALENRODAS

Nekantriai numojęs ranka

Galop tai Romos jau dalykas!..
Jei taip, per pokylį prie mano skobnio,
Manau, šiandien greta Ringailės atsisėsi
Kaip sužadėtinis; bet vis tik pakalbėk
Pirmiau su Vytautu ir su pačia Ringaile.
JUOKDARYS
Leisk man su Ona Vytautiene
Be Vytauto bent kiek pasikalbėti!

VALENRODAS

Išėjęs iš kantrybės

Tave aš liepsiu už ausų išmesti.
JUOKDARYS
Geriau aš savo kojomis išeisiu,
Tik leisk iš meilės man Onos kunigaikštienės
Kairiosios kojos mažą pirštą,
Pirštelį mažą pabučiuot bent kartą;
Paskui nors galvą kirsk!
VALENRODAS

Pradėjęs juoktis

Jau eik! Jei leis, bučiuok!
Bet vien tiktai pirštelį mažą!

Juokdarys patenkintas išeina

ENRIKAS
Galingos Jūsų Prakilnybės paramos
Dar kartą aš meldžiu neatsakyti.
VALENRODAS
Gerai! Paremsiu. Bet sakyk dabar,
Man mielas kunigaikšti,
Kas Krokuvoj girdėtis? Kaip dalykai?
ENRIKAS
Su jais mes, Plocko kunigaikščiai,
Nuo seno nekokie draugai:
Ir man nesinorėtų liežuvauti.
VALENRODAS
O kur dabar Jogaila sėdi?
ENRIKAS
Pasakė Jūsų Prakilnybė tikrą tiesą:
Jogaila Krokuvoj sau sėdi, sėdi soste su Jadvyga
Ir nieko veikt nenori ar nemoka;
O Lietuvoj Skirgaila girtuokliauja!..
Vienybė tokia su lietuviais

Jau Krokuvos Tarybai taip įgriso,
Kad, rodos, ieškoma ten kito sau valdovo!..
Gal malonėtų Jūsų Prakilnybė
Užtarti Plocko kunigaikščius:
Jie amžiais ordinui dėkingi būtų
Ir kaip globėjo nuolaidžiai klausytų.

VALENRODAS

Gerai! Aš Plocko kunigaikščius remsiu.

Paliesdamas Enriką per petį

Ir tu gal, kunigaikšti, su Ringaile
Sėdėsit Krokuvoj Jogailos soste!
Tiktai žiūrėk! Klausyk manęs!..
Dabar aš liepsiu Vytautą pakviesti;
Su juo ir su pačia Ringaile pakalbėk!
Paskui, jei reiks, ir aš galėsiu
Galingą savo žodį tarti ir užtarti.

Išeina

ENRIKAS

Vienas

Tiek laiko jos, meilutės,
Kaip saulės išsiilgęs nemačiau!
Stengiaus užmiršti! Veltui! Dieną naktį
Man nuolatos stovėjo akyse,
Kaip mielas ir užburtas sapnas!
Ir kaip pavasario jaunystės rytas!..
Dabar, kai po tiek laiko ji arti,
Kada tikiuos išvysti
Ją vėlei kaip anuomet,
Tarytum grįžti atgalios norėčiau:
Lyg baimė apima pusiaukely mane,
Kad mano karštas ir brangias svajones
Šalna užgavus nepakąstų,
Žiaurus likimas vėlei nepajuoktų!..

Imdamas sau už galvos

Bet nelaimingas aš, visai bemaž užmiršęs,
Kad ne asmens tikslais — čionai pasiųstas atvykau:
Juk tik laimingai misiją išpildžius...
Tiktai tada, tada
Svajoti leista man ir savo laimę!
Dėl to tik ir Jadvyga, karalienė,
Man dispensą išgavo Romoj.

VYTAUTAS

Įėjęs

A, sveikas, mielas Plocko kunigaikšti!
Girdėjau: atvykai piršlybų dėlei.

ENRIKAS

Taip! Maloningas didis kunigaikšti!
Malonės melst ir pritarimo
Karščiausiems mano norams.

VYTAUTAS

Bet, kunigaikšti, rodos, užmiršai,
Kad ginklams skambant — ne vestuvių laikas!

ENRIKAS

Kodėl gi neužbaigt vestuvėmis ir patį karą?

VYTAUTAS

Galbūt! Bet tai įvykti gali
Ne taip jau greitai, kaip norėtum:
Paimsme Kauną; dar palieka Vilnius!..

Energingai

Bet vis tik mes galop turėsime laimėti!
Kardu priversime Jogailą
Su mums skaitytis.

ENRIKAS

Bet kam kardu? Nejau kitu keliu... ir be kryžiuočių
Negalima kaip broliams susitarti?

VYTAUTAS

Tai ką? Kad aš Jogailai
Už jo visas skriaudas ir vylius

Pratiesčiau pirmas ranką?
Malonės melsdamas? O ne!
To niekados nebus, iki aš kardą
Pajėgiu rankose valdyti!

ENRIKAS

O jei taikos ieškotų pats Jogaila,
Supratęs savo klaidą?

VYTAUTAS

O ne! Ant to Jogaila neis gera valia,
Tik priverstas! Kai Lenkų sostas
Pradės patsai jam slysti iš po kojų,
Kai Lenkams mano karai įkyrės...
Dar ir tada mėgins mane apvilti.

ENRIKAS

Bet jei gera valia tikrai taikos ieškotų,
Nejaugi kunigaikštis jį atstumtum?

VYTAUTAS

O kur garantija, kad vėlei neapvils?

ENRIKAS

O jei garantijų patenkinamai duotų?

VYTAUTAS

Giliau pažiūrėjęs į Enriką

Tu, kunigaikšti, kažin ką slepi:
Ne tiek piršlyboms, kiek deryboms,
Matau, atvykęs būsi!

ENRIKAS

Jei be taikos — negalimos vestuvės,
Tai gal ir taip!

Pauzė

Nejaugi, maloningas kunigaikšti,
Taikos su broliu nenorėtumei tikrai,
Nors jis ir daug kuo būtų kaltas?
Nejau bendrauti su kryžiuočiais taip jau gera?

VYTAUTAS

Sarkastiškai

Taip gera? O labai! Aršiausiam priešui
Su noru tą bendravimą užleisčiau!
Bet jei kitos nebėra išeities!..

ENRIKAS

O jeigu atsirastų, maloningas kunigaikšti?

VYTAUTAS

Tu, kunigaikšti, kažką iš tiesų slepi!
Sakyk! Aš pasirengęs net Jogailai
Paduoti ranką ir užmiršti viską,
Jei be garbės galėsiu įžeidimo.
Gana ir man jau įkyrėjo, ir šeimynai mano
Po svetima pastoge begyventi.

ENRIKAS

Jei taip, tai sveikas, didis kunigaikšti,
Lietuvių ir Gudų valdove Vilniuj!

VYTAUTAS

Nustebęs ilgai nieko nesako

Ar sapnas?.. Ką tai reiškia?

ENRIKAS

Entuziastiškai

Tai reiškia, kad Jogaila su Jadvyga
Jau laukia Lydoj Jūsų Didenybės.
Už Neries viskas jau paruošta,
Kad jums pabėgus su visa šeimyna.
Ten, Lydoj, ranką viens kitam padavę,
Paskui visi nuvyksite į Vilnių;
O katedros bažnyčioj vyskupas uždės
Tau, kunigaikšti, ant galvos vainiką
Didžiųjų Vilniaus kunigaikščių pranokėjų!
Ir visą Lietuvą tada valdyt paimsi
Nuo Baltijos lig pat Juodųjų marių!
Ir nuo tavęs jau, kunigaikšti, priklausys,
Ją padaryt garsia, didžia, galinga!..

VYTAUTAS

Patylėjęs

Gražus tai sapnas! Jį ne kartą sapnavau!
Bet dar ligšiol tik sapnas!..
Kame garantija, kad Lydoje mane
Tas pats kaip Krėvėje anuomet
Likimas nesutiks?

ENRIKAS

Garantija šitai!

Paduoda iš anties sulankstytą dokumentą

VYTAUTAS

Jį atskleidęs

Tai parašai ne tik Jogailos ir jo brolių,

Susigraudinęs

Bet irgi mano... taip... tikrai motutės mano,
Birutės ženklas, jos ranka padėtas!..

Pabučiavęs parašą

Dabar tikiu!.. Ir pokylio nelaukę,
Šiandieną... Ne! tuojau slapta visi
Keliaujame į Lydą! Taip! Tuojau!

ENRIKAS

Bet aš čia atvykau piršlybų reikalais
Ne vien tik priedangai, kad tokiu būdu
Kryžiuočių užmigdyti atsargumą!
Leisk, maloningas Vilniaus kunigaikšti,
Ir man šiandieną būt laimingam!
Juk sąlygos Ringailės, man anuomet pastatytos,
Jau taip, kaip išsipildė.

VYTAUTAS

Nekantraudamas

Gerai, gerai, man mielas žente!

Mes vykstame tuojau visi į Vilnių
Ir ten pakelsme vestuves, net skobniai lūš!..
Tik susimildami, greičiau kelionėn!
Kas sykį nutarta rimtai,
Privalo būti vykdoma tuojau!
Taip nepastovi laimės šypsena:
Naudokis ja akimirksny, nemąstęs.

ENRIKAS

Gerai! Aš pasirengęs nors tuojau kelionėn;
O juokdarys, draug su manim atvykęs,
Prirengt ir moteris kelionei jau turėjo,
Galėsme vykti su visa šeimyna.

VYTAUTAS

Imdamas sau už galvos

Bet ką aš, nelaimingas,
Visai buvau užmiršęs!
Juk Karaliaučiuje kryžiuočių tarpe
Palieka mano nekalti sūneliai,
Kuriuos marčelga Rabe saugoja kaip akį!
Ir man pabėgus nužudys iš keršto!
O nelaimingas aš kaip vergas, surištas retežiais,
Kurių sutraukyt nepajėgsiu, negaliu.
O nelaimingas, nelaimingas aš!
Prakeikta velniška žalčių gudrybė,
Taip surakinus mano valią!
Nei man čia amžinai vergaut kryžiuočiams,
Išsižadėjus savo krašto, Lietuvos!
Nei man palikti nekaltų vaikelių!..
O nelaimingas aš, kryžiuočių vergas!

Ilgesnė pauzė

ENRIKAS

Bet ką begelbės aimanavus?
Geriau šaltai tik, kunigaikšti, pagalvok!
Mažu gal atsirastų išeitis?
Gal aš ar mano juokdarys

Galėtų ką padėti?

Vytautas ilgai, nervingai vaikščioja

ENRIKAS

Sau

Nejaugi ir dabar žiaurus likimas
Manęs iš savo rankų nepaleistų?
O taip buvau jau tikras savo laimės!

VYTAUTAS

Galop sustojęs

Taip!.. Gal... Mėginsime!..
Žinau, ką padarysiu.

Įeina Ona Vytautienė, Ringailė, juokdarys

ONA

Sveikindamasi

Taip nesimatėme seniai! Vos iš kelionės,
O štai mus juokdarys naujai kelionei rengia.

RINGAILĖ

Maloniai Enrikui

A, sveikas Plocko kunigaikšti,
Neužmiršai dar mūsų!

ENRIKAS

Kaip? aš užmirščiau? Ne, kunigaikštyte!
O kas gi, ar ne tavo man brangus asmuo
Čia atvedė mane į vokiečių nasrus
Ir liepė sąmoningai juos apgaudinėti.
Kur žėdnas, o netikras žingsnis
Kankynėmis man gresia, mirtimi!..
Ir štai dabar tik iš kelionės,
Dar atsikvėpt neatsikvėpęs, bėgu čia
Brangiausio savo turto paieškoti!

RINGAILĖ

O koks tu geras, mielas kunigaikšti,
Čionai atvykęs mus išgelbėti iš vokiečių vergijos!

VYTAUTAS

Nekantraudamas, nervingai į moteris

Štai pakalbėkite su Plocko kunigaikščiu!
O man dar reikia pasirūpinti svarbiais dalykais,
Aš greit sugrįšiu. Būkit pasirengusios kelionei!

ONA

O kaipgi su vaikeliais mūsų bus?

VYTAUTAS

Žinau, žinau! Aš viską apgalvojau!
Einu tuojau įvykdint planą.
Tik susimildamos negaiškite ilgai!

Išeina Vytautas

JUOKDARYS

Man irgi nėra laiko begaišuoti:
Padėti reikia Valenrodui
Surengti garsią puotą,
O jo sargybinius kareivius taip prijuokint,
Kad tris dienas bečiaudėtų.

Išeina

RINGAILĖ

Enrikui nedrąsiai

Aš tau buvau anuomet, kunigaikšti mielas,
Kalta ir negera!.. Nors man širdis
Ir tuomet plakė kaip dabar!..
Tu mus atvykai atvaduoti iš vergijos!
Tu mano broliui grąžini tėvynę,
Tiek kliūčių ir pavojų nugalėjęs!..
Koksai tikrai tu geras!
Ir kuo aš tau atsilyginsiu kada?

ONA

Tikrai tiek, mielas kunigaikšti,

Pasišventei dėl mūsų!..
Dabar Ringailė — tavo!

RINGAILĖ

Bet tu, mielasis kunigaikšti,
Lyg ko nuliūdęs... tyli!
Ar kas gal atsitiko?
Sakyk, brangusis!

ENRIKAS

Tu tik viena, brangiausioji saulute,
Ir mano džiaugsmas, ir mano nuliūdimas!..
Tiek kartų aš buvau
Tavęs, saulute, taip arti:
Dangus širdy man švietė,
Giedojo giesmes,—
O vis žiaurus likimas,
Kliūtis beširdė,
Žiūrėk, vėl mudu skyrė,
Tarytum prakeikimas koks!..
Ir kai šiandieną aš vėl taip arti,
Taip vėl arti manosios laimės,
Baisu man, kad ta laimė
Vėl nepabėgtų kaip šešėlis!
Kad vėl manęs ji neapviltų.

RINGAILĖ

Glausdamasi prie Enriko

Ne, ne! Dabar, brangusis,
Aš tavo! Niekas nebeperskirs mūsų!..
Bet vis tik bėkime greičiau
Iš čia! Iš tos vergijos!

ONA

Bet kaip su mūsų bus vaikeliais?
Taip neramu širdy! tarytum kokia šmėkla
Man stovi akyse! Ir slėgte slegia!..

Ona ir Ringailė, ir Enrikas išeina. Iš kitos pusės susimąstęs įeina Vytautas

VYTAUTAS

Įėjęs

Visa man atsidavęs širdimi,
Jisai geriausias mano tarnas-draugas!
Ar slegia sielą rūpesniai,
Ar širdį sopa,
Karšta užuojauta ir meilės žodžiais
Kaip balzamu jisai ramina
Taip man suvargusios sielos žaizdas!
Gilaus tikėjimo žmogus ir Dievą mylįs,
Kuriuo tikrai galiu pasitikėti visada!

ZONENBERGAS

Įėjęs

Šaukei mane valdove!

VYTAUTAS

Taip! aš šaukiau!
Esi labai, labai man reikalingas.

Abudu valandėlę tyli

VYTAUTAS

Liūdnai

Visiem šiandieną linksma: tokio garbės stalo,
Kaip gyvas, niekas nėra matęs!..
O man taip liūdna!

ZONENBERGAS

Gailiesi, kunigaikšti, kad iš Kauno
Rytõ poryt beliks griuvėsiai?

VYTAUTAS

Ne! atstatytas neužilgo Kaunas
Bus dar puikesnis!..
Sakyk man, mano mielas,
Esi tu vedęs? ar turi vaikų?

ZONENBERGAS

Kaip? aš, kryžiuotis ir vienuolis,

Padaręs apžadus vienam tarnauti Dievui
Ir širdyje nešiot Marijos vardą!

VYTAUTAS

A! taip! Buvau užmiršęs!
Tai tu ir nesuprasi, neatjausi
Tėvų širdies!

ZONENBERGAS

Kas turi širdį, tas supranta širdį ir kitų.

VYTAUTAS

Brangusis mano Zonenberge!
Aš taip vaikelių pasiilgau!
Taip juos norėčiau pamatyti...

ZONENBERGAS

Norėtumei juos pamatyti čia?
Aš viską, kunigaikšti, padarysiu,
Tiktai patark, kas reikia padaryti.

VYTAUTAS

Bet juos, marčelgai Rabei čia atvykus,
Ten Karaliaučiuje tarnai kaip akį sergsti!..
Juk čia į pokylį marčelga būtų juos
Galėjęs atsivežti!.. Motinai ir man
Bent kiek padaręs būtų malonumo!

ZONENBERGAS

Aš viską, kunigaikšti, padarysiu;
Tik liepk, kas reikia padaryti,
Nors reiktų net išvogti
Ir čia slapta juos atgabenti.

VYTAUTAS

Jį pabučiavęs

Aš tau tikiu!.. Bet tėvo baimė dėl vaikų
Man širdį nerimu kratyte krato!..
Brangusis, klaupkis!..

Klaupias Zonenbergas

Rankos dešinės
Aukštyn ištiesk du pirštu!

Zonenbergas tai daro

Prisiek, kad viskas paslapty paliks!

ZONENBERGAS

Prisiekiu taip, kaip sielą noriu išganyti.

VYTAUTAS

Bučiuok ir kardo rankenos
Čia šventą kryžių.

Zonenbergas bučiuoja

Dabar šventai tikiu jau: kelkis ir klausyk!
Iš čia tuojau, net pokylio nelaukęs,
Greituosius mano žirgus pasikinkęs,
Nuvyk į Karaliaučių ir iš ten nakčia
(Tau kaip saviškiui bus lengviau prieiti),
Paėmęs vaikučius, į Palangą atvežki
Pas Vidmantus, man giminaičius!..
Ten neužilgo aš ir motina nuvyksme
Jų pamatyti, pasidžiaugti, taip seniai nematę!

ZONENBERGAS

Gerai! Taip man padėki, Dieve!

VYTAUTAS

Zonenbergui išeinant

Aš neužmiršiu niekados tavęs
Ir sulig nuopelnų mokėsiu atsilygint!

Vienas

Taip! jis išpildys mano valią!
Tikiu šventai! Žmogus tai sąžiningas!
Prisiekė!.. Vis tik nerimas mane
Kratyte krato! Zonenberge, Zonenberge!
Atmink, kad amžiai tavo vardo neužmirš:
Vadins tave ar Šunberniu, ar Zonenbergu.

Vytautas išeina. Iš kitos pusės tuojau grįžta Zonenbergas

ZONENBERGAS

Jau kunigaikščio nėra! Dar buvau norėjęs
Paklausti... Na, tiek to!
Taip! aš išvogsiu vaikelius!.. prisiekiau!
Prisiekiau kunigaikščiui, kurs man visad geras!
Galop ir kas čia gali būti pikta
Vaikus grąžint tėvams,
Kurie taip išsiilgę, jų seniai nematę!..

VALENRODAS

Įėjęs

Kur Vytautas? Stalan jau laikas sėsti.

ZONENBERGAS

Ne per seniai aš, Jūsų Prakilnybe,
Kaip tik čionai mačiau jį ir kalbėjau;
Į pokylį jis rengės susimąstęs.

VALENRODAS

Kodėl vis susimąstęs?
Kaip tik turėtų būti linksmas.
Į pokylį pakviesta jo žmona,
Sesuo, net jos jaunikis, Plocko kunigaikštis!
O jis tikrai vis kažko susimąstęs.

MARČELGA RABE

Įėjęs

Jau būtų viskas, Jūsų Prakilnybe,
Tvarkoj, ir pokylį galėtumėm pradėti;
Tiktai, nelaimei, grafas Ruprechtas iš Šekendorfo
Su Anglijos milordu Persiu
Taip susiginčijo dėl vietų,
Kad šis ne tik puotoj sėdėti atsisakė,
Bet ir nuo Kauno pasitraukti pasiryžo.
Be jo vargiai ir Kauną bepaimsme.

VALENRODAS

Tik to dar trūko mano iškilmingai puotai!
Pakvieskit Vytautą, gal jis, kaip svetimtautis,
Mokės bešaliai juos sutaikint.

MARČELGA RABE

Dabar pats Plocko juokdarys
Daugiausia kreipia į save
Visos kariuomenės atidą savo šposais;
O Vytauto kažin kaip nesimato;
Nei jo žmonos, nei giminaičių;
Tarytum pokylio visi jie vengtų susitarę!

ZONENBERGAS

Nekantraudamas

Atleiski, Jūsų Prakilnybe,
Mane su asmeniniais reikalais.

VALENRODAS

Dar pasilik: šį tą turiu tau įsakyti.

PERSIS

Įpuolęs

Jei taip jūs gerbiate čia svetimtaučius
Ir ant kiekvieno žingsnio
Juos žeminat ir užgauliojat,
Kaip skundės guosdamasis
Man Vytautas patsai ne kartą,
Nuo jūsų taip pabėgs visi svečiai,
Kaip Vytautas pabėgo.

VISI

Labai nustebę

Kaip, Vytautas pabėgo?

PERSIS

Taip! Vytautas pabėgo su visa šeimyna,
Laivu per Nerį persikėlęs neseniai!
O jo visi žemaičiai talkininkai
Su Kauno įgula susitarė;
Dabar jau Kauno nepaimste!
Aš irgi jau daugiau ne jūsų tarnas.

Išeina

VALENRODAS

Greičiausiai vytis ir, sugavus apgaviką,
Pakarti ant pirmos šakos.

MARČELGA

Taip, vytis!.. Mat sugausi paukštį,
Paleidęs iš nagų miške.

VALENRODAS

Ir vėl jis ordiną apgavo!
Apgavo antrą kartą!
Apgavo, nors šnipais apstatęs,
Jį sergėjau aš dieną naktį!
Mane apgavo, Valenrodą!
O aš net jam atkeršyt negaliu!
Tiktai bejėgiai kumštimi grasinti
Ir pirštus be vilties sau griaužti,
Apgautas ir apjuoktas negarbingai!..

Staigiai į Zonenbergą kreipdamasis

O apie ką tu su juo kalbėjai?

ZONENBERGAS

Klaupdamas prieš Valenrodą

Atleiski, Jūsų šventenybe,
Aš kaltas! Nemaniau, kad jis išdrįstų
Taip šventą ordiną apgauti!
Aš jam prisiekiau!.. ir dabar nebežinau,
Kas man daryti nelaimingam!

VALENRODAS

Ką? Šunberni, tu jam prisiekei?

ZONENBERGAS

Taip! Nelaimingas aš, prisiekiau!..
Kas man daryti?

MARČELGA

Jei būtumei prieš ordiną ir ką prisiekęs,
Vis tiek! Tai būtų šventvagystė —
Tos priesaikos laikytis.

VALENRODAS

Sakyk greičiau, ką jam prisiekei!
O ne, arkliais sutraukyt liepsiu.

ZONENBERGAS

Drebėdamas

Aš jam buvau prisiekęs
Iš Karaliaučiaus jo išvogti vaikelius:
Jis jų taip išsiilgęs!
Taip rūpinos, taip nerimavo!

VALENRODAS

Cha cha cha! Dabar jisai
Ir pats raitysis skausmuose bejėgis,
Ir lig gyvos galvos manęs nebeužmirš!
Cha cha cha!

Zonenbergui

Prisiekei vykt į Karaliaučių,
Tuojau ir vyksi! ir tenai
Prakeiktą apgaviko sėklą
Patsai nunuodysi sava ranka!

Marčelgai

Marčelga prižiūrės, kad visa tai įvyktų
Rytoj lig sutemos!
Jei sudrebės tau, Šunberniui, ranka,
Atmink, geriau tu būtumei negimęs!..
Tuojau kelionėn negaišavę!

Abudu išeina

VALENRODAS

Vienas

Cha cha cha!
Gana ir to man pokylio šiandieną!
O džiaukis, džiaukis, man iš rankų

Išmušęs kardą ir niekais pavertęs
Aukštus sumanymus, plačias svajones,
Kurios taip buvo arti, arti!
Tu apjuokei mane, o džiaukis, džiaukis!
Bet irgi tu raitysies skausmuose bejėgis
Ir lig gyvos galvos mane minėsi!
O kad daugiau net neturėtumei sūnų!
Ir nepaliktum Lietuvai nei įpėdinio verto!..
O tuomet net iš karsto... griaučių šypsena
Aš prasijuoksiu: cha cha cha!

Galas

DIDYSIS VYTAUTAS — KARALIUS

Keturių aktų tragedija su epilogu

VEIKIĄ ASMENYS

VYTAUTAS DIDYSIS
JOGAILA — Lenkų karalius
KARIBUTAS, LENGVENIS, ŠVITRIGAILA — Jogailos tikri broliai
ZIGMAS — Kaributo sūnus
SIGIZMUNDAS — Vokiečių (Romos) imperatorius
BARBORA — Sigizmundo žmona (tik statistė)
ONA — pirmoji Vytauto žmona
JULIJONA — Andriaus, Alšėnų kunigaikščio, sesuo, antroji Vytauto žmona
SONKĖ-SOFIJA — Andriaus, Alšėnų kunigaikščio, duktė, ketvirtoji Jogailos žmona
VASILISA BELUCHA — Sonkės-Sofijos vyresnioji sesuo
SPYTKA IŠ MELŠTINO — Krokuvos vaivada, Voluinės valdytojas
MIKALOJUS SEPINSKAS — lenkas, Lietuvos kancleris
MIKALOJUS MALDŽYKAS — lenkas, Lietuvos valdininkas
ZBIGNEVAS OLESNICKIS — Krokuvos vyskupas, Lenkų kancleris
JASTŽENBECAS — Gnezno arkivyskupas, Lenkų primas
ANDRIUS — Vilniaus vyskupas
GOŠTAUTAS — Lietuvos marčelga
GEDGAUDAS — Vilniaus vaivada
SOFIJA — Vytauto duktė, Maskvos carienė
VOSYLIUS — Sofijos sūnus, Maskvos didysis kunigaikštis
PAPOS LEGATAS — Andrius, dominikonas
KONRADAS JUNGINGENAS — didysis kryžiuočių magistras
RUSDORFAS — didysis kryžiuočių magistras
KARDININKŲ MAGISTRAS (statistas)
HENĖ — juokdarys
DOCTOR UTRIUSQUE IURIS
TOTORIŲ CHANAS (statistas)
MASKVOS BOJARAI
NAUGARDO, LENKŲ, ČEKŲ — pasiuntiniai
EDIGĖJO MURZOS
HEROLDAS
LIETUVOS SENAS KANKLININKAS
dvariškiai, tarnai, mergaitės šokikės

I AKTAS

Ties Dubysa ant Nemuno sala. Žymią jos dalį užima ilga palapinė, gerokai uždengusi kairįjį Nemuno krantą. Palapinės priešaky į dešinį Nemuno krantą dvi grupės: a) Goštautas ir Gedgaudas; b) Švitrigaila ir Kaributas

GOŠTAUTAS

O vis tų vokiečių dar nesimato.

GEDGAUDAS

Geriau gal būtų ir visai jų nematyti;.
Nes tos su vokiečiais derybos
Ne ką mums gera žada.

GOŠTAUTAS

Derybas vest ir tartis dar nereiškia susitarti!..
Galop, jei pasiseks geromis sąlygomis,
Kodėl ir nesitaikinti? Taika mums reikalinga.

GEDGAUDAS

Aš vieno tik bijau: juk nuo šviesaus Jogailos
Kaip tik tada nusigręžė lietuvių širdys,
Kai tartis jis su tais velniais pradėjo
Prieš savo dėdę, amžinatilsį Kęstutį,
Nes vokietis derybose, žiūrėk,
Mus visados prigaus.

GOŠTAUTAS

Jei ką prigaus, tai tik ne mūsų didį kunigaikštį,
Kurs pats du kartu jiems akis apdūmė.

GEDGAUDAS

Kai paėmė valstybės vairą
Šviesiausis mūsų vadas,
Visi tikėjomės, kad jau dabar
Kardu, ne žodžiais spręsme ginčus.

ŠVITRIGAILA

Artyn priėjęs

Ar jums bespręst, kas gera, kas negera?
Jei kunigaikščių nutarta, tai jums klausyt belieka.

GOŠTAUTAS

Ne peikt valdovo žingsnių,
Išvengti norime klaidų.

ŠVITRIGAILA

Žiūrėkit, koks išminčius ir valstybės patarėjas!
„Išvengti norime klaidų!“

GOŠTAUTAS

Ne pats save išrinko patarėju!

GEDGAUDAS

Dėl to, kad mylim savo kunigaikštį,
Tai ir norėtumėm klaidų išvengti.

ŠVITRIGAILA

Ne meilės reikalauja sau valdovai,
Tiktai drausmės ir paklusnumo.

GOŠTAUTAS IR GEDGAUDAS

Bus reikalas, už savo kunigaikštį
Guldysime ir galvą.

ŠVITRIGAILA

O gal ir teks kam paguldyti galvą,
Tiktai dar nežinia už ką.

Pirmoji grupė bent kiek toliau nueina; paskui ir visai nuo scenos pasišalina

ŠVITRIGAILA

Tikrai pasakius turime daugiau teisių
Už Vytautą, kad tie klausytų mūsų:
Mes Algirdo ir Julijonos sūnūs!
Tikri Jogailos broliai!

Kai kurį laiką abudu tyli

ŠVITRIGAILA

Kaributui

Net artimiausiems Vytauto tarnams ir patarėjams,
Kuriuos sau iš jaunuolių pasirinko,
Į šalį mus nustūmęs kunigaikščius,
Sakau, net artimiausiems jojo patarėjams
Jo nesuprantamos su vokiečiais derybos;
Bet nuo manęs jisai nepasislėps!

KARIBUTAS

Manau: Jogailos globa
Jam pakyrėjo ir kitur
Dabar sau paramos ieškoti nori.

ŠVITRIGAILA

Jogailos globa? O greičiau bus atbulai!
Be Vytauto šiandieną patarimo
Jogaila pats ne ką bedaro.
O, ne Jogailos pakyrėjo globa;
Bus laikas, sąskaitas suves,
Manau, ir su Jogaila: negi gali
Pamiršti savo tėvo pasmaugimą?
Tačiau dabar jam Lenkų rūpi
Nusikratyt globos.

KARIBUTAS

Bet Lenkai iš tiesų per daugel Lietuvoj
Šeimininkaut pradėjo, o Padolę
Stačiai jau savinas.

ŠVITRIGAILA

Ne vien tik Lenkų rūpi jam
Nusikratyt globos: jo išdidumui
Ribų nėra: Maskvos didysis kunigaikštis
Jo irgi įtakoj kaip žentas!
Jo užgaidos net Naugardą pasiekia.

KARIBUTAS

Ir čia aš nematau dar nieko pikto;
Juk Lietuvai iš to tiktai naudos.

ŠVITRIGAILA

Ne Lietuvai, sakyk, tik Vytautui pačiam!
O mes, tikri Jogailos broliai, Algirdo vaikai,
Tik dėl Jogailos lepšiškumo
Taip ir paliksime į užkampius nustumti?
O ne! Su tuo aš nesutiksiu niekados!..

KARIBUTAS

Mėginom dvikovos kardu; bet nepavyko
Nei man, nei Karijoto sūnui, nei Skirgailai!
O sąmokslais slaptais netinka karžygiui kovoti.

ŠVITRIGAILA

Kovoti reikia tuo ginklu, kurs rankoj,
Kursai pasiekia tikslą;
Jei nėra kito kelio, dėkis net su priešais!..
Todėl ir pranešiau Jogailos patarėjams — lenkams,
Kad Vytautas prieš juos su Vokiečiais derybas veda!

KARIBUTAS

Kaip? Lenkams, mūsų priešams, pranešei!

ŠVITRIGAILA

Tai ką gi? Gal mane išduosi?
Sakau ne svetimam, tik savo broliui!

KARIBUTAS

Geriau ir broliui būtumei nesakęs.

GOŠTAUTAS

Įėjęs

Šviesiausis kunigaikštis Vytautas norėtų,
Kad pasitikti vokiečių anapus Nemuno
Iš kunigaikščių irgi kas išeitų.

ŠVITRIGAILA

Į Kaributą

Ir čia mus stumdo!.. Bet gerai!
Aš kaip tiktai ir pats maniau pasinaudoti proga.

Švitrigaila ir Goštautas išeina

KARIBUTAS

Bijau, kad tas karštuolis pramuštgalvis
Ir mums pakenkti gali,
Ir savo galvą pražudys:
Juk Vytauto akis — budri, ranka — smarki!

Žiūri į tolį. Tuo tarpu per Nemuną plaukia laivu Švitrigaila ir Gedgaudas su kitais

TARNAI

Irkluodami dainuoja

Pasupki, Nemune sraunasis,
Iš tolimos šalies banga!
Dangus pamėgo mėlynasis
Su tavo derintis vaga.
Papūsk, vėjeli! Pasupk laivelį!
Supk mūsų Lietuvos valdovus!
O mūsų priešų vokiečių
Ant savo mėlynų pečių
Nešk, Nemunėli, tik lavonus!

ŠVITRIGAILA

Su vokiečiais mes rengiamės brolautis,
O jūs tik jų lavonus giedat.

TARNŲ VIENAS

Nedrąsiai su nepasitikėjimu

Koks brolis-vokietis?

ŠVITRIGAILA

Koks brolis-vokietis, ne jūsų galvai spręsti!
Taip jūsų kunigaikščio nutarta; tai jo dalykas!
Jūs uždainuokit ar linksmai, kad širdys šokinėtų,
Ar apie žiaurų karą, kad krūtinėj
Narsumas augte augtų, liūtu virstų.

Visi tyli

ŠVITRIGAILA

Pusiau dainuodamas deklamuoja

Tupi lenkas ant kalniuko,
Žiba akys kaip velniuko;
Lenkų žemę užkovosme,
Merginas jų paviliosme,
Jų midučio pagirsnosme.

GEDGAUDAS

Kunigaikštis — linksmas!

ŠVITRIGAILA

Tai ką? Ar nosį pakabint kaip bobos,
Brangių svečių išeinant pasitikti?

GEDGAUDAS

O, nuo tokių svečių apsaugok, Viešpatie!
Su jais derybos niekados į gerą neišėjo.

Nueina į šalį, išlipę iš laivo

VYTAUTAS

Išėjęs iš palapinės

Du kartu jie man Lietuvą grąžino;
Bet ar gera valia?
Ieškodami tik savo gero ir naudos.
Kas kaltas, jei skaudžiai apvilti tapo?
Šiandieną vėlei man jie reikalingi.
Labai man reikalingi!
Ar pasiseks susikalbėti kaip anuomet?
Bus daug sunkiau. Bet ką gi? Pamėginsme.
Be jų nusikratyti Lenkų nelemtos globos,
Grąžinti Lietuvai savistovybę,
O sau laisvas rankas
Be jų, sakau, stačiai negalima!..
Kad tik prieš laiką nesuuostytų tie Lenkai!

Iš palapinės išeina Lengvenis; čia ir Kaributas

LENGVENIS

O vis dar didžiojo magistro nematyti;
Žiūrėk, dar užsikirtęs kaip anuomet su Jogaila
Asmeniškai atvykt nepanorės;
Paskui gi besiteisins, kad jo laisvei
Užtenkamos nebūta apsaugos.

KARIBUTAS

Gal dar ir tas negera, kad grosmeisterio
Sutikti pasisiūlė Švitrigaila.

VYTAUTAS

Kodėl?

KARIBUTAS

Pasvyravęs

Mat juo negalima per daug pasitikėti.

VYTAUTAS

Bet tai juk jūsų tikras brolis!
Ne priekaištą darau, bet jūs valdykit brolį!
Jei kaip Skirgaila nusisuks sau sprandą,
Ne aš tam būsiu kaltas.

KARIBUTAS

Kai duotąjį Kęstučiui, dėdei, žodį
Skirgaila niekšiškai sulaužė,
Dabar pasitikėjimo netekom kunigaikščiai.

VYTAUTAS

Na, ne visi.

LENGVENIS

Tikrai bjaurus tai buvo darbas.
Sulaužyt duotą žodį!

VYTAUTAS

Ir tai ne svetimiems — saviškiams!

LENGVENIS

Manau: net svetimiems, jei duota žodis,
Jo laužyt nevalia!

VYTAUTAS

Net ir kryžiuočiams, kai jie laužo patys?

LENGVENIS
O taip! Net ir tada!
Nes vieną kartą duota žodis,
Jis šventas!
VYTAUTAS

Šypsodamas

Žinau, kad mano brolis — griežtas
Ir man paprieštarauti mėgsta.
LENGVENIS
Ne prieštarauti mėgsta, tik nemėgsta pataikauti,
Nes nori Lietuvoj tarnauti, ne vergauti.
VYTAUTAS
O kai dėl didžiojo magistro,
Tai norint ordinui du kartu su manim
Derėtis ir bučiuotis nepavyko,
Bet taip jiems norisi Žemaičių krašto,
Kad ir šį kartą nusižemins čia atvykti!..
Manys pasipelnysiąs mūsų tarpe ginčais.

Girdėti Nemuno dešinėje pusėje rago ženklai ir irklų pliaukšėjimas už palapinės

VYTAUTAS
Čia ne kryžiuočiai! Jie iš šios — kairiosios pusės.
LENGVENIS
Jei ir atvyks patsai magistras,
Tai tuo derybos mums nė kiek nepalengvės.
VYTAUTAS
Žinau, žinau: derybos bus nelengvos.
LENGVENIS
Per nelaimingus mūsų tarpe ginčus
Taip daug besočiams tiems vienuoliams pažadėta,
Kad bus nelengva jų pasotint alkį.
VYTAUTAS
O vis dėlto taika su jais mums reikalinga!
Kadangi mes dabar su Lenkais einame iš vieno,

Manau, kryžiuočiai vis tik neišdrįs
Per daugel reikalauti.

Į Lengvenį

Tikiuosi, gerbiamasis brolis,
Pirmininkaudamas derybose, mokėsi
Su jais tuo tarpu, bent tuo tarpu, susitarti
Ir paramos išsiderėti, jei prireiktų.
Už tai aš brolį pasodinsiu Naugardą valdyti.

LENGVENIS

Valdyti Naugardą? Svajoti apie tai,
Su Vokiečiais dar nesutarus?
O jeigu tie pareikalaus visų Žemaičių lig Nevėžio?

VYTAUTAS

Pykdamas

Ką? Jiems Žemaičius atiduot visus?
Jiems atiduot gimtinį mano kraštą?
Jei drįstų siurbėlės ir atėjūnai reikalauti,
Tai pasakyt gali, tai pasakyk: kad aš,
Aš su Jogaila ir su Lenkais susitaręs,
Pakvietęs Maskvą, net pačius Totorius,
Aš juos į Baltiją sugrūsiu
Ir paskandinsiu jūros bangose.

KARIBUTAS

Seniai rūdija mūsų kalavijas,
Tų niekšų sprando neragavęs!
Nutraukt, ir galas, su anais derybas!

LENGVENIS

Nutraukt su jais derybas — lengva;
Nelengva nugalėt kardu!

VYTAUTAS

Juk užpernai jau buvo prieš anuos
Sukilusi audra, kai vyskupai
Rygos ir Dorpato su užmario Žuvėdais,
Kai Naugardas ir Pskovas susitarę
Man siūlėsi prieš tuos apsišarvuojusius vienuolius,

Kad juos visai iš pamario išvyčiau!
Be abejo, ir būtų susilaukę galo,
Kad ne tasai nenuorama, tas Švitrigaila,
Kursai be sąmokslų apseit negali
Ir man pataikint moka skersai kelio!..
O vis dėlto Jogaila, minkštaširdis,
Silpnybę turi dešimt kartų jam atleisti!

LENGVENIS

Nelengva su kryžiuočiais tartis nei kariauti,
Kuriuos senuoju įpročiu visa Europa,
O ypač Austrijos karalius Zigmas remia.

VYTAUTAS

Atmink, mielasis broli, mano žodį!
Ateis ir jiems likimo galas!
Tik šiandie dar ne laikas
Su jais į galutinę stoti kovą.

GOŠTAUTAS

Įėjęs

Nuo didžio Naugardo pasiuntiniai
Maldauja leist jiems Jūsų Didenybės
Akivaizdoje stoti.

VYTAUTAS

Manau, galop bus susipratę
Ir man atsakymą palankų siunčia.
Gerai! Galiu tuojau jų išklausyti.

Goštautas išeina

O vis dėlto priversiu tuos pirklius
Mokėt brangiausiais kailiais duoklę,
O gerbiamąjį mūsų Lengvenį,
Puikiausiais sabalais apvilktą,
Valdytoju jiems pastatysiu
Nuo Volchovo iki Pečoros krašto.

LENGVENIS

Ar bus ne per anksti svajojus apie tai
Ir dar su Vokiečiais nesusitarus?

D[IDŽIOJO] NAUGARDO PASIUNTINIAI

Goštauto vedami įeina ir žemai nusilenkia

Didysis laisvas Naugardas mus siunčia
Didžiajam hospodarui nešt atsakymą.
VYTAUTAS

Sėdėdamas, išdidžiai

Klausau, ką man didysis Naugardas pareikšti teiksis.
NAUGARDIEČIŲ PIRMININKAS
Aukštoji laisvo Naugardo taryba — viečė,
Nors vertina aukštai garbingą
Kaip Lietuvos, taip lygiai ir Maskvos
Aukštų valdovų-hospodarų globą,
Tačiau su broliu Pskovu ir Smolensku susitarę...
VYTAUTAS

Atsistojęs

A, taip! Gana! Matau, kur krypsta jūsų žodžiai;
Atsakymą dar šiandie gauste.

Naugardiečiai nustebę vienas į kitą žvalgos

NAUGARDIEČIŲ PIRMININKAS
Norėtumėme, didis hospodare,
Bent kiek čia pasiteisint;
Per daug nepyk ant mūsų!
VYTAUTAS
Aš laiko neturiu klausyt ilgų kalbų:
Nurodyk, Goštaute, svečiams
Iš tolimos kelionės atilsėti vietą!

Naugardiečiai su Goštautu išeina

Na, pažiūrėsime, ar tie pirkliai ilgai man šiaušis!
Sodindamas svečius į skobnį,
Juos Goštautas tepasodina paskutinėj vietoj!
O jiems atsakymą aš patrankomis duosiu,
Patsai į Naugardą nuvykęs.

LENGVENIS
Pasiekti Naugardas ne taip jau lengva:
Maža kariuomene jų nepabauginsi,
O su didžia per jų balas ir pelkes
Užklimpsi neišbridęs.
VYTAUTAS
Kai reiks, patsai kelius nutiesiu ir sukasiu,
O gerbti Lietuvos valdovus
Aš vis tik išmokysiu tuos pirklius.
KARIBUTAS

Susijaudinęs

Kai su kryžiuočiais susitarsme,
Matau, pirmasis žygis bus į Naugardą.
LENGVENIS
Manyčiau, būtų naudingiau
Paimt į savo globą mums pirmiau Smolenską:
Tai raktas juk į visą Maskoliją.
VYTAUTAS
Taip, taip! Bet duokit man tuo tarpu
Išsiderėti vakaruose taiką!
Lig laiko užmigdyti galingą ordiną!
SARGAS

Įbėgęs

Jau matos ne per toli raitelių būrys,
Ar bus tai vokiečiai, aš nežinau;
Tik jųjų apsiaustai iš tolo
Tarytum raudonmargi.
VYTAUTAS
Skubėkite, gerokai dar anapus kranto
Sutikti vokiečius, o brolis Lengvenis
Kelyje pasistengs grosmeisterį pakalbint,
Kokiomis sąlygomis taikintis norėtų?

Visi išeina; pasilieka vienas Vytautas

Ir tvarką, ir tarp kunigaikščių drausmę
Galop visoj įvykdžiau Lietuvoj;
Tik Švitrigaila vienas dar nurimt nenori;
Bet jį tiktai mirtis išgydys.
Dar lieka priešai išviršiniai;
Jų daug ir jie galingi,
Bet aš, jaučiu, ir juos nuveikt pajėgsiąs,
Tik laiko duokit man su jais
Į dvikovą pavieniu stoti, o tuo tarpu
Galingą užmigdyti ordiną!..
Bet čia ne galas mano siekiams!

Scenoje pasirodo Ona Vytautienė, Julijona Alšėnaitė — Andriaus sesuo, Sonkė ir Vasilisa Belucha — Andriaus dukterys

JULIJONA

Į Sonkę

Su ta neužauga stačiai aš negaliu kalbėti:
Tai amžinas man priešgina ir priešas.
Sesutė tavo Vasilisa daug rimtesnė.

SONKĖ

Argi, tetute, aš kalta, kad mano sapnas
Už tamstos sapną daug geresnis.

JULIJONA

E, ką čia sapnas!
Tau vis tik nuolat ginčytis ir įkyrėti!

ONA VYTAUTIENĖ

Dėl kokio sapno jūs čia ginčytis pradėjot?

SONKĖ

Aš sapnavau...

JULIJONA

O gal visai „nesapnavau, tiktai pamėgdžiot užsispyriau".

ONA VYTAUTIENĖ

Dėl kokio sapno jūs čionai įsikarščiavot?

JULIJONA

Tikrai dėl nieko. Bet toksai jos būdas:
Man visados ant keršto!

SONKĖ

Tikrai, tetute, sapnavau šią naktį,
Kad atlėkė piršlys ir mane jauną
Senam karaliui pažadėjo!..
O tas piršlys, Dievuliau mano!.. *Kvatoja*

JULIJONA

Aš sapnavau tikrai, kad maža tereikėjo,
Palikus būčiau karaliene;
Tik kaip mirtis baisi nubaidė sapną šmėkla!..
Tai štai ir ji sapnavus prasimanė.

SONKĖ

Tikrai, tetute, sapnavau, kaip Bohą myliu,
Ir Vasilisai apsakiau tuojau pabudus;
O ji, pamąsčiusi rimtai, man pavydėjo.

VASILISA

Visai nepavydėjau;
Geriau man Goštautas patiktų:
Protingas, jaunas!.. O karalius senas!

SONKĖ

Nors tu, Belucha, ir gražuolė-skaistaveidė,
Bet per rimta!.. ir žymu tavo tie ūseliai!..
Jie vyrams nepatinka.

ONA VYTAUTIENĖ

Jūs tik sapnavot, o manęs anuomet
Kitaip ir nevadinta,
Kai Prūsuos stebuklingas vietas
Ir ten relikvijas šventos Barboros
Ir Daratos lankiau.
Grosmeisteris, visi komtūrai
Mane lydėdami vadino
Erläuchte Königin.

JULIJONA

Kokia esi laiminga, karaliene!
Ne tik vadino karaliene, ir karališkai sutiko,
Kaip pasakoja žmonės.

ONA VYTAUTIENĖ

O taip! Net keturi šimtai
Raitųjų raitelių kely lydėjo!
O dovanomis pilte apipylė
Dosnus grosmeisteris.
Štai tas ražančius iš tikrųjų perlų ir smaragdų
Nuo Kristaus karsto iš Šventosios Žemės!

SONKĖ

Kad dar karališka karūna!..

JULIJONA

Tai tas grosmeisteris dabar atvykt čia žada?

ONA VYTAUTIENĖ

Taip! Tai jisai! O koks jis pamaldus, dievotas!
Jisai išaiškins jums ir sapno reikšmę.

VYTAUTAS

Prisiartinęs

Ir smalsios mūsų moterėlės!
Svečių išėjo pamatyti?
Gerai, gerai! Galėste pasitikti;
Tik nesimeilinkit per daugel vokiečiams!

GOŠTAUTAS

Įėjęs

Šviesiausis viešpatie, atvyko ne kryžiuočiai;
Atvyko lenkai, savo karalienės pasiųsti.

SONKĖ

Džiaugdamasi

Atvyko lenkai! Atvyko lenkai!
Bene tik juos ir sapnavau.

JULIJONA

Tikra beždžionė! Jos čia kviest į karalienę
Atvyko lenkai!

VYTAUTAS

Kaip? Lenkų, tu sakai, pasiuntiniai?

Ir karalienės, ne karaliaus atsiųsti?
Ką reiškia ta keista pasiuntinybė?
GOŠTAUTAS
Jau nebetoli ir kryžiuočiai su grosmeisteriu;
Bet lenkai kaip tiktai norėtų
Pirmiau pasimatyt su Jūsų Didenybe
Ir jam vienam pranešt pasiuntinybės tikslą.
VYTAUTAS

Į moteris

Jūs, moterėlės, čia, manau, nereikalingos.
ONA VYTAUTIENĖ
Gerai! Mes galime išeiti.

Moterys išeina

SONKĖ

Išeidama

Aš taip norėčiau norint trupučiuką
Tuos lenkus pamatyti.
VYTAUTAS
O taip! Jaučiu: tie lenkai žino,
Kada sau pasirinkti laiką,
Man stoti skersai kelio!..
O kas iš jųjų čia yra atvykęs?
GOŠTAUTAS
Vyriausias jųjų vadas — Spytka iš Melštino.
VYTAUTAS
A, Spytka!.. Kurs prieš dešimt metų
Ties Krokuva už miesto mus su raiteliais sutiko,
Kai ten Jogaila karūnuotis vyko;
Dabar karaliaus dosnumu Voluinę valdo.
O kas daugiau?
GOŠTAUTAS
Du Mikaloju: vienas Sepna ar Sepinskas,
Antrasis Maldžykas: abudu iškalbingi, lipšnūs;

Ketvirtas — Zbignevas iš Olesnicos,
Labai dar jaunas, bet išrodo
Lyg užsikirtėlis koksai, sukandęs lūpas,
O akys kaip vilkiuko žiba.

VYTAUTAS

Jaučiu, jie nieko gera man nepasakys.
Įleidęs juos, paliksi mus vienus.

Goštautui išėjus, įeina Lenkų pasiuntinybė

SPYTKA

Vardu šviesiausios mūsų karalienės...

VYTAUTAS

Jį pertraukdamas

Ar su žinia karaliaus?

Pasiuntiniai, bent kiek sumišę, viens į kitą žvalgos

SPYTKA

Po pauzės

Ne! Tik vardu šviesiausios mūsų karalienės,
Kurios karališkoj karūnoj Lietuva,
Didi kunigaikštija,
Gražiausis diemantas ir perlas,
Jos sutuoktuvėms su karaliumi Jogaila
Jai suteiktas kaip kraitis...

VYTAUTAS

Nerimdamas, išdidžiai

Trumpai! Ko Lenkų karalienė
Norėtų iš manęs?

SPYTKA

Ir Lenkų karalienė ji ir Lietuvos!

VYTAUTAS

Jogailos brolio ir karaliaus noru
Lig šiolei aš — vyriausis ir vienintelis
Valdovas Lietuvoj.

SPYTKA

Taip! Iš karaliaus ir iš karalienės
Paėmęs Lietuvą valdyti,
Tu, didis ir galingas kunigaikšti,
Joj tvarką įvedei ir drausmę, ir gerovę.
Pasigėrėdama ir džiaugdamasi žiūri
Į tai šviesiausia mūsų karalienė!..
Bet tu, galingas ir garbingas kunigaikšti,
Net su kaimynėmis valstybėmis pradėjai
Ir savarankiškai, ir nepriklausomai
Derybas vest ir sutartis daryti?

VYTAUTAS

Nekantraudamas

O kas gi gali man tą teisę ginčyt?

SPYTKA

Bet vis dėlto šviesiausi mūsų karalienė
Iš Jūsų Didenybės nori
Bent kokio nuolankumo ir priklausomybės ženklo...
Gal teiktumeis, didysis kunigaikšti,
Pasiųsti jai bent kokią duoklę
Karališkai papuošti jos karūnai.

VYTAUTAS

Nekantriai

Pasiųsti duoklę? Karalienė reikalauja!..
Vadinas, Lenkams Lietuva — priklausoma,
Nesavarankiška valstybė?..

SPYTKA

Taip sako Krėvės unija!
Po ja ir Jūsų Didenybė pasirašęs!

VYTAUTAS

A, taip suprantate jūs mūsų laisvą
Tautų susibroliavimą!

SPYTKA

O ar ją galime kitaip ir aiškint?

VYTAUTAS

Kaip mes tą uniją suprantam,
Atsakymą dar šiandie gauste.
Pasikalbėjimas oficialus baigta;
Dabar man būkite svečiai.

Prisiartinęs prie Sepinskio ir Maldžyko ir ranką ant peties Sepinskiui uždėjęs

Kai kas gal ir ilgiau sutiktų pas mane
Čia pasilikti Lietuvoj ir man padėtų
Ir šviesti, ir tvarkyti kraštą.
Aš mėgstu mokslo vyrus; moku ir gausiai atlygint.

Sepinskas ir Maldžykas

Mums didelė garbė!

GOŠTAUTAS

Įėjęs

Didysis ordino magistras nebetoli.

VYTAUTAS

Gerai! Mes einame tuojau visi jo pasitikti.

SPYTKA

Mums, lenkams, pasitikt nebūtų reikalo;
Valdove, leisk mums atsikvėpti iš kelionės!

VYTAUTAS

O, ne! Aš noriu, kad grosmeisteris
Matytų savo akimis,
Kad mes su Lenkais santykiuos kaip broliai;
Sutiksime visi jį kartu.

ZBIGNEVAS

Bet mes nepritariam... Mes nesam seimo įgalioti
Deryboms vest ar sutartis su ordinu daryti.

VYTAUTAS

Piktai į Zbignevą

O taip! Tokiems jaunuoliams
Derybose aktyviai dalyvauti — per anksti!

ZBIGNEVAS

Žvairiai

Dar bus gal progos Jūsų Didenybei įsitikint,
Kad ir tokie jaunuoliai moka
Derybose tart savo žodį!

VYTAUTAS

Į Spytką

Bet ar norėtumėte net pabrėžti,
Kad Lenkų santykiai su Lietuva...
Galop aš nevaržau...

Į Goštautą

Pranešk, mielasis Goštaute, ir mano karalienei,
Kad malonėtų drauge su mumis
Grosmeisterio patikti ties laivu.

Goštautas išeina

SPYTKA

Mums būtų didelė, nepaprasta malonė
Ties josios Didenybės kojomis
Priklaupus aukštą pagarbą išreikšti.

VYTAUTAS

Gerai! Čia pat ji, mano karalienė.

Visi sueina į palapinę. Ant Nemuno kranto tarnai skubiai rengia laivą, žvalgydamiesi į tą pusę, iš kur atvyksta vokiečiai. Iš palapinės išeina Ona Vytautienė, Spytka, Vytautas, Julijona, Sepinskis, Vasilisa, Maldžykas, Olesnickas Zbignevas, Sonkė, Goštautas

ONA VYTAUTIENĖ

Kaip sveikata šviesiausios karalienės?

SPYTKA

Deja, šviesiausios karalienės sveikata
Labai menka, ir gydytojai dreba...

SONKĖ

Zbignevui

Žiūrėk, karalius dar, ko gera, gal našliu palikti.
ZBIGNEVAS
Net pamanyt baisu!
ONA VYTAUTIENĖ
Kaip gaila! Tokia dar jaunutė!
Girdėjau, jos karališkas vainikas
Esąs nepaprastai gražus.
SPYTKA
Bet Lietuva — gražiausis tos karūnos perlas.
ONA VYTAUTIENĖ
Aš apie tos karūnos tikrus perlus.
SPYTKA
O tamstos Didenybės rūbų perlai
Ir šis ražančius man atrodo turtingesnis.
VYTAUTAS
Mergaitės, jūs tiems raiteliams apsukit galvas,
Kad jie į Lenkus ir negrįžtų!
SEPINSKAS IR MALDŽYKAS
Valdove! Ne tiktai gražuolės,
Mus viskas Lietuvoje žavi.
JULIJONA

Į Zbignevą

O šis visai į mus nežiūri;
Ne raitelis, greičiau vienuolis susiraukęs.
SONKĖ
Greičiau vilkiukas dar neprijaukintas;
Bet aš jį pasistengsiu prijaukinti.
ZBIGNEVAS
O ne! Manęs papirkti niekas nepapirks!
SONKĖ

Juokias

Taip! Pinigais gal nepapirks, bet...

SEPINSKAS

Julijonai Alšėnaitei

Kunigaikštyte, tamstos gilios akys.
Ir jųjų žvilgsnis man kiaurai per širdį sminga.
Ką nori, įsakyk! Aš paklusnus jos tarnas.

JULIJONA

Jei tamstai Lietuva patinka, pasilik tarp mūsų,
Kaip pataria šviesiausis mūsų kunigaikštis.

SEPINSKAS

O taip! Aš pasiliksiu, jei įsako mano karalienė.

VASILISA

Maldžykui

Keista man tamstos, nesuprantama kalba!
Jūs Lenkuos turite daug gražesnių mergaičių.

VYTAUTAS

Sepinskui ir Maldžykui

Jei jums patinka Lietuvoj,
Tai pasilikite tarp mūsų!

SEPINSKAS IR MALDŽYKAS

Mums būtų didelė, be abejo, garbė,
Jei tik rimtai šviesiausis kunigaikštis...

Pasigirdi ragų maršas. Per Nemuną plaukia d[*idysis*] *magistras Konradas Jungingenas su palydovais ir jį sutikusiais lietuviais. Palydovai: Livonijos magistras Varmijos vysk*[*upas*] *Enrikas, Samlandijos vysk*[*upas*], *komandoras Helfenšteinas, grafas Koburgas, Ragainės komandoras Markvardas*

TARNAI

Irkluodami dainuoja

Didysis ordino magistras
Kaip svečias Lietuvą aplanko;

Lietuvi, džiaukis! Šiandie tikras,
Kad tau taikos ištiesia ranką
Užbaigti pražūtingai kovai!
Ir ordino, ir Lietuvos
Valio garbingieji vadovai!
Nebus žudynės kruvinos!

Vytautas su d[idžiuoju] magistru, kiti su kitais pasisveikinę nueina nuo scenos. Artyn avanscenos Goštautas, Gedgaudas

GOŠTAUTAS
Na, kaip su vokiečiais? ar susitarsme?
LENGVENIS
Per daug jiems buvo pastarais laikais
Raštu ir žodžiais pažadėta.
GEDGAUDAS
O rasit būtų ir geriausiai,
Visai nutraukus tas derybas;
Ar mums naujiena kautis
Su tais kraujageriais?
LENGVENIS
Bus laikas: stosime be baimės
Su jais į žūtbūtinę kovą;
Bet ar dabar jau laikas, nežinau:
Tesprendžia Vytautas, aukščiausias mūsų vadas!
Girdėjau: lenkai čia atvykę;
Jie gali ar padėti mums, ar kenkti.
Bet štai ir Vytautas patsai.

Į Vytautą

Su vokiečiais vargiai pavyks mums susitarti:
Visų Žemaičių reikalauja.
VYTAUTAS
Taip ir maniau, kad mano sunkia būkle
Tie kraugeriai nuvoks pasinaudoti!

GEDGAUDAS

Nejaugi mes ir nusileisme?
Su jais geriau kalbėt kardu!

VYTAUTAS

Per daug karščiuojies, mano mielas!
Derybas vedant, reikia šalto kraujo.
Taika mums su kryžiuočiais šiandie reikalinga:
Per daugel turime aplinkui priešų;
Negi kariausi su visais iš karto?

LENGVENIS

Žinai geriau už mus, vadove,
Su kuo mums taikintis ar nesitaikint;
Bet rasit pirma taikintis su tais,
Kurie mažiau aukų iš mūsų reikalauja.

VYTAUTAS

Ne, mielas broli, taikintis su tais,
Kurie galingesni, kad, nugalėję silpnesniuosius
Ir tuo pat sutvirtėję,
Pajėgtume paskui galiūnus smaugti.

LENGVENIS

Bet vieną kartą sutartį padarius,
Jos reiks paskui šventai laikytis.

VYTAUTAS

Ironiškai

Laikysimės tvirtai, iki tikrai reikės.

GEDGAUDAS

Tai kaip? Žemaičius atiduoti?

VYTAUTAS

Sušauk čia, mielas Goštaute, visus:
Ir kunigaikščius, ir valstybės patarėjus!

Goštautas išeina į palapinę; kiti bent kiek į šalį nueina

VYTAUTAS

Vienas sau

Žemaičius paaukot... lig laiko?
Žemaičius paaukot, kurie mane ir mano tėvą
Užstojo visados, nelaimėj neapleido?!.
Ar Lenkų pamažu vergijai pasiduoti?
Belieka pasirinkt iš dveja vieną!
Sunku! Bet be aukų nėra laimėjimo!..
O kas tuos lenkus čia
Kaip tik dabar užsiundyti galėjo?
Ar tik nebus tai Švitrigailos darbas?

Įeina Švitrigaila, Kaributas, Gedgaudas, vyskupas Andrius, Goštautas

Išgirsti jūsų, gerbiamieji, nuomonės norėčiau,
Nes padėtis rimta.
ŠVITRIGAILA
Tu, kunigaikšti, gal per daug mus baugini;
Mes dar nematome baisaus pavojaus,
Nors tektų net nutraukt derybas.
GEDGAUDAS
Tikrai nutraukt derybas ir ginkluotis,
Jei vokiečiai taip daugel reikalauja.
KARIBUTAS
Jei tik reikės, visi guldysme galvas.
VYTAUTAS
Vienos drąsos ne visados užtenka;
Nutraukt derybas daug lengviau,
Ne kaip užmegzt iš nauja.
LENGVENIS
O ko čia lenkai bus atvykę?
ŠVITRIGAILA

Nedrąsiai

Tikrai, ko bus tie lenkai čia atvykę?
VYTAUTAS

Stačiai į Švitrigailą žiūrėdamas

Atvyko čia į patį sykį,
Lyg būtų juos čia kas pakvietęs!
Bet apie tai mes pakalbėsime paskui.

GOŠTAUTAS

Ar tik ne Lenkų mums ir bus
Čia kokios naujos pinklės sumanyta?

VYTAUTAS

Kas jums mažiau atrodo pragaištinga?
Ar Vokiečiams užleist Žemaičius tik lig laiko,
Ar Lietuvai visai, nors ne iš karto,
Nustoti nepriklausomybės?

VISI

Žvalgosi vienas į kitą

Kaip? Kur? Ir ką tai reiškia?

VYTAUTAS

Taip, taip! Nustoti savarankiškumo!
Kitos valstybės tapti dalimi, sritim!

LENGVENIS

Ne! To ligšiol dar nesulaukėm
Ir, Dievas duos, kaip gyvi nesulauksme.

KARIBUTAS IR GEDGAUDAS

Iš savo bočių laisvą šalį paveldėję,
Ją laisvą ir ainiams paliksme.

VISI

Taip, taip! Tik laisvą ją paliksme
Ar mirsime už ją kovoj.

ŠVITRIGAILA

Lyg kiek nusiminęs

Čia, rodos, nesusipratimas:
Kas laisvą Lietuvą kėsinasi pavergti?..
Kai dėl Žemaičių, tai tikrai neturime mes teisės
Dėl jų ar tartis, ar atsižadėti be Jogailos,
Be mūsų brolio ir karaliaus pritarimo.

GEDGAUDAS, GOŠTAUTAS, VILN[IAUS] VYSKUPAS

Neturime mes teisės?

VYTAUTAS

Švitrigailai

Gerai! Tai eik ir pasakyk magistrui
Jogailos, brolio ir karaliaus, skolintu vardu,
Kad mes negalime, neturime net teisės
Atsižadėt Žemaičių
Be Lenkų ir karaliaus sutikimo!

ŠVITRIGAILA

Kodėl gi turiu eiti aš?

VYTAUTAS

Kaip Lenkų teisės įsitikinęs gynėjas.

ŠVITRIGAILA

Ne Lenkų, tik Jogailos, mano brolio,
O lenkai man tokie pat broliai kaip ir jums.

VYTAUTAS

Vis vien mes prašome išeiti.

VISI

Taip, taip! Mes prašome visi.

ŠVITRIGAILA

Pasvyravęs

Jūs norite, kad aš išeičiau iš tarybos;
Gerai. Jei norite, išeisiu.

Išeina

VYTAUTAS

Dabar galiu aš atvirai kalbėti:
Štai Lenkų karalienė reikalauja
Per savo įgaliotinius iš mūsų duoklės.

VISI

Nustebę

Kaip? Duoklės? Ką tai reiškia?

VYTAUTAS

Tai reiškia: Lenkai savinasi teisę

Iš mūsų reikalauti duoklės!
Tai reiškia: laiko mus jau savo valdiniais.
To negana: jų nesiklausus, nevalia
Mums sutarčių daryti!

KARIBUTAS

Ar tam mes Lenkams davėme karalių,
Kad mus jie mindžioti išdrįstų?..
Ligšiol mes niekam duoklės nemokėjom
Ir niekam jos mes nemokėsme!

VISI

Taip! Nemokėsme niekam.

LENGVENIS

Be to, aš nesuprantu, kokią turi teisę
Įsakymus mums davinėti
Jų karalienė, ne karalius.

GOŠTAUTAS IR VYSK[UPAS] ANDRIUS

Bet jų net ir patsai karalius
Neturi teisės mūsų duoklės reikalauti:
Lietuviai savo turime karalių.

VYTAUTAS

Tačiau atminkite, kad Lenkų išdidumas
Dabar mums nusileisti nenorės:
Teks mums su Lenkais susiremti ne juokais:
Be jūsų vienas aš ne ką galėsiu,
Kaip vadas be kariuomenės. Ar jūs paremste?

VISI

Mes su tavim, aukščiausis mūsų vade!
Su kalaviju rankose tavęs n'apleisme!

VYSK[UPAS] ANDRIUS, GOŠTAUTAS, GEDGAUDAS

Tu mūsų vadas ir karalius!

VYTAUTAS

Prisiekite, kad neapleisite manęs!
Kad stosit su manim iš vieno!
Tada tvirčiau skambės ir mano žodis,
Atsakant Lenkų karalienei.

Vysk[upas] Andrius prisiartina prie Vytauto, pakelia deši-

nės rankos du pirštu; kiti daro tą patį, iš reto atkartodami žodžius

Aukščiausiojo galybių Viešpaties vardu
Prisiekiu tau ištikimybę lig mirties,
Aukščiausis mūsų vade... ir karaliau!

VYTAUTAS
Amen!

Visi bučiuoja kryžių, kurs vyskupui ant krūtinės kyba

Dabar belieka susitart kaip norints su kryžiuočiais;
Juk nekariausime iš karto su visais!
Čia be aukų apseiti neapseis.
Lig laiko teks užleist Žemaičius Vokiečiams,
Tačiau prisiekiu jums šiuo kalaviju:
Brangiai jie užmokės už tai paskui!..

Įeina kryžiuotis

KRYŽIUOTIS
Grosmeisteris norėtų dar pasimatyti
Ar atsisveikinti su Lietuvos valdytoju.

VYTAUTAS
Gerai! Palikste mane vieną,
O gerbiamasis Goštautas, marčelga,
Parengs tuo tarpu skobnį ir svečiams
Nurodys priderančias vietas.

Visi išeina; pasilieka vienas Vytautas

Taip! Išeities kitos nebėra:
Kryžiuočiams Lenkai patarnavo!
Žemaičius teks šį kartą paaukoti!
Tačiau prisiekiu: neilgam!
Ir ordinas brangiai už juos man užmokės,
Kai kerštui laikas bus pribrendęs
Ir mus į baisią dvikovą pašauks!..
O Lenkai? Tie nurims, kai sužinos,
Kad sutartį su ordinu galingu

Mes esame padarę viens kitam paduoti ranką!..
Man siūloma karaliaus vardas!
Rods, mano garsūs pranokėjai
Teisėtai jį nešioja: Mindaugas ir Gediminas.
Ateis gal laikas!.. Bet šiandieną per anksti!
Nenoriu su Jogaila stot į aiškią kovą
Nei pas kryžiuočius bėgti trečią kartą!
Pačioj dar Lietuvoj štai Švitrigaila neramus!
Palauksme, įsistiprinsme, kaimynus nugalėsme, o tada—
Tada karališkoji man karūna
Savaime, kaip nunokęs vaisius, atiteks.
Jogaila neturi sūnaus... ir neturės: jau senas.
Jam mirus, kas išdrįs varžytis su manim?
Tada aš — Lietuvos karalius!
To reikalauja Lietuvos garbė
Ir josios nepriklausomybė!

Įėjus didž[iajam] magistrui

Girdžiu, didysis švento ordino magistre,
Pastumt mane į Lenkų glėbį nori,
Kurie tik to ir laukia!
Ar bus tai sveika ordinui pačiam?

DID[YSIS] MAGISTRAS

O ne! Aš to visai nenoriu;
Aš vien tik gero noriu Lietuvos valdovui.
O Lenkų nuoširdus glėbys
Iš meilės gali net nusmaugti!
Aš siūlau savo dešiniąją ranką
Ir eit iš vieno... iki Lietuvos karaliaus!

VYTAUTAS

Bet per brangia kaina!

DID[YSIS] MAGISTRAS

Laikausi dėsnio: do ut des!
Ne aš jį pirmas sugalvojau.

VYTAUTAS

Atmink tačiau, magistre gerbiamasis,

Turėsi vargo su Žemaičiais.

DID[YSIS] MAGISTRAS

O kas be vargo? Net į dangų
Be jo, kaip sako, neįeisi.
Juk tam mes riteriai — vienuoliai,
Kad vargą vargt už Kristų ir Mariją.

VYTAUTAS

Gerai, magistre! Dar grąžink
Man mano brolį Zigmą ir atmink,
Kad mano priešai — jūsų priešai.

Didysis magistras paduoda savo ranką

GOŠTAUTAS

Įėjęs

Šviesiausis viešpatie, jau didis laikas
Sodint svečius į stalą!

VYTAUTAS

Gerai! Mes einame; bet, Goštaute, žiūrėk
Už durų pastatyk, paslėpęs
Sargyboje bent dvylika ginkluotų vyrų!
Bus reikalas: pašauksime į puotos salę.

GOŠTAUTAS

Klausau, šviesiausis kunigaikšti!

Jiems išėjus, uždanga krinta; po valandėlės, kai vėl pakyla, visi sėdi palapinėje už stalo, maždaug toje eilėje en face: Kaributas, Lengvenis, Sepinskas, Julijona Alšėnaitė, Vytautas, d[idysis] magistras, Ona Vytautienė, Spytka, Livonijos magistras. Tarp Maldžyko ir Goštauto Vasilisa, greta Zbignevo Sonkė, naugardiečiai stalo gale. Prie atskiro stalelio senas kanklininkas

ŠVITRIGAILA

Gerokai įkaušęs, į Vytautą

Brangusis mūsų šeimininkas

Nelinksmas užu skobnio sėdi,
Tarytumei pardavęs žemę;
Nelinksma ir svečiams viešėti.
Paskambink, senas kanklininke,
Ir linksmą dainą padainuok,
Kad ji nudžiugintų mums širdis,
Kaip džiugina senasis midus!

KANKLININKAS

Kai mano viešpats ir valdovas
Nelinksmą mezgia dūmą, mintį —
Rimtam netinka kanklininkui
Neišmintingus juokus krėsti.
Kam linksma šios puotos svečių,
Tekviečia ką iš vokiečių!
Esąs jų tarpe juokdarys.

Įkaušęs Švitrigaila sviedžia taurę į kanklininką, bet nepataiko

HENĖ, VOKIEČIŲ JUOKDARYS

Į Švitrigailą

Šiandieną Lietuvos ir ordino vestuvės:
Kaip kunigaikštis nesidžiaugs, į jas pakliuvęs;
Išmaukę midaus taurę uolektinę,
Išeikim, kunigaikšti, trypt suktinę!

Švitrigaila siekia savo kardo, bet Vytautas sustabdo; Henė slepias, po stalu palindęs

VYTAUTAS

Į Švitrigailą

Čia šeimininkas aš, ir niekam nevalia
Ardyt tvarkos, negerbti vaišingumo!

ŠVITRIGAILA

Kodėl tiktai vis aš? Aš — šeimininkas!..
O mes, Jogailos tikri broliai,
Ar čia visai neturim balso?

Jei Lengvenis ir Kaributas tyli,
Tai aš tylėti nemanau.
VYTAUTAS
Liepk, Goštaute, sargybai
Nenuoramą surišti ir išvesti!

Goštautas įveda ginkluotus vyrus

ŠVITRIGAILA
Kaip? Rišt mane? O nieku būdu!
Atminki, prieš Jogailą atsakysi!

Išeidamas

Vardu Jogailos protestuoju.
VYTAUTAS
Atsiprašau svetelių gerbiamųjų
Dėl mažo čia šeimynoje nesusipratimo.

Po trumpos tylėjimo valandėlės į d[idįjį] magistrą

Aukštasis mūsų šiandie drauge ir svety!
Nelengva man atsisakyti nuo Žemaičių,
Kurie ir tėvą, ir mane tiek kartų gynė.
Bet tu, didysis ordino magistre,
Kurio šventuos įstatymuos kilniai
Vardai ir Kristaus, ir Marijos įrašyta,
Būk jiems ir tėvu, ir globėju,
Kad, garbinti Perkūną atsisakę,
Greičiausia virstų Romos katalikais.
DID[YSIS] MAGISTRAS KONRADAS JUNGINGENAS
Amen. Nuo šios dienos mes esame draugai!
Kas prieš tave, aukščiausis ir vieninteli
Lietuvių ir Gudų valdove ir karaliau,
Ištraukt išdrįstų kalaviją,
Tasai, žinok, prieš patį ordiną
Šventvagišką pakeltų ranką
Ir jo rūstybės keršto susilauktų!
Dabar tau atviras į rytus kelias
Lig didžio Naugardo gelžinių vartų,

Naugardiečių tarpe nerimas; nežino kas daryti

Iki Smolensko ir lig Ugros upės!
O jei net prieš netikėlius totorius
Už tolimo išdrįsi Dono
Į pavojingą dvikovą išeiti,
Žinok, ir ten greta tavęs
Kapos netikėlių skustas galvas
Baltasis riteris su juodu kryžium!..
Valio aukščiausias Lietuvos valdovas
Ir jos karalius Vytautas!

VISI

Be Spytkos, Zbignevo ir naugardiečių

Valio didysis ordino magistre!
Valio aukščiausis mūsų vadas ir karalius!

ZBIGNEVAS, (*paskui*) SPYTKA
Ne, niekados! tiktai jau ne karalius!
Jogaila — bendras mums karalius!

Kaributas, Gedgaudas, Goštautas griebiasi ginklo ir šaukia

Kas čia prieš mus pakelti drįsta balsą
Ir mūsų namuose įžeisti mūsų vadą?

Lenkai irgi žvangina kardais. D[idysis] magistras šypsos

HENĖ
O peškitės, gaidžiai, kad net dulkėtų kuodai!
Pasinaudos išmintingasis trečias.

VYTAUTAS

Pakeltu balsu

Nusiraminkite! Sakau dar kartą,
Čia šeimininkas aš, ir niekam nevalia
Tvarkos ardyt, negerbti vaišingumo!

Nusiraminus ir nutilus visiems

Ir Lietuvos, ir Lenkų —

Jogaila iki šiol karalius,
Kuriam aš linkiu dar ilgai ilgai
Gyventi ir valdyti Lenkų žemę.

LENKŲ PASIUNTINIAI
Valio Jogaila, mūs karalius!

VYTAUTAS
Bet Lietuva man pavesta valdyti
Laisvai ir nepriklausomai,
Ir aš, aukščiausias jos vienintelis valdovas,
Mokėsiu palaikyt aukštai jos garbę!
Ir toji Lietuva, iki aš gyvas,
Kaip nemokėjo niekam duoklės,
Taip nemokės ir Lenkų karalienei!

VISI LIETUVIAI
Kaip nemokėjo, taip ir nemokės!

VYTAUTAS

Į naugardiečius

O kas sudrumsti drįstų
Ar jos vidaus ramumą, ar jos garbę,
Tą išmokinsiu aš drausmės ir paklusnumo!
O šiaurės ežerai ir pelkės
Nesukliudys man kelio!

VISI LIETUVIAI
Valio aukščiausis mūsų ir vienintelis vadove!

KAI KURIE
Valio ir būsimas karalius!

Kurį laiką tyla

KANKLININKAS

Leisk ir seneliui giesmininkui,
Pakėlus ateities slaptingą uždangą,
Pagerbt ją savo giesme!

VYTAUTAS
Dainuok, seneli! Paklausys sveteliai.

KANKLININKAS

Kanklėms pritariant, rečitatyvu dainuoja

Garbingi tavo pranokėjai,
Kuriuos krūtinėj paveldėjai,
Karalius Mindaugas ir bočius Gediminas,
Nuo lopšio, nuo jaunų dienų
Vaizdais didvyrių-milžinų
Sapnuos dažnai slaptingai tau vaidinas.

O kunigaikšti, tavo vardas
Plačiau už juos skambės, o kardas
Net Uždonę pasieks ir Juodmario pakrančius;
Kovoj parblokši net ir tuos,
Kur sėdi bokštuose tvirtuos
Ir rengė amžiais mumsverguvės pančius.

Pradeda pamažu temti, galop vos pažinti galima žmones

Bet tavo, dauggalingas pone,
Švenčiausioji suduš svajonė!
Tu nepaliksi nei sūnaus, nei verto pasekėjo;
O priešai mūsų ateities
Tau keršys net ir po mirties,
Šventvagiškai net tavo karstą palytėję.

Uždanga pamažu leidžias

Slinks sunkūs amžiai, metų metai!
Išjudins pamatus verpetai!
Užgrobs tas priešas mūsų bočių net sostinę!
Bet dvasios jis neužmigdys;
Tik kerštas kerštą pagimdys!..
Budėkite, ainiai, tėvų skriaudas atminę!

II AKTAS

Tarp pirmojo ir antrojo akto daug laiko prabėgo; veikiantieji asmenys žymiai senesni. Smolensko kunigaikščių rūmų salė; jos gilumoje provizorinis sostas. Vytautas ir Goštautas šnekasi stati

VYTAUTAS

Na kaip tau, ponas Goštaute, patinka?
Štai mes senų Smolensko kunigaikščių rūmuose
Tikri sau šeimininkai!

GOŠTAUTAS

Valdove! ne tiktai Smolenske šeimininkai:
Visi Gudų kraštai lig Ugros upės
Ties tavo kojomis! Ir kaip malonės laukia
Sau palankesnės šypsenos ant tavo veido?
O vis dėlto, tikrai prisipažinus,
Mes nepasiekėme dar savo tikslo.

VYTAUTAS

Žinau, žinau! Užmiršti Lenkų negali,
Kaip Gedgaudas anuomet dėl Žemaičių
Ilgai nusiraminti negalėjo vargšas.
Tačiau atėjo laikas, ir ties Žalgiriu
Sutriuškinome ordiną, kursai šiandieną
Tik tiek kvėpuoja, kiek mums reikalinga.
Pasiliuosavo ir Žemaičiai iš vergijos.
Atsipalaiduosme, duos Dievas, ir nuo Lenkų.
Tvirtai Gudų kraštuos mums atsisėdus,
Sutriuškinus kryžiuočių ordiną,
Dabar bus Lenkai mums tikrai nereikalingi.

GOŠTAUTAS

Bet einame prie to taip pamažu, valdove!
O juk ne visados rytojus mūsų bus.

VYTAUTAS

A, Goštaute, atsimeni anuomet kanklininką?
Nors prietarams aš ne per daug tikiu,
Bet vis dėlto ta jojo pranašystė
Lyg pančioja ne kartą mano valią.
Todėl aš atsargus; manau, tas kelias
Tikresnis bus... Galop žiūrėsme...
O pasakyk, marčelga mano mielas,
Ar kas su reikalais manęs nelaukia?
Pirmiausia pareigas atlikti reikia.

GOŠTAUTAS

Net ir per daugel laukiančių čia susirinko,
Smolenske mums užbėgę už akių;
Bet tu, valdove, iš kelionės taip nuvargęs.

VYTAUTAS

O kas dabar pirmoj eilėj čia laukia?

GOŠTAUTAS

Pirmiausia laukia čia atvykę
Pasiuntiniai iš Prahos; nori jie prašyti
Priimt karališką jų šv. Vaclovo karūną.
Ar būtų jie laimingesni už mus, lietuvius,
Kurie neturime lig šiol karaliaus savo.

VYTAUTAS

Pamąstęs, iš reto

Atvyko čekai... Ten husitų ginčai...
Nusikratyti tautininkai nori Vokiečių!..
Norėtų ir mane įtraukt į savo kovas!..
Teatveda juos kancleris Sepinskas!
Su jais kartu ir Kaributas Zigmas teateina!

Goštautas išeina

Ne šv. Vaclovo, tik Mindaugo karūna
Man rūpi. Nors ir pamažu, ir atsargiai,
Aš vis dėlto kaskart artyn prie tikslo.
Šiandieną Lietuvoj visi to laukia.

Šypsodamas

Galop aš būsiu priverstas duot savo sutikimą!
Jogailai seniui išpiršau jaunutę Sonkę.
Gražuolė seniui neprailgins amžiaus,
Vaikų nesusilauks! negali susilaukti!
Kas mus tada beriš su Lenkais?

Pasigirdi ateinančių žingsniai; Vytautas sėdas ant provizorinio sosto; prieš jį Kaributas Zigmas ir Sepinskas; toliau pusračiu Čekų pasiuntiniai

ČEKŲ PASIUNTINIŲ PIRMININKAS

Didysai Lietuvos ir tolimų kraštų valdove,
Kurio, kaip antro didžio Aleksandro, vardas
Plačiausiai šiandien skamba ir skambės,
Be abejo, istorijoj per ilgus amžius!..
Po tavo, dauggalingas viešpatie, sparnu
Ir mes štai Čekai nuskriaustieji, nelaimingoji tauta,
Atrasti norime sau globą ir maldaujam:
Priimk karališkąją šv. Vaclovo karūną.

VYTAUTAS

Aš čekų tautai palankus labai;
Aukštai gerbiu ją; juk su jūsų Žižka
Mes kovėmės kartu ties Žalgiriu anuomet
Prieš geležinį vokiečių-kryžiuočių ordiną
Ir jį galutinai sutriuškinom tada!..
Bet jums karalium būti negaliu,
Valdydamas ir taip nuo Baltijos iki Juodųjų marių
Plačiausius Lietuvoje žemės plotus.
Tačiau jums duodu šitą jauną, energingą kunigaikštį,
Kursai mano vardu ir jūsų kraštą sutvarkys,
Ir jums padės prieš Vokiečius kariauti.

ČEKŲ PIRMININKAS

Jei mes negalime didesnės laukt malonės,
Tai ir už tą labai dėkingi Jūsų Didenybei,
Nes tikimės turėsią visados
Galingos jūsų paramos

Kovoj už mūsų tautos laisvę.
Valio! nazdar! mums išrinktasis kunigaikšti!

VYTAUTAS

Dabar galėsite su mano kunigaikščiu
Tuojau į Čekų žemę grįžti;
Tik valandėlei man palikite jį atsisveikint.

Čekų pasiuntiniai išeina. Į Zigmą Kaributą

Nelengvas laukia Čekuose tave uždavinys;
Trys didžios partijos ten pešas tarp savęs:
Husitai-tautininkai, Romos katalikai
Ir Sigizmundo imperatoriaus galingi vokiečiai.
Nors nepamirši tų, kurie valdžioj tave pastatė,
Bet nė vienos iš partijų, atmink, nebūki vergas!
Jei nemokėsi suktis, liksi kaltas pats ir grįžt namo turėsi!
Man miela, kad galiu aš tavo tėvui,
Kurs amžinatilsį ties Vorskla žuvo,
Bent tuo atsimokėt už jo ištikimybę,
Paskirdamas jo sūnui aukštą tikslą.

Z[igmas] Kaributas bučiuoja Vytautui ranką ir išeina

VYTAUTAS

Į Sepinskį

Manau, tas Lenkams ne per daug patiks,
Kad Čekai kreipias į mane.

SEPINSKAS

Be abejo, tas Lenkams nepatiks.

VYTAUTAS

Bet, aš manau, mes galime šiandieną
Per daug nesidairyt, kas kam patiks ar nepatiks.

SEPINSKAS

Be to, turiu dar nemalonią žinią
Pranešti Jūsų Didenybei,
Kad Lenkų kancleriu pakelta Olesnickas.

VYTAUTAS

Kaip? Zbignevas iš Olesnicos?

Didžiausias mano priešas!
SEPINSKAS
Taip! Didis Jūsų Didenybės priešas.
VYTAUTAS
Bet kaip tat atsitikt galėjo?
Jogaila, brolis, svarbesniuos dalykuos
Dažniausiai klausia mano patarimo,
O čia man net pranešt neteikės.
SEPINSKAS
Karštai jį, sako, karalienė rėmus.
VYTAUTAS

Atsistodamas

Bent kiek jaučiuos pavargęs iš kelionės.
Pertrauksime tuo tarpu priėmimą,
Jei ko svarbaus nėra ar kas nelaukia!
SEPINSKAS
Nuo murzos Edigėjo laukia
Pasiuntiniai su dovanomis:
Kupranugariais ir arabų žirgais.
VYTAUTAS

Nustebęs

Ką tu sakai? Nuo murzos Edigėjo?
To mano didžio ir galingo priešo!
Sakai, pasiuntiniai su dovanomis?
Juk tai totorių didis, gal didžiausis karvedys!
Nedaug betrūko, kad anuomet
Kovoj ties nelaiminga Vorskla
Aš būčiau į nelaisvę jam patekęs.
Vesk, vesk greičiau jo pasiuntinius čia!
Man įdomu jų pareiškimo paklausyti.

Sepinskui išėjus, sėdas

Žiūrėkite, nuo murzos Edigėjo!
Su dovanomis! Reiškia, susitaikint nori!

Na, kas kada galėjo betikėtis?

Įeina totorių pasiuntiniai

PASIUNTINIŲ VIENAS

Garbė Alachui, vienam Dievui!
Ir Mahometui, jojo pranašui didžiausiam!
O tau, galingas Lietuvos karaliau,
Pasveikinimą siunčia didis murza Edigėjas.

VYTAUTAS

Labai man miela tai girdėt šiandieną;
Juk jis kadaise buvo mano didis, bet garbingas priešas.

PASIUNTINYS

Taip! Buvo kitą kartą, bet dabar
Jis siunčia Jūsų Didenybei dovanų
Ir nori susitaikint.
Pasenome abudu, liepė jis pareikšti:
„Pražilome, kovodami garbingai,
Ir mūsų neišbrauks istorija vardų!
Jau laikas mums į amžiaus galą
Pratiesti ranką viens kitam!“
Ir jis tai daro pirmutinis.

VYTAUTAS

Aš priimu ištiestą man garbingą ranką;
Pasveikinimą irgi nuo manęs
Nuvežkit savo didžiam vadui!
Jam dovanų parengsiu aš rytõ.
Praneškit irgi nuo manęs tautiečiams savo:
Jei kas norėtų Lietuvoj apsigyventi,
Tam duosiu aš apie Trakus sodybų.
Alachas jums telaimina kelionę! Amen.

Totoriams išėjus

Visi mane vadina Lietuvos karalium;
Tiktai karališkos karūnos trūksta.

SEPINSKAS

Ir tos, manau, neteks ilgai belaukti;

Tiktai reikėtų kokiu iškilmingu aktu,
Sakysime, legalizuoti ir Jogailos gauti sutikimą.

VYTAUTAS

Tu taip manai?

SEPINSKAS

Daugiau tuo tarpu nieko neturiu svarbaus
Pranešti Jūsų Didenybei;
Tik Maldžykas norėtų grįžt į Lenkus.

VYTAUTAS

O ko jam čia betrūksta?
Matau, vis susimąstęs vargšas.
Ar tik nebus Belucha Alšėnaitė čia kalta?

SEPINSKAS

Taip, Jūsų Didenybe! Meilė —
Tai amžina mūsų visų kankintoja.

VYTAUTAS

Tik nelaiminga meilė!..
Bet kam į ją dėt visą širdį?

SEPINSKAS

Kam dėt?! Kad tai galėtumei žmogus nedėti!

VYTAUTAS

Nors vargšo gaila, bet piršliu
Aš Maldžykui nebūsiu!
Gana su Sonke nusivyliau,
Įpiršęs Lenkų karaliene:
Galva jai apsisuko iš puikybės ir dabar
Didžiausias mano priešas!..
Ne tiek gal mano, kiek manosios Julijonos.

Pamąstęs

Pašauk man jį, paskui marčelgą Goštautą!

SEPINSKAS

Klausau, šviesiausias mano viešpatie!

Išeina

VYTAUTAS

Matyt, kiekvienas turi savo kirminą,
Kurs jįjį graužia. Man toks kirminas
Dabar bus Olesnickas, mano aklas priešas.
Bet ne tokių turėjau priešų!

JULIJONA

Įėjus

Gal aš kliudau? Nuvargęs iš kelionės?

VYTAUTAS

Rods, triukšmo buvo net per daug;
Tikėti noriu: buvo daug ir nuoširdumo.
Man to asmeniškai nereiktų,
Tik kad žinotų Lenkai ir Jogaila,
Ką reiškia Vytautas net tolimuos Gudų kraštuos.

JULIJONA

Tikrai, visur sutiko kaip karalių!

VYTAUTAS

Bet kas iš to? Kam visą tą valstybę
Paliksiu mirdamas, brangioji?
Man įpėdinio nedavei, sūnaus!

JULIJONA

Aš — nelaiminga! Praverkiau naktis!
Aukų bažnyčioms nešykštėjau!
Bet kuo aš čia kalta,
Brangiausis mano viešpatie karaliau?

MALDŽYKAS

Įėjęs

Valdove, įsakei: šitai esmi.

VYTAUTAS

Ar nenorėtum, mielas, aplankyti savo Lenkų žemės?

MALDŽYKAS

Šviesiausias, mano paslaptis skaitai:
Norėčiau grįžti į tėvynę.

VYTAUTAS

Važiuok, važiuok! Bet vėl čia grįši.

MALDŽYKAS

Nors man labai norėtųs visados
Tarnaut tokiam šviesiam valdovui,
Bet aš čia negaliu ilgiau... sunku!
Vargiai begrįšiu.

VYTAUTAS

O aš žinau, kad vis dėlto sugrįši!
Praneši man, kaip mano brolio ir karaliaus sveikata;
Girdėjau, kokia ten nelaimė atsitikus;
Ten sužinosi, kas bekalbama prie dvaro neviešai.
Papasakosi jiems, ką savo akimis matei,
Kaip čia mane sutinka; net ir to neslėpsi,
Kad čia mane visi karaliumi vadina.
Karaliaus patarėjams nuo manęs nuveši dovanų,
Kad būtų mums palankesni.
Nes svarbūs įvykiai gal neužilgo išsivystyt!
Dabar laimingos tolimos kelionės!

MALDŽYKAS

Klausau, šviesiausias mano viešpatie!
Tik nežinau, ar grįšiu.

VYTAUTAS

O aš žinau, greičiau sugrįši, neg manai,
Ir man gerų žinių parveši;
Užtai gi ponui Goštautui iš mano iždo
Iš anksto liepsiu šimtą kapų grašių išmokėti.

MALDŽYKAS

Už tokią gausią dovaną kaip begalėsiu atsilygint?

Pabučiavęs ranką, išeina

JULIJONA

Kam, mano viešpatie, taip beaikvoti iždą?
Juk ir karališkai per didi dovana:
Net šimtas kapų grašių!

VYTAUTAS

Sakai, karališkai, tebūnie gi karališkai!
Du šimtu liepsiu išmokėti.

JULIJONA

Juokauji! Kas taip pinigus bemėto?

VYTAUTAS

Vis mano karalienei negana, matau:
Tai liepsiu išmokėti tris šimtus.

JULIJONA

Kodėl ne keturis, brangusis!

VYTAUTAS

Gerai! Tebūnie keturi nuo mano karalienės,
Penktasis šimtas nuo manęs!

Įeina Goštautas

Šiandieną, ponas Goštaute, iš mano iždo
Tam Maldžykui, kurs išvažiuoja, išmokėsi
Sidabro penkius šimtus kapų grašių.

Julijona pečiais patrauko, bet tyli

GOŠTAUTAS

Klausau, šviesiausis viešpatie!

Išeina

VYTAUTAS

Atleisk man, Julijona! Juk kitaip aš negaliu;
Gimiau aš užsispyrėliu, tokiu ir mirsiu.
Geriau sau eikim iš kelionės atilsėti!

Abudu išeina

SEPINSKAS

Įėjęs vienas pro antras duris

Dievuliau! Tiek prabėgo metų,
Kaip aš su Spytka iš Melštino,
Su Maldžyku ir Olesnicku
Atvykome į Lietuvą, tada man svetimą
Ir čia, kaip prirakintas vergas, palikau lig šiolei!
Kiek įvykių didžių, kiek permainų įvyko per tą laiką!
Tik aš, tarsi įsimylėjęs jaunas pažas

Ir paslaptį giliai širdyje užrakinęs,
Lig šiolei nedrįstu net akių pakelti
Į tą, kuri šiandieną
Didžiausiojo Europoj vyro žmona.

Goštautas ir Gedgaudas įeina

GOŠTAUTAS
Štai mes Smolensko kunigaikščių rūmuos
Kaip šeimininkai savo namuose!
Na kaipgi, kancleri, pasisekė kelionė?

SEPINSKAS
Stačiai karališkas visur pasitikimas!
Žmonių aplinkui minių minios
Iš džiaugsmo krykštauja, išvydę savo akimis
Aukščiausią Lietuvos ir tolimų Gudų kraštų
Valdovą, kaip kokį karalių!

GOŠTAUTAS
O kuo jis ne karalius?

SEPINSKAS
Na taip! Karalius tai karalius,
Tik vis dėlto ligšiol nevainikuotas.

GOŠTAUTAS
Manau, karūna nepabėgs nuo jo
Ir laukti jos neteks ilgai.

GEDGAUDAS
Tačiau Valdovas pats to klausimo lyg vengia,
Nors jis savaime kartkartėmis kyla.
O Lietuvoj visi to nori, to ir laukia,
Kada galop karališkoji Mindaugo karūna,
Kurią paskui ir Gediminas, ir pats Algirdas nešiojo,
Vėl mūsų Lietuvos valdovų galvas puoš!
Juk reikalauja to ir Lietuvos garbė.

SEPINSKAS
Bet pats jisai tą klausimą norėtų
Tarytum vis tolyn nustumti, vilkint.

GEDGAUDAS

Stačiai aš negaliu suprasti.

GOŠTAUTAS

Senatvėje mat žmonės daug atsargesni
Ir ranką tiesia tik tada,
Kai vaisius jau nunokęs ir kada
Tikri, kad jį pasieksią.

Išeina

GEDGAUDAS

Bet ar dar gali kilti kokia abejonė,
Kad jį pasieks?

HENĖ

Įbėgęs

Šitai ir aš Smolenske!
Ištikimiausis viešpaties karaliaus palydovas!

Apsižvalgęs

Jei aš senatui čia nereikalingas...

GEDGAUDAS

Taip, taip! Nereikalingas.

HENĖ

Tai ten karalius be manęs,
Be abejo, tikrai jau nuobodžiauja.

Išeina pro kitas duris

SEPINSKAS

Tai tikras šnipas ir kaip yla,
Žiūrėk, visur įlįs.

Įeina Goštautas su tarnais, kurie neša brangenybes

GOŠTAUTAS

Suneškite tuo tarpu tąsias brangenybes,
Į galinius ten kambarių sukrovę!
Paskui pasiųsme jas į Vilnių ir Trakus.

Tik čia palikite atsiųstą aukso šalmą!

Tarnai neša brangenybes į tolimesnius kambarius

Važiuojant per Gudų šalis, mums kalnų kalnai
Brangiausių sunešta ir įvairiausių dovanų:
Sidabro, šilko, perlų, persiškų kilimų,
Damaske kaltų kalavijų,
Puikiausių sabalų ir gelumbės.
Atsigėrėti jais negali mūsų
Šviesiausioji valdovė Julijona.
Jei norite, pasigėrėkit patys!

Goštautas, Gedgaudas išeina į kitas sales

SEPINSKAS

Vienas pasigėrėdamas šalmu

Didysis ordino magistras Rusdorfas
Dabar švelnus kaip tikras šilkas,
Nors dėk jį prie žaizdos!
Saldžiais žodeliais, dovanomis
Kaip įmanydamas norėtų
Valdovui mūsų prisigerint, įsipirkti į malonę!
O nebe tie dabar vienuoliai-riteriai,
Kas buvo jie prieš Žalgirio kautynes,
Puikybės, išdidumo kupini!..
Dabar jiems Vytautas — didžiausias geradėjas,
Kurį tačiau, jei tik galėtų,
Sukiršint pasistengtų su Jogaila ir su Lenkais...
Bet to mes pasirūpinsme išvengti!..

Paėmęs šalmą į rankas

Tikrai gražus ir šaunas šalmas,
Iš gryno, kalto aukso
Ir su karališka karūna viršuje!
Nešiojęs jį prieš amžius Odoakras,
Herulių vadas ir karalius!

Sepinskui netėmijant, įeina Julijona Vytautienė ir Vasilisa Belucha Alšėnaitė šnekėdamos

JULIJONA VYTAUTIENĖ
O tu, meilute, taip ir nežinai lig šiolei
Katrą sau pasirinkt; greičiausiai teksi
Kuriam trečiam, gal Belskiui netikėtai.
VASILISA BELUCHA
Tetute, Goštautas daugiau man tiktų,
Tik į mane mažai jis žiūri;
Toks šaltas, rimtas!
O Maldžykas, ar aš žinau,
Per daug gal meilinas ir nusibodo.
JULIJONA VYTAUTIENĖ
Jau moterų toks būdas: tą jų širdys vejas,
Kas bėga.
VASILISA BELUCHA
O gal tikrai, tetute, pasirinkt sau Belskį?
Galop kaip įsakys didysis kunigaikštis ar karalius.
SEPINSKAS

Atsigręžęs ir netikėtai jas išvydęs

A, tai šviesiausioji! Koks aš laimingas,
Pasveikinti galėdamas valdovę!

Priklaupdamas bučiuoja ranką Julijonai

JULIJONA VYTAUTIENĖ
Gėriesi aukso šalmu: tiesa, kad puikus?
SEPINSKAS
O taip! Tikrai karališka magistro dovana!
Ir mūsų viešpačiui kaip tik pritinka.
JULIJONA VYTAUTIENĖ
Bet šalmas su karališka karūna,
O Vytautas karalium dar nevainikuotas.
SEPINSKAS
Šviesiausioji valdove-karaliene!
Juk čia tik laiko klausimas:

Be abejo, jis neužilgo bus apvainikuotas,
Seniai užsitarnavęs tos garbės
Nepaprastais darbais, kaip antras didis Aleksandras!

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Bet man jau nusibodo, įkyrėjo
Tie jūsų „neužilgo, neužilgo"!
Štai jos sesuo, o mano seserietė Sonkė — vaikas.
Šiandieną pučias „Lenkų karaliene Sofija"!
O aš, josios tetula, vis kunigaikštienė.
Neabejoju: man iš keršto ir pavydo
Ji, kiek galėdama, kliudyti stengsis.
Bet jūs, gabieji mūsų diplomatai,
Nejaugi čia bejėgiai ir nuleisite rankas?

SEPINSKAS

Tikėk manim, šviesiausioji valdove!
Kad tamstos noras man daugiau negu įsakymas,
Bet ką gi aš galiu be mano viešpačio daryti?
Juk aš — tiktai bevalis, aklas tarnas,
Kursai tik jojo valią vykdyt privalau.
O mūsų maloningas viešpats,
Taip visados skubus ir griežtas savo veiksmuose,
Čia atsargus ir to griežtumo aiškiai vengia.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

O gal kaip tik iš jūsų pusės laukia
Didesnio čia uolumo ir spaudimo.

SEPINSKAS

Vis vien, šviesiausioji valdove,
Šį kartą nepriseis ilgai belaukti:
Nors maloningam Krokuvos karaliui
Mes linkim nuo širdies daug metų,
Bet vis dėlto Jogaila jau senelis,
O dar, be to, medžiodamas sau koją nusilaužė.
Kad sosto įpėdinį sūnų sau paliktų,
Jokios vilties negali būti!
Tada ne tik Lietuvių, bet ir Lenkų
Ne kitas kas, tik mūsų viešpats taps karalium.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Na, kad karaliumi ir Lenkų taptų,
Čia niekas to nenori ir nemato:
Geriau su jūsų Lenkais nieko bendro neturėti.
Bet Lietuvos karaliaus laukti vis rytõ, rytõ!..
Kada gi bus galop šiandieną?

Julijona Vytautienė ir Vasilisa išeina

VASILISA BELUCHA

Atsigręžus

O ponas Maldžykas ar greit pagrįš iš Lenkų?

SEPINSKAS

Gal grįš, o gal visai negrįš.

Abiemdviem išėjus

Geriau gal padarytų, jei negrįžtų!..
Nelengva mums čia Lietuvoj!
Valdovė irgi mano Lenkų neapkenčia;
Dėl to ir su manim tokia šalta!
Nejau mane įtartų?
O gal bent kiek ir aš čia kaltas,
Kad rūpinaus per daug ir lenkų, ir lietuvių
Sutaikinti tautas kaip seseris ir brolius
Vienoj didžioj galingoj viešpatijoj.
Per daugel lenko akimis žiūrėjęs,
Sau pakenkiau, o tikslo nepasiekiau!
Nuo šios dienos sau aiškiai pasakyk, Sepinski:
Kad teisę irgi tu turi ieškoti savo laimės.

Grįžta Goštautas, Gedgaudas ir kiti dvariškiai besikalbėdami

GOŠTAUTAS

O, turtais jam ir Lenkų neprilygs karalius.

GEDGAUDAS

Turėsi, Goštaute, nemaža vargo,

Iki tą visą sutvarkysi.
GOŠTAUTAS
Dar turtingesnis būtų, kad ne tas dosnumas,
O ypač svetimtaučiams ir svečiams,
Kaip štai su dovanomis Maldžykui šiandieną.
SEPINSKAS
Na, Maldžykas toks svetimtautis kaip ir aš!
Nors lenkai, ne mažiau mes atsidavę
Šviesiausiam kunigaikščiui už pačius lietuvius.
GOŠTAUTAS
Dėl pono kanclerio visai neabejoju;
Bet visgi, salva vestra reverentia, manau:
Saviškis visados saviškiui
Kaip buvo artimesnis, taip ir bus!
SEPINSKAS
O lenkas jums — tai ne saviškis? Jums — ne brolis?
GOŠTAUTAS
Ar brolis, ar ne brolis, vis dėlto manau,
Kad dėl karališkos lietuvių viešpačių karūnos
Su broliais lenkais teks mums susipešti,
O ypač, kai tas Zbignevas iš Olesnicos
Pakeltas kancleriu ir Krokuvos karalių
Jis paėmė į savo geležinę globą!
SEPINSKAS
Nejau ir čia ar aš, ar Maldžykas kalti?
Bet įsitikinsi gal neužilgo ir patsai,
Kad lenkas patarnaus geriau jums už lietuvį!
HENĖ

Juokdarys įpuolęs

Carienė Sofija atvyko iš Maskvos
Ir pasigirt atsivežė caruką — sūnų!
Cha cha! Turėsime vėl puotų — pramogėlių!
GOŠTAUTAS

Pažvelgęs pro langą

O nieko panašu! Tai ne Maskvos bojarai!
Čia kažkokie vežimai,
Prikrauti įvairių gėrybių.
Ir kokia jų daugybė!

Visi žiūri pro langą

GEDGAUDAS
Čia bus greičiausiai Naugardo pirkliai.
HENĖ
Iš Naugardo pirkliai ir Sofija carienė!
GOŠTAUTAS
Tas turi viską pirmas sužinoti.
HENĖ
Bet sužinojęs neslepia žinoti ir kitiems.
GOŠTAUTAS
Net ordino didžiam magistrui.
HENĖ
Tik gos* tautos arba tik jautis
Maurodamas šitaip badytis gali,
Išvydęs mano skarmalus raudonus.

Parodęs liežuvį, išbėga

GEDGAUDAS
Tas savo kartuvių tik susilauks kada.
SEPINSKAS
Nors juokdario Jo Didenybė ir nemėgsta,
Bet vis dėlto tas moka įsipiršti
Ne tik juokais; kaip sako, kai kada
Per jį sužino ne tiktai, kas Krokuvoj,
Bet irgi kas Marienburge atsitinka.

Triukšmingai įeina naugardiečiai

NAUGARDIEČIŲ VIENAS
Mes atvežėm didžiajam hospodarui
Brangiausių dovanų.

---

* Gos — senas lietuviškas žodis, reiškia jautį.

HEROLDAS

Įėjęs

Jo Didenybė eina, mūsų viešpats.

Įeina Vytautas, lydimas Lengvenio, Kaributo, Julijonos, Vasilisos, Henės, vysk[upo] Motiejaus

VYTAUTAS

Atsisėdęs

Nors iškilmės ir ta kelionė
Nuvargino, manau, visus,
Bet savo įpročiu prieš pietus kas svarbesnio baigsme!
Ką nauja, kancleri, pranešt turi?

SEPINSKAS

Iš Naugardo pirklių pasiuntiniai
Su dovanomis čia atvykę laukia.

VYTAUTAS

Net nepažvelgęs į juos

Palauks! O kas daugiau?

SEPINSKAS

Didysis ordino magistras Rusdorfas
Aukščiausiam Lietuvos valdovui, savo geradariui,
Štai atsiuntė iš aukso kaltą šalmą;
Nešiojęs jį karalius Odoakras.

GOŠTAUTAS

Jį rodydamas

Gal mūsų pra-prabočius!..
Štai su karališka karūna viršuje.

VYTAUTAS

Magistras nori man greičiau
Įpiršt karaliaus vardą!

GEDGAUDAS

Ne vienas jis to nori: Lietuvos garbė,
Jos nepriklausomybė reikalauja to.

VYTAUTAS

Kantrybės, mielas Gedgaude, kantrybės!
Jei dievo tokia bus valia ir jūsų,
Tai ką gi? Gal ir reiks jai neužilgo pasiduoti...
O Maldžykas į Lenkus jau išvyko?
Gal kas iš Krokuvos girdėtis?
Kaip ten karaliaus brolio sveikata?

SEPINSKAS

Tikrų iš Krokuvos neturime žinių,
Kaip maloningojo karaliaus sveikata.
Negaluojanti pati Jos Didenybė karalienė.

VYTAUTAS

Jauna, pasveiks!

Trumpa tyla

GEDGAUDAS

Tikrų žinių nėra, tačiau gandų netrūksta.

VYTAUTAS

Kokių gandų?

GEDGAUDAS

Prie dvaro žmonės kalba, kad karalius
Sūnaus ir įpėdinio Krokuvoje laukiąs.

VYTAUTAS

Rūsčiai

Kaip, kaip? Tokių kalbų kad aš nebeišgirsčiau!
Juk tai nesąmonė ir piktas šmeižtas:
Karalių-brolį jau beveik aštuntas kryžius slegia,
O karalienė Sonkė dar tik vaikas!..
Dar ims įtarinėti mūsų dvarą,
Kad pasityčiodami leidžiame gandus.

HENĖ

Tokių stebuklų kartais pasitaiko,

O ypač kad tas jungtuves
Pats vyskupas, garsusis Zbignevas,
Palaimint teikės.

VYTAUTAS

Tu, nepraustburni, kada nors įduosi kailį.

HENĖ

Paduodamas vytelę

Mušk, mušk, karaliau, jei negaila,
Ištikimiausį vergą, imdamas šią vytį!
Juk tam ir vadinies „vytis tautos“.

GEDGAUDAS

Tas vokietis stačiai ribų nežino,
Nesuvaldydamas kvailaus liežuvio:
Štai neseniai čia mūsų gerbiamą marčelgą
Net jaučiu išvadino.

HENĖ

Ne jaučiu: tautos jaučiu!
Ar kaltas aš, karaliau,
Kad nomen — omen;
Juk gos ir jautis — vis tai ja!

VYTAUTAS

Duodamas jam per žandą

Nors kartą, kvaily, suvaldyk nasrus!

HENĖ

Priklaupdamas

Koks aš laimingas! Jau daugiau ne juokdarys
Žmonėms, tik apjuoka, paniekos žaislas!
Per žandą gavęs nuo karaliaus,
Aš tuo pačiu į riterius pakeltas.
Sakyk, aukščiausis mano viešpatie,
Ar tai tikrai ne sapnas?

VYTAUTAS

Nusišypsojęs

Gali prieš pietus vaikščiot, prisijuosęs kardą,
Tačiau po pietų liksi kvailas vokietis per visą pilvą,
Kaip buvęs juokdarys sau asilo ausis prisegęs.

Henė neva verkia: hu hu; paskui: cha cha kvatoja

HEROLDAS

Įėjęs

Jos Didenybė, iš Maskvos carienė.

VYTAUTAS

Gerai, gerai! Prašyk tuojau!

Įeina Sofija su sūnumi, bojarų lydima; visi žemai nusilenkia

Na sveika, sveika, mylimoji man dukrele!
Čia sėskis, mano dešinėje!

SOFIJA

Štai mano pirmgimis sūnus Vosylius,
Kurį tėveliui atvežiau parodyt
Ir pasiguost jo tėviškoj globoj;
Juk štai devynerių tik metų,
O jau našlaitis, tėvui, mano vyrui, anksti mirus.

Pradeda verkšlenti

VYTAUTAS

Nusiramink, neverk, dukrele!
Užaugs bežiūrint tau sūnus, o Maskvai caras.
Tuo tarpu pasirink gerus globėjus-patarėjus!

SOFIJA

Tėveli! Mirdamas tave paskyrė vyras
Sūnaus, manęs, visos Maskvos šalies
Vyriausiuoju globėju-patarėju,
Kad niekas neišdrįstų skriaust našlaičių.

BOJARAI

Būk mums globėju, patarėju, hospodaru!

VYTAUTAS

Pamąstęs

Gerai! Aš būsiu jums globėju
Su sąlyga, kad būste priešai mano priešams,
Draugams draugai.

BOJARAI

Sutinkame, aukščiausis mūsų hospodare,
Kiek leis Maskvos garbė
Ir mūsų, pravoslavų, viera.

VOSYLIUS

Mažas

Ir aš su prašymu, seneli!
Pasigailėki Pskovo!

VYTAUTAS

Susiraukęs

O kas tave už juos užtarti pamokino?

VOSYLIUS

Pasvyravęs

Bojarai.

VYTAUTAS

Pskoviečius nubaudžiau skaudžiai už atkaklumą;
Dabar mokės man duoklę; tuo dalykas baigta;
O jūs į mano reikalus nekiškit nosies!..
Turiu gerokai dar už tai pabarti,
Kad mano maištininką ir pabėgėlį,
Neramų Švitrigailą,
Paėmę buvote į savo globą,
Jam Perejaslavlį valdyt pavedę!
Daugiau kad nieko panašu nesikartotų!

SOFIJA

Nekantraudama

Tėveli, teikis per mane

Ir sūnui, ir bojarams perspėjimus teikti!
Juk aš — Maskvos carienė!

VYTAUTAS

Žiūrėkit, kokia išdidi!
Tikra mano duktė!

BOJARAI

Mes įsitikinome patys,
Kad reikalo su juo geriausia neturėti:
Nesugyvenamas žmogus tas Švitrigaila.

VYTAUTAS

Globotas jūsų Švitrigaila
Vis vien iš mano rankų nepaspruks;
Dabar Kamienčiuje, manau, ilgam nusiramins
Kalėjime; patsai Jogaila, mano brolis ir karalius,
Turėjo jį pasmerkti ir pritart jo bausmei.
Draugams aš draugas, priešams — nepermaldomasis priešas.

Įeina Maldžykas

Kaip? Maldžykas? Taip greit! Kas atsitiko?

MALDŽYKAS

Kely susitikau su Krokuvos pasiuntiniais
Ir, sužinojęs šį bei tą nuo jų,
Pirmasis pasiskubinau pranešti tau, valdove!

VYTAUTAS

Na ką gi gera iš Krokuvos praneši?
Kaip brolio ir karaliaus sveikata?

MALDŽYKAS

Jo Didenybės, brolio ir karaliaus,
Šviesiausiojo Jogailos sveikata
Visai jau pagerėjo.

VYTAUTAS

A! Taip!.. O kas daugiau?

MALDŽYKAS

Kai dėl žinių... jų įvairių pasauly pasitaiko.

VYTAUTAS

Bent nieko pikto, aš manau, neatsitiko.

MALDŽYKAS

Į kai kuriuos dalykus mes čia žiūrime kitaip,
Negu kad Krokuvoje lenkai žiūri;
Mat kas vieniems negera, kai kada kitiems
Išrodo gera ir naudinga.
Ne taip suprantu aš tautų brolybę.

GOŠTAUTAS IR MOTIEJUS, VYSK[UPAS]

Mums lenkai — vien tik žodžiais broliai.

VYTAUTAS

Tu, mielas, visados mums nemalonią žinią
Stengies ilgais, nereikalingais vingiais
Prirengt; žinai, aš to nemėgstu.
Sakyk trumpai, kas pikta atsitiko.

MALDŽYKAS

Karaliaus brolis kunigaikštis Švitrigaila...

VYTAUTAS

Ar tik nebus sau galą gavęs
Begirtuokliaudamas kaip ir Skirgaila?

MALDŽYKAS

Ne! iš kalėjimo pabėgo.

VYTAUTAS

Kaip? Švitrigaila iš kalėjimo pabėgo?
Pakart tuojau kalėjimo nedorą užvaizdą,
Kursai paleido! Taip, pakart!

MALDŽYKAS

Kalėjimą užpuolė ir paleido Švitrigailą
Su Lenkais sąmokslą padaręs Daška Ostrogiškis;
Kalėjimo ištikimasis užvaizda pats žuvo.

VYTAUTAS

A, Daška Ostrogiškis... sąmoksle su lenkais...
Žinau, jiems Švitrigaila reikalingas prieš mane.
Turiu aš vieną kartą padaryti galą
Visoms toms jų intrigoms!

GOŠTAUTAS

Iš Krokuvos pasiuntiniai už durų laukia;
Gal mes visi čia būsime dabar nereikalingi?

VYTAUTAS

Į tai nekreipdamas dėmesio, Maldžykui

O kur dabar, ar nežinai, tas Švitrigaila?
MALDŽYKAS
Iš Krokuvos nuvyko pas kryžiuočius
Į Marienburgą.
VYTAUTAS
O ką daugiau: ar gera, ar negera man praneši?
MALDŽYKAS
Iš Krokuvos karaliaus delegatai
Asmeniškai tau, viešpatie, praneš
Labai svarbių dalykų.
VYTAUTAS
Kviesk juos, Goštaute, tuojau!
Svarbių dalykų?
Čia kaip tiktai turės progos jie pamatyti
Visus dabar mano draugus...
O kas tų delegatų priešaky?
MALDŽYKAS

Vytautui besiraukant

Pasiuntinybės priešaky pats Zbignevas,
Karaliaus dešinė ranka ir patarėjas.
VYTAUTAS
A!.. Prašyk!
HENĖ
Ar tik nebūsiu, gudragalvis, aš atspėjęs
Kokių krikštynų stebuklingų?

Įeina Lenkų pasiuntiniai

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS
Garbė tau, Lietuvos didysai kunigaikšti
Ir Lenkų karalystės patarėjau!
Kurio nepaprastų darbų garsai,
Aplėkę platųjį pasaulį,
Ir mus, ir mūsų džiugina karalių.

VYTAUTAS

Jei mūsų brolis, Lenkuose karalius,
Tam pritaria, ką Lietuvos valstybei
Mes esame nuveikę,
Tai mums tatai girdėti miela.
Bet ką gi gera turite pranešti?

VYSKUPAS ZBIGNEVAS

Šviesiausis Lenkų irgi Lietuvos karalius
Mums liepė sveikint Jūsų Didenybę, kunigaikštį,
Ir įvykį nepaprastai pranešti linksmą:
Ir jam karaliui linksmą, ir abiedviem broliškom tautom,
Mes manome, ir Jūsų Didenybei, kunigaikšti:
Šviesiausis mūsų viešpats ir karalius
Sūnaus ir įpėdinio susilaukė.

VYTAUTAS

Nustebęs; nuostaba ir visų tarpe

Kaip tai? Sūnaus? Karalius susilaukė?
Argi tai galima tokiame amžiuje?

ZBIGNEVAS

Taip! Nuostabu, valdove! Bet Apveizda Dievo
Mus stebuklingai, matomai, globoja.

HENĖ

Nuošaliai šypsodamasis

Apveizda Dievo stebuklinga!

ZBIGNEVAS

Duok, Viešpatie, daugiausia metų
Ir mūsų mylimam karaliui,
Ir tau, didysai kunigaikšti!
Bet vis dėlto žmogus su saule negyvensi!
O kas tada bebūtų rišęs
Tas broliškas tautas,
Jei įpėdinio Dievas mums nebūtų davęs?

LIETUVIŲ TARPE

Labai tai mums su Lenkais reikalingas
Tas primestas ryšys!

VYTAUTAS

O, čia didžiausias nuopelnas, matau,
Bus tavo, vyškupe, kad Dievas
Stebuklus teikėsi parodyt.

HENĖ

Apsimesdamas rimtu

Labai, labai reikšmingi žodžiai!
Didžiausias nuopelnas tikrai.

Kai kas juokias

ZBIGNEVAS

O taip! Aukščiausiojo meldžiau karštai,
Kad teiktųsi palaimint jungtuves,
Ir Jis maldų išklausė mūsų.

KARIBUTAS

Tik, meldžiamasis, jau per daugel nesigirk
Čia savo nuopelnais! Karaliui būtų
Gal ne per daug malonu tokios
Dviprasmės kalbos.

HENĖ

Cha cha cha!

Lietuvių tarpe šaipymasis, Zbignevo palydovuose neramumas

ZBIGNEVAS

Lyg įžeistas

Bet aš matau, kad Lietuvoj nepalankus mums ūpas
Ir mūsų atnešta žinia, didysis kunigaikšti,
Neranda rimto pritarimo čia.
Tai rasit mūsų maloningajam karaliui
Iš Lietuvos mes tiek tik ir pranešme.

VYTAUTAS

Jei tam tik, kancleri, esi atsiųstas,
Kad įspūdžius pranešt karaliui,
Nuo mūsų juokdario įgytus,
Tai pasiuntinio laisvės mes nemanome varžyti!

ZBIGNEVAS

Bet leidi pats, didysis kunigaikšti,
Pašiepti mus, karaliaus delegatus.

KARIBUTAS

Piktai

Ar lenkas drįs mokinti mus pasielgimo?

LENGVENIS

Rimtai

O vis tik pasiuntinius reikia gerbti.

VYTAUTAS

Ar, vyskupe, tau rūpi mus
Supykinti su broliu ir karalium,
Kad mūsų linksmą ūpą
Savaip norėtum aiškint?

ZBIGNEVAS

Bent kiek nusiraminęs

Turiu dar įgaliojimą, didysis kunigaikšti,
Vardu šviesiausio mūsų viešpaties karaliaus,
Tave į karalaičio kviest krikštynas,
Kad tuo būdu dviejų sau broliškų tautų,
Ir lenkų, ir lietuvių,
Pagerbti būsiantį valdovą.

KARIBUTAS

Per daug jie mums su savo čia brolyste peršas
Ir savo įpėdinį nori būtinai primesti,
Lyg negalėtumėm turėti savo!

VYTAUTIENĖ JULIJONA

Net paprasčiausiojo drovumo
Ribų pamiršta Krokuvos didvyriai!

Ir kaipgi nepamirš? Ten poni karalienė!
O čia tiktai kunigaikštienė!.. kunigaikštis!
Seniai tam galą padaryti laikas!

VYTAUTAS

Pavaišink, Goštaute, suvargusius kelionėje svečius!
Atsakymą vėliau jiems duosme pasitarę.

ZBIGNEVAS

Dar vieną pageidavimą karalius
Pareikšti teikės Jūsų Didenybei.

VYTAUTAS

Klausau; sakyk,
Ko iš manęs karalius brolis pageidauja.

ZBIGNEVAS OLESNICKAS

Šviesiausis mūsų viešpats ir karalius,
Sūnaus ir įpėdinio susilaukęs,
Norėtų, kad visi ta proga džiaugtųs.

VYTAUTAS

Pats, vyskupe, matai, kaip mes
Čia džiaugiamės linksma naujiena.

ZBIGNEVAS OLESNICKAS

Todėl norėtų irgi savo broliui Švitrigailai
Atleisti bausmę, jeigu Jūsų Didenybė...

VYTAUTAS

Jis iš kalėjimo pabėgo. Ko gi jums dar reikia?

ZBIGNEVAS OLESNICKAS

Taip! Vargšas iš kalėjimo pabėgo pas kryžiuočius.

VYTAUTAS

Per Krokuvą pabėgo pas kryžiuočius;
Kodėl jo negrąžinote į savo vietą, į kalėjimą?

ZBIGNEVAS OLES[NICKAS]

Karalius mūsų geraširdis...

VYTAUTAS

Bet mes iš ten jį iškrapštysme.

ZBIGNEVAS OLESN[ICKAS]

Taikus ir geras mūsų viešpats ir karalius
Norėtų gerumu papirkti savo brolį,

Padolę ir Voluinę jam pavesdamas valdyti.

VYTAUTAS

Kaip? Lietuvos kraštus? Karalius nor pavest?
Galop tai kas gi Lietuvoje šeimininkas?

ZBIGNEVAS OLESN[ICKAS]

Šviesiausis mūsų viešpats ir karalius
Kaip Lenkų, lygiai taip ir Lietuvos karalius:
Kodėl gi negalėtų Lietuvos kraštų
Kam nori skirti?

LIETUVIŲ TARPE

Tik to betrūko! To susilaukė Lietuva!

VYTAUTAS

Vos susivaldydamas ir atsistodamas

Pasikalbėjimas tarp mūsų šiandie baigtas;
Atsakymą mes duosime vėliau.

SEPINSKAS

Pakeltu balsu

Pasibaigė viešasis posėdis ir priėmimai:
Tiktai valstybės gerbiamieji patarėjai
Dar pasilikti teiksis!

Lenkai, naugardiečiai, Sofija su bojarais, Maldžykas, Vasilisa, Henė išeina

VYTAUTAS

Susijaudinęs, sau

O taip! ilgiau atidėlioti...
Nėra prasmės: stačiai iš rankų sprūsta vairas!
Ar aš karalius, ar jie Lietuvą sumindžios!..
Kitos čia išeities aš nematau.

JULIJONA

Į Vytautą

Aš irgi pasilikt norėčiau.

VYTAUTAS

Bet tu, brangioji, kai kada be reikalo karščiuojies,
Kur reikia šalto proto ar mokėt tylėti.

JULIJONA

Jei aš pasikarščiuoju kai kada,
Brangusis mano viešpatie karaliau,
Tai trokšdama tik tavo labo.

Tuo tarpu Lengvenis, Kaributas, Vilniaus vysk[*upas*] *Motiejus, Goštautas, Gedgaudas savitarpy kalbasi ir karščiuojas*

KARIBUTAS

Ne! Taip ilgai negali tęstis.

GEDGAUDAS

Ilgiau negalima atidėlioti.

GOŠTAUTAS

Mus Lenkai greit savais pavaldiniais laikys!
Seniai jau gyvas reikalas užkirsti kelią!

VYTAUTAS

Aš noriu pirma, gerbiamieji, jūsų nuomones išgirsti
Iki atsakymą karaliui, mano broliui, duosiu.
Ar man į Krokuvą važiuot krikštynoms?
Ką mano mano brolis kunigaikštis.

LENGVENIS

Be abejo, važiuoti nevertėtų;
Tik vis dėlto nurodyt šiokią tokią kliūtį reiktų,
Kad Lenkų, ypač kad karaliaus
Be reikalo neerzint.

VYTAUTAS

O ką marčelga mano?

GOŠTAUTAS

Manau, važiuoti nereikėtų,
Kad gimusiajam karalaičiui
Nepripažint jokių į Lietuvą teisių.

JULIJONA

Krikštynos pačios jau per daugel keistos.

SEPINSKAS

Gerai šviesiausioji valdovė sako:
Per daug nepaprastos krikštynos.

VYTAUTAS

Gerai! Aš pats į Krokuvą važiuoti nemaniau;
O mūsų sumanus sekretorius Sepinskas
Padorią sugalvos pateisinančią kliūtį.
Gi ponas Goštautas nukaldins iš sidabro lopšį;
Pasiųsime naujagimiui nuo mūsų karalienės vardo.

JULIJONA

Tik to dar trūko! Niekados!
Ką sau įsivaizdintų toji Lenkų karalienė?!

VYTAUTAS

Jei ne, pasiųsime nuo mano vardo...
Bet, gerbiamieji, patys matot,
Kad Lenkai savo viešpatį karalių
Drauge ir Lietuvos karalium laiko;
Per tat ir savinasi teisę čia šeimininkauti.

GEDGAUDAS

Ir laiko, ir laikys, iki mes atskiro karaliaus
Sau neturėsme Lietuvoj.

VISI

Taip, taip! Iki mes atskiro karaliaus neturėsme.

VYSK[UPAS] MOTIEJUS

Karalių, tiesą sakant, mes juk turime,
Tik metas būtų jį viešai paskelbt ir vainikuoti.

SEPINSKAS

Sakyčiau, jį legalizuoti.

VISI

Apstoję Vytautą

Aukščiausi ir vieninteli tu mūsų vade!
Mes meldžiame tavęs
Dėl Lietuvos garbės, dėl jos savistovybės
Bent kartą neatsisakyk karalium pasiskelbti.

VYTAUTAS

Karalium pasiskelbti? Jūs to reikalaujat?
To reikalauja, sakot, Lietuvos garbė, jos nepriklausomybė...
Tačiau ar pagalvojot, gerbiamieji,
Kokią tat audrą Krokuvoj sukels?
Juk tatai reiškia
Pradėt su Lenkais aiškią kovą,
O gal ir su Jogaila broliu susipykti.

KARIBUTAS IR GEDGAUDAS

O, mes užtenkamai dabar galingi
Su jais į kovą stoti.

KARIBUTAS

Parems, manau, ir Čekai.

VYTAUTAS

Ne jų kariuomenės, ne jų jėgos bijau;
Bijau suktų jų diplomatų, jų intrigų:
Melu, šmeižtais pasieks jie Romą,
Pasieks jie Sigizmundo imperatoriaus sostinę,
Kryžiuočių ordiną, kurio magistras
Mums meilinas ir pataikauja, o, žiūrėk,
Štai ir dabar ten vaišinamas mūsų maištininkas Švitrigaila.
O juk kardu negi priversi
Karaliaus titulą sau pripažinti?

GOŠTAUTAS, GEDGAUDAS IR KITI

O vis dėlto ilgiau negalima svyruoti,
Kai gimė Lenkams karalaitis.

VYTAUTAS

Žinau, žinau! Teks didžią pergyventi audrą.
Aš jos vengiau lig šiolei.
Bet ką gi? Reikia vieną kartą baigti.

VISI

Valio aukščiausis mūsų vade ir karaliau!
Mes už tave, karaliau, pasiryžę
Į atvirą su Lenkais stoti kovą!
To reikalauja Lietuvos garbė.

III AKTAS

Lucko kunigaikščių rūmuose didžioji salė. Iš jos keletas durų į kitus kambarius ir išėjimas plačiomis trepėmis žemyn. Tarnai puošia salę. Salės vidury Vytautas, Julijona Vytautienė, Kaributas, vysk[upas] Motiejus, Mikalojus Sepinskas, truputį toliau Goštautas ir Gedgaudas

VYTAUTAS

Į Goštautą

Būk geras, mano mažordome,
Greičiau parengti salę,
Kad ji tikrai karališkai išrodytų papuošta.

GOŠTAUTAS

Valdove, pasistengsme.

VYTAUTAS

Mes imperatoriaus išeinam pasitikti,
Kursai nuo Lucko jau tiktai už mylios.

Į Sepinską

Jogaila, mano brolis ir karalius,
Taip pat ir ordinų abu magistru,
Manau, drauge su mums sutikti irgi panorės;
Ar jiems jau pranešta, kad imperatorius atvyksta?

SEPINSKAS

Taip, viešpatie! Visiems jau pranešta;
Tik mums, kaip šeimininkams,
Pirmiesiems aukšto svečio pridera patikti
Ir rasit pasiseks, pasinaudojant šita proga,
Pakalbint imperatorių pirmiau už lenkus.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Daugiau į Sepinskį

O man kokioj eilėj su karaliene
Teks atsistoti, kad nepasižeminus prieš ją?

VYTAUTAS
Tik neužmirški, mano miela,
Kad ji dabar — ne Sonkė,
Tik Lenkų karalienė Sofija!
Be reikalo kam dauginti sau priešų?

Vytautas su pirmąja grupe trepėmis išeina kalbėdamies

GOŠTAUTAS
Stačiai man sukasi galva:
Tiek tų aukštų svečių iš tolimų kraštų atvyko!
Ir vis kas dieną dar nauji važiuoja!..

GEDGAUDAS
Tikrai kad daug! Nors mūsų viešpats
Ir mėgsta kai kada pavaišinti svečius
Plačiai ir iškilmingai,
Bet čia dabar, matyti, kas nepaprasta.

GOŠTAUTAS

Pamąstęs

O vis tik mūsų kancleriui Sepinskiui
Galvasūkio visai gal ne mažiau:
Nuo jo dabar pasisekimo ar nepasisekimo
Ir Lietuvos priklauso ateitis,
Ir jam pačiam gyvybės klausimas:
Nepasiseks: nei Lietuvoj nebus jam vietos,
Nekoks gyvenimas, sugrįžus ir į Lenkus!
O jau valdovės mūsų, Julijonos,
Tikrai neberegės šviesių akelių.

GEDGAUDAS
Bet jeigu mūsų viešpats jau sutiko

Karalium pasiskelbti ir karūna vainikuotis,
Tai aš nenumatau tų ypatingų kliūčių,
Kurios tatai galėtų sutrukdyti.
Su Lenkais reikia tik daugiau griežtumo:
Kariauti jie su mums negi išdrįs?

GOŠTAUTAS

Sutiko, tai sutiko mūsų tarpe,
Kad tuo būdu atsipalaiduoti nuo Lenkų,
Bet juk kardu neiškovosi tos karūnos,
Tik reikia, kad ją pripažintų,
Ar Romos imperatorius, ar papa
Ir kad Jogaila tam neprieštarautų.
Per šį susivažiavimą ir reikia,
Kad kas tą klausimą iškeltų.
Bet pats to klausimo nekels,
Neleidžia irgi mums pirmiems jo kelti.

GEDGAUDAS

Gal Rusdorfas, kryžiuočių ordino magistras?

GOŠTAUTAS

O ne! Tik jau ne Rusdorfas magistras,
Kurs Lenkus tik daugiau sukiršinti galėtų.
(Gal to jis ir norėtų.)
Čia tai ir teks Sepinskiui
Gerokai galvą sau palaužyt.

VIENAS IŠ TARNŲ

Prisiartinęs, į Goštautą

Jau, rodos, viskas parengta kaip reikiant.

GOŠTAUTAS

Gerai! Jūs galite sau eiti.

GEDGAUDAS

Ar negalėtų kartais mūsų vyskupas Motiejus
Pakalbint papos čia atvykusį legatą,
Kad tas už nuopelnus bažnyčiai...

GOŠTAUTAS

Mėginsime visų kelių, kur seksis.

Tik Romoj Lenkai visados
Bus geresni už mus.
Kai dėl paties Sepinskio, nors jis atsidavęs
Ir Lietuvai, ir ypač mūsų viešpačiui valdovui,
Bet vis tik lenkas!.. Ir dėl broliškos tautų vienybės...

GEDGAUDAS
Per daugel mūsų viešpats juo pasitiki!

GOŠTAUTAS
Sakai, pasitiki! O aš sakyčiau,
Kad nieku nepasitiki per daug.
Ir gilesnių valdovo paslapčių, ir siekių
Ne tik Sepinskis!.. daug mes žinom patys?
Sepinskis jam tik sumanus
Laiškų rašytojas... ir santykiuos su Lenkais tiltas!..
Na, žinoma, šiek tiek... net tarnas gali...

Pro duris įeina, balsiai kalbėdamies, Rusdorfas, did[ysis] magistras, ir Livonijos magistras. Eidami išdidžiai linkteli lietuviams dvariškiams, tie šaltokai atsisveikina

RUSDORFAS
Ja, reikia mums bent kiek už miesto
Išėjus pasitikti mūsų Vokiečių
Garbingo imperatoriaus,
Otonų imperatorių teisėto ainio.

Išeina trepėmis kalbėdami

GEDGAUDAS
Ties Žalgiriu sutriuškinom tam žalčiui galvą,
O vis dėlto puikybės kupini!
Bet pats jiems Sigizmundas imperatorius
Ne ką šiandieną gelbės!

HEROLDAS

Įėjęs

Maskvos didysis kunigaikštis-caras
Ir Josios Didenybė motina carienė!

Ateina trepėmis Vosylius 12 metų, Sofija, keletas bojarų

VOSYLIUS
Ar mes nepasivėlinom? Ar bus dar vietos?
GOŠTAUTAS
Tokių aukštų svečių garbinga susilaukt!
Jiems vietos visados pas mūsų atsiras.
SOFIJA
Jo Didenybė, jūsų viešpats, mano tėvas,
Be abejo, dabar bus užimtas svečiais.
GOŠTAUTAS
Taip! Mūsų viešpats ir karalius
Išvyko pasitikt už miesto Romos imperatoriaus,
Įsakęs mums atvykstančius aukštus svečius
Priiminėti, jiems nurodant vietas.
SOFIJA
Mielai mes pasiduodam jūsų globai.

Visi išeina pro vienas duris, pro kitas įeina kalbėdami Jogaila, karalienė Sofija, vysk[upas] Zbignevas, Jastženbecas primas ir kiti lenkų didikai

JOGAILA
Aukštoji ponų lenkų, aš manau, Taryba
Visa pritars, kad mes iš mandagumo
Išeiname tarp vartų imperatoriaus sutikti.
Taip patarė ir Vytautas, mielasis mano brolis.
SOFIJA, KARALIENĖ
Bet Lenkų, aš manau, karaliui daug svarbiau
Ne Lietuvos valdytojo, tiktai Koronos kanclerio
Rimtasis žodis!
JOGAILA
Šventai Jadvygai, mano žmonai, mirus

Žegnojas

(Duok, Viešpatie, dangaus jai karalystę!),
Koronos patarėju irgi Vytautą
Juk Lenkai patys paskelbė sau pasirinkę.

Trepėmis priešais jiems pasitinka papos legatas su dviem palydovais

ANDRIUS DOMINIKONAS

Jo Šventenybės penktojo Martyno papos
Legatas asmeninis lenkia galvą
Prieš Lenkų gerbiamą karalių.

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Į legatą

Ir Lenkų, ir Lietuvių, eminencija, karalius!

PAPOS LEGATAS

A taip! O Vytautas?

JOGAILA

Jo asmeny pačiam šventajam Tėvui
Aukščiausioji nuo mūsų pagarba!

PAPOS LEGATAS

Esmi į Lucko suvažiavimą atsiųstas
Prašyt čia suvažiavusių aukštų valdovų
Pagalbos katalikiškai Europai
Nuo gresiančio Turkų pavojaus.
Taip pat bus čia atvykęs, kiek žinau,
Konstantinopolio suvargęs imperatorius
Maldaut pagalbos prieš mahometonus.

JOGAILA

Gerai, gerai! Mes tam ir suvažiavom pasitarti,
O Vytautas, mielasis mano brolis,
Čia ypatingai daugel gali,
Nes pas totorius turi didį vardą;
Čia ir Kipčako chanai atvažiavo.

SOFIJA, KARALIENĖ

Jei jojo Šventenybės eminencija legatas
Į Lenkų kreipiasi karalių, tai, matyt, dėl to,
Kad juo pasitiki daugiau
Negu kad Lietuvos valdytoju.

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Šviesiausia karalienė tiesą sako.

Juk lenkai — keturi šimtai jau metų katalikai
Ir turi savo nuopelnus Bažnyčioj,
O Lietuva ligšiol pusiau pagonių kraštas.

JOGAILA

Nežemink, ponas kancleri, Lietuvių krašto!
Aš pats lietuvis ir nemaža pristeigiau bažnyčių.

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Atleisk, šviesiausiasis karaliau, man užsimiršimą!
Bet laikas būtų eiti imperatoriaus sutikti:
Bijau, kad Lietuvos valdovas, pirmas jį sutikęs,
Pasinaudos ta proga savo reikalams.

JOGAILA

Bus laikas, mielas kancleri! Suspėsme.
Nemėgstu niekados skubėti.
Jei pasiskubinau kada, paskui gailėjaus
Suklydęs kaip anuomet su Skirgaila broliu.

PAPOS LEGATAS

Aš nežinau, kas suvažiavime parodys
Daugiau bažnyčiai palankumo; bet tikiuos,
Abu karališkuoju broliu ją parems.
Juk jei Graikų užtarste imperatorių,
Tada priversme jį, kad mums padėtų
Suvienyti Bažnyčias: rytų ir vakarų.

JOGAILA

Taip, taip! Paremti pasistengsme.

Jogaila šnekasi su karaliene Sofija ir su Primu

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Į legatą

Mes, Lenkai, gal arčiau pažįstam Lietuvos valdovą
Ir suktą jo politiką negu kad Roma,
Ir aš bijau, kad religiniams reikalams aptarti
Jisai sukvietęs mus gausiai į Lucką,
Žiūrėk, dar savo asmeniniams reikalams
Susirinkimą išnaudos ir jį pavers niekais.
Jūs būkite čia, Eminencija, atsargūs!

PAPOS LEGATAS

Kokiems galėtų reikalams savo jį išnaudoti?

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Kaip Eminencija tur būti žino, mūsų Lenkų
Karalius lygiai Lietuvos teisėtas viešpats ir karalius.
Bet Vytautas seniai išplėšti jam tą teisę stengias
Ir pats karalium nori pasiskelbti Lietuvoj,
Nors davė priesaiką Horodlėj ir kitur ne kartą
Klausysiąs mūsų gero, bet per daugel
Gal nuolaidaus karaliaus.

PAPOS LEGATAS

Negi pats gali pasiskelbt karalium?

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Bijau, kad Sigizmundas, imperatorius,
Neįsipainiotų į tas intrigas.

PAPOS LEGATAS

Ligšiol karaliams titulus ir jiems karūnas
Už nuopelnus tik Roma siuntinėt turėjo teisę.

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Tikiuosi, Roma ir dabar mokės apginti savo teisę.

PAPOS LEGATAS

O taip! O taip! Tai josios pareiga šventa!
Galop ir taip prieš jį šį tą mes turim.

Girdėti varpams skambinant ir muzikai griežiant

JOGAILA

O taip! Dabar tai laikas! Einame visi!

Trepėmis išeina. Pro antrąsias duris įeina su lazda Goštautas, marčelga, sustato pasieniais garbės sargybą. Pro trečiąsias duris įeina Maskvos caras Vosylius su motina ir bojarais, Kipčako ir Krymo chanai, Konstantinopolio imperatorius. Galop litaurams ir trimitams pučiant trepėmis įeina Sigizmundas, imperatorius, su Julijona Vytautiene, antroje eilėje Jogaila su Barbora, imperatoriaus žmona, paskui Vytautas su Sofija, Lenkų karaliene, iš antros pusės Zbig[ne-

vas] Olesnickis: papos legatas su palydovais, Rusdorfas, Viln[iaus] vysk[upas] Motiejus, Gedgaudas, Sepinskas

SOFIJA, KARALIENĖ

Į Vytautą, jausdamasi pažeminta

Tetutei mano, Julijonai,
Galvutė gali apsisukti ne juokais:
Su imperatorium pirmoj eilėj!

VYTAUTAS

Gal vis dėlto ne taip, kaip mano
Dar neseniai kukliai augintinei,
Iškilus Lenkų karaliene.

SOFIJA, KARALIENĖ

Koronos kancleris, nėr ko sakyti,
Apginti moka savo karalienės garbę.

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Bus laikas, įsitikins karalienė.

Sigizmundas sėdas į sostą. Sėdas į žemesnes kėdes visi valdantys

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Garbingo, malonaus valdovo šeimininko
Ir sukviesti, ir iškilmingai sutikti,
Mes, galima sakyt, bemaž visos Europos
Čia susirinkome valdovai;
Tai mums ir verta būtų
Apie jos reikalus čia pasitarti!
Pirmon galvon laikau tikėjimo dalykus,
Todėl ir siūlau balsą Tėvo šventojo atstovui.

PAPOS LEGATAS

Kaip saulė prieš mėnulio šviesą,
Taip sielos reikalai prieš reikalus šios žemės;
O tąją brangią sielą vien tik Romos katalikų
Šventoj bažnyčioj gali išganyt žmogus.

MASKVOS BOJARAI

Nuošaliai

O vis tik mūsų, pravoslavų, viera
Vieninteliai tikra.

TOTORIŲ CHANAI

Nuošaliai

Tik vienas tikras Dievas — tai Alachas,
O Mahometas — pranašas didžiausis!

PAPOS LEGATAS

Todėl jūs, šio pasaulio viešpačiai-valdovai,
Privalot visų pirma gint Bažnyčios
Nuo vidujinių ir nuo išviršinių priešų,
Ne savo asmeniniais rūpintis tikslais!

SIGIZMUNDAS

Taip, taip! Pirmon eilėn Bažnyčios reikalai!
Kiek galime, mes ir globojame Bažnyčią.

RUSDORFAS, DID[YSIS] MAG[ISTRAS]

Kryžiuočių ordino istorija paliudys,
Kad jis nesigailėjo net ir kraujo
Bažnyčios labui.

VYTAUTAS

Ironiškai

Taip, taip! Nesigailėjo svetimo, ne savo kraujo.

RUSDORFAS

Ir savo, ne tik svetimo.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Pax, pax, carissimi mi fratres!

VYTAUTAS

Tai buvo... Bet dabar
Mes su grosmeisteriu geri draugai.

PAPOS LEGATAS

Bažnyčiai daug pasidarbavo,
Tą reikia pripažint viešai,

Ir Lenkų pamaldus karalius,
Ir jojo didis brolis Vytautas,
Dabar čia mūsų šeimininkas.
Bet vis dėlto jiems nederėtų
Remt Čekų kreivatikių, Huso šalininkų!

JOGAILA IR LENKAI
Ne, tai netiesa!

VYTAUTAS
Mes kreivatikių nerėmėm!

PAPOS LEGATAS
Labai šventasis tėvas džiaugtųs,
Jei būtų tai tikrai netiesa.
Deja, iš Lietuvos husitams šelpti
Pasiųsta Kaributas, kunigaikštis.

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS
Iš Lietuvos, bet ne iš Lenkų.

VYTAUTAS
Įrodyk, mano mielas kancleri,
Jo Eminencijai, kad tai netiesa.

SEPINSKAS
Šviesiausiam mano viešpačiui-karaliui

Sofija ir lenkai žvalgos, klausdami: Kaip? karaliui?

Tikrai pasiūlę buvo čekai savo kraš'
Ir šv. Vaclovo karališką karūną!..

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]
Jie laužė mano teises.

SEPINSKAS
Taip, taip, monarche! Tai dėl to ir mano viešpats,
Nors vertas jau seniai karališkos karūnos,
Bet atsisakė ją priimt nuo Čekų,
Nes jam užtenka Lietuvos,
Tik pasiuntė į Čekus jauną Zigmą Kaributą,
Ne kreivatikių gint, tiktai tvarkyti kraštą.

KARIBUTAS
Taip, taip! Tiktai tvarkyti kraštą.

SEPINSKAS

Bet kad ir jį įtart pradėjo Roma,
Tai mano viešpaties jis buvo atšauktas atgal.

JOGAILA

Taip dėl šventos ramybės padaryta,
Abiem mum pasitarus.

SEPINSKAS

To negana! Kieno tvirta valia
Žemaičiai šiandie katalikai?
Kas pristeigė tiek savo lėšomis bažnyčių?
Galop kas rūpinos karštai bažnyčių unija,
Jei ne šviesiausis mano viešpats ir karalius?

SOFIJA, KARALIENĖ

Į lenkus

Koksai? Iš kur karalius?

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Ironiškai

Čia gražbylystė, tik ne savo vietoj.

SEPINSKAS

Ir argi, tiek bažnyčios labui patarnavęs,
Galėjęs būtų jis klaidatikius globoti?
Ne priekaištų užsitarnavo mano viešpats,
Tik aukšto pagyrimo čia nuo gerbiamųjų.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Daug iš tiesų pasidarbavo
Šventos Bažnyčios, Romos katalikų labui
Mielasis mūsų draugas Vytautas,
Kurį už nuopelnus Lietuviai jau karaliumi vadina!
Tikrai, ne priekaištų, jis užmokesnio vertas;
Ir aš, kaip Romos imperatorius,
Drakono ordiną už nuopelnus jam teikiu.

VYTAUTAS

Prisegant jam ordiną

Jį priimu kaip palankumo ženklą ir tikiuos
Nuo gerbiamojo Romos imperatoriaus
To palankumo irgi ateity.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]
O taip! Štai mano dešinė!
Jinai nepasitenkins vienais žodžiais.

Tuo tarpu lenkų tarpe neramumas, kurio nei Jogaila, nei Vytautas, nei Sigizmundas netėmija iš pradžių

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Į lenkus

Kodėl tik Vytautui? Kodėl ne mūsų
Šviesiam karaliui?
Ar gali jis be mūsų ir karaliaus pritarimo
Priimti ordiną nuo svetimo valdovo?

KARIBUTAS
Žiūrėkite! Tik to dar trūko.

GEDGAUDAS
Prie to priėjome, kad Lenkai laiko
Ir mus, ir mūsų viešpatį savais pavaldiniais!
Stačiai prilipo kaip smala prie kūno:
Nei jos nusikratyti, nei nuplauti.

BOJARAI
Kaip? Didis hospodaras
Privalo klaustis lechų?

Vokiečių tarpe šaipomasi

PAPOS LEGATAS

Nekantraudamas

Čia kam tai rūpi iš tiesų
Trukdyti šventą darbą!

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Patėmijęs triukšmą

Pax, pax, carissimi mi fratres!

PAPOS LEGATAS

Kai čia, matau, vaidai valdovų katalikų tarpe,
Ten iš rytų turkų mahometonų bangos
Užliet ateina ir pavergt krikščionišką Europą!
Jei jūs, galiūnai, nesutarsite kaip broliai
Iš vieno stoti prieš tą bendrą priešą,
Atminkite, kad ant bažnyčių mūsų vietoj kryžiaus
Išvysite rytõ iškeltą jauną jų mėnulį!..
Vaidams ir asmeniniams reikalams dabar ne laikas.

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Aš mielu noru prisidėčiau prie to darbo,
Bet į vadus to kryžiaus karo aš netinku.

JOGAILA

Ir kas gi nuo to švento darbo
Atsisakyt galėtų? Jo vadu,
Manau, geriausiai tiktų mano brolis.
Taip! Mano brolis Vytautas,
Kuriam energijos netrūko niekados!

Į lenkus

Manau, Koronos gerbiamoji man pritars Taryba.

Bendra tyla

VYSK[UPAS] ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

To klausimo Taryboj mūsų nesvarstyta,
Tai mes nuo pritarimo susilaikom.

RUSDORFAS, DID[YSIS] MAG[ISTRAS]

Kryžiuočių ordinas, kiek išgalės,
Padėti pasistengs.

VYTAUTAS

Kadangi Eminencija patsai matai,
Kad Lenkai tam kilniam sumanymui,
Tam kryžiaus karui
Nepritaria, bent aiškaus pritarimo neparodo,
Tai aš, ties Vorskla savo talkininkais nusivylęs,
Negi paimsiu vėlei vienas visą naštą ant pečių?

Aš irgi neturiu drąsos tam karui vadovauti.

PAPOS LEGATAS

Kas bus čia kaltas, negaliu suprasti;
Bet taip atrodo, kad jūs, lenkai,
Daugiausia trukdote tą šventą darbą
Ir jam nepritarėte, nežinau kodėl!

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Tam kryžiaus karui Lenkai ir labai pritartų,
Tačiau, nevykusį atminę Vorsklos mūšį,
Svyruoja, kam pavesti vadovybę.

VYTAUTAS

Ironiškai

O, žinoma, verčiau pavest Ščukovskiui,
Kursai su lenkais bėgo pirmas iš to mūšio
Ir užkrėtė kitus nepaprasta drąsa!

Kyla neramumas lenkų ir lietuvių tarpe

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Pax, pax, carissimi mi fratres!

PAPOS LEGATAS

Bijau, kad asmeniniai sumetimai ir vaidai
Kilniausius mūsų švento Tėvo norus
Pavers niekais ir neišgelbės nuo turkų Europos.

VYTAUTAS

Kadangi mūsų tarpe nesimato,
Bent taip manau, tuo tarpu sutarimo,
Tai klausimą nukelkime rytojaus dienai!
Dabar meldžiu visus mielus svečius
Toliau į mano atvirą pastogę,
O mano mažordomas
Nurodys gerbiamiesiems vietas.

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Atsistodamas

Sumanvmas visai nepeiktinas, o jei, be to,

Dar šeimininkas mus pavaišins, kaip girdėjau,
Gardžiu lietuvišku midum,
Manau ir ginčai mūsų išsilygins.

Goštautas su lazda eina pirmasis, paskui Sigizmundas su savo žmona, Jogaila su Sonke, Vytautas ir t. t. Pasilieka vysk[upas] Motiejus, Sepinskas, Gedgaudas

GEDGAUDAS

Į Sepinskį

Na, kaip pasisekė? Ką imperatorius?
Ar buvo apie tai progos kalbėti?
Kodėl to klausimo čia aiškiai neiškelta?

SEPINSKAS
Tik susimildami, neerzinkite mano lenkų!
Jiems kartais trūksta šalto proto,
Užtat apsukrumu jie mus visus užbėgs!
Net Romoj! O juk ten visi keliai subėga.

VYSK[UPAS] MOTIEJUS
Bet jie stačiai ant sprando lipa,
Ir mes negalime jiems nusileisti,
Jei turime bent kiek savigarbos
Ir savo gerbiame valdovą.

SEPINSKAS
O tas valdovas mato daug toliau už mus,
Todėl ir pamažu, ir atsargiai prie tikslo eina.

GEDGAUDAS
Sakyčiau, jūs visi per daug atsargūs,
Kur reikia tik daugiau griežtumo.
Atminkite, kad vis dėlto su saule negyvens
Net ir didžiausieji galiūnai.
O jei dabar ant savo kojų mes neatsistosme
Ir Lenkų nenusikratysime globos,
Paskui bus daug sunkiau!

SEPINSKAS

Per petį Gedgaudui suduodamas

Kaip jūs tų mano Lenkų neapkenčiate!
Dranguži, nebijok! Į gera viskas eina.
Su imperatorium kalbėjau.

GEDGAUDAS

Kalbėjai? Ką? Pasisekė? Sakyk greičiau!

VYSK[UPAS] MOTIEJUS

Man rodos, imperatoriaus girdžiu aš balsą
Ir mūsų viešpačio valdovo.

SEPINSKAS

Taip, taip! Man rodosi, ir Lenkų bus karalius.
Geriau jiems nekliudykime!
Gal kaip tik mūsų klausimas iškelta.

Išeina pro vienas duris visi trys, pro antras, garsiai kalbėdami, įeina Sigizmundas, Jogaila, Vytautas

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Tikrai pasidarbavo daugel mūsų draugas Vytautas
Bažnyčios ir tėvynės labui, o dabar
Toks didis ir kilnus pasiryžimas:
Nuo azijatų užpuolimo
Apgint krikščionišką Europą!
Jei būtų jūsų lenkai nesukliudę,
Jau viskas būtų buvę sutarta ir baigta.

JOGAILA

Taip, taip! Aš tą matau ir įkainoju:
Tikrai kad daug pasidarbavo mano mielas brolis;
Jisai be darbo nusėdėt negali vietoj.
Visur jo pilna! Toks jo būdas nuo jaunų dienų.

VYTAUTAS

Bet tai juk mano pareiga!
Kam pavesta plati šalis valdyti,
Negi sėdės rankas sudėjęs?

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

O vis dėlto mes čia, valdovai, suvažiavę
Ir įkainavę mūsų brolio darbus,
Gal privalėtumėme jį už tai
Kuo nors viešai pagerbti.

JOGAILA

Visai teisingai, imperatoriau, sakai;
Jau jį ir pagerbei viešai,
Jam aukštą ordiną suteikęs.
Bet kuo būdu galėčiau aš jam atsilygint?

VYTAUTAS

Bijau, kad neįtartų kas paskui,
Aš tam ir suvažiavimą surengęs.

JOGAILA

Mes to nemanom, bet cuique suum:
Kas kam priklauso, reikia atiduoti.

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Ateina man graži mintis, karaliau!
Grąžinti Lietuvai, taip jūsų numylėtai,
Jos karalystės vardą,
Nuo Mindaugo laikų teisėtai paveldėtą!
O mūsų brangų šeimininką jos paskelbt karalium!
To, kaip girdžiu, norėtų ir lietuviai;
Pačios tai jūsų Lietuvos pakeltų garbę.
Bet jei, karaliau, tau savimeilė sakytų,
Kad Lenkų per tatai karalius sumažės,
Tai aš pasiūlymą pasiimu atgal.

JOGAILA

O ne! Kodėl? Aš liksiu, kas ir buvęs.
Mintis tikrai graži: pagerbti mano mielą brolį.
Ir mano brangią Lietuvą pakelti.
Aš čia iš savo pusės kliūčių nestatysiu.

Spaudžia nuoširdžiai Vytautui ranką

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Aš ir maniau, kad kliūčių brolis broliui nedarys.

Tai ką? Belieka mūsų gerbiamąjį šeimininką
Apkarūnuot, ir aš, kaip Romos imperatorius,
Pasiimu parengti ir atsiųst karūną.
Su tam tikru karališku dokumentu užantspauduotu
Atsiųsiu irgi apeigų žinovą.
Tik iškilmėms nuskirti reikia laiką.

VYTAUTAS

Nebežinau, kuo atsilyginti galėsiu
Ir imperatoriui, ir mano broliui
Už tokią didžią garbę, suteiktą
Ir man, ir ypač mūsų Lietuvai brangiai!

JOGAILA

Susigraudinęs bučiuoja Vytautą

Gal aš daugiau skolingas
Ir atsilygint privalėjau!..

Įeina šnekėdami Rusdorfas ir Livonijos magistras

RUSDORFAS

Tarpdury sustoję

Ar mes nekliudome?

SIGIZMUNDAS

Manau, kad ne! Be to, dar čia išgirste,
Aš nežinau, ar netikėtą,
Manau, malonią sau naujieną.

RUSDORFAS

Kas? kas? Kame dalykas?

SIGIZMUNDAS

Pasveikinkite savo gerbiamą kaimyną,
Čia mūsų mielą ir vaišingą šeimininką!
Mes nutarėme jį pakelt ir vainikuot karalium.

RUSDORFAS, D[IDYSIS] M[AGISTRAS]

Karalium — didis mūsų ordino globėjas!
O, bravo, bravo! Ta naujiena
Nėra mums netikėta: mes seniai to laukėm.

Jau mano pirmtakūnas, sutartį sudaręs
Su Lietuva ant Nemuno salos,
Karalium pavadino mūsų geradarį;
Tik lenkai vis skerčiavo!..

SIGIZMUNDAS, IMPER[ATORIUS]

Ką lenkai! Vienas antras iš Tarybos!
Štai jų patsai karalius mums pareiškė,
Kad kliūčių nestatys prieš savo brolį;
Tai ko gi mums daugiau bereikia?

SIGIZMUNDAS IR ABU MAGISTRU

Valio, valio karalius naujas!

HENĖ

Įbėgęs ir „valio" išgirdęs

Ne kas, tik mano maloningas viešpats
Karaliumi! Valio, valio!

VYTAUTAS

Tokios aukštos garbės šiandieną susilaukęs,
Aš mylimojo brolio ir karaliaus
Išdrįsčiau dar vienos prašyt malonės.

JOGAILA

Kokios? Iš kalno aš manau patenkinti galėsiąs.

VYTAUTAS

Prašysiu mano brolio ir karaliaus
Viešai pareikšti savo sutikimą
Aukštoms Taryboms Lenkų ir Lietuvių;
Kad neišrodytų, lyg pats pasiskelbiau karalium.

JOGAILA

Lyg kiek sumišęs

Kodėl gi ne? Aš pasirengęs tai pareikšti.

VYTAUTAS

Į Henę

Pranešk Sepinskiui, kad tuojau sukviestų
Ir mūsų, ir Koronos aukštąją Tarybą!

Henė išbėga

JOGAILA

Ar jau tuojau ir skelbti?
Gal nereikėtų taip skubėti!
Bendrai nemėgstu niekados per daug skubėti.
Veikiau ir Lenkai apsiprastų.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Bet juk progos geresnės nebebus!
Galop nejaugi Jūsų Didenybė ne karalius,
Kad reiktų visados Tarybos klaustis?
Taryba — patarimams, ne įsakymams.

VYTAUTAS

O, mano mielas brolis ir karalius,
Kai reikia, moka jos ir nesiklausti;
Juk net nuo Lucko jį atkalbinėta,
O vis dėlto atvykti teikės.

JOGAILA

Na taip, tai taip! Tik aš nemėgstu niekados
Per daug skubėti; toks jau mano būdas!
O čia taip viskas greit ir netikėtai atsitiko.

SIGIZMUNDAS

Bet juk progos geresnės nebebus!

Įeina Kaributas, vysk[upas] Motiejus, Sepinskas, Goštautas, Gedgaudas ir kiti

SIGIZMUNDAS

Štai Lenkų maloningas ir stropus karalius
Pranešti nori linksmą jums naujieną.

JOGAILA

Už nuopelnus didžius štai mano mielą brolį,
O jūsų didį kunigaikštį Vytautą
Pakėlė Romos imperatorius karalium,
O aš pareiškiu šiuomi pilną pritarimą.

LIETUVOS TARYBA

Seniai to laukė Lietuva visa.
Valio, valio, aukščiausis mūsų vade ir karaliau!
Gyvenk ir nesuskaitomus metus

Valdyk garbingai mūsų šalį!
Valio, valio! karaliau mūsų maloningas!

Įeina Sofija Vytautaitė ir Julijona Vytautienė

SOFIJA, CARIENĖ

Išgirdusios linksmus čia šūkius,
Ir mes jais pasidžiaugti panorėjom.

LIETUVOS TARYBA

Sepinskui pradėjus, Julijonai

Valio, valio ir mūsų karalienė!
Valio, valio.

Henės vedamas įbėga mergaičių choras, žemai nusilenkia prieš Vytautą ir dainuoja iš lengvo

MERGAIČIŲ CHORAS

Pirmiau skubėkim už kitus
Pasveikint brangų mums karalių
Ir nesuskaitomus metus
Jam palinkėt valdyti šalį!

Dainuoja su greitesniais, linksmesniais judesiais

Koks džiaugsmas mums! Gražiu ratu
Apsupkim, rankomis suplokim!
Gėles jam berkim ir kartu
Linksmutę aguonėlę šokim!
Oi lili, oi lili, oi lili lilia!
Negundyk, bernuži, saldžia kalbele!
Ne tavo, berneli, ne tavo valia!
Oi lili, oi lili, oi lili lilia!
Aš liksiu, kaip buvus, skaisčia mergele!
Žydėsiu, žaliuosiu žalia rūtele.

Šokį baigusios, vėl iš lengvo atsisveikindamos dainuoja

Pirmiau suskubom už kitus
Pasveikint brangų mums karalių
Ir nesuskaitomus metus
Jam palinkėt valdyti šalį.

Joms išeinant pro vienas duris, pro kitas įeina Lenkų Taryba. Iš karto viskas nutyla, lyg prieš audrą

JOGAILA

Lyg nedrąsiai į Lenkų Tarybą

Čia mes su Romos imperatorium
Pakelti manome mums mielą brolį Vytautą
Karaliumi už nuopelnus ir darbus jo didžius!
Jis to juk vertas ir, tikiuos, bus Lenkams
Nuo šios dienos dar palankesnis.

Tyla

Manau, Koronos man ištikimoji
Taryba tam pritars, kaip pritarė lietuviai...

Tyla. Lenkų tarpe neramumas

Ką Gnezno arkivyskupas ir primas
Manytų apie tai?

JASTŽENBECAS PRIMAS

Ką aš? Aš — dvasiškas ganytojas-vadovas,
Ir į politiškus dalykus man, taip sakant...
Karaliau maloningas, pats žinai,
Conventa pacta mums prisiekęs...
Iš Dievo amžinos malonės
Esi karaliumi, ir tau geriau čia spręsti.
O mes čia netikėtai ir nepasitarę,
Taip sakant, užklupti...

VYSKUPAS ZBIGNEVAS, KANCLERIS

Visą laiką labai nekantravęs

Kaip gaila: šioj taryboj Papos nematau legato.
Ligšiol valdovus keldavo karaliais Roma.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Įžeistas pasijaučia

Čia Romos imperatorius ir jūsų Lenkų suverenas

Geriau tur būti žino negu kanclerio asmuo,
Kieno teisėtoj galioj skirt karalius.

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Karaliau maloningas Lenkų ir Lietuvių!
Viešai Conventa pacta mums prisiekęs,
Aš nemanau, kad sąmoningai laužyt juos norėtum
Ir Lietuvos visai išsižadėtum,
Su mūsų Lenkų kruvina skriauda.

Lietuvių tarpe neramumas

JOGAILA

Kaip? Lietuvos išsižadėti? Ne, aš to nenoriu;
Aš Lietuvą taip myliu! Juk tai mano
Gimtinis kraštas! Bočių žemė!

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Bet, maloningas mums karaliau, jeigu brolį
Iškelsi Lietuvos karalium,
Tai pats tos Lietuvos nustosi:
Negali Lietuva turėti vienkart du karaliu!
Nustos tada ir Lenkų karalystė Lietuvos.

JOGAILA

A!.. Taip jūs manote!..

KARIBUTAS

Nebuvome mes Lenkų karalystės dalimi
Ir niekados nebūsime! Čia Lietuva nenusileis!
O jūsų pastangos liks tuščios!

Lietuvių ir lenkų tarpe didis neramumas

VYTAUTAS

Prašysiu mano gerbiamos Tarybos
Ramiai laikytis; kai reikės,
Aš pats čia tarsiu savo žodį.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Pax, pax, carissimi mi fratres!

Kreipdamasis į lenkus

Nejaugi jūs norėtumėt priverst karalių
Sulaužyt savo taip viešai čia duotą žodį?
Ar tiek jūs aukštą asmenį jo gerbiat?

JOGAILA

Nuo savo žodžio kaipgi aš galiu atsisakyti?
Greičiau atsisakyčiau aš nuo Lenkų karalystės;
Ir broliui Vytautui karaliui
Valdyt pavesčiau dvi valstybi!
Jei norit, taip ir padarysiu;
Tada ir ginčas baigtas.

VYTAUTAS

Į Jogailą

Ne, mielas broli! Svetimos karūnos
Nenoriu; nemanau jos plėšt nuo gerbiamos galvos;
Patsai gyvenk ir karaliauk ilgai ilgai!
O Lietuvoj ir Lenkuos mum abiem
Gana ir vietos, ir abiem karūnų!

JOGAILA

Tikrai abiem gana karūnų!

VYTAUTAS

Kreipdamasis į Lenkų Tarybą.

Aš sau karališkos karūnos
Pats neprašiau patsai, to klausimo nekėliau;
Bet vieną kartą man tą teisę pripažintą
Ir taip viešai, akivaizdoj aukštų valdovų,
Pareikštą, aš dabar neleisiu
Sau pasityčiot iš manęs ir iš tautos!
Tai mano paskutinis žodis.

LIETUVOS TARYBA

Ir svečiai, be lenkų

Valio, aukščiausis mūsų vade ir karaliau!
Valio ir mūsų karalienė!

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Į Vytautą

Garbingas, didis, dauggalingas kunigaikšti!
Iškilęs taip aukštai (sakyčiau, net aukščiausiai)
Europos potentatų tarpe,
Didžių darbų ir išminties gilios
Pripildęs atgarsiais pasaulį,
Kurio drausmėj nuo Baltijos
Lig Dono ir Juodųjų marių
Plačiausios ir turtingos šalys!
Tu, didis savo amžiaus vyre,
Aukščiausį žemiškos galybės
Pasiekei laipsnį,
Tai ką gi tau, valdove didis, dar pridėti gali
Karaliaus tuščias vardas ar karūna?..

Čia bent kiek atsikvepia

Galop garbingai žilo plauko susilaukęs,
Atmink, valdove, sutartį, Horodlėj sudarytą,
Ir priesaiką, kuria surišot amžiais
Dvi broliškas tautas!
Ar laužyti dabar tą priesaiką norėtum?

VYTAUTAS

Supykęs

Ką jūs čia man tą savo
Horodlės uniją ir priesaiką bekaišiojat?!
Jūs visą amžių, iki pat senatvės,
Kaip pančiais varžėt, rišot man rankas ir kojas
Ir gėrėt mano kraują, žudėt jėgas,
Kurios man skirta buvo savo kraštui atiduoti!..
Gana tų jūsų pinklių! Jų geruoju
Išvengt norėjau; bet gana kantrybės!
Jau metas aiškų tarti žodį!
Gana man jūsų primestos globos,

Ir aš prieš Dievą, ne prieš jumis atsakysiu!
Tai mano paskutinis žodis!

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

O vis dėlto žinok, valdove,
Kad Lenkai be kovos nuo savo teisių
Atsisakyt nemano.

VYTAUTAS

Kaip? Norite kovos? Jūs norit karo?
Žinokite, kad aš jo pirmas nepradėsiu,
Bet pirštinę man mestą
Aš pasirengęs visados pakelti!

RUSDORFAS

Į Livonijos magistrą džiaugdamasis

Žiūrėkit, iš tiesų gal karas kilti.
Juk nusileisti Vytautas tikrai nenusileis.

Įeina Sofija, karalienė, ir tyliai prie lenkų prisiartina

JOGAILA

Ne, to nebus! Su mano broliu
Daugiau aš nemanau kariauti!
Greičiau aš Lenkų sosto ir karūnos
Atsižadėsiu, kaip sakiau.

SOFIJA, KARALIENĖ

Atsižadėti Lenkų sosto ir karūnos?
Kokia nesąmonė! Ar girdžiate,
Aukštoji Lenkų jūs Taryba?

VYSK[UPAS] ZBIGNEVAS

Taip negali sakyt, karaliau maloningas,
Sūnaus ir įpėdinio savo susilaukęs.

VYTAUTAS

To ir nereiks! Abiem užteks karūnų!

JOGAILA

Taip, taip! Gerai sakai, mielasis broli!
Užtektų, rodos, mums abiem karūnų;

Tiktai kad toji mano gerbiamoji
Be reikalo karščiuojasi Taryba.

SOFIJA, KARALIENĖ

Gal ne be reikalo, brangus karaliau!
Ar ne geriau jums būtų su Taryba atskirai
Pasikalbėti? Klausimas svarbus be galo.

JOGAILA

Taip, taip! Gerai sakai. Norėčiau aš patsai
Laisvai ir atvirai su savo aukštąja Taryba pasitarti.
Mes neužtruksim duoti galutinį nutarimą,
Ir baigsis viskas, aš manau, gerai.

Visiems tylint, Jogaila su lenkais išeina. Kai kurį laiką vis dar tyla

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Aš gero nematau, kai ji čia įsimaišė.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Tikrai! Seneliui dar, ko gera,
Žiūrėk, apsuks Taryba galvą;
Privers atsižadėti negarbingai savo žodžio!

VYTAUTAS

Aš abejoju, nes karalius, mano brolis,
Parodyt moka kai kada gana užsispyrimo.

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Ar šiaip, ar taip, bet grįžti nebegalima dabar
Nei kryžkely sustoti!
Pasveikinkim dabar čia būsiantį karalių
Ir palinkėkim kitą metą jam laimingai karūnuotis.

Sveikina visi, pradedant nuo paties Sigizmundo, kurs bučiuoja į veidą. Magistrai į petį, Sofija ir Julijona į ranką ir į veidą, kunigaikščiai į ranką, ne kunigaikščiai ranką bučiuoja, priklaupdami ant vieno kelio. Pradeda temti. Sveikinimui pasibaigus, visi sušunka

Valio, valio! Plačiosios Lietuvos karalius!

Tuo metu įbėga Henė, visiems jau nutilus, jis dar pakartoja vienas

Valio plačiosios Lietuvos karalius!

Bent kiek patylėjęs

Ar žinote, kas atsitiko? Nieks nežino!
Aš pats nebežinau, kas atsitikt galėjo.
Štai saulei besileidžiant lenkai su karalium...

VYTAUTAS

Kas, kas? Nelaimė kokia atsitiko?

HENĖ

Į Krokuvą išvyko kaip tiktai dabar pro vartus
Taip greit, kad niekas jų ir palydėt nepalydėjo.

VYTAUTAS

Nustebęs

Kaip? Lenkai su karalium išvažiavo?
Neatsisveikinę!..

Visi tyli

VYTAUTIENĖ JULIJONA

Ar aš to nesakiau, kad baigsis negerai?
Dabar karaliaus kancleris ir Sonkė karalienė
Iš savo rankų jo nebepaleis!

LIETUVOS TARYBA

Mes už tave, karaliau, paguldysime galvas!

SIGIZMUNDAS, IMP[ERATORIUS]

Kad tai nebūtų liūdna, būtų iš tiesų ko juoktis:
Iš karo lauko bėgo lenkai,
Paėmę į nelaisvę savo gi karalių!

VISI LIETUVIAI

Vis tiek! Dalykas baigtas, ir belieka
Uždėti ant galvos karališką vainiką
Naujam karaliui!

PAPOS LEGATAS

Įėjęs, dviejų dvasiškių lydimas

Vaišingas šeimininke! Nors labai man gaila,
Bet priverstas esmi tuojau apleisti Lucką.
Kadangi asmeniniais reikalais, kaip sužinojau,
Taip svarbų suvažiavimą niekais paversta,
Ir lenkai dėl jų laužomų teisių
Grįžt buvo priversti namo, tai irgi aš,
Kaip Tėvo Šventojo atstovas,
Ilgiau čia pasilikti negaliu ir išvažiuoju.
Bet kartu protestuoju prieš karaliaus neteisėtą pakėlimą.
Čia tarti paskutinis žodis Romai tepriklauso.
Kas tą sulaužys teisę, tam, atmink, didysis kunigaikšti,
Ir Dievas nepadės.

Išdidžiai išeina, tyla

VYTAUTAS
Taip! Lenkų diplomatija judri, sukta
Man kenkt nesidrovės šmeižtais net Romoj,
Bet aš pusiaukely sustoti nesustosiu!
Karūną man dabar tiktai mirtis išplėšti gali!

JULIJONA
Kam mirtį beminėti dabar, karaliau?
Ilgai gyvensi!

VYTAUTAS

Susimąstęs

Kas žino?.. Na, kviečiu visus į Vilnių,
Į mano iškilmes gal paskutines.

Visai sutemsta

IV AKTAS

Vilniaus pilies rūmų didžioji salė. Scenoje vysk[*upas*] *Motiejus, Goštautas ir Gedgaudas*

GEDGAUDAS

Ne tik aštuntąją, net dvidešimt aštuntąją
Praleidome rugsėjo dieną,
Karūnos vis kaip nėra, taip nėra.
Stačiai kantrybės trūksta.

GOŠTAUTAS

Kas nors negera atsitikt turėjo.

VYSKUPAS MOTIEJUS

Pasitikėkime Aukščiausiojo Apveizda!
Tiek laukę, dar palauksme.

GEDGAUDAS

Ką čia Apveizda! Aš seniai sakau:
Be karo neapseis su Lenkais!
Juk ne kieno, tik jų čia darbas.
Dukart į seimą rinkos pasitarti,
Du kartu buvo jų pasiuntiniai
Atvykę čia ir nusižeminę, kaip sako, net ant kelių
Maldavo mūsų viešpačio atsisakyti nuo karūnos!
O man išrodė vis tai gryna veidmainystė:
Rūpėjo jiems tiktai išlošti laiką...
Iš kalno sumanytam vyliui!..

GOŠTAUTAS

Tai galimas dalykas, juk iš Lenkų
Tikėtis visa ko gali. Gal čia kalti ir mūsų diplomatai.

GEDGAUDAS

Ir aš manau, kad karas neišvengiamas dabar!
Kitaip vargiai atsikratysme mes nuo jų.

VYSK[UPAS] MOTIEJUS
Iš Lenkų turi neužilgo grįžt Sepinskas;
Tada gal daug kas paaiškės.
GOŠTAUTAS
Sepinskas — irgi lenkas; nors tai mūsų kancleris,
Bet aš per daugel nepasitikiu ir juo.

HENĖ

Įbėgęs

Sepinskis, kancleris, sugrįžo;
Su juo atvyko irgi Švitrigaila kunigaikštis.

VISI

Nustebę

Kaip? Švitrigaila? Kokiu būdu?
VYSK[UPAS] MOTIEJUS
Einu tuojau pakalbinti Sepinskį.

Išeina vysk[upas] Motiejus

HENĖ
Eini, bet ne taip greit pakalbint pasiseks:
Nes iš kelionės nuskubėjo pas karalių
Ir užsidarę paslaptingai tarias vienu du;
Kas nors svarbaus įvykt turėjo.

Įeina Švitrigaila

ŠVITRIGAILA
A, sveiki, Lietuvos didvyriai,
Karaliaus patarėjai!
GOŠTAUTAS IR GEDGAUDAS
Būk sveikas, kunigaikšti!
ŠVITRIGAILA
Ir aš, į jūsų iškilmes atvykęs,
Gal netikėtas ir nelauktas svečias.
GOŠTAUTAS
Rods, nelabai tikėtas.

ŠVITRIGAILA

Na, pagyvensme, pamatysme:
Ir man gal atsiras čia vietos!..
Bet ko jūs čia visi, kiek aš pasergėjau,
Taip murksote, nosis nuleidę,
Lyg apsiriję musmirių!
Karaliaus vainikavimas juk tik ne šermenys.

GOŠTAUTAS

Nei taip per daug jau nusiminę!
Bet vis dėlto...

ŠVITRIGAILA

Kaip „vis dėlto"? Per maža turite svečių?
Per maža gal alaus ar midaus
Ir kanklininkų-dainininkų?

GOŠTAUTAS

Svečių visai nemaža; galima sakyti:
Visi, kas kviestas, jau ne vakar suvažiavo.
Tik Lenkų dar nėra karaliaus;
Bet jo čia ir nesitikim sulaukti.

ŠVITRIGAILA

Taip! Jis pakliuvo į geras rankas!
Pigiai jo lenkai neišleis!
O vis dėlto jisai čia bus
Greičiau, negu kas tikis.

GOŠTAUTAS

Kaip? rengiasi atvykti?

GEDGAUDAS

Kai dėl svečių, tai jų gal net per daug;
Kai kas jau ir namo norėtų grįžti;
Svarbiausio nėra svečio, ir todėl
Visiems nelinksma.

ŠVITRIGAILA

Na kokio, įdomu, jums trūksta svečio;
Gal Sigizmundo, imperatoriaus?

GEDGAUDAS

Ne jo, tik jo karūnos trūksta,
Nors laikas tam paskirtas jau išėjo.

ŠVITRIGAILA
Karūnos trūksta? Neatėjo dar lig šiolei?..
Taip! tas negera! Turi ji ateiti!
GEDGAUDAS
Bet eina čia pas mus gandai,
Kad siunčiamą karūną lenkai
Kely pagrobę; gal dėl to skubiai į Lenkus
Pasiųsta ir Sepinskas sužinoti tiesą.
Gal ką mums kunigaikštis pasakytumei tikriau?

ŠVITRIGAILA
O man pirmiausia įdomu, kas tuos gandus paleido?
Kad lenkai pagrobė karūną.
GEDGAUDAS
Kas juos paleido?.. Dievas žino!
Gal Henė, juokdarys; jisai dažniausiai
Sužino viską pirmas.
GOŠTAUTAS

Visą laiką nekantraudamas

Bet, kunigaikšti, pasakei,
Kad Lenkų būsiąs čia karalius
Greičiau, negu kas tikisi;
Kaip tat suprasti?
ŠVITRIGAILA
Trumpai ir drūtai: jau važiuoja
Ir čia dar šiandie bus!
GOŠTAUTAS IR GEDGAUDAS
Dievuliau! Mes neprisirengę jo sutikti;
Greičiausia reikia apie tai pranešti valdovui.

Abu skubiai išeina pro vienas duris

ŠVITRIGAILA
Karūnos dar lig šiolei nėra?!
Kur iš tiesų galėtų būti?
Nustebs pats Olesnickis apie tai išgirdęs.

Aš dar ir kitą jam iškirsiu šposą:
Kas vyliumi kovoja, pats jo susilauks.
Karūnos nėra dar lig šiolei: tas negera!
Kam teks nešioti ją, dar nežinia,
Bet vis dėlto ji reikalinga!
Mums reikia Mindaugo ir Gedimino
Grąžinti palikimą: be to skydo
Mums Lenkai atsisės visai ant sprando.

HENĖ

Skubiai įbėgęs

Ar žinote naujausiąją naujieną?

Nustemba, pamatęs kunigaikštį Švitrigailą vieną

A! Sveikas, kunigaikšti!

ŠVITRIGAILA

Tai tu dar nepakartas?

HENĖ

Išrodo, lyg kad gyvas būčiau!

ŠVITRIGAILA

Vis tiek aš liepsiu kada nors pakarti.

HENĖ

Tik Dievas nedavė ragų tam sutvėrimui,
Kursai mane pakart norėtų.

ŠVITRIGAILA

Kam čia ragai? Šakos užteks pakarti!..
O pasakyk, man, mano mielas,
Iš kur žinai, kad Lenkai pagrobė karūną?

HENĖ

Ne! To aš nežinau, tiktai girdėjau,
Kad rengėsi pagrobti.

ŠVITRIGAILA

A! Tu girdėjai, rupūže, ir vis tiktai
Laiku neperspėjai, kam reikia!

Griebdamas jam už apykaklės

Kas drįs kada sakyti, kad buvai nevertas karti?

HENĖ

Nusigandęs

Kaip? Kunigaikštis pasiryžęs karti?
Ne, kunigaikštis tik juokauja.

ŠVITRIGAILA

Taip, taip! Tik juoko dėlei
Kur nors ant gembės čia pakybosi.

HENĖ

Pasigailėk, aukščiausis kunigaikšti ir karaliau!

ŠVITRIGAILA

Gerai tu pasakei „karaliau"!
O pasakyk, kur toji Lietuvos karaliaus
Dabar karūna?

HENĖ

Karaliau, nežinau! Tikrai aš nežinau.

ŠVITRIGAILA

Vesdamas karti

A, nežinai! Tai eik su savo paslaptim
Į pragaro nasrus!

HENĖ

Į pragarą nenoriu, ne! Verčiau į dangų,
Tiktai be kunigo neduok man mirti!

ŠVITRIGAILA

Kur nori sau keliauk anam pasauly,
Tik man daugiau po kojų nesipainiok!

HENĖ

Matydamas, kad Švitrigaila ne juokais

Pasigailėk, karaliau! Nieko nežinau tikrai;
Grosmeisteris tik vienas žino.

ŠVITRIGAILA

Paleidęs Henę

A, tik grosmeisteris težino!

Bet žino? Na, gerai!
Tai eisiva pasišnekėt su juo!
HENĖ
Tiktai, karaliau, neišduok manęs!

Abudu išeina. Pro antrąsias duris įeina besikalbėdami Vytautas ir Sepinskas

VYTAUTAS
Ar tik gerai ten sužinojai, gerbiamasis,
Kad Lenkams iš tiesų pagrobt karūnos nepavyko?
Tas mums svarbiausia.
SEPINSKAS
Šviesiausias viešpatie, ištyriau tą gerai;
Rods, Olesnickio šalininkai stančikai
Pasieny buvo ant visų kelių pastatę
Greitųjų raitelių sargybą,
Bet jiems pagrobt karūnos nepavyko.
VYTAUTAS
Bet vis dėlto sakei, kad Sigizmundo, imperatoriaus,
Pasiųstus žmones su daiktais iškratė.
SEPINSKAS
Taip! Juos pasienyje sugavo ir iškratė;
Bet pasirodė, kad karūnos ten nebūta;
Mat imperatorius, nujausdamas pavojų,
Ją pasiuntė vėliau kitais aplinkiniais keliais.
VYTAUTAS
Tai vis dėlto ji eina ir čia bus.
SEPINSKAS
Be abejo. Bet siunčiama slapta aplinkiniais keliais,
Turbūt dėl to ir pasivėlino gerokai.
O lenkai jau dabar suprato patys,
Kad imperatorius apgavo juos skaudžiai:
Ir Lietuvą per tai sukiršino prieš juos,
Ir siunčiamos neįdavė karūnos.

VYTAUTAS
Kam imperatorium besidangstyti?
Ar negana ir patys pasireiškė dar anksčiau,

Kokiais esą mums palankiais bičiuliais!
Bet apie tai gana! O pasakyk man, mielas,
Ko čia dabar po viso to
Jogaila, kaip sakei, važiuoja?
Ko čia nenuorama atvyko Švitrigaila?
Ar vėl nebus ko Lenkai sugalvoję?
Gana juk, rodos, įsitikinti galėjo,
Kad mūsų karūnacijos jie nieku būdu
Dabar nesutrukdys.

SEPINSKAS

Labai karaliui įkyru esą
Ir nuolat sakos besigriaužiąs
Dėl duoto iškilmingai ir taip negarbingai
Neišlaikyto savo žodžio.
Norįs senelis bent prieš mirtį
Su savo aukštu broliu susitaikint.
O kai dėl Švitrigailos, kunigaikščio,
Tai Olesnickis, kancleris, už jį stovėjo.

VYTAUTAS

Ar vėl kam vežas su savim tą Olesnickį,
Tą savo juodą genijų, kurio
Stačiai pakęsti negaliu.
Nuo pat pirmųjų mano viešpatavimo dienų
Jisai man stojo skersai kelio
Ir kaip šešėlis juodas sekė mano žingsnius!
Lyg koki nuojauta sakyte sako man,
Kad jis nuves mane į karstą
Ir ten neduos ramiai ilsėtis,
Kaip kanklininkas, kad anuomet pranašavo!
Atsimeni, per puotą saloje ties Dubysa?..

Po pauzės

O vis dėlto karūnos man jis neišplėš!..
Eik, ponas kancleri, dabar iš po kelionės atilsėti!
Palik čia mane vieną!

Sepinskas išeina

VYTAUTAS

Vienas

Taip! Lenkai man dabar karūnos neišplėš:
Pasiųsta ji anksčiau — vėliau vis tik ateis!
Aš Lietuvą nuo neprašytos globos paliuosuosiu!..
Bet kas toliau? Aš — senas!
Ir fistula pečiuos kas dieną įkyriau kankina,
Ir nuovargis, kurio anksčiau nepažinojau...
Kodėl man Dievas nedavė sūnaus?
Kokią aš būčiau jam palikęs Lietuvą galingą
Toliau valdyti ir tvarkyti išmintingai,
Kaip Dovydas karalius Saliamonui!
Visas jam būčiau savo paslaptis palikęs
Ir savo ilgą prityrimą!..
Galvojau Lengveniui palikti Lietuvą valdyti:
Nors nelankstus, bet doras, išmintingas,
Ties Žalgiriu mūšy ir geras vadas pasirodė!..
Bet mirė!.. Mano brolis Zigimuntas?
Ne! Ilgas vokiečių kalėjimas suardė
Ir būdą, ir jo siaurą protą!
Sūnus jo Mykolas? O taip! Drąsus ir sumanus!
Po karūnacijos paimsiu pas save auklėti.
O, kad tik Dievas leistų pagyvent bent porą metų!
Bent porą metų pagyvent karalium!
Bet ko dabar su Zbignevu Jogaila čia važiuoja?
Į karūnaciją? Ne, netikiu: juk Olesnickiui
Stačiai tai būtų kaip į žandą smūgis!..
Vis tiek! Karalius atvažiuoja:
Jį reikia ir karališkai sutikti.

ŠVITRIGAILA

Įėjęs

Karališką pasveikint brolį atvykau;
Ar durų man prieš nosį neužtrenksi?

VYTAUTAS

Bet pirma aš norėčiau sužinoti,

Kokiais tai sumetimais gerbiamasis brolis
Atsiminei pastogę mano?

ŠVITRIGAILA

Tik pasidžiaugti Lietuvos karaliaus karūnavimu.
Ir prie progos gardaus midučio paragauti!
Atvyksta ir Jogaila!
Turėsme pokylį, net girios sulinguos nuo dainų!

VYTAUTAS

Ironiškai

Atvyksta irgi Olesnickis man širdingas:
Turėsime, ko gero, vėl lig sočiai ginčų!

ŠVITRIGAILA

Kaip? Ginčų? Ginčams čia ne vieta!
Jie gali ginčus kelti Krokuvoj ar kur kitur,
Tiktai ne Vilniuje, ne Lietuvos sostinėj!

VYTAUTAS

Jie nori šeimininkais būt ir čia.

ŠVITRIGAILA

Jie šeimininkais čia? Ir Lietuvos valdovas
Ramiai sau gali tai ištarti?
Ne! Iki Lietuva bus Lietuva,
To niekados nebuvo ir nebus.

VYTAUTAS

Ir buvo taip, ir vėl taip bus,
Kai mes savitarpy kovosme!..
Ar čia nešeimininkavo Moskoževskis,
Kai priverstas aš pats buvau
Slapstytis kur? net pas kryžiuočius!

ŠVITRIGAILA

Bet taip daugiau negali ir neturi būti!

VYTAUTAS

O taip! Neturi būti! Bet ar to nebus,
Aš nežinau: klaidingą vieną žingsnį žengęs,

Paskui žmogus nežino, kur sustos!..
Per visą mano viešpatavimą kovojau
Prieš mūsų kvailią sutartį su Lenkais,
Anuomet paskubomis Krėvėj sudarytą,
Ir štai dabar gyvatos vakare aš nežinau,
Ar daug laimėjau ir ar įpėdinis susiras,
Kursai užbaigtų mano darbą,
Mus atpalaiduotų nuo svetimos globos.

ŠVITRIGAILA

Manau, jis atsiras!..
O jeigu lenkai ar net pats Jogaila
Čia drįstų kelt atvykę ginčus,
Tai po raktu juos pasodinsme!
Tegul pamato, kas čia tikras šeimininkas.

VYTAUTAS

Tai padaryt galėsi, mano mielas,
Kai čia šeimininkausi!
O man tuo tarpu reikia
Jogailos, kaipo svečio ir karaliaus, pasitikti.

Vytautas išeina

ŠVITRIGAILA

Vienas, ironiškai

Tai padaryt galėsi, mano mielas,
Kai čia šeimininkausi!..
O taip! Šeimininkausiu gal ir neužilgo!
Taip sutarta su jo malone Olesnickiu!
Bet tu, paukšteli, irgi tuo nepasidžiaugsi!..
Karūnos vis tiktai lig šiolei nėra!
Kam teks nešioti ją, dar nežinia;
Bet vis dėlto ji reikalinga,
Kad atsisveikintų nuo Lenkų.
O gal apvainikuosme pirma jį:
Po jo ir man lengviau bus užsidėt karūną!

Girdėti ateinančių kalba. Švitrigaila bent kiek į šalį nueina. Įeina kalbėdami grosmeisteris Rusdorfas ir kardininkų magistras

RUSDORFAS GROSMEISTERIS
Juo nusitęs ilgiau jo vainikavimas,
Tuo susierzins Vytautas daugiau,
Tuo ir didesnė atsivers bedugnė
Tarp jo ir Lenkų; tas gi mums naudinga.
KARDININKŲ MAGISTRAS
Be abejo; bet kuo gi ordinas čia gali prisidėti?
RUSDORFAS GROSM[EISTERIS]
O vis dėlto, kaip pasirodo, gali:
Kadangi lenkai tykojo ant sienos
Pagrobt karūną, jai tada
Vienintelis beliko kelias pro Marienburgą.
KARDININKŲ MAG[ISTRAS]
Aš vis tiktai dar nieko nesuprantu.
RUSDORFAS
O čia nebuvo mums sunku,
Kad imperatoriaus karūna ir pasiuntiniai
Ilgiau tarp mūsų paviešėtų,
O Vytautas prieš Lenkus susierzintų daugiau!..
KARDININKŲ MAG[ISTRAS]
Vadinas: juos sulaikėt! Bravo, bravo!
ŠVITRIGAILA
O bravo, bravo! Tai bent atvirumas!
Ir nemanykit, kad klausiausi tyčia!
Man jūsų sąmokslas seniai ne paslaptis,
Seniai nuspręstas jūsų ir likimas:
Čia mūsų požemiuose paviešėti,
Kaip vaišinot Kęstutį kitą kartą!
RUSDORFAS GROSM[EISTERIS]

Nusigandęs

Kaip? Mus kalėjimu baidai?

Mus, čia atvykusius laisva valia!
Svečius, į iškilmes sukviestus!
ŠVITRIGAILA
Ne, ne svečius, tik sąmokslo vadus,
Kurie, svečių vardu čia prisidengę,
Pakampiais pinkles pina mums.
RUSDORFAS GROSM[EISTERIS]
Bet pats Martynas papa kunigaikščiui
Karaliumi užgynė karūnuotis,
Net rašė apie tai ir imperatoriui.
ŠVITRIGAILA
Tai mūsų jau dalykas!
O jums koks reikalas čia kaišioti nagus?

Įėjus Goštautui su keleta tarnų

Bent kiek palaukite! Mes baigsime tuojau.
GOŠTAUTAS
Gerai! Bet mums skubu: valdovo įsakyta!

Jiems išėjus

ŠVITRIGAILA
Jie nekantrauja vest jus į kalėjimą greičiau;
Bet aš, patyręs jūsų vaišingumo neseniai,
Norėčiau bjaurų tą dalyką baigt geruoju.
RUSDORFAS IR KARDIN[INKŲ] MAG[ISTRAS]
Taip, taip! Geruoju baikim!
ŠVITRIGAILA
Atminkite: iki karūnos čia nebus,
Nei žingsnio man iš Vilniaus!
Pačių jau jūsų reikalas dabar,
Kad ji čia būtų kuo greičiausiai.
RUSDORFAS
Dabar ji bus čia greit.
ŠVITRIGAILA

Išeidamas su magistrais

Už tai, kad paslapties aš neišduosiu,

Žiūrėkite, paskui ir man karūna!

Įeina Sepinskas, Gedgaudas, Goštautas su tarnais

GOŠTAUTAS

Į tarnus

Tuo tarpu priemenę papuoškit,
Paskui ateiste salės rengti.

Tarnai išeina

GEDGAUDAS

Tai kaip? Sakyk, ar bus su Lenkais karas?

SEPINSKAS

Bent atsikvėpti duokit iš kelionės!
Ir taip aš visą valandą stačiai iš kelio
Turėjau mūsų viešpačiui pranešinėti...
Bet kaip jis atsimainęs ir suvargęs!

GOŠTAUTAS

Todėl mes čia visi ir susirūpinę be galo.
Pripratę visados prie darbo ir veiklumo,
Jis valandos negali pasėdėt ramiai;
O čia dabar svečių tiek suvažiavo,
Visi karūnos laukia nesulaukia!
Daugiausia griaužiasi patsai,
Nors stengiasi to neparodyt.

GEDGAUDAS

Kad bent su Lenkais prasidėtų karas,
Tada jis vėl atgimtų.
Kaip užpernai prieš naugardiečius išsirengęs.

SEPINSKAS

Jūs karo norite su Lenkais,
O karo kaip tiktai nebus:
Į karūnaciją atvyksta pats Jogaila
Ir kancleris jo Olesnickis.

GOŠTAUTAS

O, Dievas duotų, kad greičiau

Jinai įvyktų! Kaip koksai akmuo
Visiems nuslinktų nuo krūtinės.

SEPINSKAS

O kaip šviesiausi mūsų karalienė?

GOŠTAUTAS

Labai ji tamstos grįžtant laukė.

SEPINSKAS

Bent kiek sumišęs

Ne apie tai! Aš klausiu, koks šviesiausios ponios ūpas.

GOŠTAUTAS

Bendrai visų nekoks čia ūpas.
Bet jeigu, kaip sakai, į karūnaciją važiuoja
Patsai Jogaila.

Įeina Julijona Vytautienė

JULIJONA VYTAUTIENĖ

A, ponas kancleris Sepinskas!.. Jau sugrįžęs?
Sakai, į karūnaciją atvykstąs pats Jogaila!
Ar vienas, ar su karaliene?

SEPINSKAS

Bučiuodamas priklaupęs ranką

Pirmiausia aš pasveikint drįsčiau
Šviesiausią mūsų karalienę;
O kai dėl Lenkų karalienės, tai jinai
Dabar negalinti važiuoti:
Antrųjų laukianti krikštynų.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Kaip? Vėl krikštynos? Ne, jau to per daug!
Stačiai tikėt sunku!

SEPINSKAS

O pasirodo, reikia tik norėti.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Ir pagarbos savęs turėti!
O ką gi, ponas kancleri, apie karūną sužinojai?
Jos vis kaip nėr, taip nėra! Kur ji dabar?

HENĖ

Staiga įbėgęs

Nepatikėste: grįžtu iš ano pasaulio!
GOŠTAUTAS
Be reikalo visai.
HENĖ
Kaip tai be reikalo? Aš ne toksai.
Kad, karūnacijos nelaukęs, bėgčiau
Nuo mūsų viešpačio, kaip štai Maskvos carienė.

Pasergėjęs Julijoną Vytautienę

A, tai šviesiausi karalienė!

Įeina Vytautas, carienė Sofija, Vosylius

Labai, labai man nemalonu,
Bet laikas mums namo! Totorių chanas
Anksčiau išvyko;, gal ir mums neatsargu,
Palikus Maskvą vien Dievo Apveizdai.
VYTAUTAS
Taip, taip, dukrele! Nors manau,
Jau nebilgai priseitų laukti;,
Bet kur namai, ten ir širdis!
Tiktai daugiau, jaučiu, neteks pasimatyti:
Per daugel ima slėgti aštuntasis kryžius.
JAUNAS VOSYLIUS
Seneli, jei tik reiks, Maskva...
VYTAUTAS

Nusišypsojęs

Per daugel tu karingas, kaip matau;
Apseisme be ginklų žvangėjimo šį kartą.
Sudieu, vaikučiai!

Palydi lig salės pusės; toliau išlydi Goštautas

Jaučiuos bent kiek nuvargęs,

Ir miegas neramus šią naktį
Ne tik kad nepastiprino manęs,—
Daugiau nuvargino.
Vaidinos tai kapai su aukštais kryžiais,
Tai amžinatilsį tėvelis,
Tai senas kanklininkas,
Anuomet man dainavęs pranašystes!..

Juokuodamas į Henę

Tu, gudrasnapi, aiškini sapnus;
Sakyk man, ką tai reiškia?

HENĖ

Sumišęs

Prieš įvykius didžius — nepaprasti sapnai!
Šviesiausis viešpatie! Manau prieš vainikavimą.

VYTAUTAS

O aš manau, prieš audrą,
Nes juodos debesys vis renkas.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Manau, nebūtų reikalo pačiam
Toli už miesto joti
Karaliaus pasitikti.

VYTAUTAS

A, tiesa, reikia pasitikt Jogailos!
Ar parengei, mielasis Gedgaude,
Man tris šimtus raitųjų vyrų, kaip sakiau?
Aš pats jų priešakyje josiu.

GEDGAUDAS

Įsakymą daviau; manau, bus pasiruošę.
Tuojau pranešiu.

Išeina

VYTAUTAS

Į Julijoną

Aš su Jogaila, broliu, sau galiu ir susipykti;

Bet, kas karaliaus, reikia atiduot karaliui
Ir jį karališkai patikti.
JULIJONA VYTAUTIENĖ

Jai kalbant įeina Švitrigaila

Bet tavo sveikata, brangusis mano viešpatie,
Mums už visus karalius, už Jogailą
Nebepalyginti brangesnė.
SEPINSKAS
O taip! Šviesiausias mūsų viešpatie-valdove!
Ką sako karalienė, mes kartojame visi
Ir drebame dėl mums brangios gyvybės.
HENĖ

Kinkoms drebant

Mes drebame dėl mums brangios gyvybės.
ŠVITRIGAILA

Ėmęs kvatotis

Prieš tą valdovą dreba šalys
Nuo Baltijos iki Juodųjų marių,
O jie norėtų jį paverst bejėgiu invalidu.
VYTAUTAS

Nusišypsojęs

Tikrai mane jie laiko invalidu,
O aš į dvikovą dar stočiau su jaunuoliais.
ŠVITRIGAILA
Na, gal ne su jaunuoliais, gerbiamasis broli!
Greičiau su Olesnickiu iš tikrųjų!
VYTAUTAS

Rimtai

Kodėl su Olesnickiu?
GEDGAUDAS

Grįžęs

Raitųjų laukia trys šimtai,

Pasibalnoję juodžius žirgus.
JULIJONA VYTAUTIENĖ
Kodėl tai juodžius kaip tiktai dabar?
Nemėgstu prietaringai juodo plauko.
VYTAUTAS
E, vis tie prietarai! Nesmi tiek senas,
Kad kas mane nuo balno
Numestų ar nutraukt galėtų!
JULIJONA VYTAUTIENĖ
Bet tamsta, mūsų viešpatie brangusis,
Jautiesi ne visai šiandieną sveikas.
ŠVITRIGAILA
Nevyriškas dalykas, karaliene, moterų klausyti.

Į Vytautą

Manau, jau laikas būtų sėsti ant arklių!

Ironiškai

Ir stot į baisią dvikovą.
VYTAUTAS
Mielasis Goštaute, parenk tuo tarpu salę
Aukštiems svečiams priimti!
Ten po baldakimu karaliaus sostą!..

Bent kiek susijaudinęs

O man ties langu atsilošt gulsčiai:
Nuvargęs būsiu; ten daugiau šviesos ir saulės;
Iš ten matyt norėčiau savo Vilnių
Ir krintančius nuo medžių rudenį lapus,
Kurie man ką tai paslaptingai šlama.
JULIJONA VYTAUTIENĖ
Brangusis mano viešpatie! Meldžiu dar kartą,
Nejok! Esi nuvargęs, susijaudinęs;
Širdis man ko taip nerami.
ŠVITRIGAILA
Jei būtų moterų klausyta, mūsų karaliene,
Be abejo, ir Žalgirio nebūtumėm turėję.

JULIJONA VYTAUTIENĖ
Bet, gerbiamasis, Žalgirio mūšy,
Man rodos, būti nebuvai.
ŠVITRIGAILA
Kalėjime sėdėjau, gerbiamoji karaliene!
VYTAUTAS
Už valandos kitos mes grįšime;
Bus viskas baigta, o dabar į kelią!
Paduokite man Odoakro šalmą užsidėti!
Karaliumi šiandieną pasipuošiu.

Išlydėdami Vytautą, visi išeina, bet Goštautas su tarnais tuojau grįžta

ŠVITRIGAILA

Neva ironiškai

Į dvikovą išeiname baisingą!
GOŠTAUTAS
Guviau man ruoškitės! Nedaug beliko laiko.

Kalbėdamas su savimi

Kad tik gerai tas viskas pasibaigtų!
Juo laikas karūnavimo artyn,
Tuo mūsų širdys neramesnės;
Lyg ką nujaustų! O, netvirtas mūsų viešpats!
Greičiau reikėtų karūnuoti!

Išeina

I TARNAS
Kad tik laimingai Dievas duotų!
Tų iškilmių sulaukti galo!
II TARNAS
Stačiai aš negaliu suprasti,
Kodėl jie vėlinas su ta karūna!
Ar jie nebijo mūsų viešpačio užrūstint.

III TARNAS
Ateit karūna tai ateis,
Tiktai kad neateitų per vėlai:
Kas dieną mūsų viešpaties menkėja sveikata.

IV TARNAS
Man pačios iškilmės atrodo tokios keistos:
Karūnos laukiam nesulaukiam;
Kas artimesnis, jau išvažinėjo;
Beliko vokiečiai; dar atvažiuoja lenkai:
Žodžiu, atrodo, mūsų viešpats
Draugų apleistas, priešų apsuptas.

I TARNAS
Tas vokietukas juokdarys
Primygdamas šiandieną skelbia,
Kad tučtuojau karūna būsianti,
O vyskupas Motiejus net bažnyčią liepęs
Papuošti iškilmėms.

II TARNAS
Kitaip ir būt negali!
Juk viskas griūtų, jeigu, sergėk Dieve, mūsų viešpats...

III TARNAS
O ar girdėjote! Trakuos
Krauju paplūdęs, sako, ežero vanduo!
O ties Smolensku matę vilką be odos,
Kaip kruvinas per girią skriejęs.

II TARNAS
Jūs liaukitės kalbėję tokius daiktus!
Net šiaušias ant galvos plaukai!

IV TARNAS
Aš pats šiandieną, vos saulutė patekėjo,
Žiūriu,užslinko ant mėnulio juodas taškas,
Ir pasirodė ant dangaus juoda karūna!

VISI TRYS
Kaip, kaip? Juoda karūna? Ir tikrai matei?

IV TARNAS
Kaip gyvą mane matote, tikrai mačiau;

Taip pat kaip viešpatį mačiau ant juodo eržilo,
Išjojant pasitikt Jogailos!
Ir nejauku man tuomet pasidarė.

VISI KITI

Tikrai tas visa ne į gera!

II TARNAS

O man taip, rodos, ko tai gaila gaila!
Ir baimė apima, ir noris verkti!
Ir noris ranka užsidengti
Nuo besiartinančios šmėklos!

VISI KITI

Taip, taip! Visiems tarytum ko taip neramu!

I TARNAS

Taip kaip ir viskas, rodos, parengta.

III TARNAS

Štai ir šviesiausia mūsų karalienė
Išeina pasitikt aukštų svečių.

Įeina Julijona Vyt[autienė] ir Sepinskas. Tarnai pasišalina

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Jau nebetoli mūsų ir anų raitieji.
O kad tiktai laimingai viskas pasibaigtų!
Kad tik tie Lenkai vėl naujų nesugalvotų pinklių!
Kažko taip neramu!

Atsisėda

SEPINSKAS

Šviesiausia, man brangiausia mano karaliene!
Visa užjaučiu širdimi,
Net pergyvenu tamstos sielvartas, vargus.
Bet vis dėlto aš pats, brangiausia karaliene,
Už tamstą daug, oi daug nelaimingesnis!..
Ir tuo nelaimingesnis, kad buvau lig šiolei
Aš priverstas kentėti ir kaip nebylys tylėti!..
Ilgiau aš negaliu!.. Jėgų man trūksta!..
Galop išvedęs iki galo man paskirtą tikslą,
Jaučiu, kad Lietuvoj jau suskaitytos mano dienos!..

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Aš nelabai suprantu, gerbiamasis mūsų kancleri,
Ką čia manai ar nori pasakyti.

SEPINSKAS

Tame tai ir visa mano nelaimė,
Kad mano karalienė nesupranta ar suprast manęs
nenori!..
Daugiau kaip dvidešimtis metų, išsižadėjęs savo krašto,
Apleidęs savo bočių žemę, ten apleidęs viską,
Čia Lietuvoj pasilikau tarnauti,
O niekas nepaklaus manęs, kas riša šitą vergą
Su jam nauja ir svetima tėvyne!

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Ne vergas, ponas kancleri, esi mums draugas,
Kurio mes vertiname nuopelnus aukštai.

SEPINSKAS

Bet ta, kuriai per dvidešimtį metų
Kaip vergas aš tarnauju,
Kuriai visi mano širdies virpėjimai, plakimai,
Kuriai ir visos mano paslaptys, ir mano mintys
Kaip į dievybę, kaip liepsna į dangų skrenda,
Ta ne tiktai nepalietė švelnia ranka
To vergo degančių žaizdų, nuvargusių pečių,—
Net malonesnio žvilgsnio ar žodelio
Neteko jam laimėti ar išgirsti.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Jei gerbiamasis kancleris čia man prikaišioja,
Tai neteisingai: aš labai, labai dėkinga jam!

SEPINSKAS

O, Lenkų karalienė savo kancleriui ne tuo būdu!..

JULIJONA VYT[AUTIENĖ]

Supykusi, išdidžiai

Jei tokio dėkingumo, ponas kancleri, manei sulauksiąs,
Tai pamiršai, kad aš ne Lenkų karalienė,
Tik Didžio Vytauto žmona!

Neramumo signalai už scenos, didelis judesys. Įbėga į sceną Goštautas, vysk[upas] Motiejus, abudu magistru

VYSK[UPAS] MOTIEJUS
Dievuliau, kas galėjo atsitikti?
VISI
Kas atsitiko?

Pasiuntinys įbėgęs, vos kvapą atgaudamas

Šviesiausias mūsų viešpats užmuštas!

Krinta be žado

JULIJONA VYTAUTIENĖ
O viešpatie, aš nelaiminga!

Jul[ijona] Vyt[autienė] alpsta; Sepinskas ją prilaikydamas sodina; vieni bėga prie Julijonos, kiti, apstoję apalpusį pasiuntinį, nori iš jo iškvosti

Kas atsitiko? Kaip atsitiko?
Kas užmušė?

Bet veltui stengias prakalbint pasiuntinį. Įbėga kelios moterys, kurios gaivina Julijoną

II PASIUNTINYS

Įbėgęs

Šviesiausias mūsų viešpats ir karalius
Be žado krito!
VISI
Kas atsitiko? Kaip? Sakyk greičiau!
II PASIUNTINYS

Vos kvapą atgaudamas

Vos prisiartino prie lenkų būrio mūsų viešpats
Su Švitrigaila, kunigaikščiu dvieju,
Su Lenkų ėmė sveikintis karalium,
Nuo savo risto eržilo dar nenusėdęs,

Kaip netikėtai Zbignevo ar Švitrigailos žirgas
Taip spyrė mūsų pono juodžiui,
Kad tas net piestu atsistojo,
O mūsų viešpats krito aukštinelkas
Ant grįsto vieškelio be žado.

VISI

Bet gyvas? Gyvas? Na, sakyk, ar gyvas?

PASIUNTINYS

Bent kiek dar, rodos, gyvas.

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Atsipeikėjus

Kur mano viešpats ir karalius?
Kur Vytautas? Aš noriu jį matyti.

SEPINSKAS

Neaimanuok, brangioji karaliene!
Valdovas gyvas.

JULIJONA VYT[AUTIENĖ]

Kaip? Gyvas? Veskite mane greičiau!
Aš noriu jį matyti.

Už durų triukšmas. Įeina Jogaila su lenkais palydovais, Švitrigaila, Gedgaudas ir kiti. Įneša Vytautą ir guldo jį jam anksčiau parengtoje vietoje

JULIJONA VYTAUTIENĖ

Puldama prie Vytauto

Brangusis mano turte
Ir mano tu vienintelė viltis!
O nepalik mane našlaite!
Kur pasidėsiu be tavęs aš nelaiminga?

GOŠTAUTAS

Turėkime vilties, geroji karaliene,
Kad Dievas gailestingas gelbės
Nuo tos baisios nelaimės
Ir mūsų Lietuvą, ir tamstą, karaliene!

JOGAILA
Pirmiausia leiskime dvasiškiui
Pasikalbėti sielos reikalais!
ŠVITRIGAILA
Geriausia boboms nesipainiot čia!
VYSK[UPAS] MOTIEJUS

Prisiartinęs prie Vytauto

Valdove! Tau Aukščiausis nusidėjimus atleis,
Jei nusižeminęs gailies už kaltes
Ir savo kaltininkams irgi dovanoji.
VYTAUTAS

Po pauzės silpnu balsu

Gailiuos ir kaltininkams dovanoju...
Tik ne tėvynės priešams.
VYSK[UPAS] MOTIEJUS
Valdove, kartais abejojai,
Kad mirusieji prisikeltų,—
Dabar tiki?
VYTAUTAS

Po ilgesnės pauzės

Taip! Aš tikiu ne visas mirsiąs...
Tikiu, kad pergyvens darbai mane!
Tik jų aš nebaigiau!.. Dar keleta dienų!..
O kaip sunku! Šviesos, šviesos!
VYSK[UPAS] MOTIEJUS
Valdove, dar pratark mums paskutinį žodį!
Kam Lietuvą valdyt norėtumei palikti?
ŠVITRIGAILA
Čia, vyskupe, ne sielos reikalai!
ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS
Taip! Čia ne sielos reikalai!
JOGAILA
Nurimkit, kur mirties pasiuntinys
Apgaubti patalą sparnais ketina!

VYTAUTAS

Po ilgesnio tylėjimo

Deja, aš įpėdinio nepalieku!..
O nelaimingas aš!.. Jogaila!

JOGAILA

Sakyk, sakyk, mielasis broli!
Bus šventas tavo paskutinis žodis.

VYTAUTAS

Bent kiek pasikėlęs

Neleiskite pažemint Lietuvos!

Krinta ant pagalvių ir miršta

JULIJONA VYTAUTIENĖ

O Viešpatie! Jis miršta.

Alpsta

VYSK[UPAS] MOTIEJUS

Užgeso! Mirė didis tautos vadas,
Tėvynės tėvas, ramstis. Jos galybė!
Ir Lietuva kaip geduloj našlė!

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Taip! Mirė didis, atkaklus lietuvis;
Atleisk jam, Viešpatie!

Visi suklaupia aplinkui velionį; kai kurį laiką tyla; kai kas verkia

ŠVITRIGAILA

Kadangi mūsų didis vadas nebsikels,
Tai aš pareiškiu, kad nuo šios dienos
Aš — Lietuvos valdovas, jos teisėtas vadas!
O kas man pasipriešinti išdrįstų,
Prisiekiu, šiuo kardu suskaldysiu tam galvą!
Tau, Gedgaude, aš pavedu kariuomenės pulkus:
Aklai klausysi kaip ir mirusio valdovo!

GEDGAUDAS

Klausysiu, kaip klausiau, valdove!

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Taip, kunigaikšti, Lietuvą valdysi,
Bet Lenkų, atsimink, karaliaus pastatytas
Ir jo priklausomas.

ŠVITRIGAILA

Paskui mes pakalbėsme apie tai!..
O tu, Motiejau vyskupe, parengsi
Laidotuves didvyriui mūsų,
Kokių ligšiol nebuvo ir nebus!

JOGAILA

Taip, taip! Karališkai palaidoti jį reikia.

ŠVITRIGAILA

Ne tik karališkai palaidot,
Bet ir karalium vainikuoti,
Juk Lietuvos valdovai
Nuo Mindaugo laikų karaliai!

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Kaip karūnuot? Juk sutarties tokios nebuvo!
Galop pačios karūnos nėra.

RUSDORFAS, DID[YSIS] MAG[ISTRAS]

Nuo imperatoriaus pasiuntiniai atvyko
Ir atvežė karališką karūną.

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Vis vokiečiai į mūsų tarpą skverbias!

JOGAILA

O kaip gerai! Tegul čia neša!

Įeina pasiuntiniai su teisių daktaru ir neša karūną

MOTIEJUS, VYSK[UPAS]

Nors mūsų Vytautas karališkos karūnos,
Rods, gyvas nesulaukė,
Bet jos sulaukė Lietuva, kuri dabar
Bus lygi Lenkų karalystei!

GEDGAUDAS IR GOŠTAUTAS

Taip! Lygi Lenkų karalystei.

ŠVITRIGAILA

Jų ir valdovai bus dabar sau lygūs.

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Bet tai prieš mūsų sutartį!
Tas priešinga Horodlės unijai.

Į Jogailą

Prieš tai privalo Lenkų protestuot karalius.

ŠVITRIGAILA

Tie jūsų protestai man tiek tereiškia,
Kiek musės įkyrus zirzimas.

Į vysk[upą] Motieju

Uždėk karūną, vyskupe, velioniui!
Jis vertas jos, nors po mirties sulaukęs!

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Bet kas nebašninkus kada bekarūnavo.

ŠVITRIGAILA

Tai padarysiu aš, ir vargas tam,
Kas man kliudyt mėgintų!

JOGAILA

Į Olesnickį

Tegul sau vainikuoja! Kam tai kenkti gali?
Kam keršyt po mirties?

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS

Į vysk[upą] Motieju

Bet, vyskupe, to neužmiršk, kad Roma
Užgynė aiškiai vainikuot karalium kunigaikštį!
Ar nori užsitraukti bažnytinę bausmę?

DAKTARAS UTRIUSQUE IURIS

Kaip daktaras ir abiejų teisių žinovas,
Pareiškiu, kad užginta Romos buvo

Tik gyvą kunigaikštį karūnuoti!..
O Romos imperatorius kam nori turi teisę
Karališkas karūnas siuntinėti;
Statutuose taip aiškiai parašyta!

ZBIG[NEVAS] OLESNICKIS
Bet negyvam kaip nesunku uždėti,
Taip lygiai ir nuimt karūną.

GEDGAUDAS
Jei bent tai lenkas tik išdrįstų!

GEDGAUDAS IR GOŠTAUTAS
Stačiai kantrybės trūksta.

ŠVITRIGAILA
Kas tą karūną kada nors
Šventvagiškai paliest išdrįstų,
Tas prakeikimą ant visos savo tautos užtrauks!

VISI LIETUVIAI
Per amžių amžius. Amen!

ŠVITRIGAILA
Uždėk karūną, vyskupe, velioniui ant galvos,
O mes kardais pagerbsime karalių!

Prezentuojama ginklai; vysk[*upas*] *Motiejus uždeda karūną. Gedulingas maršas*

EPILOGAS

Uždangai pakilus ant scenos visai tamsu. Iš tamsos labai iš lėto atsiliepia slaptingai

AMŽIŲ BALSAS

Į aklą bedugnę, mirties ir gyvybės šaltinį,
Kaip saulė į vakarus slenka ir žmonės, ir amžiai...
O kiek tais negrįstais keliais jau tautų nukeliavo!..
Jų tolimos aimanos... pergalių šūkiai nutilo!
Tik pėdas kai kur didžiavyriai ant žemės įspaudė!..
Tik balsas slaptingas... kai kam... iš anapus prabyla!..
O tu, trumpaamži žmogau, jei tą balsą nugirsi,
Ar irgi prašneksi... ir kuo, kai į dulkes pavirsi?

Tyla. Paskui atsiliepia kitas balsas: tai Zbignevo vėlė; bent kiek išmatyti tik jo veidas

ZBIGNEVO DVASIA

Kai žuvo didis, atkaklus lietuvis,
Tautiečiams mano palengvėjo buvęs
Į Lietuvą nutiestas mano kelias!..
(Bet man pačiam sunkus tai buvo kelias!)
Dar Liubline prieš uniją lietuviai spyrės;
Paskui jau jų didikai ir bajorai gyrės
Kultūros lenkiškos palaimintais žiedais
Ir aisčių lenkiškai perkrikštytais vardais.
Net jų sostinė Vilnius, Vilnius Gedimino,
Kas to nežino,
Su savo indigėnais
Pavirto laikui bėgant lenkiškais Atėnais!..
O vis dėlto dar nerami man siela liūdesy:
Štai Vilniaus katedros palaidotą rūsy

Lig šiolei puošia Vytautą karališka karūna!
Rods, nuveikiau ir parbloškiau tą Lietuvos galiūną,
Bet jo karališkoji Mindaugo karūna
Mane ir gyvą prikankino,
Ir vienas Dievas Tėvas žino,
Ar ji dar neprašneks kada
Kaip neužgijusi žaizda!
Nejaugi iš mūsiškių kas neatsiras?!
Nejau nesusipras?

Zbignevo dvasia išnyksta; ant scenos bent kiek šviesiau; matosi neaiškūs siluetai, kaip I akto pabaigoje svečiai, susėdę į puotą; bet žmonės daugiau į dvasias panašūs. Priešaky, kaip ir anoje puotoje, sėdi kanklininkas ir dainuoja

Bet tavo, dauggalingas pone,
Švenčiausioji suduš svajonė:
Tu nepaliksi nei sūnaus, nei verto pasekėjo!..
O priešas mūsų ateities
Tau keršys net ir po mirties,
Šventvagiškai net tavo karstą palytėjęs.

Vėl visai tamsu. Trys lenkiškais kontušais apsirėdę vyrai įeina į Vilniaus katedros požemius ir, vogtinai atidarę Vytauto karstą ir bailiai dairydamies, greit išeina. Vėl tamsu. Bent kiek pasidarius šviesiau, vėl matyti tos pačios puotos šešėliai. Tas pats kanklininkas gieda

Slinks sunkūs amžiai, metų metai;
Išjudins pamatus verpetai!
Užgrobs tas priešas mūsų bočių net sostinę!
Bet dvasios jis neužmigdys,
Tik kerštas kerštą pagimdys!..
Budėkite, ainiai, tėvų skriaudas atminę!

Vėl tamsu. Girdėti amžių dvasios balsas

Prabėgo metų penki šimtai;
Sutrūko pančiai; aušta rytai!

Nuo ten, kur Gedimino ir Panerių kalnai,
Iš amžių glūdumos prašneko vėl jo pelenai.

Kas kartą daugiau švinta. Įeina prisikėlimo dievaitė tautiškais rūbais ir deklamuoja. Padangėje šviečia Vytauto atvaizdas

Pasveikinkim rytą naujosios gadynės!
Jo gandas plačiai nuskambės.
Šiandieną tėvynė didvyriui tėvynės
Uždėjo vainiką garbės.
Naktis kruvina
Mus bežudė gana:
Šiandieną kita jau gadynė!
Gana mums dejonių
Ir kryžiaus kelionių:
Atgimusi kelkis, tėvyne!
Tu, Vytaute, didis valdove tėvynės!
Tu aidas dienų milžinų!
Tu, Lietuvai garsų vainiką nupynęs,
Būk pranašu saulės dienų!
Tarp amžių prašnek!
Mums krūtinę uždek
Darbais milžinų-pranokėjų!
Aprinkę vadovą,
Teeina į kovą
Auklėtiniai tavo idėjų!

Galas

„KĘSTUČIO MIRTIES“ dramoje įneštos pataisos

93 [116] p.
KANKLININKAS

Kanklėms pritariant

Trakų šviesiausi kunigaikščiai
Žemaičių mylimą tėvynę
Nuo vokiečių per amžius gynė;
Garbė kilniems tautos didvyriams!
EIMUTIS
O kurgi tie Trakai, tėveli!
KANKLININKAS
Nuo čia į vasaros rytus, vaikeli!
JAUNIMAS

Sukdamas ratą dainuoja

99 [122] p. Jaunam ir energingam Vytautui
VAIDILA
Kęstučio sūnui Vytautui?.. O, niekados!

106 [128] p. *Pasirodo ant žirgų Kęstutis ir Vytautas*

Sveiki, malonūs man žemaičiai!
VISI
Valio šviesiausis mūsų kunigaikštis!
KĘSTUTIS
Štai mano Vytautas, sūnus,
Kurį parodyt jums norėjau;
Jis jus valdys, kai nebebus manęs;
Mylėkit jį, kaip mylite mane!

VISI

Valdyk mus dar ilgai ilgai, šviesiausias kunigaikšti!

KAI KAS

Valio šviesiausias Vytautas!

EIMUTIS

Prisiartinęs

Kaip tik dabar čia buvo vokiečių būrys!

VYTAUTAS

Kaip? Vokiečiai? Tėveli, vykimės tuojau!

KĘSTUTIS

Ar daug tų buvo vokiečių?

SENIŪNAS

Bus dvidešimtis vyrų, ne daugiau!
Greičiausiai bus pasiuntiniai į Vilnių.

KĘSTUTIS

Na, likite sveiki, žemaičiai!

Kęstutis ir Vytautas išeina

EIMUTIS

Koks aš laimingas: kunigaikštį pamačiau!

138 [159] p. (Vietoje:) Ir gautų sau pamokymą naudingą
(Reikia:) Bet kas kada bent kartą nesuklydo?

148 [168] p. Ir neša kryžiuočiai vergovę Žemaičiams,
Bet nenusiminkim! Mes esam lietuviai!
Užgrūdytos amžiais žemaičių krūtinės,
Nors mūsų palygint su priešais mažiau;
Bet mūsų teisybė ir Kovas už mus.

Visi be Vytauto

147 p. Jogaila du kartu už mus galingesnis;
Ir bus ne taip lengva mums kovą laimėti.

151 [172] p. Šviesiausis tėveli! Ką gelbės mums pyktis?
Geruoju greičiau susitarti galėsme.

KĘSTUTIS

156 [177] p. O, ko aš sulaukiau nuo brolvaikių savo,
Paklausęs tavęs, nelaimingas sūneli!..
Nejaugi teisybės nebūtų pasauly!

VYTAUTAS

Aš kaltas, tėveli! Bet gelbės dievai.

SKIRGAILA

Ironiškai

Žiūrėsme, kiek gelbės.

165 [185] p. SKIRGAILA

Atsilikęs nuo choro ties kalėjimu į Vytautą

Paukšteli, ir tavo tas pats bus likimas!

VYTAUTAS

Per toli stovi nuo manęs,
Kad spjaut į akis tau galėčiau!
Tau, budeli ir prigavike!

Įeina į kalėjimą

SKIRGAILA

Sau

O vis tiktai Trakai dabar bus mano.
Paskui gal ir pats Vilnius:
Pasivaržysime dar ir su Jogaila.

Kalėjimo sargybiniams

Žiūrėkite! Galva už jį atsakyste!
Čia niekam išeit nei įeit nevalia!
Tik kunigaikštienė su savo tarnaite
Galės kai kada aplankyti ligonį.

Sutemsta

Kalėjime

Koks čia dabar jauties bejėgis!
O tiek svajota, tiek norėta, tiek žadėta!
Per ankšta rodės Lietuvos ribos'!
Dabar gi viskas baigta...
Ir dar taip niekšiškai!

* * *

Čia, tame urve, nužudytas mano nelaimingas tėvas,
Brangiausias mano tėvas!
O aš, Jogaila niekšu patikėjęs,
Pats prisidėjau nenoroms prie tos mirties!
O nelaimingas, kaip atpirksiu
Nedovanotiną tą mano klaidą?
Greičiau, greičiau ateik man laukiama mirťis
Ir išvaduok iš tos kankynės!
Duok užmiršimą, užsimiršimą
Amžiną, šaltą! Mirties užmiršimą!..

Rauna sau plaukus, ilgokai tyli

Jogaila, o Jogaila! Kas kada tikėt galėjo?..
Su juo taip nuoširdžiai aš draugavau, už jį užstojau,
O jis man žudo tėvą!..
Ne, to aš neužmiršiu niekados!
Iki mirties nedovanosiu!
Cha cha cha!
Iki mirties... kuri šiandieną ar rytõ įvyks!
Ir mano keršto kumštis jojo nepalies!

Bet argi nėra jau pasaulyje teisybės?

Taip karštis degina! Gerklė išdžiūvo!
Nebeilgai man teks besikankinti.

TARNAS

Įėjęs

Ar ko nereikia, kunigaikšti?

VYTAUTAS

Atnešk vandens man šalto, šalto!

TARNAS

Vandens tau šalto, kunigaikšti, nevalia!
Užginta: turi karštį; gal pakenkti.

VYTAUTAS

Man gerti nevalia? Užginta?
Man užginta!
O kam ta mano reikalinga jums gyvybė?

TARNAS

Išeidamas

Dievai bežino; gal ir reikalinga.

VYTAUTAS

Galop vis viena man!
Ar aš bijau mirties?..
Bet kas bus su Trakais?
Su Vilniumi, su Lietuva visa,
Kurią per amžius mano pranokėjai ugdė,
Nuo priešų gynė ir toli ribas nukėlė!..
Svajojau atiduoti jai ir aš visas jėgas.

TARNAS

Kunigaikštienė Ona nori aplankyti.

VYTAUTAS

Svyruodamas sau

Bet ką aš vargšei pasakysiu,
Kaip paguosiu?
Tiktai daugiau susigraudins.

Tarnui

Jos Didenybei, mielas, pasakyk,

Kad aš ramiai užmigęs... Gal paskui...

Tarnui išėjus

Taip karštis degina mane ir troškulys kankina!
Tėvyne, Lietuva tėvyne,
Taip daug norėčiau tavo labui, tavo garbei...

Visai sutemsta. Bet kiek prašvitus matos atstu nuo sargybinių prieš kalėjimą Eimutis ir Laimutė

169 [190] p. VYTAUTAS

Pro sargybinius praėjęs

Kaip šiandie šviečia Lietuvai gražiai saulutė!
O kad taip šviestų Lietuvai ir mano ateity darbai!
Prisiekiu atiduoti jai, jai vienai
Visas savo jėgas!

EIMUTIS

Bet štai ir jos ateina... tiktai be kunigaikščio

171 [192] p. Ne Vytautas! Vytautas pabėgo?

SKIRGAILA

Kaip? Vytautas pabėgo?
Greičiausiai vytis! Nes kitaip
Nebus mums vietos Lietuvoj!

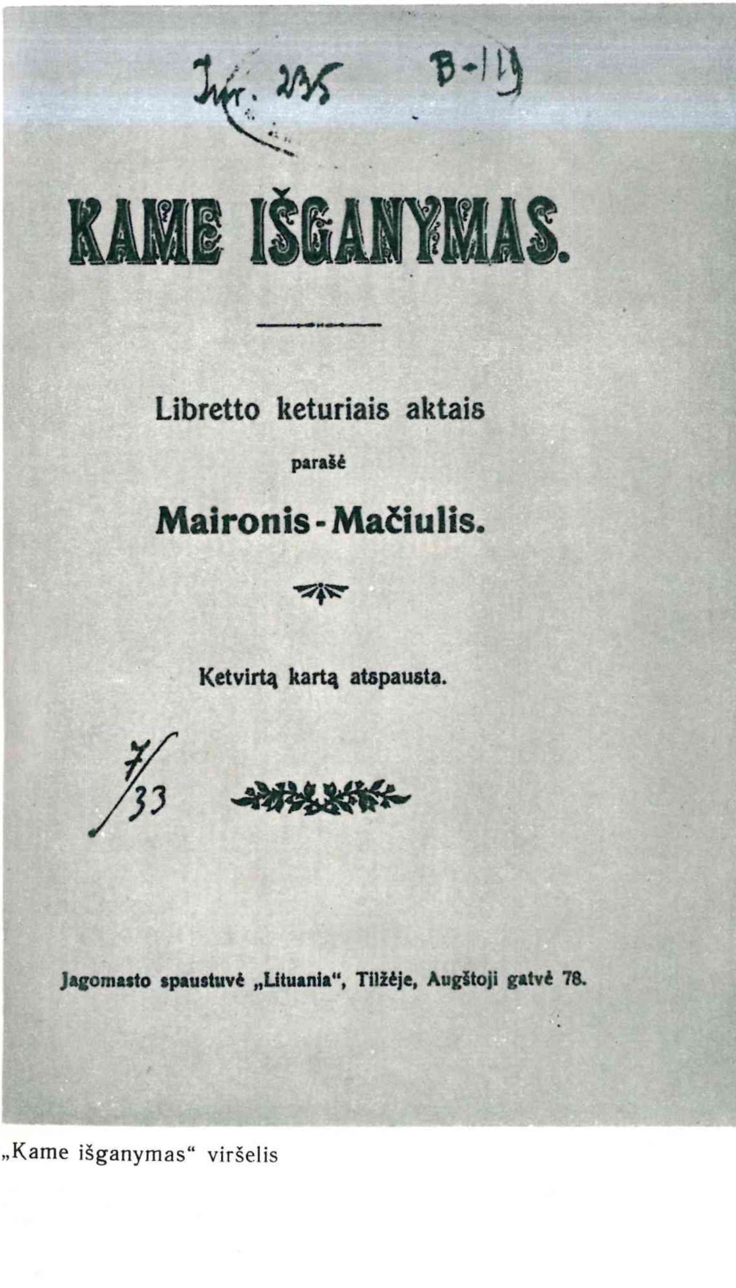
Skirgaila, Marė, Julijona skubiai pasišalina

172 [192] p. Aptemusią padangę mūsų.

VISI

Praamžiau galingasai! Sugrąžink greičiau
Mums Vytautą į mūsų bočių Vilnių!

Pasirodo ant dangaus Vytis ir girdisi tolimas, kaip pranašystė Lietuvos himnas. Uždanga pamažu leidžias



KAME IŠGANYMAS.

Libretto keturiais aktais

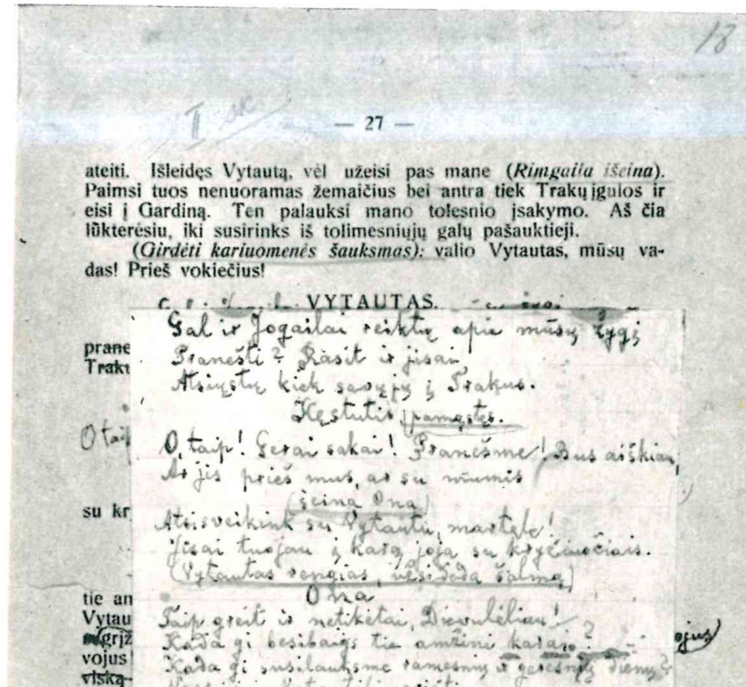
parašė

Maironis-Mačiulis.

Ketvirtą kartą atspausta.

Jagomasto spaustuvė „Lituania“, Tilžėje, Augštoji gatvė 78.

„Kame išganymas“ viršelis



— 27 —

ateiti. Išleidęs Vytautą, vėl užeisi pas mane (*Rimgaila išeina*). Paimsi tuos nenuoramas žemaičius bei antra tiek Trakų įgulos ir eisi į Gardiną. Ten palauksi mano tolesnio įsakymo. Aš čia lūkterėsiu, iki susirinks iš tolimesniųjų galų pašauktieji.

(*Girdėti kariuomenės šauksmas*): valio Vytautas, mūsų vadas! Prieš vokiečius!

VYTAUTAS.

Gal ir Jogailai reiktų apie mūsų žygį
Pranešti? Rasit ir jisai
Atsiųstų kiek savųjų į Trakus.

Kęstutis (pamąstęs).

O, taip! Gerai sakai! Praneškime! Bus aiškiau,
Ar jis prieš mus, ar su mumis
(įeina Ona)
Atsisveikink su Vytautu, martele!
Jisai tuojau į karą joja su kryžiuočiais.
(Vytautas rengias, užsideda šalmą)

Ona

Taip greit ir netikėtai, Dievulėliau!
Kada gi besibaigs tie amžini karai?
Kada gi susilauksme ramesnių ir geresnių dienų?
Nespėjai Vytautėli grįžti,
Ir vėl tau vargas, nemiegotos naktys.
O gal pavojus ir gyvybei!
Ne tuščias mano sapnas: nujaučia širdis
Gal perspėjo Dievas nelaimę pranašaująs
(pradeda graudintis)

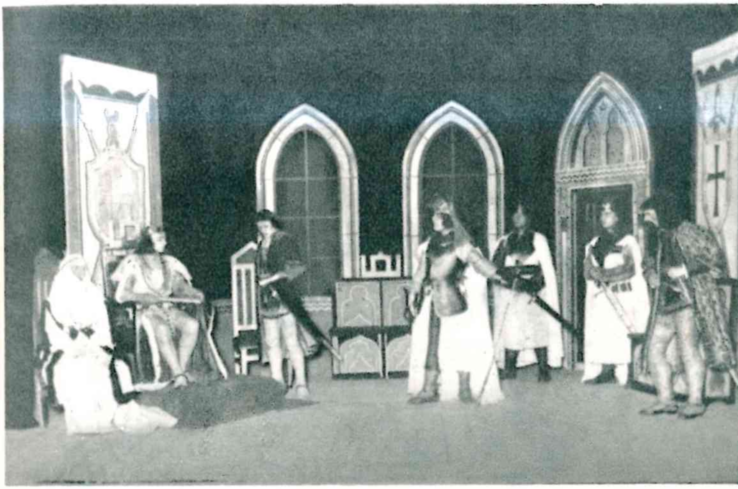
Kęstutis

Neverk, martele! ...

KĘSTUTIS.

Sudieu, mano sūnau, ir grįžk man sveikas! (*Bent kiek susigraudinęs*). Juk tu mano viltis ir mano garbė. Tu ilgainiui peraugsi savo tėvą; įsitikinau, kad daug numanai, o ne viską sakai. (*Onai*). Palydėk, martele, vyrą iki vartų!

„Kęstučio mirtis“ puslapis su taisymais



Spektaklio „Kęstučio mirtis“ scena



Spektaklio afiša



P. Kubertavičius — Vytautas pjesėje „Vytautas pas kryžiuočius“



P. Kubertavičius — Kęstutis pjesėje „Kęstučio mirtis“



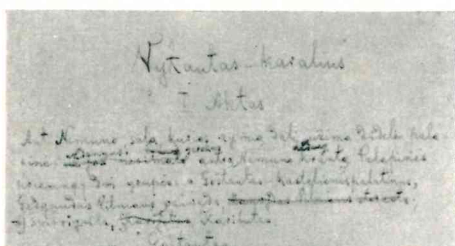
Vytauto drabužių eskizas spektakliui „Didysis Vytautas — karalius". Dail. A. Varnas



B. Dauguvietis — Enrikas Lankastras pjesėje „Vytautas pas kryžiuočius“



Onos drabužių eskizas spektakliui „Didysis Vytautas — karalius". Dail. A. Varnas



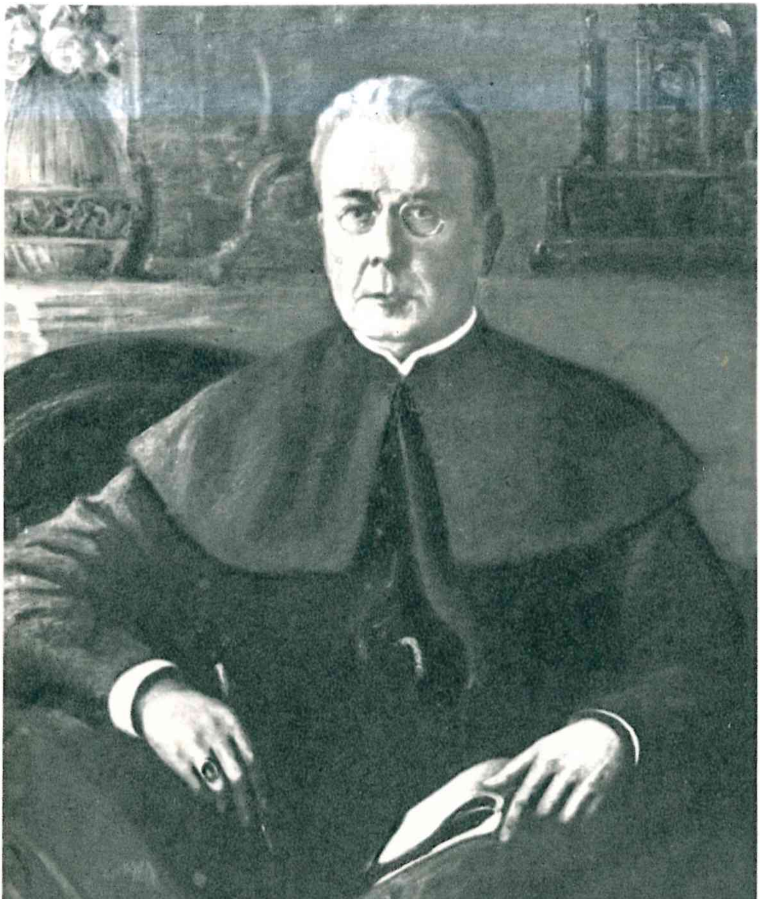
Vytautas-karalius

I Aktas

„Didysis Vytautas — karalius" faksimilė



S. Remerienės tapyto portreto reprodukcija



J. Janulio tapyto portreto reprodukcija



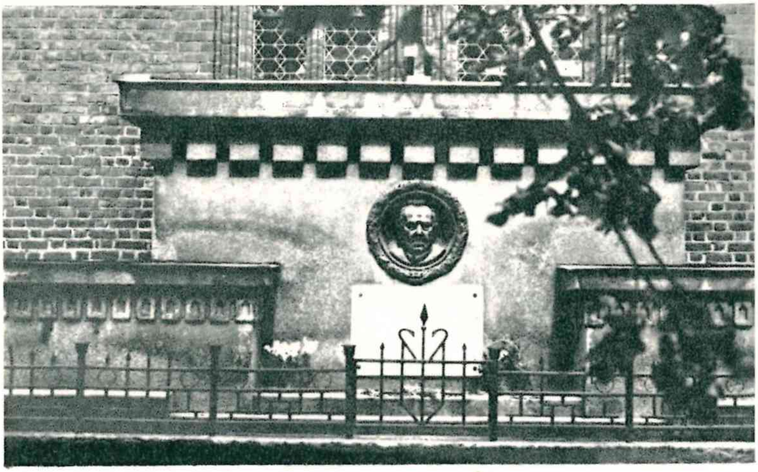
Maironio muziejaus atidarymas



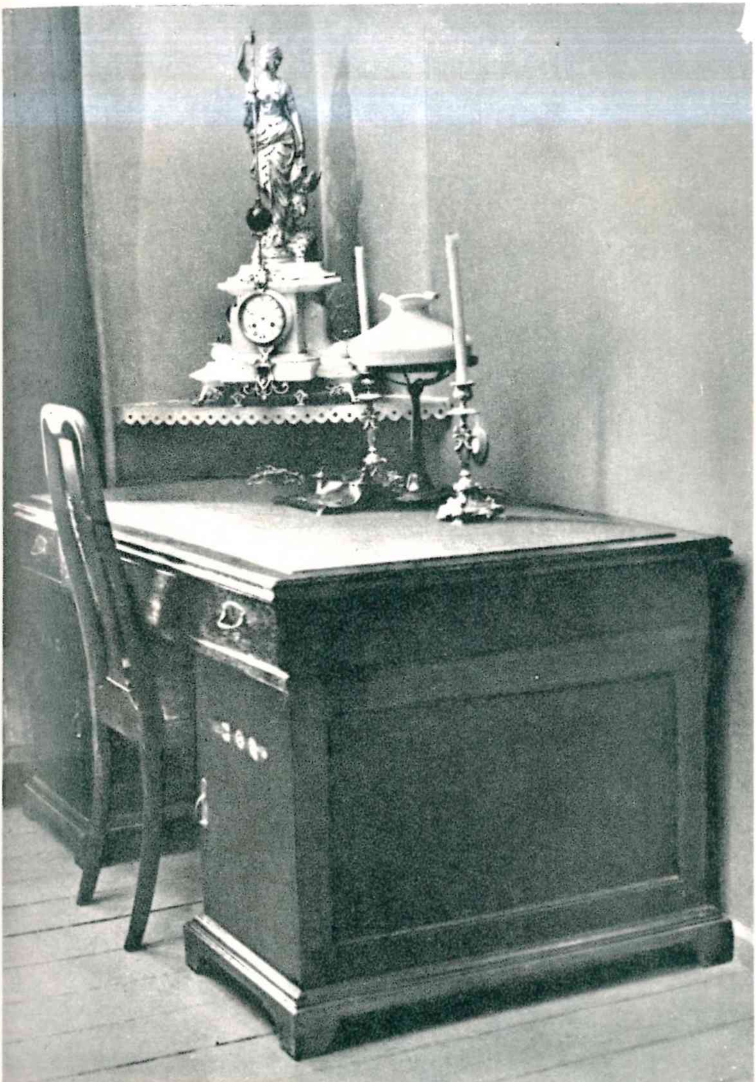
Memorialinė lenta ant Maironio namo-muziejaus



Maironio namas-muziejus. Dabar LTSR Literatūros muziejus



Maironio antkapis



Poeto stalas su laikrodžiu



Poeto lazdos



Stalelis vizitinėms kortelėms



Pultas, prie kurio dirbo Maironis



Paminklas Maironiui. Skulptorius G. Jokūbonis

KOMENTARAI

Šiame tome spausdinamos visos penkios Maironio dramos: du libretai ir istorinė trilogija. Tekstai publikuojami ta pačia tvarka, kaip juos pateikė rašytojas knygoje: Maironio raštai, III. Dramatiški veikalai. Kame Išganymas. Nelaimingos Dangutės Vestuvės. Kęstučio Mirtis. Vytautas pas Kryžiuočius. Didysis Vytautas — Karalius. Kaunas. „Šviesos" spaustuvėje. 1930.

Rengiant tekstus šiam leidimui, taisyta minimaliai, stilistiškai neutralūs kalbos bei sintaksės dalykai: tragedija 4 aktais → keturių aktų tragedija, libretto keturiais aktais → keturių aktų libretas, ant scenos pasirodo → scenoje pasirodo, tame laike → tuo laiku... Taip pat pritaikyta dabartinės rašybos, skyrybos normos: Allachas → Alachas, Mister-brolis → misterbrolis, Zöllneris → Celneris, Percy → Persis, Henne → Henė, Magistras → magistras... Paliekamos įvairuojančios vardų formos, kai neaišku, kodėl ši įvairovė atsirado: Sepinskas — Sepinskis, Olesnickis — Olesnickas; bet taisomos retkarčiais pasitaikančios skirtybės: Zofija → Sofija. Kartu paliekamos dramų kūrimo metu vartojamos lytys: Tverai, Voluinė, Krėvė, Jonušis... Maironis tautybę dažnai rašydavo didžiąja raide, neretai valstybės, krašto pavadinimą sutapatindavo su tautybe: mozūrų kunigaikštis, išvyko į Lenkus, atiduoti Žemaičius, Lietuvių ir Lenkų karalius... Tais atvejais, kai, mūsų manymu, kalbama apie kraštą, leidinyje paliekama didžioji, o tautybės pavadinimas rašomas mažąja.

„Raštų" III tomo komentaruose pažymimos bibliografinės žinios, Maironio redaguoti momentai. Daugiau dėmesio skiriama dramų vertinimo istorijai, spektaklių aptarimų apžvalgai. Šioje dalyje plačiai naudojamos citatos. Skliaustuose po citatos nurodomas šaltinis (pirmas skaičius pažymi pozicijos literatūros sąraše numerį, antras — puslapį).

Realijos, žodžių reikšmės aptariamos atskirai.

Tautosakinę, mitologinę medžiagą komentavo filol. m. kand. P Jokimaitienė.

Komentarų istorinę medžiagą tikrino bei tikslino ist. m. daktaras V. Merkys.

KOMENTARUOSE CITUOJAMOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. *Aleksaitė I.* Borisas Dauguvietis. Režisūros bruožai. V., 1966.
2. *Alfa.* Maironies drama Valstybės teatre („Kęstučio mirtis").— „Lietuva", 1924, vasario 15.
3. *Bičiūnas V.* Valst. Dramos Teatro premjeros. „Keistučio mirtis" Valstyb. Dramos Teatre.— „Klaipėdos žinios", 1924, vasario 19.
4. *Bičiūnas V.* Vytautas pas kryžiuočius.— „Klaipėdos žinios", 1925, balandžio 12.
5. *V. B-nas* [Bičiūnas]. Didysis Vytautas — Karalius.— „Rytas", 1930, spalio 6.
6. *Bičiūnas V.* Maironio dramos.— „Gaisai", 1930, Nr. 7, p. 247—272.
7. *V. B-nas* [Bičiūnas]. Maironis — dramaturgas.— „7 meno dienos", 1932, Nr. 84, p. 6—7.
8. *D. D.* Kęstučio mirtis (Premjeros įspūdžiai).— „Vairas", 1924, Nr. 8, p. 20—21.
9. *Jakštas A.* Maironio-Mačiulio „Kęstučio mirtis". Istoriškoji drama 5 aktais. Kaune 1921.— „Draugija", 1921, Nr. 5—6, p. 220—222.
10. *Jakštas A.* Pavasario balsai ir Kame išganymas. Parašė Maironis. Ketvirtą kartą atspausta ir padauginta. Švento Kazimiero draugijos leidinys. Nr. 155. Kaunas, 1913, 112 p.— „Vadovas", t. 18, 1914, Nr. 72, p. 272—275.— Parašas: M.
11. *Jakštas A.* Maironis-Mačiulis. Kame išganymas? Libretto keturiais aktais. Ketvirtą kartą atspausta, Tilžėje [1920].— „Draugija", 1922, Nr. 7—8, p. 288—294.
12. *Jurginis J.* Lietuvos krikštas. Feodalinės visuomenės socialinės ir kultūrinės raidos studija. V., 1987.
13. *Kaveckas K.* „Aš tau giesmę nešu, giesmę pilną vilties..." — „Kalba Vilnius", 1987, Nr. 44, p. 4.
14. *Lankutis J.* Lietuvių dramaturgijos raida. V., 1979.
15. Lietuvos TSR istorija, t. I. Nuo seniausių laikų iki 1917 metų. V., 1986.
16. Lietuvos istorija. K., 1936.
17. Lietuvių vakaras.— „Vairas", 1915, Nr. 16, p. 261.
18. *Maironis (J. M-lis).* Pavasario balsai ir Kur išganymas. Trečią kartą atspausta, pertaisyta ir padauginta. 1905. Išleista „Lietuvių laikraščio" kaštais. Peterburgas.
19. *Maironis (S. M-lis).* Lietuvos istorija ir Lietuvos rašliavos apžvalga. Trečią kartą atspausta ir pertaisyta. Peterburgas, 1906.
20. *Maironis.* Pavasario balsai ir Kame išganymas. Ketvirtą kartą atspausta ir padauginta. Kaunas, 1913.
21. *Maironio* Raštai, IV. Lietuvos praeitis. Ketvirtoji laida, žymiai perdirbta. Kaunas, 1926. (Komentaruose MR IV.)

22. *Maknys V.* Lietuvių teatro raidos bruožai, t. I. V., 1972.
23. *Matulaitis S.* Pavasario balsai. Eilės, parašė S. Maironis.— „Varpas", 1898, Nr. 1, p. 9—11. Parašas: S.
24. *Mykolaitis-Putinas V.* Naujoji lietuvių literatūra, t. I. Kaunas, 1936.
25. *Merkelis A.* Vytautas Didysis Maironio kūryboje.— „Vairas", 1930, Nr. 11, p. 149—155.
26. *Narbutt T.* Dzieje starożytne narodu Litewskiego, t. I. Mitologia litewska. Wilno, 1835.
27. Naujoji Maironies drama. [Be parašo].— „Rytas", 1924, rugpjūčio 22.
28. Naujoji Maironies premjera. [Be parašo].— „Lietuva", 1925, vasario 12.
29. *Povilavičius Stp.* Naujas Maironio veikalas „Vytautas Didysis — karalius".— „Šviesos keliai", 1930, Nr. 1, p. 62—64.
30. *Vikt. Pr.* Maironio „Didysis Vytautas — karalius" — Valstybės teatre.— „Lietuvos aidas", 1930, spalio 8.
31. *R-nis.* Jaunimo vakaras.— „Vairas", 1915, Nr. 17, p. 277.
32. Maironies sveikinimai (per „Kęstučio mirties" premjerą — II.15). [Be parašo].— „Lietuva", 1924, vasario 26.
33. *Sruoga B.* Maironis.— „Aušrinė", 1913, Nr. 28.
34. *Tumas J.* Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. „Apžvalgos" grupė. Jonas Maironis-Mačiulis. Kaunas—Marijampolė, 1924.
35. *J. V.* „Kęstučio mirtis".— „Lietuva", 1924, vasario 20.
36. *Zaborskaitė V.* Maironis. V., 1968.
37. *J. Ž.* [J. Žadeika] „Vytautas pas kryžiuočius".— „Lietuvis", 1925, vasario 27.

„KAME IŠGANYMAS"

Bibliografiniai duomenys. Pirmoji publikacija antrašte „Kur išganymas? arba Paviršiumi amžiaus klausimų": Pavasario balsai. Parašė St. Maironis. 1895. Tilžėje. Antroji publikacija: „Tėvynės sargas", 1896, Nr. 11, p. 7—16, Nr. 12, p. 10—18, 1897, Nr. 1, p. 11—19. Klydo V. Mykolaitis-Putinas, pirmąja nurodęs 1896 m. „Tėvynės sargo" publikaciją (24, 272). 1905, 1913 m. spausdintas kartu su „Pavasario balsais". Atskiru leidimu išėjo: Maironis-Mačiulis. Kame išganymas. Libretto keturiais aktais. Ketvirtą kartą atspausta Tilžėje [1920]. Ta proga pasirodė A. Jakšto recenzija, kurioje pasidžiaugiama: „Pastarajame ketvirtame leidime jis (libretas — *I. S.*) pateikta publikai atskiroj knygelėj. Autorius už tai galima pagirti. Nes savo turiniu ir forma šis dalykas skiriasi nuo „Pavasario balsų" poezijos" (11, 288). Paskutinį kartą autoriui gyvam esant libretas buvo publikuotas: Maironio Raštai. T. 3. Kaunas, 1930.

Kūrinio vertinimo istorija. Libretas „Kame išganymas“ — problemiškas ir konceptualus Maironio kūrinys.

1898 m. demokratinės pakraipos kritikas S. Matulaitis rašė: „turime du Maironiu“ (23, 11). Vieną poezijoje, o „kitą Maironį aname libretto. Pirmasis Maironis simpatiškas ir brangus, nes pilnas energijos ir aukštų, prakilnių idealų; antrasis gi Maironis negali patikti“ (23, 11). Tačiau rašytojas, ir daugeliui metų praėjus nuo libreto parašymo, šį kūrinį laikė reikšmingiausiu. 1913 PB randame tokią pratarmę: „Šiais metais visuomenė man priminė, kad prabėgo 25 metai nuo to laiko, kad pradėjau šį tą bespausdinti. Kritika iš tos priežasties atkreipė visuomenės atydą į mano veikalus, kai kuriuos savotiškai suprasdama, net per daug pagirdama. Man skaudu, kad aplenkė ar net nustelbė mano mylimiausį, rimčiausį ir, kaip esmi parsitikrinęs, geriausį veikalą „Kame išganymas“, kurį pavedu ypatingai skaitančiųjų atydai“ (20, 81).

Nutylėjimu autorius pavadino ilgą po S. Matulaičio kritikos sekusią pauzę (tik po 1913, 1920 metų leidimų pasirodė naujos recenzijos). Kad Maironis drąsiai pasitiko S. Matulaičio kritines pastabas, liudija ir libreto redagavimas.

„Kame išganymas“ — mažai redaguotas Maironio darbas. Taisomas buvo du kartus (1905 ir 1913 PB). Dalis taisymų kalbiniai stilistiniai. Jie atitinka Maironio poetinės kalbos kitimą: stengtasi tikslinti mintį, išvengti barbarizmų. Kaip ir lyrikoje 1913 metais librete išnyksta slavizmai (*smertis, griešninkai, dūšia*), lietuvinama sintaksė, tobulinamas ritmas. Kiti taisymai reagavo į ideologinę kritiką. Poetas ne tik neatsisakė savojo sprendimų kelio, bet ryškino jį teksto koregavimu bei papildymu. Pastabos 1905 m. leidimo paraštėse rodo, kaip autorius narsiai gina religijos ir mokslo suderinamumo koncepciją, pasipriešindamas S. Matulaičio kritikai, pavaizdavusiai jo kūrinį kaip mokslo priešą. Autoriaus nuomone, tik paviršinis mokslo „graibymas“ neliudiąs dievo buvimo ir prieštarauja tikėjimui: „Kas nežino, kad jauni mokslo tyrėjai po mūsų universitetus tankiai nustoja tikėjimo. Bet ar tai grynas tikras mokslas mokina juos bedievystės? Ne, tik paviršumis jo graibymas ir... pasekmės jų privatiško pasielgimo“ (18, 23). 1913 metų leidimas bekompromisiškai reagavo į 1905 metų revoliucinių įvykius, išryškindamas negatyviuosius moralinius jų aspektus. Trečiajame akte atsiranda ironiškas fragmentas ir jo komentaras paraštėje:

> „Dabar nebe tie jums laimingi laikai,
> Kad klausė bernai dykaduonių aklai,
> Nūn reikia lygybės tikros!
> Pakol neiškarsme didpilvių storų,
> Pakol nesudegysime jųjų dvarų[1],—
> Brolystės nebūsią bendros“.

[1] „Nesakau, kad komunizmas stačiai to mokintų, bet kad per žmonių ištvirkimą prie to priveda, tai parodė kad ir suirutė Rusijoje 1905 m.“

(20, 97). Maironis dar nebuvo užmiršęs S. Matulaičio pastabos: „...niekados darbininkų programas nereikalavo atimti ir pasidalinti lobius turtingųjų. Tai yra absurdas“ (23, 11), į kurią Vaižgantas reagavo: „Pasakyta per daug...“ (34, 207). Ne vienu atveju ir šiandieną, žvelgiant iš materialistinių pozicijų, Maironio dramaturginis veikalas vers nesutikti su jo autoriumi.

Libretas „Kame išganymas“ gyvam rašytojui esant kėlė dvejopus svarstymus: ideologinius ir estetinius. Beveik neieškota jų funkcinio ryšio bei tarpusavio priklausomybės, nesugebėta įžvelgti priežasčių, paakinusių Maironį imtis dramaturginės formos.

Pirmasis Maironio dramaturginis veikalas paženklintas dar XIX amžiumi, susijęs su rašytojo profesiniu ir pilietiniu brendimu, idėjinės pozicijos pagrindimu. Tuo jis artimas poemai „Tarp skausmų į garbę“. Abiem atvejais poetas ieško sau ir visuomenei išganingo kelio, aukštųjų dvasinių vertybių. Kūrinyje suformuluota ta visaapimanti pozicija, kurioje išsilaiko rašytojo pasaulėžiūra.

Maironio libretas „Kame išganymas“, kaip pažymėta V. Zaborskaitės, „manifestuoja jo autoriaus pažiūras keletu svarbių visuomeninio gyvenimo klausimų, kurių sprendimas buvo sąlygotas jo luominės padėties ir pasaulėžiūros“ (36, 207). Kaip tik todėl materialistinei kritikai kūrinys buvo visada nepriimtinas, o klerikalinei suprantamas ir aktualus.

S. Matulaitis libretui buvo griežčiausias. Jis atmetė bet kokią kūrinio vertę, motyvuodamas, kad „apskritai autoriaus užmanymas yra klaidingas, vienpusiškas“ (23, 9). Recenzentą piktino Maironio požiūris „darbininkų klausimu“ ir etikos bei pasaulietinės inteligentijos klerikalinis traktavimas.

Kitaip kūrinį vertino klerikalai. A. Jakštas rašė: „...gyvenimo klausimų pajudinta čia daug. Jie tai ir daro veikalą aktualiu, ypač šioje luomų ir revoliucijų gadynėje“ (11, 291). Šiuos žodžius A. Jakštas rašė 1922 metais, jau kitoje socialinėje situacijoje.

Vaižgantas neturėjo autoriui jokių ideologinių priekaištų, pagirdamas, kad: „Mokslo vyras ieško atsakymo į naująsias pačias sopamąsias socialines problemas, kurių toje pat tėvynėje Lietuvoje vis daugiau randasi, vis aiškiau jos iškyla, vis brutaliau ima kiekvieną inteligentą veikėją už krūtų, kad stačiai, nesvyruodamas atsakytų į Jus distributivum ir kitus klausimus“ (34, 76—77).

Tokie yra pagrindiniai kūrinio ideologiniai vertinimai. Jų nedaug tiek buržuaziniais, tiek tarybiniais metais.

Margas, prieštaringas libreto estetinis vertinimas. Jis iškelia ir mūsų laikui ne vieną diskutuotiną problemą, apeliuojančią į platesnius Maironio estetikos klausimus.

Recenzentai ilgai negalėjo nuspręsti, ar drama užims rašytojo kūryboje tokią svarbią vietą, kokią išsyk užėmė lyrika ir poema. Netgi po daugelio metų, kai jau pasirodė vėlyvosios Maironio dramos, literatūros arbitrai

jas sutiko skeptiškai, vis dar negalėdami nedviprasmiškai atsakyti... „ar Maironio dramaturgija turi davinių augti ir plėtotis, ar ją belieka laikyti [...] pripuolamu reiškiniu“ (6, 247). „Maironis ne tik plačiosios visuomenės, bet ir kritiko akimis žiūrint — tai „Pavasario balsų“, „Tarp skausmų į garbę“ ir „Jaunosios Lietuvos“ autorius“ (6, 247).

Libretas buvo laikomas silpna, nepakankamai dramiška drama, pasigendant, anot Vaižganto, „scenos reikalavimų“ (34, 199): „akcijos“, „gyvų veikėjų“. „Žmonės veikėjai čia tepasirodo: kai kurie tik kaip šešėliai pasisako savo principus ir išnyksta. Ilgėliau jiems ir nėra kada paveikti nei pakalbėti, aktui teskiriama 8—9 mažos puselės“ (34, 199). Nesą „...ko nusitverti veikėjams, norintiems šį ar tą savo principą pasisakyti“ (34, 201). Dėl to „Kame išganymas“ Vaižganto vadinamas „dramatizuotu, ne draminiu, socialinio turinio veikalu“, kūriniu, kuriame „pirmon galvon dėta „klausimai“ (34, 199), tai yra, filosofinės egzistencinės bei visuomeninės problemos. Kartu pagrįstai apgailestaujama, kad vėlesnėse redakcijose išnykęs veikalui taip tikęs „dar kitas antgalvis“: „Paviršium amžiaus klausimų“, „jis nebeabstraktiškai apibūdino turinį“ (34, 199). Netiko Vaižgantui ir kūrinio apibrėžimas libretu: „nors veikalas pavadintas libretto, suprask, skiriamas giedoti scenoje“, turinys jo esąs tam netinkamas, per sunkus.

Žanrinių dramos bruožų librete pasigedo palankus šiam kūriniui A. Jakštas. Pagal jį, pavadinus libretą „drama ar tragedija, būtų nusidėta tiesai, nes nuo tų dailiosios raštijos veikalų savo ypatybėmis žymiai skiriasi. Per maža jame akcijos ir dramatizmo, fabula gan sumaigyta ir ne visur nuosaiki. Scenos suskirstytos gan palaidai. Taigi ir matuoti šis dalykas dramos kriterijais netenka“ (11, 288). Ir čia pat nurodoma išeitis: „Jis reikia imti toks, kaip ir yra, būtent kaip laisvoki „libretto“ metmens“ (11, 288).

Kitoje recenzijoje A. Jakštas rašė: „Paskaitę patį veikalą, pamatysime, kiek gilių minčių, svarbių aktualių klausimų palietė jame Maironis. Reikia pripažinti, kad reta kuris poetas imtųsi panašaus temato savo veikalui, o ypač libretto operai. Tematas iš tiesų yra sunkus ir gan sausas. Tačiau Maironis savo uždavinį atliko gerai. Veikale yra daug puikių scenų ir tyru lyrizmu išpuoštų vietelių. [...] Girdėjome, kad p. Šimkus jau rašąs jai muziką. Lauksime“ (10, 274—275). „Baigdami galim palinkėti autoriui, kad šis jo gilus veikalas taptų ilgainiui tikru pirmutinės mūsų tautinės operos libretto“ (10, 294).

Estetiškumo librete „Kame išganymas“ pasigedo B. Sruoga, priskyręs šį kūrinį prie menkesniosios, tai yra „sąmoningos tvėrybos“, „kada rašytojuje užgimsta pirma aprobuota idėja mintis, kurią jis pageidautų išreikšti raštu. [...] Perskaitęs veikalą, vargu bežinosi, kas jame buvo, bet liks tiktai viena jo idėja“ (33, 202). Anot B. Sruogos, pasirodo scenoje Zonis ir Marys, ir iš pirmo judviejų pašnekesio jau jauti, „kuo viskas pasibaigs ir prie ko vedama“. Kritikas beveik solidarizavosi su S. Matulaičiu,

kaip esminę kūrinio netesėjimo priežastį nurodžiusiu tai, jog Maironis „užsimanė rašyti apie tai, ko jisai pats nesuprato. [...] Klaidūs takai nežinomos apygardos privedė jį iki visai netikėtų galų" (23, 11). B. Sruogai atrodė, kad pagrindinis kūrinio veikėjas netgi patologiškas: „Tai tipas psichiškai ne visai sveikas, manomanas. Bet reikalas toks, kad panašių tipų, panašių žmonių mūsų objektyviam realiam gyvenime daugybė. Tai žmonės, pradėję auklėti save ir nepabaigę, pradėję lavinties ir nepabaigę. Pas juos visko pradžia tėra" (33, 202).

Kaip ir S. Matulaitis, B. Sruoga kūrinyje įžvelgė reakcingą antimokslinę autoriaus akciją: „Visai natūrališka, kad mokslas tokiem profanams, išsklaidęs ir išdraikęs „jaunystės sapnus", vienu dvelktelėjimu nupūtęs nuo jų supelėjusią mantiją ir atidengęs visą jų tuštumą, sugriovęs jų pasisavintus, naivius įsitikinimus,— yra viena tik mirtis ar dar blogiau" (33, 203). Zonyje rašytojas matė tik „nuvargusios, tuščios sielos rūpesčius" (33, 204). Pagrindinė B. Sruogos mintis — klaidinga išankstinė tendencija sužlugdė kūrinio meniškumą.

V. Mykolaitis-Putinas, rašydamas „Naująją lietuvių literatūrą", pasitenkino ne tokiais aštriais priekaištais: „Visi šito veikalėlio veiksmai yra atvaizduoti labai trumpai, fragmentariškai, daugiau lyriniais dialogais bei monologais negu dramatiniais konfliktais ir gyvomis scenomis" (24, 273). Jo nuomone, libretuose, tuo pačiu ir Maironio kūrinyje, nereikia ieškoti gilios prasmės: „Jei Maironis per aukštai vertino šį savo kūrinį, tai klydo ir kritikai, ieškodami jame nebūtų dalykų. Mums atrodo, kad poetas šį savo kūrinį pavadino l i b r e t t o, norėdamas pabrėžti skirtingas šio žanro ypatybes. Jo veikalui, kaipo l i b r e t t o, negalima statyti įprastų dramos reikalavimų, kaip ir operai netaikome realaus žmonių santykiavimo masto: gyvenime juk žmonės kalbasi, o ne dainuoja! Kaip operos menišką vertę sudaro muzika ir savotiški efektai, taip ir literatūrinio libretto menišką vertę turi sudaryti nuotaika, poezija, formalinis išreiškimo grožis. Viso to Maironio „Kame išganymas" turi. Zonio ir Mario dialogas, mergaičių daina „Ant kranto Nerbudos", Gražutės daina pirmame veiksme, choro ir vargdienių dainos antrame veiksme yra geriausios Maironio poezijos vietos. Ir šitas veikalėlis yra parašytas tokiomis gražiomis muzikalėmis eilėmis, apgaubtas tokia stipria lyrine nuotaika, kad mes čia nepasigendame nei charakteristikų, nei dramatinio veiksmo, nei kokių problemų sprendimo. Visa tai šio kūrinio esmės neliečia" (24, 273). Panašias mintis buvo kėlęs V. Bičiūnas: „Nors „Kame išganymas" iš tikrųjų savo turiniu tėra „laisvoki libretto metmens", o savo idėjiniu pagrindu tik paviršium „amžinuosius klausimus" tepaliečia, minėtinas jisai dėl savo literatūrinės formos, toli gražu, manding, ne pripuolamos nei Maironio kūryboje, nei lietuviškoje dramaturgijoje.

„Kame išganymo" veiksminę pusę sudaro ne dramatinis veiksmas, dramatine „intriga" pagrįstasis, bet kaleidoskopinis vyksmas, kada prieš

akis vaizdai vienas po kito eina, mainosi. Toks veiksmo sukonstravimas parodo autorių turint savyje jausmo — elegiškų ir proto — minties sisteminančių palinkimų, kurie dramaturgijai kaipo tokiai yra svetimi, jei nekenksmingi " (6, 248).

V. Bičiūno straipsnyje ir tarybinių metų V. Mykolaičio-Putino darbuose paminėtos Maironio ir Vydūno paralelės: „Kame išganymas" „amžinų klausimų" kėlimu ir kompozicijos laisvumu primenąs Vydūno dramas". Ir veikiančių asmenų tarpe Vydūno „Jūrų varpuos" ir Maironio „Kame išganymas" didelis panašumas. Maironio Zonį atstovauja Vydūno Argaudas, pasiilgęs, kaip tos amžinosios tiesos, jūrų skambėjimo; Maironio Pranciškonį pakeičia Vydūno Algis — „didis žmogus". Daugelis kitų veikiamų asmenų ir Maironio, ir Vydūno veikaluose yra vienodi. Vyriausių personažų veidų panašumas parodo, kad Maironio ir Vydūno dramaturgijoje esama bendrų apmatų, kurių buvimas aiškintinas kūrybinės įgimties vienodumu, nes meninė įtaka tų dviejų asmenų (vieno — išaugusio germanų, kito — slavų kultūroje) negalėjo būti vienoda.

Negali būti nė kalbos, kad Vydūnas „Jūrų varpuos" būtų mėginęs parafrazuoti Maironį, pernelyg skirtingi abiejų veikalų reiškimo būdai ir nuotaika. Ir vis dėlto „Kame išganymas" ir „Jūrų varpuos" vietomis netgi panašūs dialogai pasitaiko" (6, 249).

Literatūros kritikas nurodo ir Maironio skirtumus: „Ir iš viso Maironio „Kame išganymas" yra realesnis, artimesnis gyvenimui, apčiuopiamesnis, nors ir besibaigiąs ne laisvu dvasios išsilaisvinimu iš nelemtų abejojimo pinklių, bet didaktika, pamokslu. Maironio Pranciškonis tai nėra suasmenintoji abejojančio žmogaus (Zonio) dvasia, bet „vaikščiojanti doktrina", bažnytinė dogma, įsakymas. Kaipo tokia ji, be abejo, neturi savyje dramatizmo ir negali būti laikoma vykusia priemone dramatinei kolizijai (šiuo atveju Zonio dvasios neramumui) užbaigti" (6, 250).

Specifinę Maironio libreto formą V. Bičiūnas įžvelgė ir L. Giros misterijose, V. Mykolaičio-Putino „Nuvainikuotoj vaidilutėj", V. Krėvės dramoje „Likimo keliais", P. Vaičiūno „Žodžiai ir atbalsiai", apibūdindamas kaip apskritai mūsų dramaturgams „bent jau pradiniuose jų veikaluose" būdingą tendenciją „filosofinių minčių ir idėjų įvilkimo į dramatiškai vaizdines formas, simboliais vadinamas". Išvada tokia: „Ir „Kame išganymas" yra simbolinis veikalas, nors ne perdėm nuosakus ir įtikinąs. Psichologinis mastas tam veikalui saikuoti tiek tėra tinkamas, kiek jis gali būti panaudotas autobiografiškumo žymėms tame veikale išaiškinti. Tuo mastu veikalą bematuojant, tenka pripažinti, kad „Kame išganymas" tai „monodramatinis" simbolinis veikalas, suasmeninta lyrika, kurioj Zonis—Marys tai dvilypis „suskaldytas" autorius, pergyvenęs sunkių abejonių laiką ir galop radęs atsaką į visus jo širdį ir protą neraminusius klausimus ne savo prote (Milvyduose) ir ne moksle (filosofuose), bet Bažnyčios skelbiamame moksle (Pranciškonyje)" (6, 251). Kitų apie kūrinį rašiusių autorių darbuose autobiografiškumo problema plačiau nepaliesta.

Tokie buvo svarbiausieji Maironio amžininkų sprendimai.

Tarybiniais metais kūrinys plačiau aptartas V. Zaborskaitės ir laikomas nepasisekusiu: „Tačiau libreto visuma yra, deja, nevykusi. Poetinė idėjinė koncepcija išdėstyta iliustratyviai, neieškant psichologinės tiesos nei veikėjų poelgiuose, nei jų pažiūrų evoliucijoje. Tai racionalistiškai, pagal iš anksto susidarytą schemą sukonstruotas kūrinys, kur veikėjų kalbos, poelgiai, santykiai teturi vieną tikslą — pagrįsti autoriaus tezę" (36, 190—191).

Monografijoje taip pat yra pažymėta: „Libretas „Kame išganymas" nėra ir niekados nebuvo populiarus, nors autorius šį savo kūrinį vertino ir brangino" (36, 190). Šis teiginys gan objektyvus, nors literatūros kritikoje atsispindi ir kita nuomonė. Kūrinys buvo populiarus, buvo tikimasi sulaukti jo ir lietuvių operoje, vadinamas ir „žymiu garsaus mūsų rašytojo poeto veikalu": „Gal nė raste nerastumei Lietuvoje inteligento žmogaus, kurs nežinotų Maironies ir nebūtų skaitęs jo „Kame išganymas". Tad daugeliui rūpėjo pamatyti, kaip atrodys tas žymusis lietuvių literatūros tvarinys scenoje vaidinamas" (31, 277).

1915 metais gegužės 10 dieną „Kame išganymas" buvo suvaidintas Vilniaus lietuvių jaunimo vakare artistų mėgėjų. Šis faktas (tik netiksliai nurodant mėnesį) atsispindi V. Maknio rašytoje lietuvių teatro istorijoje: „1915 m. Vilniuje prie Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti susiorganizavo trupė, kuriai vadovavo G. Landsbergis-Žemkalnis, talkininkaujamas J. Strazdo ir A. Rucevičiaus. 1915 m. birželio mėn. buvo pastatytas A. Asnyko „Kęstutis", vėliau („Vaire" pateikti duomenys tam prieštarauja.— *I. S.*) Maironio „Kame išganymas" (22, 292). Ankstesniame žurnalo numeryje jau buvo paskelbta reklama: „Lietuvių vakaras". Pirmąją Sekminių dieną (gegužės 10 d.) aficierių klubo salėje bus Vilniaus jaunimo vakaras. Artistai mėgėjai vaidins Maironies „Kur išganymas", niekur dar lig šiol nevaidintą" (17, 261). Deja, vakaras nuvylė.

„Kurie ėjo in vakarą [...], kurie tikėjosi pasigėrėsią daile, visi skaudžiai apsivylė. Scenoje pamatė ne tikrąjį vaidinimą, bet, mažne galima stačiai pasakyti, pamatė, kaip nereikia vaidinti. Žiūrėdamas šio vaidinimo, jauteis netikėtai atsidūręs toje senovėje, kada teatro dailė dar nežinojo akcijos gairės, kada vaidintojai, išėję į sceną, tik žodžius kalbėdavo, pakalbėję nueidavo, o in jų vietą kiti išeidavo ir vėl kalbėdavo. Tokie buvo dauguma vaidintojų, išskyrus gali būti tik tris pačias žymiąsias roles: Zonio, Mario ir Gražutės. Bet ir šių rolių vaidintojai, matyti, mažai tesuprato veikalą" (31, 277). Aptariant spektaklį ir roles, suformuluotas ir savitas požiūris į kūrinį: „Tiesa, ta rolė (Zonio vaidmuo — *I. S.*) bus pati sunkioji visame veikale. Jos vaidintojui artistui reikia didelio gabumo. Jis turi parodyti idealo ieškančios ir savos idealais nusivylusios sielos kovą, sielos, kuri pagaliau tik tais apsivylimais ir drama gauna tikrąją tiesą pažinti. Toki

siela daug kenčia, mainosi ir blaškosi". Spektaklio recenzentas apgailestavo: „Vakaro taisytojai pasirinko veikalą, žymų mūsų literatūroje, prakilnų ir labai sunkų. Daug geriau būtų, kad [...] būtų pasirinkę kad ir menkesnį, bet tam prieinamesnį veikalą". Bene šį kartą librete „Kame išganymas" bus pastebėta tai, ko galėjęs trokšti pats autorius, aukštai vertinęs kitų supeiktą savo kūrinį?..

Psl. 29

...moteriškė graži / Su tais armoriukais...

1905 m. redakcijoje buvo rašoma „su amoriūkais". Nuo 1913 m. visur — „armoriukais". Galbūt tai vedinys žodžio armiūras (pranc. armure) — audimo gamyboje pynimų rūšis su smulkaus rašto austiniais piešiniais, vartojama drabužių audiniuose, skarelėse, rankšluosčiuose, staltiesėse ir kt. Vaižgantas šį tekstą skaitė kaip klaidingai užrašytą, pakeisdamas armoriukus į amoriukus (34, 202).

Psl. 30

Ant kranto Nerbudos pavėsiai banano
Keleivį per kaitrą vadina;
Ten Gangeso vandenys sielas išgano
Ir jas į Nirvaną masina!
Po medžiais alyvų, kur palmių viršūnės
Užmato ribas Kandagaro,
Prisėsk padūmoti saldžiai ant alkūnės,
Kaip Višnu ten dangų atdaro!
Kaip, gerdamas balsimą ir timiamą,
Vijaza ten Nalį dainavo;
Graži Damajantė, kaip liepė jai Brama,
Už tai jį sapne pabučiavo.

Vaižgantas monografijoje apie Maironį komentavo: „Nors patarimas „prisėsti ant alkūnės" (prisiadte, požalujsta) vargu bau įvykinamas, vis dėlto giesmė graži" (34, 202). V. Mykolaitis-Putinas šią teksto vietą vadino viena geriausių Maironio poezijoje (24, 273). V. Zaborskaitė rašė: „Kame išganymas" berods patvirtina Vaižganto teiginį, kad, studijuodamas akademijoje, Maironis gilinosi į Gėtės kūrybą — librete jausti šios lektūros pėdsakai. [...] Bene Gėtės baladė indiškaisiais motyvais („Der Gott und die Bajadere"), kurioje aukštinama gili ir nuoširdi meilė, bus įkvėpusi Gražiosios orientališką dainą „Ant kranto Nerbudos" — nors šis panašumas dar tolimesnis, negu anksčiau minėtos paralelės. Bet galėtų čia būti ir V. Žukovskio išversto indų epo fragmento „Nalis ir Damajantė" atgarsis — pirmas Maironio susidomėjimas senovės indų poezija, jau senatvėje pasireiškęs Rigvedos himnų vertimais" (36, 192).

Nerbuda — Narbada, viena didžiųjų Indijos upių.

Gangeso — Gango.

Kandagaras — Kandaharas, dabar miestas Indijoje, Maharastros valstijoje.

Višnu — Višnus, vienas iš aukščiausių induistų mitologijoje dievų, sudarantis su Brahma ir Šyva dieviškąją trejybę. Pasaulio tvarkos saugotojas, žmonių globėjas, amžinai gyvos gamtos įsikūnijimas.

Timiamas (gr. thymiama) — kvapi medžiaga smilkymui (dažniausiai religinėse apeigose), smilkalas.

Vijaza ten Nalį dainavo...

Vijaza — Vijas, legendinis asmuo, laikomas „Mahabharatos" kūrėju.

Nalis — Nalas, karalius, vienas iš „Mahabharatos" veikėjų.

„Trumpoje visuotinės literatūros istorijoje" apibūdindamas indų literatūrą, Maironis rašė: „Iš karžyginio turinio veikalų paminėtinos dvi seniausios poemos: Mahabharata ir Ramajana.

Mahabharata tai atbalsis tų labai senų laikų, kai vietos gyventojai kovojo su arijais atėjūnais. Poemą parašęs Vijaza; tačiau rasit bus daugiau pamato manyti, kad ta ilga poema iki 200 000 eilučių, gal kaip ir graikų Iliada, augo amžiais ir turėjo daug autorių [...].

Be saiko ilgoje, kupinoje fantastiškiausių pasakojimų, į vienetą nesurištų, kartais gerokai nuobodžioje Mahabharatos poemoje yra keletas labai gražių epizodų, ypač 26 giesmės apie Nalį ir Damajantę, pasakojimas apie gražiąją Savitrę ir giesmė prieš kovą, vadinama Bagavadgita.

Giesmė apie Nalį ir Damajantę esanti gražiausioji meilės poema visoje pasaulinėje literatūroje, kur piešiama begalinė mylinčios moters ištikimybė savo numylėtajam vyrui. Liet. išvertė N. Kamantauskas" (21, 11). Turėtų būti V. Kamantauskas.

Kamantauskas Viktoras (1899—1951) — lietuvių kalbininkas ir vertėjas, gyvenęs po Antrojo pasaulinio karo JAV.

Brama — Brahma.

Psl. 31

Ko trokšta širdis, gal nors kartą supras!
Nors kartą nustos gal vaitoti!

Šios eilutės primena eilėraščio „Kas tas paslaptis suprastų" (1895) posmą:

Kas tas paslaptis suprastų,
Kur krūtinę taip kilnoja?
Kas atsakymą atrastų,
Ko ji trokšta? Ko vaitoja?

Psl. 32

Trumpos žemės linksmybės...

Vaižgantas buvo nepatenkintas, kad Maironis librete nesilaikė „scenos

reikalavimų", kad „žmonės veikėjai čia tepasirodo", tad ironiškai komentavo: „Antrame akte choras prašliaužia per sceną, dainuodamas:

Trumpos žemės linksmybės,
Kaip žolelės laukų:
Vysta veido gražybės,
Bijo ryto miglų" (34, 199).

J. Lankučio nuomone, „rūstūs, vietomis netgi šiurkščiai ekspresyvūs Vargdienių ir Būrų chorai, kai kurie Zonio kupletai apie „bekekšuojančius" darbo žmonių engėjus librete skamba kaip ir kokioje naujesnių laikų groteskinėje pjesėje, kur taip pat panaudojamos muzikinės priemonės (pvz., kabareto elementai arba zongai B. Brechto socialinėse bei politinėse dramose). Šiuose epizoduose V. Zaborskaitė yra įžiūrėjusi ir tam tikrų analogijų su ankstyvosios lietuvių revoliucinės poezijos stilium" (14, 252—253). V. Zaborskaitė: „Meile nusivylusį Zonį sukrečia žmonių skurdo ir socialinės neteisybės vaizdai, paskatindami jį kovai prieš visuomeninį blogį. Šie vaizdai poeto pateikti su didele jėga ir įtaigumu. Tiesa, tai palyginti nedideli lyriniai fragmentai — vargdienių giesmė, paties Zonio refleksijos, bet visa tai yra retas Maironio kūryboje sąlytis su Donelaičio, Poškos socialinio kriticizmo tradicija; dar daugiau — tie fragmentai tiek savo prasme, tiek ir bendru vaizdiniu-kompoziciniu sprendimu primena ankstyviausius mūsų revoliucinės poezijos pavyzdžius: P. Bukavecko, St. Homolickio, J. Mačio-Kėkšto eilėraščius, gerokai juos pralenkdami vaizdingumu ir ekspresija, deja, neprilygdami jiems idėjiniu aštrumu" (36, 199).

Psl. 35

Gaudeamus igitur... (lot.) — linksminkimės; sena studentų daina.

Psl. 37

Užtrauksme naują giesmę, broliai!

Vaižgantas šiais žodžiais prasidedantį fragmentą, ankstesnę Zonio su studentais ir vargdieniais polemiką komentavo: „Studentai jam, matėme, nepritaria, palaikę jį, ir teisingai, kaip rusai sako „nytiku", o ne socialistu; ne jo giesmei apie didžturčius ir neturčius pritaria, tik šiai, pilnai gyvybės ir tikrumo:

Užtrauksme naują giesmę, broliai!" (34, 204).

V. Zaborskaitė yra nurodžiusi, kad kai kurios Zonio monologų vietos esančios „žinomų Maironio eilėraščių parafrazės [...]. Posme „Į darbą, broliai, vyrs į vyrą!" [...] lengva pamatyti „Jaunimo giesmės" paskutiniojo posmo parafrazę.

Zonio monologas „Kas vargdienį žmogų beturtį priglaus", kuriame yra toks posmas:

Lygybę, liuosybę, brolybę visų...
Šitai, ką giedoti jaunimui!
Tegul gi ir turtai, ir jungas vargų
Bus lygūs visam sutvėrimui!

parafrazuoja eilėraštį „Apleistas beturtis", besibaigiantį šitaip: „Bet žemė — plati! Ir šauksmas žmogaus..." (36, 202)

Psl. 42

Kai sąlygos bendros Prudono įvyks...

Maironis Milvydo lūpomis kalba, kad gali būti socialinė lygybė be revoliucijos, kai bus teisingai paskirstytas darbas ir užmokestis. Būrai to atsisako, nes žino esą ydingi (girtuokliai, vienadieniai) Jie pasirenka smurto kelią. Kaip rodo paraštės pastaba („Kad komunizmas prie to priveda, taip parodė kad ir suirutė Rusijoje 1905 m ir 1917 m."), taip Maironis įsivaizdavo revoliuciją ir jos pasekmes Zaborskaitė yra pažymėjusi: „Kur išganymas" — tai pastangos nužymėti socialinio klausimo sprendimo kelią visiškai kitokį negu tas, kurį siūlė socializmas. Tiesa, kiek galima spręsti iš libreto, Maironio turimas socializmo supratimas paviršutiniškas ir netikslus. Tai netgi stebina, turint galvoje tą aplinkybę, kad socializmo idėjos jau buvo gana žymiai prasiskverbusios į lietuvių visuomeninę mintį. Maironis socializmą sutapatina su prudonizmu, kuris, savo ruožtu, siejasi su linkusio į anarchizmą Šliūpo pažiūromis. Nenuostabu tad, jog demokratinė kritika, rašiusi apie libretą, šiuo klausimu net nebando leistis su jo autorium į principinių klausimų diskutavimą — ji jam stačiai prikiša visišką nepažinimą tos doktrinos, kurią jis savo kūrinyje nori pasmerkti" (36, 199).

Prudonas (Proudhon) P. Ž. (1809—1865) — Prancūzijos smulkiaburžuazinis socialistas, propagavo ekonominį klasių bendradarbiavimą, anarchistinę valstybės panaikinimo idėją.

Psl. 44

Tamsu ir baisu!.. Ir nebėra, kas ranką paduotų!

Fragmentas susieja Maironį su Lermontovu: „Nebe spėliojimas, o akivaizdus ryšys tarp Zonio monologo „Tamsu ir baisu... Ir nebėra, kas ranką paduotų" ir Lermontovo eilėraščio «И скушно, и грустно! И некому руку подать». Tai bene vienintelis tokio akivaizdaus Lermontovo poveikio faktas Maironio poezijoje" (36, 192).

Psl. 46

Jog mokslas vien menkas kaip pelkių ugnis...

Norėdamas pabrėžti mokslo nepastovumą, nepajėgumą atsakyti į esminius būties klausimus, Maironis jį lygina su klystžvakėmis, apie kurias pasakojama liaudies sakmėse. Tai klaidžiojantys pelkėse žiburėliai, kurie, pasak senųjų tikėjimų, galintys padaryti žmonėms bloga. (P. J.)

Psl. 49

Vargšas Hartmano Dievas vis kenčia daugiau,
Kam pažino save?.. Mus išgelbės kulka!..
Paikas Augustas Komtė! Užrišti akis
Jis norėtų!..

Kaip pažymėta J. Lankučio, libreto stilistika sudėtinga, atitinkanti kūrinio koncepciją. „Publicistinis laiko aktualijų svarstymas, kuriame paliečiami Prudono, Darvino, Bekono, Šopenhauerio ir kitų filosofų bei sociologų teiginiai, yra užbaigiamas Maironiui artimų katalikybės socialinių doktrinų šviesoje. Todėl kūrinio finalas jau skamba kaip religinio pobūdžio misterija su maldingomis vaikų giesmėmis, herojų atgailomis, dievobaimingais Pranciškono pamokslais ir bažnytinių varpų gaudesiu" (14, 253). Maironiui netinka filosofinės sistemos, remiančios savo teiginius gamtos mokslų teiginiais (36, 206). „Ne mažiau aštrūs pasmerkimo žodžiai tenka Hartmanui — jo religijos filosofijai, savo esme panteistinei. G. Hartmanas — vokiečių filosofas-idealistas, artimas Šelingui. Leninas jį kritikuoja „Materializme ir empiriokriticizme" (36, 207).

Augustas Komtė — Ogiustas Kontas (Comte) (1798—1857) — prancūzų filosofas, pozityvizmo pradininkas, teigė, kad mokslo uždavinys yra aprašyti, o ne aiškinti reiškinius.

Psl. 53

Už klystančius žmones, Aukščiausi, maldų neatmesk!..— eilutės, primenančios Maironio „Marijos giesmę":

Mes, klystantys žmonės,
Maldaujam malonės;
Marija, maldų neatmesk!

Psl. 57

Saulė leidžias; jos paskutinieji spinduliai gražiai nušviečia dangų. Girdėtis varpo skambėjimas „Angelas Dievo".

Vaižgantas apie pabaigą rašė: „Visi klaupias į varpų balsą „Viešpaties Angelas" kalbėtų. Klaupias ir Zonis.

Kas situacija, kas dialogas tai vieni nenatūralumai, nesilaikymas elementarinių psichologijos dėsnių. Taip kad mums nebetenka giliau analizuoti Zonio, Mario ir Gražutės psichikos. Laikas gali atimti principus, sudrumsti protą ir sąžinę; viena jis negali panaikinti — tai nuoseklumo — net ir pamišėliai myšta nuosekliai" (34, 207).

Gloria in excelsis Deo... (lot.) — Garbė Dievui aukštybėse, o žemėje ramybė geros valios žmonėms.

„NELAIMINGOS DANGUTĖS VESTUVĖS"

Bibliografiniai duomenys. Libretas „Nelaimingos Dangutės vestuvės" pirmą kartą publikuotas: Maironio Raštai. T. 3. Kaunas, 1930. Antroji publikacija: Maironis. Rinktiniai raštai. T. 2. V., 1956.

Išliko du rankraščiai. Pirmas iš jų dar buvo vėliau keičiamas, tiesa, nedaug, ir antras — švarraštis, iš kurio spaustuvė rinko MR III tomo tekstą. Pirmą rankraštį sudaro 18 lapų;. rašyta rašalu, taisyta paprastu pieštuku, rašalu, kai kur raudonu pieštuku;. kai kur tekstas įterptas priklijuotais lapukais. Antro rankraščio puslapių skaičius sutampa, taisymų būta maža. Charakteringesni pakitimai: pirmuoju atveju tekstas prasidėjo nuo mergaičių choro, antruoju nuo Manvydo pokalbio su tarnu; skiriasi kai kurių veikėjų vardai (Dangutės sužadėtinis buvo Kontrimas); pirmame rankraštyje būta prologo, kurį vėliau pakeitė I aktas. Pirmuoju atveju kūrinys vadintas: „Libretto keturiais aktais su prologu". Galutinai — „Libretto keturiais aktais su epilogu".

Rankraščiai saugomi LTSR Literatūros muziejuje Maironio fonde. Signatūra bendra: 20044 R-1156.

Genezė ir vertinimas. Apie libretą mažai rašyta, o esami sprendimai įvairūs ir prieštaringi. Vieningai pažymėta, kad kūrinys yra sukurtas pagal kompozitoriaus J. Tallat-Kelpšos autoriui pasiūlytą planą. V. Bičiūnas straipsnyje „Maironio dramos" bandė tikslinti: „Šio rašinio autoriui irgi teko kartą iš p. Tallat-Kelpšos to plano pasakojimą išgirsti. Lyginant jį su Maironio veikalu, atrodo, kad librete tik vedamoji mintis svetima bėra likus, visa gi kita pats autorius sukomponavo" (6, 270). V. Bičiūno nuomone, „veikalo siužetas (apie tai plačiai veikale minima) turi panašumo su Vaidevučio ir Dangerutės legenda. Iš dalies primena jisai ir Kęstučio su Birute susituokimo istoriją: meilė, kryžiuočių kėsinimasis pagrobti mergaitę, pasiaukojimas dievams ir pagaliau atsidavimas mylimajam.

Iš kur tą fabulą Maironio įkvėpėjas yra paėmęs, nepasisekė susekti. Greičiausiai ji bus skolinta iš vokiečių arba lenkų literatūros. Faktas, kad Maironis rašė veikalą skolintu siužetu, žinoma, pačio veikalo vertės nė kiek nemažina" (6, 270). Iš kitų asmenų, rašiusių apie šį libretą, niekas nekalba apie šio kūrinio priklausomybę nuo vokiečių ar lenkų literatūros, kaip ir nekreipia dėmesio į padavimo apie Vaidevutį ir Dangerutę autentiškumą.

V. Zaborskaitė yra padariusi užuominą dėl kūrinio pavadinimo: „Pasirinkdamas Dangutės vardą, Maironis gal norėjo įamžinti savo artimų Peterburgo laikotarpio bičiulių J. ir A. Smilgų mirusios dukrelės Dangutės atminimą" (36, 386).

„Poetui šiame kūrinyje rūpėjo duoti numatomos operos muzikai literatūrinį pagrindą, atkuriantį romantišką senosios Lietuvos gyvenimo vaizdą. Tas vaizdas čia pateiktas, ištikimai laikantis XIX a. romantinės istorio-

grafijos tradicijų — su vaidilutėmis ir amžinąja ugnimi, su šventaisiais ąžuolynais ir liepsnojančiais laidotuvių laužais, su kriviais ir žyniais-burtininkais. Schematiškas ir taip pat labai tradiciškas siužetas vaizduoja karų su kryžiuočiais laikus" (36, 386). Tyrinėtoja yra pabrėžusi, kuo skiriasi abu Maironio libretai: „Libretas žymiai skiriasi nuo pirmojo šio žanro Maironio kūrinio: nėra čia filosofinių samprotavimų, abstrakčių idėjų iliustravimo, užtat daug melodramatikos ir jausmingumo. Poetas stengiasi atsižvelgti į muzikinės dramaturgijos reikalavimus: pindamas veiksmą, jis vengia monotoniškumo, niūrias scenas vietomis paįvairindamas komiškomis, karnavališkomis, dialogus ir replikas komponuoja taip, kad būtų pagrindas muzikiniams ansambliams, dramatiškam motyvų susikirtimui" (36, 387).

J. Lankutis monografijoje „Lietuvių dramaturgijos raida" akcentavo šio kūrinio temos savitumą, orientuodamas jį į bendražmogiškąją problematiką: „Nesvetimas Maironiu buvo ir individualinės žmogaus lemties tragizmas, kurio pradai ryškūs librete „Nelaimingos Dangutės vestuvės". Į centrinę vietą čia iškyla herojės — kunigaikščio Manvydo dukters — jausmų susidūrimas su jai nepalankiomis politinėmis aplinkybėmis" (14, 257). Išnašoje nurodoma: „Kūrinio siužetas artimas rusų rašytojo G. Chruščiovo-Sokolnikovo romanui „Griunvaldo kova". To kūrinio motyvais pasinaudodama, ir O. Pleirytė-Puidienė parašė istorinę dramą „Skirmunda", kurios fabula beveik ištisai tokia pat, kaip ir Maironio libreto „Nelaimingos Dangutės vestuvės". Įdomu pažymėti, kad O. Pleirytė-Puidienė, kaip ir Maironis, akcentuoja politikos vaidmenį dramatiškame Lietuvos kunigaikščių ir viso krašto likime, nors veikalas meniniu atžvilgiu gana silpnas" (14, 257). J. Lankučio nuomone, kūrinys stokoja vidinių išgyvenimų gilumo, esąs sentimentalokas. Tai nurodoma ir kitų dramą vertinusių kritikų.

Galutinis V. Mykolaičio-Putino požiūris į libretą „Nelaimingos Dangutės vestuvės" neigiamas: „Literatūriškai svarstydami šio libreto siužetą ir tekstą, nerandame atžvilgio, kuriuo jis būtų vertingas. Jis vien papildo mūsų literatūros veikalų grupę, vaizduojančių didvyrišką senovę su visais įprastais trafaretiniais aksesuarais [...]" (24, 274). Šiam libretui mokslininkas neieškojo žanrinių išlygų kaip dramai „Kame išganymas". V. Zaborskaitės rašoma: „Literatūriniu požiūriu jis (libretas — *I. S.*) beveik dar blankesnis už pirmąjį: čia nėra nė vieno posmo, kuris savo poetiškumu ir ekspresija galėtų prilygti tokiems ankstyvesniojo libreto fragmentams, kaip daina „Ant kranto Nerbudos" arba vargdienių giesmė antrajame veiksme" (36, 387). Vienintelis V. Bičiūnas, šiaip Maironio dramaturgijai kritiškas, vertino: „Mūsų autoriaus garbei tenka tai pripažinti, aprašomasis libretto išėjo labiau dramatingas ir vaisingas negu bet kuris kitas jo dramaturginis veikalas. [...] Be grynai konstruktyvinės ir psichologinės pusės, tas veikalas turi ir poetinę formą: libretto parašytas eilėmis su dažnais ir tikrai skoningais liaudies poezijos sekimais. Be to, kad viso veikalo nuotaika yra iš mūsų

tautosakos pasemta, esama jame nemažai tokių dainų, dainelių, kokias tik liaudies kūrybinę dvasią giliai jaučiąs poetas gali suposmuoti, pavyzdžiui: „Augo dukrelė...“ (6, 271).

Kūrinys taip ir nepateko į teatro sceną. K. Kaveckas pažymėjo: „Labai gaila, kad Maironio gimimo 125-osioms metinėms nepastatyta opera jo libretu „Nelaimingos Dangutės vestuvės“. Šiam libretui pirmasis muziką parašė Juozas Tallat-Kelpša. Opera buvo numatyta statyti Lietuvių literatūros ir meno dekadai Maskvoje. Vėliau Zigmas Aleksandravičius vėl parašė operai muziką, bet taip ir liko abi nepastatytos...“ (13, 4).

Apie J. Tallat-Kelpšos muziką libretui rašyta: „Deja, ir šis libretas kompozitoriaus nepatenkino, jam trūko dramatiškumo, ryškesnių, individualizuotų charakteristikų“ (*Ragulskienė E.* Juozo Tallat-Kelpšos kūryba.— Kn.: Juozas Tallat-Kelpša. Gyvenimas ir kūryba. Straipsniai ir laiškai. Dokumentai. Amžininkų atsiminimai. V., 1983).

Maironio libreto „Nelaimingos Dangutės vestuvės“ ataudai įėjo į J. Tallat-Kelpšos operą „Vilmantė“: Opera „Vilmantė“ („Tėvūno duktė“). 3 v. 4 pav. J. Tallat-Kelpšos libretas pagal Maironio, J. Talmonto, K. Inčiūros tekstus. 1941 (ten pat, p. 219).

Psl. 60

Kardininkai — kalavijuočiai. Aiškindamas Lietuvos praeities įvykius, Maironis rašė: „Tretysis Padauguvio vyskupas buvo Albertas Buksgeudenas. Tasai atvyko į Livoniją su ginkluota kariuomene ir apsiginti pastatė tvirtą Rygos pilį (1201 m.).

Paskui įsteigė tam tikrą ginkluotą vyrų broliją, kurios uždaviniu buvo ginti katalikų tikėjimas nuo pagonių. Tos brolijos raiteliai kareiviai prie paprastų apžadų, vienuolynuose daromų, dar prisiekdavo kovoti su pagonimis ir, kaipo ordeno ženklą, vilkėjo baltais apsiaustais, ant kurių buvo išsiūti raudonas kryžius ir kardas. Nuo kardo jie buvo vadinami kardininkais“ (MR IV, 31).

Oželi barzdotas, kaktoj du ragiukai...

„Tai buvo pradinė scena pagal šio poeto libretą rašomai operai. Vėliau ji įėjo į galutinę J. Tallat-Kelpšos operos „Vilmantė“ redakciją. Koncertuose kūrinys dažnai atliekamas kaip duetas arba kaip daina vienam balsui su fortepijonu. Autoriaus pastabos rankraštyje („trepsi kojomis, nuleisdama akis, kukliai pritupia“ ir kt.) patvirtina dainos ryšį su scena“ (*Ragulskienė E.* Juozo Tallat-Kelpšos kūryba.— Kn.: Juozas Tallat-Kelpša, p. 127).

„Šokio sutartinės, prasidedančios „Išsivedžiau ožį“, „Pamirodyk, ožy“, „Čibi ribi ožys“ sekimas. Sutartinė užrašyta Ukmergės, Biržų, Taujėnų, Šiaulių apylinkėse, spausdinta A. R. Niemio ir A. Sabaliausko leidinyje „Lietuvių dainos ir giesmės šiaurrytinėje Lietuvoje“, Helsintis (Ryga) 1912 m. N. 378 ir A. Sabaliausko „Lietuvių dainų ir giesmių gaidos“, Helsin-

kai 1916 m. Nr. 593. Maironis išlaikė sutartinės stereotipinę kompoziciją, tačiau pakeitė eilėdarą ir turinį. Lakonišką, griežtą sutartinės struktūrą, taupius vaizdus poetas sušvelnina, pridėdamas meninių puošmenų, ypač epitetų. Trečio ir ketvirto posmo turinys nuo sutartinės smarkiai nutolsta, įterpiami vaizdai iš dainų apie paukščių ir žvėrių vestuves". (P. J.)

Psl. 61

Ko liūdi? ko liūdi, sesute širdele?..

Šiame Maironio šešiaeilyje kondensuoti mergvakario dainų, skiriamų graudinti jaunajai, vaizdai. Jie sutinkami vestuvinėse dainose „Ko liūdi, sesele, ko liūdi", „Ko nelinksma, mūs sesute" ir kitose. Jose taip pat minima rūtelės, vainikas, darželis, tėvelių namas, svetima tolima šalis. Maironio dainoje „tolimos šalies" prasmė tiesioginė, tuo tarpu liaudies dainose taip vadinami būsimo vyro namai. (P. J.)

Psl. 63

Šiandieną iš visur mes priešų apsupti...— „Lietuvos istorijoje" Maironis rašė: „Ištisas Vytenio viešpatavimas tai nuolatinė kova su kryžiuočiais, kardininkais ir iš dalies su lenkais" (MR IV, 56).

Psl. 65

Donnerwetter (vok.) — po perkūnais! velniai rautų!

Dangutė atsisėdus į kėdę...

Tai visoje Lietuvoje žinomas vestuvių mergvakario paprotys. Mergaitės, pasodinusios nuotaką į kėdę arba ant duonkubilio, šukuoja jai kasas, pina vainiką ir dainuoja graudžias dainas. Šis paprotys vaizdingai aprašytas A. Juškos „Svotbinėje rėdoje", išleistoje Kazanėje, 1880 m. p. 20—21. Maironis buvo gerai susipažinęs su A. Juškos, R. Niemio ir A. Sabaliausko lietuvių liaudies dainų rinkiniais, iš kurių sėmėsi mitologinės ir tautosakinės medžiagos. Ypač gerai jo ištyrinėta A. Juškos „Svotbinė rėda". (P. J.)

Psl. 66

Augo dukrelė pas senmočiutę...

Maironio sukurta daina, artimai sekant mergvakario dainų motyvais. Paskutiniojo posmo pirmosios dvi eilutės — vestuvinės dainos „Gieda volungėlė" citata. (P. J.)

Ne į žalią rūtų darželį...

Burtininko žodžiai primena vestuvių kvieslio arba atvykusio jaunojo pulko vedlio oracijas. Autoriaus išlaikytas oracijos stilius. (P. J.)

Psl. 67

Negi burtininkas to nežino...

Kiek perkeista vedlio oracija, paskelbta A. Juškos „Svotbinėje rėdoje", p. 24—25. (P. J.)

Psl. 68

Labas vakarėlis, mūsų sesutėle!..

Tai stilizuota mergvakario daina. Liaudiškas dainos variantas spausdintas A. Juškos „Svotbinėje rėdoje", p. 21. Autentiška daina skamba taip: Labas vakaras, Jaunoji seselė, O ant kokios parodos sukvietei? / Ar nueiti Į rūtų darželį, Ar suskinti rūtelių kvietkelę? / Ar suskinti Rūtelių kvietkelę, Ar supinti Rūtų vainikėlį? / Ar nupinti Rūtų vainikėlį, Ar uždėti Ant glotnios galvelės?

Maironis pakeitė dainos eilėdaros struktūrą. (P. J.)

Aš bandysiu burti;

Iš vaško iš vandens ar iš šventos ugnelės?

Autorius turi galvoje burtus, kurie būdavo atliekami Advento laikotarpiu — Kūčiose, Kalėdose, taip pat vestuvėse. Tai užfiksuota kronikose bei senuose raštuose ir XX a. pateikėjų paliudijimuose. (P. J.)

Psl. 69

Praurimės globai atsiduok/ Ir Vaidevučio pasaką atmink...

Praurimė, kaip pažymėta T. Narbuto, kurio darbais Maironis gausiai rėmėsi, buvusi pagonių lietuvių „šventos ugnies dievaitė". „Gyvenimo davėja" prasti žmonės ją vadiną, „ugnies saugotoja" (26, 38—39). Jos aukure ugnis deganti nuolat, o ją saugančios merginos, kurios privalo būti netekėjusiomis iki gyvenimo galo. Jei jos sulaužančios nuostatus, turi būti baudžiamos žiaurios mirties bausme.

Jeigu vaidilutė sulaužydavo priesaiką, ją gyvą sudegindavo, pririštą prie medžio, arba įkasdavo į žemes, arba skandindavo Nemune, įkišę į odinį maišą, pridėtą akmenų, užrištą kartu su vidun įdėtu katinu, šunimi ir nuodinga gyvate (26, 266). Išnašoj T. Narbutas pasakoja atsitikimą apie nusikaltusią vaidilutę, pasmerktą paskandinti Nemune. Ją gelbėjęs riteris ant žirgo. Jis išlaisvinęs vaidilutę ir liepęs juos sutuokti ant Nemuno kranto. Paskui abu apsikabinę šokę į vandenį ir išnykę. Toje vietoje atsiradęs sūkurys, kuris iki šiol tebesąs. Vaidilutė kartais naktimis išeinanti mėnesienoje į krantą. Viena arba drauge su riteriu. Tada girdėti, kaip urzgiąs šuo, miaukianti katė, šnypščianti gyvatė. Ir dar daug kitokių pasakojimų apie tą nelaimingą porą, pagal T. Narbutą, papasakoja gyvenantys apie Rumšiškes (26, 266—267). Matyt, kad panašios istorijos bus vėliau virtusios baladiškais siužetais, o Maironis librete pateikė savąją nusikaltusios vaidilutės interpretaciją.

Psl. 70

Išleidžiam seselę, išleidžiam jaunąją...

Maironis sujungė keletos dainų, dainuojamų išvažiuojant į jungtuves arba išvežant nuotaką į vyro namus, motyvus. Toms dainoms būdingi tolimos šalies („Už jūrių marelių"), palydėjimo per girią („Per žalią girelę palydžiam"), auštančios aušros („Giesta gaideliai, aušta aušrelė") motyvai. Pirmoji Maironio dainos eilutė yra iš A. Juškos „Svotbinėje rėdoje" p. 56 paskelbtos dainos, dainuojamos „išleidžiant į vinčių". (P. J.)

Psl. 71—72

Eisme repečkom... — vaišių dainų bei talalinių sekimas.

Gaidys kaltas... — talalinė obsceniška dainuškėlė, kokios liaudyje paprastai dainuojamos kaip šokių pritarimai.

Sveikas aš ir tu...

Mergaitės dailios...

Kvailas tu nebūk...

Tai vis vaišių dainų sekimai. (P. J.)

Psl. 73

Atvažiavo vilkas, apsidaręs pilkas...

Autoriaus stilizuota populiari, plačiai visoje Lietuvoje paplitusi daina apie žvėrių vestuves. Ši daina Aukštaitijoje perėjusi į vaikų repertuarą, tuo tarpu Žemaitijoje iki pastarųjų laikų dainuojama vaišių, pokylių, o kartais ir vestuvių metu. Maironis ją pateikė kaip šokį. Tai neįprastas, bet vis dėlto liaudyje sutinkamas atvejis. Yra dainininkų paliudijimų, kad šią dainą dainuodavo šokant, žaidžiant,

Dainą stilizuodamas poetas praplėtė veikėjų ratą, juos individualizavo. („Stirnos buvo draugės, /Skobnin sėdos baugiai...", „Kiškis vargdienėlis, / Auseles pastatęs" ir t. t.). Daugiau autoriaus kūrybos antroje dainos dalyje. (P. J.)

Psl. 75

Buvo viešpats Prūsų žemės...

Žinias apie legendinį Prūsų kunigaikštį Vaidevutį pirmasis paskelbė vokiečių istorikas Johanas Štiuleris, pasirašinėjęs slapyvardžiu Erazmas Stela Libonatanas, savo darbe „Dvi knygos apie Prūsijos senovę", išspausdintame 1518 m. Legendą išpopuliarino kronikininkas Simonas Grunau apie 1510—1530 m. parašytoje „Prūsijos kronikoje", vėliau kartojo kiti istorikai.

Psl. 76

Nustosi, mergužėle, nekalto vainikėlio... — tai autoriaus sukurtas posmelis jaunosios graudinimo dainų motyvais.

Šalin jūs, raganos...

Čia autorius greičiausia perkelia pagoniškųjų laidotuvių apeigas, užfiksuotas senuose šaltiniuose. (P. J.)

Psl. 77

Kriviai veda Dangutę prie durų ir sauja beria ant jos grūdų...— grūdų bėrimas ant jaunosios minimas iki šių laikų įvairiuose etnografiniuose aprašymuose kaip linkėjimas jaunavedžiams derlingų ir vaisingų metų. (P. J.)

Psl. 79

Dievams pasižadėjau kaip senovės prūsų Dangerutė...— kol kas padavimas apie Dangerutę neatrastas. Filologai lituanistai linkę manyti, kad paties Maironio išgalvotas. V. Bičiūno nuomonė, kaip rodo jo straipsnis „Maironio dramos", buvusi kitokia. Kritikas siejo su lenkų ar vokiečių romantine literatūra, bet iki galo šiuo klausimu nepasidomėjo ir, iš kokių šaltinių šis padavimas atėjęs į libretą, nenustatė (6, 270).

Labai galimas dalykas, kad Dangerutė Maironiui yra istorinis vardas. Tuo labiau kad jis buvo minimas poeto dar „Lietuvoje" (1888):

Tenai į rytus Dauguva plaukia;
Latviai jos geria vandenį šaltą;
Tenai ant pievų varpeliais šaukia;
Ten matai avį kaip sniegas baltą;
Ten Dangerutę, gražią, geltplaukę,
Ateiviai žudė, pančiais apkaltą...

Išnašoje pažymėta: „Dangerutė — pati Visvaldžio, Lietgalių kunigaikščio, kardininkų nužudyta 1208 m.". Cituojama iš Maironio rankraščio.

Savo „Lietuvos istorijoje" (cit. pagal 1906 m. leidimą) Maironis rašė: „Visų pirmiausiai Kalavijonių zokanas užgriuvo ant Lietgalių. Albertas užpuolęs (1208) su kareiviais ant kokio ten Visvaldžio, sudegino jo miestą, o jo pačią Dangerutę užmušė; tasai Visvaldis iš gailesčio nusižudė" (p. 32—33). Paskutinėje Maironio „Lietuvos istorijos" redakcijoje tekstas toks: „Pirmų pirmiausia kardininkai užgriuvo ant žiemgalių. Albertas, užpuolęs (1208) su kardininkais Visvaldį, sudegino jo pilį, jo žmoną Dangerutę nužudė. Visvaldis iš gailesčio patsai nusižudęs" (MR IV, 32).

„Henriko iš Latgalos (Latvio) Livonijos kronikos (rašytos XIII a. 3-iame dešimtmetyje) pirmoje publikacijoje pagal XVI a. nuorašą (I. D. Gruber, 1740) minimas latgalių Jersikos (Dauguvos deš. krante) kunigaikščio Visvaldžio žmonos tėvas „Dangeruthe" (1213 m. įvykiai). Tai vienas iš galingiausių Lietuvos kunigaikščių (potentioris de Lethonia). Kronikininkas kiek anksčiau dar mini, kad jo dukra — Visvaldžio žmona — buvo patekusi į Rygos vyskupo Alberto karių, paėmusių Jersikos pilį, rankas. Dangeručio (E. Bonnell, 1862; P. Pakarklis, 1945;. Lietuvių karas su kryžiuočiais, 1964), kartais Dangiručio (Lietuvių enciklopedija, IV, 1954, p. 273) vardas įėjo į istoriografiją.

Dar T. Narbutas (Dzieje, IV, 1838) pastebėjo, kad šis vardas, jo nuomone, gal pravardė Dangeruthas, nepakankamai tiksliai užrašytas, jis jį gretino su lietuvišku žodžiu dangus ir legendiniu Utenio vardu (tarsi reikštų dangiškąjį Utenį). Vyriški ir moteriški vardai senovėje kartais nesiskyrė. S. Daukantas, tarsi pasisakydamas už moteriškąjį vardą, laisvai interpretuodamas kronikos tekstą, jau rašo apie Visvaldį bei jo žmoną Dangerutę (S. Daukantas. Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje // Raštai, II (1976), p. 117, 128; jo paties, Lietuvos istorija..., parašyta 1850 m., kn. I, Plymouth, Pa. 1893, p. 183). Tai perėmė ir Maironis savo „Lietuvos istorijoje" (Stanislovas Zanavykas. Apsakymai apie Lietuvos praeigą. Tilžė, 1891, p. 32; Maironis, Raštai, IV. Lietuvos praeitis, 1926, p. 32) bei poemėlėje „Lietuva".

Henriko Livonijos kronikoje, parengtoje pagal seniausią nuorašą, užrašyta „Daugeruthe" (ed. W. Arndt, 1874; plg. ir vėlesnes publ.), todėl istoriografijoje šio XII a. pab.—XIII a. pradž. Lietuvos kunigaikščio vardas priimamas kaip Daugerutis (Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, I, 1955, p. 34; Lietuvos TSR istorija, I, 1957, p. 60; Z. Ivinskis, Lietuvos istorija, 1978, p. 160), tiksliau Daugirutis (I. Jonynas, 1937; A. Salys, 1983; K. Kuzavinis, B. Savukynas, Lietuvių vardų kilmės žodynas, 1987, p. 119)". (Duomenis pateikė istorikas R. Batūra.)

Psl. 90

Bitele mažyte, bitele darbščioji,
Nuo žiedo ant žiedo per dieną lakioji...
Perkurta vestuvinės sutartinių dainos pradžia: „Žiedas ant žiedo, kur bitutė sėdo, Slauna mergelė, kur pasogą žada". (P. J.)

Psl. 93

Apynėli žaliasis, aukštą stiebą apraitęs...— individualus Maironio kūrinėlis, sukurtas vaišių dainų motyvų pagrindu. (P. J.)

Psl. 95

... ir Kove karingas...— T. Narbutas (26) ir Maironis „Lietuvos istorijoje" mini Kovą kaip lietuvių karo dievaitį. T. Narbutas išveda analogiją su romėnais, kurie kovo mėnesį vadinę karo dievo Marso vardu.

Psl. 98

Konviktas (lot. convictus) — vienuolių riterių būstinė.

Psl. 106

Kam numirei, valdove?..
Tai Maironio stilizuota laidotuvių rauda. Raudos prie mirusiųjų minimos jau seniausiuose XIII a. šaltiniuose — Christburgo sutartyje, Livonijos eiliuotoje kronikoje ir kituose. Atkampiose Lietuvos vietovėse jos gyvuoja

iki šiol. Iš raudų stilistikos autorius panaudojo retorinius klausimus („Kam numirei?.. Kam palikai?.."). Eilėdara pakeista. Maironio pateiktų raudų turinys gerokai nutolęs nuo liaudyje įprastų raudų įvaizdžių. Jis primena XIX a. romantikų J. I. Kraševskio, S. Daukanto, T. Narbuto aprašytus pagoniškosios Lietuvos karžygių pomirtinio gyvenimo vaizdus. (P. J.)

Dabar tavo dvasia padangėmis nuskrido
Ant risto ir sparnuoto žirgo į žvaigždėtą šalį!

Eilutės primena J. I. Kraševskio „Vitolio raudos" vaizdą. (J. I. Kraszewski. Witolo rauda. Piesń z podan Litwy.— Wilno, 1846). Vertė A. Vištelis. (P. J.)

Psl. 107

Atdarykit dureles, aukso kaltus vartelius! — eilutė primena laidotuvių raudos motyvą. (P. J.)

ISTORINĖ DRAMINĖ TRILOGIJA

Bibliografiniai duomenys ir redagavimas. Pirmoji trilogijos dalis „Kęstučio mirtis" buvo publikuota: „Skaitymai", 1921, kn. 5, p. 90—131, kn. 6, p. 1—25. Buvo spausdinama: „Draugija", 1921, Nr. 1—2, p. 3—20, Nr. 3—4, p. 81—93, bet nebaigta, nes tuo metu išėjo atskira knyga. Atskira knyga: Maironis-Mačiulis. Kęstučio mirtis. Istoriškoji drama 5 aktais. Kaunas, 1921. Kiek redaguotas tekstas išspausdintas: Maironio Raštai. T. 3. Kaunas, 1930. Pabaigoje pridėti autoriaus papildymai, parašyti tomą spausdinant.

Antroji trilogijos dalis „Vytautas pas kryžiuočius" pirmą kartą publikuota: „Baras", 1925, kn. 2, p. 5—26, kn. 3, p. 5—25 (I, II aktai), kn. 4, p. 31—49, kn. 5, p. 37—53, kn. 6, p. 28—47 (III, IV, V aktai). Po to išėjo atskiras leidimas: Maironis-Mačiulis. Vytautas pas kryžiuočius. 5 aktų istoriškoji drama. Atspausta iš „Baro", Kaunas, 1925, 113 p. Vėliau drama publikuota „Raštų" III tome.

Trečioji trilogijos dalis, „Didysis Vytautas — karalius", pirmą kartą išspausdinta: Maironio Raštai. T. 3. Kaunas, 1930.

LTSR Literatūros muziejuje yra išlikęs „Raštams" Maironio redaguotas knygos „Maironis Mačiulis. Kęstučio mirtis. Istoriškoji drama 5 aktais. Kaunas, 1921. Perspausdinta iš „Skaitymų" egzemplioriaus. Knyga suplėšyta atskirais lapais. Tekstas taisytas Maironio ranka rašalu, su spaustuvės pažymomis: „Surinkta..." ir pan. I akte jaunimo daina „Sukit ratą, gyvos gėlės..." (jos nebuvo „Skaitymų" redakcijoje) įrašyta rašalu paraštėje. II akte išplėstas Vytauto ir Laimutės dialogas su būdingu dramai fragmentu: „A mes? Nuo Betygalos: ten, kur Dubysa / Bėga ant Kauno mėlyna juosta". Išplėtotas Vytauto ir Kęstučio dialogas. Įlipdyti lapeliai su naujai

įrašytu fragmentu, prasidedančiu Vytauto žodžiais „Gal ir Jogailai reiktų apie mūsų žygį..." (MR III, p. 120) iki: „Kęstutis: „Neverk, mergele!.." (p. 121). Rankraštyje buvo „martele".

IV akte koreguotas Onos ir Laimutės dialogas. Pakeista pati pabaiga. Aktas baigiamas nebe Skirgailos, o Kęstučio žodžiais: „O, ko aš sulaukiau nuo brolvaikių savo..." Jie sudramatina veiksmą, suteikia nevilties.

V akte pasikeitė misterbrolio ir Lisicos pokalbis. Ant seno teksto prilipdytas lapelis, prasidedąs žodžiais „Toksai ant žemės čia žmogaus likimas..." Pataisa išryškino Lietuvos priešų istorinį žiaurumą ir cinizmą:

Toksai ant žemės čia žmogaus likimas!
Ateina laikas: nori ar nenori,
Kitam užleisti reikia vietą...
Štai ir tasai gyvai mums reikalingas butas:
Jį reikia Vytautui greičiausia atituštint!
Bet ir šisai ne amžiais begyvens:
Dvi trys dienelės... ir žvakutė jo užges!
O po trijų ne dienų, tik metų
Kas spės,

Žiūri į parašą

Kieno čia bus kalėjimas?
Gal Lietuvos visos, kas žino!..
O mes tuo tarpu vis gilyn,
Vis „Drang nach Ost"! (MR III, p. 160—161).

Ilgiausias prierašas redaguojant atsirado V akto gale. Jis prasideda misterbrolio žodžiais: „Pasiekiau savo tikslą, ir dabar Žemaičiai — mūsų..." (MR III, p. 170). Jo idėjiniai akcentai — priešų panika, pražiūrėjus Krėvos pily Vytautą ir Krivės krivaičio lūpomis ištartas su šiuo įvykiu susijęs patriotinis džiaugsmas ir šviesesnės Lietuvos viltis.

Skyrium, jau ne knygos puslapiuose yra parašytas „Kęstučio mirties" prologas (penkios strofos) ir I akto pradžia nuo remarkos „Pavasaris. Laukas spinduliais apšviestas..." (MR III, p. 92) iki eilučių „Pabiro, pasklido žiedai ant laukų..." (MR III, p. 94).

Rankraščio signatūra 20057 R-1194. Pastabų, įvestų dramoje „Kęstučio mirtis" „Raštus" jau spausdinant, rankraštį sudaro 4 puslapiai, rašyti rašalu ant atskirų neliniuoto popieriaus lapų. Rankraštis, išskyrus ortografiją, nesiskiria nuo spausdinto teksto. LTSR Literatūros muziejaus signatūra 20038 R-1155.

V. Zaborskaitės monografijos „Maironis" (1987) duomenys, kuriuose nurodoma Maironio istorinės trilogijos rankraščių saugykla esanti MA LKLI, tikslintini.

Dramos „Vytautas pas kryžiuočius" rankraštį sudaro storas sąsiuvinis viena linija (signatūra 20040 R-1142, LTSR Literatūros muziejus). Titu-

liniame puslapyje užrašyta: Maironis-Mačiulis. „Vytautas pas kryžiuočius". Istoriškoji drama. 5 aktais.

Šio rankraščio tekstas paredagavus buvo išspausdintas „Bare". Palyginę rankraštį su žurnalo publikacija, nerasime veikėjų sąrašo. Rankraštis pradedamas I aktu. Kad tekstas, prieš atiduodant „Barui", taisytas, rodo tame pačiame sąsiuvinyje (p. 130—146) esantis I akto kitas rankraštis. Čia I aktas perrašytas švariau, pabaigos fragmentas, prasidedantis ir besibaigiantis Ringailės žodžiais: „Sudievu, kunigaikšti mielas!" ir „Skubėkime! Jau laikas į kelionę!" (plg. MR III, p. 197—199) prirašytas atskirai. Matyt, autoriui atrodė reikalinga išplėsti antrąją, lyrinę, siužetinę dramos liniją, susijusią su Enriku ir Ringaile.

Kiti antrojo rankraščio taisymai smulkūs, neesminiai. Naujų fragmentų nėra.

Trečioji dramos „Vytautas pas kryžiuočius" pozicija, atskiras leidimas, visiškai sutampa su „Baru". LTSR Literatūros muziejuje išliko Maironiui priklausęs suplėšytas atskirais lapais šios knygos egzempliorius. Jis netgi su spaustuvės pažymom, darytom tekstą renkant „Raštams" ir Maironio rankos įrašais. Jų nedaug. Taisymai neesminiai. Labiau redaguotas IV aktas, ypač jo pati pabaiga:

Danutė

prirašyta: (palikusi viena)

O laimink, Viešpatie, keliaunančių žingsnius

taisyta: keliaujančių

Tolesnis tekstas kaip MR III tome, p. 267:

O kaltas, Dievas žino, kas,
Kad žmonės kenčia ir kitus kankina!..

Prirašytos trys prasmingos medituojančios eilutės:

O gal taip reikia?..
Kad nuolatinėje kovoj
Ir bręstų, ir tvirtėtų mūsų jėgos!..

Dramos „Didysis Vytautas — karalius" yra išlikę du rankraščiai. Tame pačiame sąsiuvinyje, kur yra „Vytauto pas kryžiuočius" autografas, p. 148 užrašyta: „Vytautas Karalius". 148—161 puslapius užima detalus pasiruošiamasis istoriografinis darbas, Lietuvos istorijos svarbiausių įvykių, reikalingų šiai dramai, aprašymas, bet šaltinis nenurodytas. V. Zaborskaitė rašo: „Tai chronologiškai sužymėti faktai, kai kur atpasakoti, o kai kur beveik pažodiškai versti iš T. Narbuto „Lietuvos istorijos" (jos devyni tomai yra poeto bibliotekoj) atitinkamų vietų — iš V-ojo ir VI-ojo tomo. Tai yra vienintelis istorinis šaltinis šiai dramai (kaip ir „Vytautui pas kryžiuočius") — iš jo pasemta viskas — įvykiai ir personažai. Poeto rūpestis — perkelti istoriko pasakojimą į sceną, paversti jį draminiu veiksmu" (36, 395—396).

162—179 puslapius sudaro pagrečiui taisyti I ir II dalis III akto. Dar atskiram sąsiuvinyje (signatūra 20030 R-1139) užrašytas III akto tęsinys ir IV aktas. „Tekste nemažai braukymų ir taisymų rašalu ir pieštuku. Palyginus su spausdintu tekstu (MR III), daug skirtumų. Tekstas vėliau plėstas. Daugelis scenų-sukeista vietomis. Tos pačios mintys įdėtos į kitų veikėjų lūpas. Ypač tvarkytas IV aktas" (iš LTSR Literatūros muziejaus darbuotojos R. Mažukėlienės įrašo).

Antras dramos rankraštis ištisinis. Tai 169 puslapiai rašalu ant atskirų lapų surašyto teksto. Jis buvo išspausdintas „Raštuose". Papildymas vienintelis. Į jį nukreipia iš spaustuvės pažyma: „Pertaisant lankus, šitiek teksto prisidėjo". Ant atskiro lapelio užrašytas Maironio pateiktas papildymas:

Vytautas: Prašysiu mano brolio ir karaliaus
Viešai pareikšti savo sutikimą
Aukštoms Taryboms Lenkų ir Lietuvių,
Kad neišrodytų, lyg pats pasiskelbiau karalium.

Jogaila (lyg kiek sumišęs):
Kodėl gi ne? Aš pasirengęs tai apreikšti.

Vytautas (į Henę):
Pranešk Sepinskiui, kad tuojau sukviestų
Ir mūsų, ir Koronos aukštąją Tarybą!
(Henė išbėga) (plg. MR III, p. 384).

Amžininkų ir dabarties akimis. Po libreto „Kame išganymas" (1895) Maironis, kaip dramaturgas, ilgam nutilo. Jis toliau rašė lyriką, pildė ir redagavo „Pavasario balsus", jau padėjo tašką ir paskutiniosios poemos „Mūsų vargai" (1920) tekste, o prie dramaturgijos negrįžo. Bet atėjo toks rašytojo kūrybos tarpsnis, kai vėl ryžtingai pasukama į dramaturgiją.

Maironis savo istorinėmis dramomis žvelgė į istoriją, tautą, į jas vairuojančias jėgas, prisiliesdamas prie sopulių, jau niekur nebesiverždamas, be ankstesnio optimizmo ir vilčių. Buvo pavargta ir daug kuo nusivilta. Likimas ir istorija parodė, kad, netgi atradus ir apibrėžus sau pačias aukščiausias vertybes (to siekė libretas „Kame išganymas", poema „Tarp skausmų į garbę"), kažkas neleidžia jų realizuoti.

Prie dramaturgijos Maironis grįžo su kita dvasine patirtimi, kuri buvo daugeliu atžvilgių netgi netikėta. Jos nesuprato skaitytojas. Pasimetė ir literatūros kritika. Ji atakavo naująsias Maironio dramas, daugiausia piršdama savuosius vertinimo kriterijus, savas, Maironio palaidotas, iliuzijas, tikėjosi ryžto, ditirambų, monumentalumo, o susilaukė to, kas jiems atrodė sunkiai suvokiama, idėjiniu ir meniniu atžvilgiu nepakankama, kas neatitiko įprasto Maironio kūrybos pobūdžio. Apskritai amžininkai istorinę trilogiją vertino labai įvairiai: labai teigiamai ir kone visiškai neigiamai. Galutinai Maironis kaip dramaturgas liko neįteisintas. Panaši padėtis išsi-

laikė iki šiol. Apie Maironį dramaturgą ilgai tylėta. O juk akivaizdu: be savo vėlyvosios dramaturgijos Maironio estetinis pasaulis yra nepilnas, netenka kūrybos pabaigos esmingųjų bruožų. Jie susišaukia su lyrikos raida, jos liūdnąja ir giliąja esme („Vakaro mintys“).

Jau buržuaziniais metais Maironio istorinės trilogijos vertinimai buvo paradoksalūs. Aprioriškai laukta, kad dramos pašlovins Lietuvos istorinę didybę, atitiks ir palaikys 1930, vytautinių, metų dvasią. Visų jų laukė Valstybės teatro scena. Jų pastatymui buvo skiriamos didžiulės lėšos, aktyviai veikė oficialios spaudos reklama. Maironis buvo stumiamas į visuomenės areną kaip tautinės ideologijos apologetas. Jo istorinių dramų spektakliai tapo grandioziškai režisuoti: „Režisūros tikrai daug pasirūpinta, kad spektaklis išeitų tikrai pompeziškas, ir jis toks buvo,— rašoma po „Kęstučio mirties“ premjeros.— Čia buvo ir valstiečių minia, ir jų dainos, ir karo stovykla. „Kęstučio mirtis“ išėjo visais atžvilgiais pompeziška, iškilminga“,— reziumuojama dar ir dar kartą. Ir tęsiama: „Be kita ko, šią iškilmę padidino karščiausios ovacijos, iškeltos dramos autoriui, garbingam mūsų dainiui Maironiui, kuriam skaityta rašyti gražūs sveikinimai Valstybės dramos direkcijos, ir Valstybės dramos artistų apvainikuota jis pora gražių vainikų ir įteikta daugybė gėlių buketų. Tai tikrai buvo graži proga Lietuvos visuomenei viešai pareikšti, pademonstruoti savo jausmus dainiui, kurs teisėtai laikomas Lietuvos atgimimo pirmutiniu skelbėju ir pranašu“,— rašė 1924 metais oficiozas „Lietuva“ (35). Plg. kas tarybiniais metais I. Aleksaitės rašyta (1, 57).

Viena diena anksčiau „Klaipėdos žinios“ paskelbė V. Bičiūno rašytą spektaklio recenziją. Joje taip pat kelios reikšmingos autoriaus pagerbimo scenoje nuotrupos: „Pertraukoj tarp ketvirto ir penkto akto publikai prašant pasirodė pats autorius. Gėlės ir vainikai reiškė pagarbą garbiam poetai“ (3). „Lietuva“ 1924. II. 26 išspausdino be parašo specialią žinutę „Maironio sveikinimai (per „Kęstučio mirties“ premjerą)“. Joje viskas išvardinta ir suskaičiuota: kas sveikinęs, kokios įžymybės, kiek vainikų ir puokščių įteikta.

Bet tų pačių metų spaudoje pasigirdo ir skeptiškesnių nuomonių. Prabilo literatūros kritika.

Visos trys istorinės trilogijos dalys susilaukė ir recenzijų, ir pastatymų. Rašyta ir apie pačius kūrinius, ir apie spektaklius — apie pastaruosius daugiau. Galutinis vertinimas atsispindėjo keletoje apibendrinančių straipsnių.

Apie trilogiją rašiusieji akcentavo jos autorinio sumanymo vientisumą. Vytautas Didysis laikomas centrine trilogijos figūra, o visos dramos „jo atvaizdavimu“: „Maironis, atvaizduodamas Vytautą, pasirinko iš jo gyvenimo tris svarbesniuosius epizodus: tėvo Kęstučio mirtį, Vytauto pabėgimą pas kryžiuočius ir Vytauto pastangas karūnuotis Lietuvos karalium“ (25, 153). Čia pat nurodoma šių „epizodų“ svarba: „Iš tikrųjų tie epizodai turėjo lemiamos reikšmės ne tik Vytauto gyvenime, bet visai Lietuvai“. Akcentuojamas būdingas Maironio dėmesys Vytautui Didžiajam, pasireiš-

kęs ir ankstyvesniais darbais: istorijos rašymu, poemomis, lyrika. Literatūros kritikams imponavo temos solidumas, tautinis ir valstybinis prestižas. Šiomis kategorijomis mėginta visų pirma apibūdinti ir Maironio kūrinius, jų inscenizacijas. A. Jakštas pažymėjo: „Taigi belieka atskiru leidiniu išėjimo proga (kalbama apie „Kęstučio mirtį“ — *I. S.*) recenzijoje palinkėti, kad ši nauja rimta drama kuo greičiausiai pasirodytų mūsų teatruose. Savo kilniu turiniu ir gražia kalba ji šimtą kartų daugiau verta parodyti mūsų publikai negu Zudermano „Joninės“ ar Hejermanso „Du keliu“ (9, 222). Buvo teigiama, kad Maironis ne tik išdrįsęs, bet ir sugebėjęs apie Vytautą Didįjį „dainuoti“ (25, 151). Maironiui pripažintas Lietuvos istorijos išmanymas, teigta, kad prie šios trilogijos Maironį vedęs susižavėjimas Vytauto asmeniu.

Kritikos sprendimų objektyvumą paliudija Maironio „Raštų“ trečiojo tomo dedikacija: „Vytauto Didžiojo metais, prabėgus 500 metų nuo jo mirties, aš, ypatingas jo genijaus gerbėjas, jau savo „Jaunojoje Lietuvoje“ Jį Didžiuoju paskelbęs, Jo vardo pagerbimui pavedu šį mano dramatiškų veikalų rinkinį, kuriame irgi žymiausią užima vietą tasai mūsų tautos milžinas-didžiavyris.

Tu, Vytaute, didis valdove tėvynės!
Tu skardas dienų milžinų!
Tu, Lietuvai garsų vainiką nupynęs,
Būk pranašu saulės dienų!
Tarp amžių prašnek!
Mums krūtinę uždek
Darbais milžinų-pranokėjų!
Aprinkę vadovą,
Teeina į kovą
Auklėtiniai tavo idėjų!

(žr. Maironio Raštai, t. 2, p. 113)“

Kaip minėta, kai jau buvo atiduotos spaudai visos dramos, Maironis dar kartą metė į jas paskutinį žvilgsnį ir liko nepatenkintas: pasirodė, kad „Kęstučio mirtyje“ trūksta vytautinio prado, o visai trilogijai — idėjinių teminių jungčių. Tada papildomai daromos atitinkamos pataisos, išspausdinant jas skyrium kaip priedą: „Kęstučio mirties“ dramoje įneštos pataisos“. Taip galutinėmis autoriaus pastangomis atitaisoma, ištiesinama, kiek buvo spėta, istorinės trilogijos vedančioji gija: dramos, tarp jų ir „Kęstučio mirtis“, bylojančios ne apie ką kita, o pirmiausia apie Vytautą. Pirmoji trilogijos dalis jo būsimo likimo preliudija. Šis akordas girdimas ir naujai įvestuose Kęstučio žodžiuose:

Štai mano Vytautas sūnus,
Kurį parodyt jums norėjau;

Jis jus valdys, kai nebebus manęs;
Mylėkit jį, kaip mylite mane!

Baigiamojoje trilogijos dalyje, taip ir nepasiekęs vainikavimo, Lietuvos atsiskyrimo nuo Lenkijos, Vytautas Didysis sielvartingai apmąsto praeitį, ieškodamas joje pražūtingų klaidų:

...klaidingą vieną žingsnį žengęs,
Paskui žmogus nežino, kur sustos!..
Per visą mano viešpatavimą kovojau
Prieš mūsų kvailią sutartį su Lenkais,
Anuomet paskubomis Krėvėj sudarytą,
Ir štai dabar gyvatos vakare aš nežinau,
Kursai užbaigtų mano darbą,
Mus atpalaiduotų nuo svetimos globos.

Galutinėje redakcijoje Vytauto kaltės motyvas pasigirsta ir dramoje „Kęstučio mirtis", ketvirto akto pabaigoje, sudramatindamas trilogijos psichologinę koliziją:

VYTAUTAS

Aš kaltas, tėveli! Bet gelbės dievai.

SKIRGAILA

Žiūrėsme, kiek gelbės.

Kai kurie buržuazinių metų kritikai niekaip nenorėjo sutikti su pesimistišku Vytauto Didžiojo likimo ir Lietuvos istorijos traktavimu (16;.30), tai motyvuojant nepakankamu istorijos paisymu.

Susidaro įspūdis, kad iš Maironio buvo laukiama dviejų pagrindinių dalykų: kad jis tinkamai išaukštintų vaizduojamą objektą, išaukštinimą suvokiant kaip herojišką apoteozę būtinai su vyraujančia optimizmo doze ir, antra, kad tai atliktų istoriškai įtikinamai, objektyviai. Kritika yra pastebėjusi šio uždavinio sunkumą. Kiekvienu atveju savo trilogijoje Maironis vaizduojąs labai sudėtingą laikotarpį.

Antra vertus, prieštaringai pažymima: Maironis norėjęs išlikti istoriškai objektyvus. Ir tai jam pakenkę, nes išsyk suvaržė jo kūrybiškumą. Maironis, kaip buvo pastebėta, liudijo istoriją, atsisakydamas laisvesnio interpretavimo. Tradicinės romantinės dramaturgijos požiūriu tai buvo netgi originalu. Taip buvo nutolta nuo A. Asnyko veikalo „Kęstutis" (35), apie kurio įtaką Maironio dramai „Kęstučio mirtis" plačiai kalbėta, A. Asnyko kūrinį laikant pranašesniu. Kalbėta ir apie tai, kad rašytojas ir dramose išlikęs istoriku: jis daug yra paėmęs savo veikalams iš istorinių studijų (T. Narbuto, J. Kraševskio). Maironio dramų istorizavimas mėgintas aptarti teoriškai, vėlgi priekaištaujant: „Istoriškose dramose, anot vokiečių betariant (priminė A. Jakštas) — lygias teises turi „Dichtung und Wahrheit", kūryba ir tiesa. „Kęstučio mirties" fabuloj, „rodos, bus daugiau tiesos negu kūrybos". Anot A. Jakšto, sekdamas istorija, Maironis suvaržė savo fantaziją. Gal

dėl to dramos „fabula išėjo ne per įvairi, mažai tesudominanti žiūrovą" (9, 253). Panašių vertinimų galima cituoti ir daugiau. Taip pat galėtume minėti nemaža ištraukų, kur kritika pasigedo istorinės tiesos.

V. Bičiūnas apie „Kęstučio mirtį" rašė: „Nors „Kęstučio mirties" turinio apmatai tikrai iš istorijos paimti, tikros istoriškosios tiesos veikale, deja, labai maža. Priežastis gi tiesos mažo buvimo yra toji, kad net chronologinę įvykių eilę autorius nepasistengė logiškai pateisinti ir veikiamų asmenų charakteriais jų veiksmus pasekti" (6, 253). Anot Vaižganto, čia „nėra nei istoriškos tiesos, nei dramatinio nuosakumo" (34, 254). Kūriniams trūkstą „tikėtinumo", jie padriki, schematiški. „Maironio „Vytautas pas kryžiuočius" atrodo ne ištisinis, bet fragmentinis veikalas; čia kiekvienas veiksmas atskira drama, su atskira visai baigta fabula, ir sulig išgalės išrutuliuotu dramatiniu veiksmu" (6, 262). Ir veikėjai, kurių šiose dramose esanti apsti daugybė, čia esą neistoriški: „Prieš vaizduojant tuos asmenis, autoriaus prievolė buvo susipažinti su istorijos daviniais apie jų būdą ir, kiek tai įmanoma, suderinti jį su dramos veiksmu.

Deja, „Vytaute pas kryžiuočius" autorius neįstengė to reikiamai atlikti. Iš būdinamų asmenų nebent Celneris tiksliau atvaizduotas" (6, 262).

Priekaištaujant mėginta ieškoti išlygų. Apie „Kęstučio mirties" siužetą rašyta: „Čia, šiame trumpame istorijos laikotarpy, susikaupia tiek daug įvairių didžiai dramatingų įvykių, susipina tragingų kolizijų, kad autoriui paprastai sunku esti duoti viso to laikotarpio kondensuotą ekstraktą ir iškelti dramoj visa tai, kas gali padaryti įspūdžio į žmogaus mintį ir jausmą" (35). Panašiai atsiliepiama ir apie kitas dvi Maironio dramas, pažymint autoriaus norimos aprėpti faktinės medžiagos gausumą. V. Bičiūnas apie dramą „Vytautas pas kryžiuočius" rašė: „Tuo būdu šioje istorinėje kronikoje kaip ir pusantros dramos" (4).

Analogiški priekaištai V. Bičiūno adresuojami ir paskutinei trilogijos daliai: „Veikalas apima beveik visą Vytauto Didžiojo viešpatavimo laiką, pradedant Salyno suvažiavimu (1398 m.), baigiant Vytauto Didžiojo mirtimi (1430). Šitokiai plačiai temai apimti reikalinga didelių sugebėjimų, ne tik pasiryžimo. Anot kritikos, Maironis taip ir neradęs tokiai plačiai medžiagai aprėpti ir išreikšti tinkamo būdo. „Vytautas Didysis — karalius" — tai ne drama ir ne istorinė kronika, bet atskiros scenos, nuotrupos, be logiškojo ir istoriškojo vieningumo" (6, 265). Ir ši drama esanti perkrauta veikiančiais asmenimis, „kurie, nors veikale minimi, paprastų statistų padėty paliekami. Didelis gausumas veikiamų asmenų keliariopų sunkumų sudaro. Pirma — juos sunku tiksliai ir vaizdžiai apibūdinti, antra — keblu įjungti į dramatinį veiksmą, ir, trečia, neįmanoma tiksliai suskirstyti ir sugrupuoti, kad ir scenoje, veikalą vaidinant, nebūtų tarpais tiršta, tarpais labai skysta" (6, 269). Kitame straipsnyje V. Bičiūnas lyg ir tikslino: „Tiesą pasakius, Maironis užsibrėžė išsemiamai apibūdinti tik vieną figūrą: Vytautą Didįjį. Visi kiti veikiantieji asmens — tik priedas. Kad tai yra tikra, rodo vėliau įvykęs pakeitimas ne vien turinio, bet ir pavadinimo dramatinės trilo-

gijos pirmosios dalies: iš „Kęstučio mirties“ į „Vytauto išgelbėjimą“ (7, 6). Drama, pagal kritiką, geriausiai tiko šiai temai: „Sekti to didvyrio gyvenimą, atvaizduoti jo asmenį ir žygius Maironis nerado tinkamesnės formos, kaip drama“ (ten pat).

Taigi iš V. Bičiūno žodžių akivaizdžiai matyti, kad iš Maironio tikėtasi Vytauto garbinimo. Tad visiškai nekeista, kad trilogijoje pasigesta kitokios „faktų prasmės“. Vytautas, nors to reikalavusi žanrinė forma, nesąs pakankamai išaukštintas. „Drama yra vaizdi, veiksli, įtikinanti. Pagaliau dramoj nemaža poetinių progų. Drama kondensuota. Joje glaustai ir trumpai daug galima pasakyti. Tai suprato ir įvertino tautos dainius — lyrikas „par excellence“, ne kartą mėginęs ir epiką“ (7, 6). O rezultatas nuviliantis: „Todėl neaiškus pasidarė ir Vytautas: besiblaškąs tarp Jogailos ir kryžeivių, mūsų akimis žiūrint, jis atrodo nenuoseklus, daug kuo rizikuojąs politikas, ko iš tikrųjų neturėtų daryti“ (7, 7). Taip atsiliepta apie antrąją trilogijos dalį. Bet panašios pastabos, o tuo labiau koncepcija, laikoma kritikos pamatu, galioja ir kitų dviejų dramų atžvilgiu. Tad toliau sekęs komentaras tinka ir visai trilogijai: „Iš tikro, patriotiniu, arba, kaip nūn pradedama sakyti, „vytautiniu“ atžvilgiu, antros dalies Vytautas rasit iš tikro ne toks, kokį mes norėtume jį matyti“ (7, 7). V. Bičiūnui atrodė, kad „tikrasis Vytautas“ buvęs kitoks, negu Maironio sugalvotas, kad jis turėjęs daugiau nuopelnų. Kritikas jautėsi Maironio versijos nuviltas: „Dargi Vytautui tiksliai apibūdinti autoriui pritrūko vietos ir jėgos. Jo Vytautas atrodo neveiklus, likimo stumdomas, geras, bet pasigailėti vertas senelis“ (6, 269).

Visų rūsčiausias V. Bičiūno kaltinimas šis: „...autorius nejučiom Vytauto būdo keitimosi vyriausiu požymiu padarė jo senėjimą, o ne pačios karūnavimosi idėjos subrendimą. Toji aplinkybė vietoj reikiamo „crescendo“ suteikė veikalui nepageidaujamo „diminuendo“, jaučiamą ir dramatiniame veiksme, ir veikalo nuotaikoje“ (5). Kritikui labai netiko, kad Vytautas taip apgailėtinai dramos pabaigoje numirė: „Berods Vytauto myrius (imant istoriškai) buvo reikšmingesnis ir dramatiškesnis negu tasai, kurį autorius atvaizdavo“ (ten pat).

V. Bičiūnui savaip pritarė ir kiti dramų recenzentai. S. Povilavičius apie „Didįjį Vytautą — karalių“ rašė: „Veikalo siužetas, be abejo, kiekvienam yra žinomas mūsų istorijos faktas: Vytauto Didžiojo liūdnai pasibaigęs vainikavimas. Šis faktas gal ir tinka pjesei, scenos veikalui, bet iš tikrųjų jis ne kažin kiek turi dramiško elemento“ (29, 63). „...istorija yra pirmoji istoriškų asmenų vertintoja, bet istorija, kaip mokslas, per daug yra sausa, kad galėtų didžiąsias asmenybes ryškiai, vaizdžiai papuošti. Kūrybos yra dalykas į gražias, menines formas didžiųjų asmenybių žygdarbius, nuopelnus įausti“ (29, 62). „Kūrėjui visiškai pavyko Vytautas nušviesti, bet nepavyko jis iškelti, duoti suabstraktintą, sumenintą jo paveikslą, tokį, kokį yra davusi prancūzų tautos fantazija Rolandą; teisingiau sakant, nebuvo galima tai padaryti, nes kūrėjo noras nenusidėti istorijai neleido“ (29, 62). Dabar pasakytume — gerai, kad nepavyko padaryti tai, ko anuo-

met taip norėta. Maironis mums ir toks brangus. Tik iš tokio paveikslo išryškėja tikroji jo tautinės ir žmogiškosios didybės esmė, tik todėl taip įtikinančiai skaudi Maironio istorinėje trilogijoje yra mūsų tautos istorinio likimo panorama ir tokios įpareigojančios ir mūsų pačių istorinę situaciją siekiančios išvados. Iš Maironio pageidauta išmonės, komplikuotumo, aštresnės intrigos, valingesnės ir didingesnės Vytauto interpretacijos. „Ko norėta šiuo veikalu? Be abejo, Vytauto asmenį nušviesti, iškelti,— vėl grįžta prie skaudamos problemos S. Povilavičius.— Istorišką asmenį nušviesti, žinoma, yra istoriko dalykas — menininko dalykas yra istorišką tiesą pakeisti menine, psichologine tiesa, šią tiesą vaizduose įkūnyti. Šitas uždavinys Maironiui visai nusisekė (kiti kritikai tuo gerokai paabejojo.— *I. S.*): Vytauto asmuo yra gerai psichologiškai nupieštas, jo santykiai su kaimynais, jo politika, jo galvojimo būdas, ir kelias, kuriuo ėjo į savo tikslą, išvestas aiškus ir tiesus. Bet pati veikalo medžiaga neleidžia visam Vytautui Didžiajam pasirodyti, **su didžiaisiais darbais ir genialiuoju politiko galvojimu** (kitas šriftas.— *I. S.*). Tik čia, žinoma, ne kūrėjo kaltė ar klaida: kūrėjas norėjo būti arčiau istorinės tiesos ir nenorėjo turimą medžiagą plėsti ar gilinti, kad nenukryptų nuo istorinės tiesos“ (29, 63). Išvada gana paradoksali: Maironiui sutrukdžiusi „istorinė tiesa“. Ji pastojusi jam kelią į visuomenės pageidaujamą koncepciją.

Šis faktas noriai aiškintas Maironio dramaturginių įgūdžių ir meistriškumo stoka. Baigdamas Maironio dramaturgijos aptarimą, V. Bičiūnas konstatavo: „Vedant galą visoms išdėstytoms mintims, tenka pripažinti, kad nors daugel yra trūkumų Maironio dramose, sprendžiant iš „Vytautas pas kryžiuočius“ atskirų scenų ir iš „Nelaimingų Dangutės vestuvių“, jame esama dramaturgo talento, galbūt laiku neišrutuliuoto ir nūn dar reikiamai nesuvaldomo.

Maironio dramos tėra tik studijos, tiktai mėginimai — ir kaipo tokios, žinoma, galėjo tuo tarpu likti nespausdintos. Tai būtų sveikiau ne tiek pačiam autoriui, kurio kitų rūšių veikalai už šias dramas daug aukščiau stovi, bet ir priaugančiai jaunų dramaturgų kartai“. Ir šio rašinio autorius vietomis galbūt per smarkiai priekaištavo, bet jis norėjo ne išdidžiai Maironį „nupeikti“, bet įtikinti, kad nebrendusių raštų, vis tiek kieno jie bebūtų, nedera spausdinti (6, 272). Be abejo, kad šie svarstymai yra iš dalies teisingi, bet jų tendencingumas taip pat akivaizdus. Kaip kritika prikišo Maironiui, kad jis neradęs tinkamo idėjinio meninio istorinės trilogijos įkūnijimo, taip pati kritika aiškiai dar nebuvo pasiruošusi objektyviai įvertinti Maironį dramaturgą. Ji tai žėrė komplimentus, tai įsikarščiavusi ieškojo kliaučių. Net vieno autoriaus teksto (V. Bičiūno, S. Povilavičiaus) tame pačiame sakinyje susiduria žodžiai „pavyko“ „nepavyko“, „gerai“ „blogai“ ir panašūs antonimai.

Bet amžininkų žodžiuose būta ir nemaža tiesos. Daugiausia jos pasakyta apie dramaturginę trilogijos specifiką. Ir privalumus, ir netesėjimus. Prasmingai akcentuotas ankstesnės ir vėlesnės Maironio dramaturgijos san-

tykis, psichologinė būsena, kuri motyvavo istorinę trilogiją: „jo žmoniškoj širdy aistros ir stipresni pergyvenimai baigė aprimti“ (7, 7). Įdomus Maironio dramaturgijos tautiškumo akcentavimas, pastebėjimai, kad Maironis gerokai priartėjęs prie europinio ir pasaulinio klasikinės dramaturgijos, ypač šekspyriškojo modelio. A. Jakštas: „Savo struktūra ji (Maironio drama.— *I. S.*) pridera klasiškų dramų rūšiai“ (9, 222). V. Bičiūnas: „Ir J. Maironio Vytauto trilogijoj nemažai yra „šekspyrizmo“ (5). Prasmingas tragizmo pabrėžimas, įžvalgi pastaba apie „Didįjį Vytautą — karalių“, kad čia nebėra vietos meilei, kad tai vienintelis meilės intriga neparemtas draminis Maironio kūrinys (29). Objektyvią istorinę vertę turi pastabos apie lyrizmo svarbą Maironio dramaturgijai: stiprus ten, kur grįžta į lyriką (6, 269).

Istorinę išliekamąją vertę turi Maironio dramų pastatymų Valstybės teatre recenzijos. Jos liudija, kad Maironis įrašė ryškų nacionalinio teatro puslapį. Recenzijose taip pat daug prieštaravimų: ir liaupsių, ir priekaištų režisūrai (visas Maironio dramas pastatė B. Dauguvietis).

„Kęstučio mirties“ premjera įvyko 1924.II.15. Tą pačią dieną dienraštyje „Lietuva“ pasirodė entuziastinga, pompastiška reklama. Ji tiek kalba apie patį naujosios dramos autorių Maironį, tiek ir apie būsimojo spektaklio reikšmę tautai ir jos sceninį grandioziškumą: „...puikiausi reklama šiai premjerai yra jau tie pusantro šimto jos dalyvių, kurie plačiausiai išpasakoję jau yra pusei Kauno to tikrai grandiozinio pastatymo įvairiausius detalius. Sakau — grandiozinio, nes kaip „Hanelės“ pastatymas yra perviršijęs visą lig šiol Valstybės teatre regėtą savo fantastiniu ūpu, savo žavinčių vaizdų varsomis ir šviesomis, taip šis „Kęstučio mirties“ pastatymas, kiek teko patirti, tikrai perviršys visa ligi šiol Lietuvos teatruose matyta savo grandioziškumu, sceniniu didingumu“ (2).

Spektaklis, kaip pažymėta, siekė atiduoti pritinkamą duoklę Maironiui ir žengti reikšmingą žingsnį „tikrojo, lietuviškojo, tautos idealams ir siekimams labiausiai atitinkančio meno“ keliu. Anonsas reklamavo būsimą reginį kaip Lietuvos nepriklausomai valstybei reikalingą „gaivališką grįžimą prie senųjų, garbingų ir kilnių tautos tradicijų“.

Netrukus po premjeros viena po kitos periodikoje išsirikiavo spektaklio recenzijos.

Pirmasis debiutavo V. Bičiūnas „Klaipėdos žiniose“. Jo galutinė išvada: „Kęstučio mirtimi“ p. Dauguvietis apvylė. Ir tatai juoba skaudu, nes juk buvo vaidinamas visų gerbiamo tautinės poezijos tėvo Maironio-Mačiulio kūrinys“. Kritikui nepatiko spektaklyje beveik viskas. Ir rolių paskirstymas, tiksliau pasiskirstymas, kuris buvęs atsitiktinis („patys artistai, ką norėjo, tą ir pasirinko“), ir dramos „suoperinimas“, „kur į vaidinimą ne kartą žiūrėta pro pirštus ir tą „pro pirštus žiūrėjimą“ pateisinama muzikos ir dainavimo primatu“, ir „nevykęs visokių butaforinių efektų pa-

naudojimas", ir „visiškas veiksmo sustingimas: „Tretysis aktas buvo pilna prasme — „statiškas", neišjudino jo nei kardų žvangesys užkulisyje, nei gausūs šūkavimai". „Ketvirtasis veiksmas pasidarė panašus į šių dienų mūsų mitingus". „Pagaliau penktasis veiksmas buvo tai ištisa draminė „Vampulka", nes aktoriai perdėm deklamavo". Daugiausia kliuvo režisieriui: „Šituo savo pastatymu B. Dauguvietis aiškiai užsiangažavo kaipo neteatralus ir neįgudęs, kurs noriau griebiasi pigių efektų: arklių, minios, choro ir t.t., bet nejaučia paties teatro sielos. Teatrui svarbiau ne arklys, bet aktorius, ne dekoracijos, bet vaidinimas. Tuo atžvilgiu panašiais kaip „Kęstučio mirties" pastatymais mūsų teatras stumėjamas ne pirmyn, bet atgal".

Diena vėliau premjeros recenzija pasirodė „Lietuvoje" (35). Jos išvados kitokios, palankios. „Kęstučio mirties" pastatymas — tai antras po „Hanelės" didelis įvykis mūsų teatre. Tas pastatymas ir mums parodė, kad teatras tai nėra tiktai veikalas ir artistai: jog tatai yra dar dekoracijos ir režisūra. Režisūros tikrai daug pasirūpinta, kad spektaklis išeitų tikrai pompeziškas, ir jis toks buvo. [...] „Kęstučio mirtis" išėjo visais atžvilgiais pompeziška, iškilminga".

Dar po poros dienų į šį teatrinį įvykį atsiliepė „Vairo" kritika (8). Jos tonas reiklesnis ir skeptiškesnis, bet teigiamas: „Vasario 15 d. Lietuvos teatras savo aktyvan įsirašė dar vieną žymų indėlį — Maironio-Mačiulio „Kęstučio mirtį". Ji paties autoriaus pavadinta istorine penkių veiksmų drama, bet tikriau gal būtų ją pavadinus inscenizuota penkių dainų-vaizdų poema, kurioje mažiau tragizmo, daugiau lyrizmo jaučiame. Scena, išskyrus trečiąją, nepasižymi dideliu dramatizmu, joje daugiausia šnekama apie tautos politikos ir šeimynos reikalus". Ir šis recenzentas gyrė Kęstučio vaidmens atlikėją P. Kubertavičių. Galutinė išvada teatrui buvo palanki: jis netgi pagelbėjęs Maironiui: „Tačiau vaidintojų sumanumas, puikūs kostiumai (kuriuos supeikė V. Bičiūnas — *I. S.*) ir dekoracijos (taip pat iš dalies ten pat išpeiktos — *I. S.*) sustiprino silpnuosius bruožus ir padarė iš „Kęstučio mirties" labai įdomų, giliai patriotišką, kad ir simbolišką veikalą, bet vis dėlto įmanomą plačiausiai visuomenei". Patį kūrinį recenzija apibūdino: „Kęstučio mirtis" tai Maironio patriotiškų regėjimų sintezė".

Kiek vėliau „Lietuvoje" pasirodė dar vienas atgarsis (32). P. Ruseckas apgailestavo, kad scenoje negalima dažniau matyti „mūsų istorijos didvyrį, juo labiau kad jo vardas įpjautas į veikalo antraštę „Kęstutį". Gi kai Kęstutis scenoj pasirodo, tai tik lyg tam, kad būtų gyva istorijos kronika: kad atpasakotų mums žinomus istorijos faktus, tuos faktus nušviestų". Tad nenoroms prisiminta A. Asnyko drama: „Aišku, kad taip sausa, vien istorine medžiaga operuojant, kad ir geriausias artistas, kad ir gabiausio režisieriaus vedamas, vargu bau gali duoti tipą".

Kaip matyti iš 1924 m. „Ryte" paskelbtos žinutės (27), antroji Maironio trilogijos dalis dar iš anksto Valstybės dramos teatro buvo įtraukta į

būsimą repertuarą: „Valst. Dramos Direktorius jau gavo gerb. Dainiaus sutikimą įtraukti „Vytautą pas kryžiuočius" į Valst. Teatro repertuarą, ir jau šį sezoną galėsime pamatyti naująjį Maironio kūrinį mūsų scenoje. Direkcijos ir autoriaus „Vytautas pas kryžiuočius" premjera numatoma vasario 16.d. minėti".

Po metų, vasario dvyliktą, „Lietuvoje" rašyta apie „Vytautas pas kryžiuočius" parašymo aplinkybes („... „Vytautas pas kryžiuočius" yra kaip ir tęsinys"). „Veikalas režisuojamas p. B. Dauguviečio, kuris pats vaidina paminėtojo Enriko Lankastro rolę. Veikale užimtas visas Dramos sąstatas, išskyrus tik porą žmonių, ir Vaidybos Mokyklos mokiniai. Šį patriotinį mūsų Dainiaus kūrinį Valst. Drama stato sekmadienį, kaipo Nepriklausomybės šventės priešdienį, pasekdama savo tradicija kiekvienais metais tai šventei duoti naują patriotinį iš lietuvių istorijos spektaklį. Reikia tikėtis, kad mūsų visuomenė, taip jau pamilusi „Kęstučio mirtį", buvusį populiariškiausiu praėjusį sezoną, o ir dabar gausingiausiai visada lankomąjį Dramos veikalą, tiek pat susidomės ir „Vytautu pas kryžiuočius" (28).

Vasario 27-tą apie naują premjerą parašė „Lietuvis" (37). Dalis teksto lietė patį kūrinį, kita dalis — spektaklį, lakoniškai apibūdinant pagrindinių vaidmenų atlikėjus: „Vaidinime dalyvauja ir pats režisierius p. B. Dauguvietis Enriko Lankastro rolėje. Jis turi parodyti, koks buvo skirtumas Vytauto laikų Lietuvos nuo kultūringų Vakarų Europos kraštų. Jam tas pasiseka, bet liudija Lietuvos naudai". „P. Kubertavičius — ypatingas Vytautas. Kiek vaidina asmenišką Vytauto tipą, čia sunku pasakyti, bet, pasak Enriko Lankastro, jis savotiškai originalus". „Ryškiai pasireiškė V. Steponavičius Valenrodo rolėje. Pasirodo, ir jis galįs būti žiauriu ir tvirtu valdovu".

„Klaipėdos žiniose" spektaklį recenzavo V. Bičiūnas (4). Ir vėl jo nuomonė labai aštri, ir vėl daugiausia kliuvo režisieriui: „Kai dėl veikalo pastatymo, kuris yra p. B. Dauguviečio darbo vaisius, tai, trumpai tarus, šis Maironio veikalo parodymas scenoje greičiau gali būti pavadintas „paguldymu" ne „pastatymu". Nepatiko recenzentui ir dauguma rolių atlikėjų. Jonušį vaidino P. Laucius, Celnerį — P. Staniulis, kurį gyrė ankstesnis recenzentas. „Vienatinis ryškesnis ir patvaresnis šiame vaidinime pasirodė p. Kubertavičius. Tik gaila, kad jo Vytautas per daug jau panašus į Kęstutį (jo paties vaidintą)". Tokios buvo pagrindinės recenzento pastabos.

1930 metais V. Bičiūnas „Ryte" recenzavo paskutinįjį sukurtą spektaklį. Recenzentas pažymėjo, kad šį kartą teatras susidūręs bene su silpniausia trilogijos dalimi. Kūriniui pakenkęs ištęstumas. „Valstybės Dramos režisūra iš dalies Maironio veikalą sutrumpino, tuo būdu „sutirštindama" turinį ir pagreitindama veiksmą, bet pagrindinių trūkumų, žinoma, nepašalino. Todėl ir scenoj rodoma yra ne drama, bet istorinė kronika". Maironio dramos silpnybės pakenkusios spektakliui, tapusios neįveikiamomis: „Turint galvoje, kad šalia tų, bendrai apibrėžtų vyriausių figūrų veikia daugy-

bė antraeilių, kartais grynai „butaforinių" personažų, veikalo pastatymas režisūrai pasidarė sunkiai pakeliama našta. Tą naštą V. Dramoje teko pakelti rež. B. Dauguviečiui. Deja, vaidybinės visumos ir ansamblio, kurie vienatiniai veikalo spragas galėtų išlyginti, šiuo atveju jam nepasisekė sudaryti". Ir kartu pagirtas spektaklio lietuviškumas: „...vis tiktai „Vytaute Karaliuje" jausti sava, iš svetur neatneštoji, nors ir ne iki galo įvykintoji lietuviškoji kūrybinė mintis ir, reikia manyti, kituose pastatymuose ji dar ryškiau pasisakys". Vėl teigiamai įvertintas P. Kubertavičius: „Jo Vytautas tikrai maironiškas, nors galbūt ne visai istoriškas. Užtat savo išvaizda jis (ypač pradžioj) tiesiog į paveikslą prašyte prašosi". „Jogaila — irgi maironiškas, tas pats pasakytina ir apie eilę kitų vaidmenų. Užtat Švitrigaila (B. Dauguvietis), K. Juršys (Papos legatas) ir Henė — juokdarys (V. Fedotas-Sipavičius) mokėjo suteikti nedideliems vaidmenims savąjį tūrį: B. Dauguvietis — „lietuviškai gudišką" (toks Švitrigaila berods ir buvęs), K. Juršys „scholastiškai diplomatišką" (beje, nelabai simpatingą) ir V. Fedotas-Sipavičius — akrobatiškai teatrališką.

Neblogą Zbignevą Olesnickį atvaizdavo K. Kačinskas, nuosakus (nors epizodinis) Konradas Jungingenas — R. Krameris. Negalima nepaminėti ir V. Dineikos — kanklininko. Visas jo vaidmuo — tai vienas melodeklamacinis monologas. Bet ir autorius, ir aktorius į jį įliejo tiek jausmo, tiek dvasios, kad jis tikrai skambėjo kaip didi pranašystė". Recenzijos pabaigoje sekė prierašas: „XI.3 spektaklis buvo pavadintas premjera. Bet faktiškoji premjera įvyko Vytauto Didžiojo iškilmių metu. Tada vaidinimas buvo labai ilgas. Dabar jis pasibaigė po 11 val. Publika karštai plojo autoriui ir aktoriams".

Lietuvių literatūros moksle pirmieji darbai apie Maironio dramaturgiją priklausytų Vaižgantui. Tiesa, Vaižgantas monografijoje, išleistoje 1924 m., spėjo aptarti tik pirmąją trilogijos dalį.

Rašytojas nepripažino Maironiui dramaturgo talento, matė jo dramose tik epą. Maironis kenkęs pats sau: „savo papratimu, kitaip to nepavadinsi, pašalina visas skaisčiąsias dramines situacijas ir pakeičia jas epiniu pasakojimu" (34, 217).

Ryškų puslapį Maironio dramaturgijos interpretacijoje įrašė V. Mykolaitis-Putinas „Naujojoje lietuvių literatūroje". Mokslininko vertinimai nėra platūs, bet konceptualūs. Istorinėje trilogijoje V. Mykolaitis-Putinas įžvelgė pirmiausia patrioto, o ne „literato menininko" darbą, kurio tikslas yra ieškoti praeity „dabarčiai paguodos ir išminties" (24, 274). V. Mykolaičio-Putino požiūris į istorinę trilogiją skeptiškai santūrus. Rašydamas apie „Kęstučio mirtį", mokslininkas pabrėžė kūrinio eklektiškumą: „Daug šios dramos scenų pasilieka išvidiniai nesusietos, o stilistiniai nelygios ir nevienodos" (24, 275); pasigedo „vietos ir laiko kolorito", herojiškumo, kuriam gerokai pakenkę sentimentai ir naivumas, psichologinio įtikinamumo.

Dramoje „Vytautas pas kryžiuočius“ stoka „dramatinės akcijos“ (24, 276), Vytauto asmuo „išeina blankus“, „mes nematome jo sielos, jo išgyvenimų“. „Vienintelis kartas, kai poetas pabando praskleisti mums Vytauto sielą, tai antrojo veiksmo pabaigos monologas „Šitai aš pokyly!.. už mano priešų skobnio!..“ (24, 277). Veikiančių asmenų kalba esanti neindividualizuota, ji „visai vienoda“. Akivaizdu, kad Maironio dramaturginis kelias visiškai neatitiko paties V. Mykolaičio-Putino kaip dramaturgo kūrybinio credo.

Tačiau nors nuosaikiai vertindamas Maironio istorinę trilogiją, nepripažindamas jai netgi „bent kiek žymesnės literatūrinės vertės“, V. Mykolaitis-Putinas suprato Maironį kaip visą amžių „ištikimą savo literatūriniams idealams ir krypčiai“ rašytoją (24, 278). Kontroversiški vertinimai pateikti su didelėmis išlygomis ir nuolaidomis Maironio talento specifikai ir jo istorinei, tiesa, jau praėjusiai „Aušros“ epochai, kurios apologetas Maironis visą gyvenimą likęs. Iš Maironio esą negalima, netgi neteisinga reikalauti ko kito. Šiame literatūros žanre jis išliko savimi: „Tos gadynės poetui, vis tiek koks būtų buvęs jo talentas, tebuvo vienas vyriausias uždavinys: žadinti tautinę sąmonę ir kelti tautos garbę visomis priemonėmis. Tat ir Maironis nesitenkino vien lyrika, bet ėmėsi ir epo, o senatvėj panoro apaštalauti tėvynės meilę ir dramos srity. Jokių kitų dramaturgijos uždavinių jis neieškojo. Praeity jam švietė tik viena garbinga aureolė, ir šitoj šviesoj jam nyko kitoki epochos vaizdo bruožai, ir jokio kitokio kolorito jis negalėjo įžiūrėti“ (24, 279).

Su šia V. Mykolaičio-Putino pozicija konsoliduodamasi, dar aštriau trilogiją apibūdino V. Zaborskaitė: „Lietuvių dramaturgijos raidoje Maironio trilogija nuskamba kaip anachronizmas. Rašyti istorine tematika vien tik tam, kad pasigėrėtum ir pasidžiaugtum idealizuotais senovės karžygiais, buvo dar natūralu ir pateisinama XIX a. pabaigoje, gal pirmaisiais XX a. metais. Fromo-Gužučio dramaturgija yra būdingas šios literatūros rūšies pavyzdys, o M. Šikšnio „Pilėnų kunigaikštis“ — aukščiausioji jos pakopa. Bet paskum atėjo Vydūno „Prabočių šešėliai“, o ypač V. Krėvės „Šarūnas“ ir „Skirgaila“ — su komplikuotais charakteriais, aštriomis dramatinėmis kolizijomis ir visai nauju požiūriu į istorinį žanrą“ (36, 400).

V. Zaborskaitė plačiau už kitus aptarė Maironio „Kęstučio mirties“ santykį su A. Asnyko „Kęstučiu“, akcentuotą Vaižganto ir beveik visų, rašiusių apie Maironio dramaturgiją: „Reikia sutikti, kad Asnyko poveikis Maironiui juntamas. „Kęstutis“ Lietuvoje buvo populiarus, dar 1897 m. V. Kudirkos išverstas į lietuvių kalbą. 1921 m. jis buvo pastatytas Valstybės teatro scenoje. Gal Maironio „Kęstučio mirtis“ yra savotiška polemika su Asnyku, nes jis kai kuriems kritikams pasirodė per maža patriotiškas? Šiaip ar taip, bet abiejų veikalų skirtumai tiek idėjinės koncepcijos, tiek dramaturgine prasme labai ryškūs, sąlyčio taškų ne taip jau daug“ (36, 390). Maironį ir A. Asnyką skiria skirtingi tikslai: „A. Asnykui istorinis siužetas buvo vien dingstis: jam čia rūpėjo ne kokie patriotiniai motyvai,

o etinės problemos. [...] Kitaip istorinė medžiaga traktuojama „Kęstučio mirtyje“, kur autoriui rūpi ne moralinė, o politinė problematika: dramoje sprendžiamas liaudies, tautos ir valdžios santykis. Išvedant į sceną istorinius personažus, svarstoma, kuri į valstybės valdžią pretenduojanti jėga geriausiai atitinka tautos interesus“ (36, 390, 391).

Pasigesdama trilogijoje pagrindinio veikėjo, Vytauto, „sielos, jo išgyvenimų“, V. Zaborskaitė solidarizavosi su V. Mykolaičiu-Putinu. Kaip ir ankstesnė literatūros kritika, monografijos autorė pripažino meilės siužetinės linijos silpnumą ir dirbtinumą, patvirtino T. Narbuto „Lietuvos istorijos“ lemiamą poveikį Maironiui (36, 395—396), taip pat akcentavo autorinio kūrybiškumo stoką, laikydama istorinę trilogiją schematiška: „Dramos teturi tik išorinius šio žanro požymius — iš esmės joms stoka dramatizmo. Jų veiksmas iliustruoja tradicinę istorinę schemą, yra nuolatos nutraukiamas ilgų pokalbių, komentuojančių įvykius ar bendrą politinę situaciją“ (36, 396).

Paskutiniąją trilogijos dalį „Didysis Vytautas — karalius“ V. Zaborskaitė vadino stipriausia kaip tik todėl, kad ji esanti kūrybiškiausia: „Čia veiksmo ir charakterių struktūra tokia pat schematiška kaip ir kitur, tačiau ji tam tikra prasme ir nepretenduoja į tradicinės dramos formą, įgaudama tarsi kažkokį oratorinį vizijinį skambėjimą. [...] Šitokio pobūdžio kūrinyje kiek didesnį svorį tad įgauna lyrinė Maironio talento prigimtis: yra scenų, kurios skamba su tikra emocine įtampa ir aistra“ (36, 397).

„KĘSTUČIO MIRTIS“

Psl. 114

Pažvelki anapus... per bočių kapus,

Praskleidęs bent uždangos kraštą... — prologo eilutės kiek primena eilėraštį „Praeitis“.

Psl. 116

Sukit ratą, gyvos gėlės...

Tai Maironio stilizuotas liaudies žaidimas-ratelis. Tokie rateliai XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje liaudyje buvo labai paplitę. Autorius pritaiko žaismingą ratelių ritmiką, panaudoja liaudies dainų įvaizdžius („aguonos merguželės“, „bernužėliai... dobilėliai“).

Vyrai! Lekia laukinės žąsys...

Tai žinomas liaudyje paprotys. Vaikai, piemenys, pamatę išskrendant arba atskrendant gerves ir žąsis, sukdavo kepures, kad sumaišytų jų vorą.

Suaugusieji tą daryti jiems drausdavo, nes tai neva gali pakenkti paukščiams. (P. J.)

Psl. 117

Pavasario saulė prašvito meiliai...— į dramą įjungiamas eilėraštis „Pavasaris".

Psl. 119

Bet neliūski, mano miela, nuramink širdelę!
Aš pagrįšiu nepražuvęs į tėvų šalelę!..— eilėraščio „Eina garsas" parafrazė. Rašytojas dramose tarsi prisimena savo ankstesnę kūrybą, ją stilizuoja. Stilizacijos neryškios, panašios į autorines citatas.

Psl. 120

O taip ilgai negali būti!
Naujoji mūsų sutartis
Kęstučio suvaržys sauvalę,
Ir karas pasiliaus tarp mūsų.
Minima Jogailos slapta nuo Kęstučio 1380.V.31 Dovydiškėse sudaryta sutartis su Kryžiuočių ordinu. Jogaila pasižadėjo nepadėti Trakų kunigaikščiui Kęstučiui ir jo sūnums, jeigu jų valdas pultų kryžiuočiai. Sutartis sukėlė kovą tarp Jogailos ir Kęstučio.
Misterbrolis — ordino narys.

Psl. 123

Nors krikšto ir žodžio
Paskui užsigynė, palikdamas M e n d a x.
Mendax (lot.) — melagingas, homo mendax — melagis.

Psl. 134

Štai Lenkai, šiais metais netekę karaliaus,
Išrinko sau jauną Vengrų karalaitę.
Jadvyga — Vengrijos ir Lenkijos karaliaus Liudviko I duktė. Gimusi 1374.II.18. Po tėvo mirties (1382) nuo 1384 m. Lenkijos karalienė.

Psl. 136

VYTAUTAS
Ir mano seneliai bus kilę nuo ten,
Nuo Ariogalos pusės.
Tikroji Vytauto kilimo vieta nežinoma. „Lietuvos istorijoje" (1906) Maironis kitaip rašė: „Gimęs Trakuose, užaugęs tarp Žemaičių, daugiaus už Aukštaičius Lietuvius prisirišusius prie savo kalbos ir tikybos, sūnus Birutos

vaidalytės ir tėvo Keistučio, tikro Žemaičio, Vytautas visuose savo veikaluose ieško gero ypatingai mylimai savo tautai" (19, 113).

Psl. 137

ONA

Tik sapnas toks negeras, keistas!

Ši dramos vieta nepatiko V. Mykolaičiui-Putinui: „Ona keistam, bet neįtikimam sapne pranašingai pamato pasmaugtą Kęstutį" (24, 275).

Psl. 139

Osterodė Lybenšteinas — pagal Maironio „Lietuvos istoriją", apie Jogailos išdavystę Dovydiškių sutartyje Kęstutis galutinai sužinojęs iš Osterodės pilies komendanto Lybenšteino (MR IV, 89).

Psl. 142

Neverk, martele, neverk jaunoji...

Kunigaikščio Kęstučio ir kareivių lūpose skambanti daina primena karines liaudies dainas, vaizduojančias išvykimą į karą ir atsisveikinimą su artimaisiais. Čia randami karinėms dainoms būdingi dovanų, žirgo, kario mirties nuojautos motyvai. (P. J.)

Psl. 145

Taip, rodos, neseniai jo tėvas, didis Algirdas, čia sėdėjo, o penkti jau metai, kai ilsisi tarp pranokėjų! — Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas mirė 1377 metais. Vadinasi, akto veiksmo pradžia — 1382 metai.

Iš dešinės sėdės šviesiausioji valdovo motina Julijona. Dar jauna, atsimenu, kunigaikštaitė atvyko iš Tverų, kaip didžio Algirdo sužadėtinė ir žmona. — Antroji didžiojo kunigaikščio Algirdo žmona Julijona buvo Tverės kunigaikščio Michailo Aleksandrovičiaus duktė.

Tverai — Tverė, dabar Kalininas, Maskvos sr.

Psl. 153

...gute Margi vamptelėjo... — ironiškai. Guten Morgen (vok.) — labas rytas.

Psl. 159

Ir klyksmas mirštančių iš tūkstančių krūtinių — eilutė primena baladę „Ant Punės kalno": „Ar klyksmas tūkstančių krūtinių, /Anuomet kruvinų žudynių..."

Psl. 160

Tik Vilniaus jam neduok!.. — V. Zaborskaitė rašo: „Neigiamas požiūris į Jogailą yra sena lietuvių istoriografijos tradicija, kilusi kovoje už valstybinį savarankiškumą dar XVI a. ir naują prasmę įgavusi nacionalinio judėji-

mo laikotarpiu, kai dvarininkiškasis ir buržuazinis lenkų nacionalizmas su aršiu priešiškumu žiūrėjo į lietuvių tautos kultūrines, o vėliau ir politines aspiracijas. Ši padėtis nebuvo praradusi aštrumo nė „Kęstučio mirties" rašymo metais — Vilniaus klausimas ją tik dar labiau įkaitino" (36, 392).

Psl. 163
Kareivių pamarškos — pamárškė — palapinė.

Psl. 164
Kas šviesiausį Trakuos kunigaikštį Kęstutį / Iš kryžiuočių nagų išvadavo? tai Alfas.

V. Mykolaitis-Putinas yra konstatavęs, kad Maironis dramomis atkūrė savo anksčiau rašytą „Lietuvos istoriją" ir kad ši esanti „geriausias Maironio dramų komentaras, o dramos — vaizdingas vadovėlio priedas" (24, 278). Maironis dramose niekur nėra prasilenkęs su „Lietuvos istorijoje" sukauptais faktais ir interpretacija, kuriuos paskutinį kartą patikslino, rengdamas ketvirtąjį „Raštų" tomą.

Apie Kęstučio pabėgimą iš kryžiuočių nelaisvės Maironis vaizdžiai rašė: „Du sykiu Kęstutis buvo pakliuvęs į kryžiuočių nagus ir mokėjo iš jų pasprukti. Antrą kartą jam patekus į kryžiuočių nelaisvę, buvo liepta iš džiaugsmo Marienburgo bažnyčiose net pamaldas laikyti, o prie kunigaikščio pristatyta ypatinga sargyba. Aukštai gerbdamas Kęstutį, didysis magistras laikė jį labai gerai, bet ir sergėjo kaip akį, pristatęs ištikimiausį savo tarną Alpį, krikštytą lietuvį.

Kęstutis išsėdėjo kalėjime bemaž 8 mėnesius ir, kalbėdamas vakarais su Alpiu lietuviškai, taip mokėjo jo širdy sužadinti gimtojo krašto meilę, jog tasai pasiryžo su kunigaikščiu pabėgti. Kęstutis geležies lazda naktimis išmušė mūruose skylę ir tamsią naktį nusileido virve nuo sienos, kur Alpis jo laukė su dviem žirgais ir su kryžiuočių apdaru. Pilies vartų sargas nepažinęs kaip kryžiuočiams atidarė angos vartus ir išleido. Prijoję prie girios, paliko nuilsusius žirgus, o patys miškais per Mozūrus pasiekė Trakus, iš kur Kęstutis nurašė d. magistrui, sakydamas ačiū už vaišes ir prisižadėdamas dar geriau vaišinti ir akyliau sergėti magistrą, jei kuomet patektų į nelaisvę lietuviams" (21, 87—88). Apibūdindamas Kęstutį, Maironis yra pastebėjęs: „Du sykiu patekęs į nelaisvę vokiečiams ir vieną kartą lenkams, Kęstutis visados mokėdavo pasprukti iš sunkiausių pinklių. Tasai gal per didelis pasitikėjimas savo sumanumu ir privedė galop prie tragingos mirties Krėvės kalėjime" (21, 74).

Psl. 166
Tik užtariant jam, ir Jogaila paleistas.
O šis, pasitelkęs galybę Gudų,
Vėl paėmė Vilnių, sugriovė Trakus
Ir štai, su kryžiuočiais išvien susidėjęs,

Ateina prieš mūsų didžius kunigaikščius.

Kęstutis, sužinojęs apie Dovydiškių sutartį, 1381 m. lapkričio mėnesį pašalino Jogailą iš valdžios, ištrėmė į Vitebską ir pasiskelbė didžiuoju kunigaikščiu. 1382.VI.12 Jogaila, remiamas brolių Skirgailos ir Kaributo, užėmė Vilnių (tuomet Kęstutis buvo išvykęs į Novgorodą Severskį maišto slopinti) ir susigrąžino valdžią.

Psl. 168

Už brangią Lietuvą tėvynę... — eilėraščio „Pirmyn į kovą!" parafrazė.

Psl. 169

Ir Liubartas dėdė... — (m. apie 1385) — kunigaikštis, jauniausias Gedimino sūnus. Apie 1320 ar 1322—1323 vedė Volynės kunigaikščio Andrejaus Jurjevičiaus dukterį. 1340 m. tapo visos Volynės kunigaikščiu ir ją prijungė prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės.

Voluinė — Volynė, istorinė sritis Pripetės bei Bugo aukštupių baseine.

Kardininkų marčelga — kalavijuočių maršalas.

Landmistras — krašto magistras.

Psl. 179

Krėvė — Krėva, lietuvių pilis, pastatyta XIII a. pabaigoje. 1382 m. joje įkalintas ir nužudytas Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis.

Psl. 181

O mes tuo tarpu vis gilyn,
Vis „Drang nach Ost!"

Kaip pažymėjo V. Zaborskaitė, „Maironiui, žinoma, rūpėjo ne tiek išsiaiškinti praeityje vykusias kovas, kiek įžvelgti jų sąskambį su savo amžiaus reiškiniais. Užtat jis savo dramoje stipriai modernizuoja istoriją, tiek stipriai, kad veikalas (beje kaip ir kitos jo istorinės dramos) visiškai netenka vietos ir laiko kolorito, to jaudinančio senovės aromato, tokio ryškaus kad ir V. Krėvės dramose.

Akivaizdžiausia „Kęstučio mirties" tendencija — priešiškumas vokiečių militarizmui ir agresijai. Kūrinio pasirodymo metu dar visiems atmintyje buvo gyva kaizerinė okupacija, ir poetas nevengia vaizduojamų istorinių įvykių gausiomis analogijomis sieti su dar labai nesena praeitim, su kovomis prieš vokiečių okupantus, nors tos analogijos ir gana paviršutiniškos. Kryžiuočiai Maironio dramoje kalba apie „Drang nach Osten", skelbia „Deutschland, Deutschland über alles!" (36, 392—393).

Dar apibūdindamas kryžiuočių invaziją į Prūsiją, Maironis rašė: „Ordinas, užėmęs tuščias vietas, gabendavo iš Vokietijos gilumos savo tautiečių, jais apgyvendindavo naujas šalis ir tuo būdu eidavo vis gilyn į rytus (Drang nach Ost — varžtas į Rytus)" (MR IV, 35).

Neprivedi Boh! (rus.) — ironiškai: „Neduok dieve!"

Psl. 184

Paskui nabašninką, tautos taip didį vyrą,
Nuvešime su iškilme į Vilnių
Ir ten ant aukuro iškelsime aukštai!

„Jogaila liepė savo dėdę apkalti ir Skirgailai nulydėti į Krėvės pilį, kur buvo užrakintas šaltame ir drėgname urve, o penktą dieną pasmaugtas. Paleista gandas, kad Kęstutis patsai pasismaugęs. Jo kūną pervežė į Vilnių, kur stabmeldžių papročiu jį sudegino Šventragio pakalnėje, kardu apjuostą, su karo žirgu, pėdsekiais ir sakalais" (MR IV, 86).

„VYTAUTAS PAS KRYŽIUOČIUS"

Psl. 198

Kaštelionis — kaštelionas, aukštas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vietinės valdžios pareigūnas.

Brasta — pilis prie Bugo, nuo 1319 m. priklausė Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei. Dabar Brestas, miestas BTSR.

Psl. 206

Raiteliai — riteriai.

Psl. 213

Gana jau Bytautas anuomet / Su jaisiais susidėjęs nelaimingas žuvo!.. — „Lietuvos istorijoje" Maironis aprašė Butauto (Bytauto), Kęstučio sūnaus, suokalbius su Jogaila ir kryžiuočiais prieš tėvą. Butautas (m. 1380) iš tikrųjų 1365 m. bandė iš Algirdo paveržti didžiojo kunigaikščio sostą.

BIRUTĖ
O aš sau grįžtu vėl į Brastą.
Nedrįs paliest manęs Jogaila.

Kovodamas su Jogaila, Kęstutis 1382 m. buvo išsiuntęs savo žmoną Birutę apsaugai į Brestą.

Psl. 217

Žinia labai rimta: drąsusis kaštelionis,
Kovojęs prieš Jogailą, žuvo,
O Slonimo ir Drogičino sritys
Jogailos rankose; sudeginta Balstogė;
Jogaila artinas prie Bugo ir Narevo!

Kai 1382 m. Jogaila kovojo prieš Kęstutį ir Vytautą, Jogailos žentas, Mozūrijos kunigaikštis Jonušas, užėmė Drogičiną, Melniką ir gretimus miestus. Vytautas lapkričio pradžioje atbėgo pas Jonušą į Mozūriją, ieškodamas paramos. Tuo metu Jogaila pradėjo žygį dėl Jonušo užimtų žemių.

Psl. 221

Herein! (vok.) — prašom.

Ragainėje komtūras davė gleitą — Geleitbrief (vok.) — apsaugos lapas, laiškas. Jo turėtoją užpuolus, grasinama bausme.

Psl. 224

Juk buvote šiais metais ties Dubysa suvažiavę,
Tačiau pasimatyt abiem drąsos pritrūko!

Aliuzija į neįvykusį Jogailos krikštą 1383 m. vasarą Dubysos saloje. Žr. teksto 317 p. paaiškinimus.

Psl. 229

Aš vien tiktai paklaust norėčiau,
Ar ordinui naudinga, kad Jogaila
Globoje močios savo Julijonos...

Jogailos motinos Julijonos rūpesčiu Lietuvos DK atstovai nuo 1383 m. tarėsi su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu Dmitrijumi Doniečiu dėl Jogailos vedybų su Dmitrijaus dukra Sofija ir stačiatikybės įvedimo Lietuvoje. Tačiau Jogaila priėmė Lenkijos feodalų pasiūlymą vesti Jadvygą ir asmenine unija sujungti Lietuvos DK su Lenkija.

Psl. 232

Divide et impera (lot.) — skaldyk ir valdyk.

Zero (pranc., lenk.) — nulis.

Psl. 234

Kristimemelis — Christmemel, pilis, kurią 1313—1328 m. buvo pasistatę kryžiuočiai prieš Skirsnemunę.

Psl. 239

Heroldas (vok.) — tvarkdarys riterių turnyruose.

Psl. 242

Insruties — Įsrutis, dabar Černiachovskas, Kaliningrado sr.

Psl. 246

O kai ir brolis Tautvila ties Vilnium krito... — minimas nesėkmingas kryžiuočių antpuolis prieš Vilnių 1390 m., kuriame dalyvavo Vytautas, norėdamas su kryžiuočių pagalba atsiimti Vilnių. Tautvilas (Tautvila) jį rėmė, bet šiame žygyje žuvo.

Psl. 249

Vilkmergė — Ukmergė.

Psl. 256
...giedodamos: Christus ist erstanden — „Kristus prisikėlė“.

Psl. 257
Perkūne galingas...
Autoriaus perkurta maldelė į Perkūną pirmą kartą paminėta J. Lasickio veikale „Apie žemaičių dievus“. XX a. pradžioje šis kūrinėlis randamas keletą kartų užrašytas liaudyje. Maironis jį praplėtė, įvesdamas karo dievą Kovą ir šalia gudo — vokietį. (P. J.)

Psl. 261
Trakų ir Lucko kunigaikšti... — 1387 m. Vytautas iš Jogailos gavo valdyti Lucko žemę. Maironis dramoje įvykiams užbėgo už akių.
Jei aš karalius, Vytautas tada
Lietuvių ir Gudų didysis kunigaikštis! — faktiškai Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Vytautas tapo tik 1392 metais. Nuo tada santykiai su Jogaila pagerėjo.
SKIRGAILA
Aš protestuoju. To negali būti!
Juk man pirmiau žadėta...
Skirgaila užprotestuoja dėl Jogailos Vytautui žadamų Trakų. Maironis vėl nesilaiko faktų. Skirgaila jau nuo 1382 metų buvo Trakų kunigaikščiu, gavęs juos už nuopelnus, padedant 1382.VI.12 susigrąžinti Jogailai valdžią.

Psl. 262
Galop ar aš, ar Vytautas
Tau bus, Jogaila, artimesnis brolis?
Užuomina į giminystės ryšius. Jogaila ir Skirgaila Algirdo ir jo antrosios žmonos Julijonos Tveriškės sūnūs, Vytautas — jų pusbrolis.

Psl. 263
O vis tik didis jų magistras Valenrodas,
Nors buvo kviečiamas į krikšto tėvus,
Į Krokuvą atvykti neatvyko:
Matyt, lietuvių krikštas ne per daug patiko!
Maironis: „Ant rytojaus (po atvykimo į Krokuvą — *I. S.*) vasario 15 d. 1386 metais Gnezno arkivyskupas Bodzanta Jogailą pakrikštijo ir tą pačią dieną sujungė moterystės ryšiu su Jadvyga, o trečioje dienoje apvainikavo Lenkų karalium. Jogailai krikšto tėvu buvo pakviestas Celneris Rotenšteinas, bet tasai išsikalbinėdamas neatvyko, nes Lietuvos krikštas ordino nedžiugino“ (MR IV, 96).

Psl. 264

O brolis Vytautas (taip žmonės sako),
Kaip didis Vilniuje Lietuvių kunigaikštis.

Maironis užbėga įvykiams už akių. Vietininko teisę valdyti Lietuvos DK iš Jogailos Vytautas gavo tik 1392 m. Astravos sutartimi.

Psl. 267

Nastė — Vytauto dukra Anastazija 1391 m. buvo išleista už Maskvos kunigaikščio Vasilijaus I, ištekėdama gavo Sofijos vardą.

Ringailė — Ringailė Kęstutaitė 1392 m. išleista už Mazovijos kunigaikščio Henriko Mazoviečio.

Puikus man vyras — pravoslavų ir cholopų viešpats! — cholopai — IX—XVII a. Rusų valstybės nelaisvieji žmonės, kurie priklausė feodalui ir teisiškai beveik prilygo vergams. Pagal „Rusų tiesą", buvo laikomi daiktais, ponas galėjo juos užmušti, parduoti, atiduoti kitam.

Hospodaras — šio žodžio prasmę Maironis aiškino: „...Vytautas nukelia savo viešpatystės rubežius iki pat Maskvos, o Gudijos kunigaikščiai, vadindami jį savo gospodariu (hospodar, ponas), pildo jo mažiausius panorėjimus, atsiduodami į jo globą" (19, 111—112).

Psl. 268

Augino motulė dukrelių dvi dvi...

Maironio sukurta humoristinė dainelė. Norėdamas pabrėžti jos liaudiškumą, autorius įveda refrenus bei liaudies dainoms būdingus įvaizdžius. (P. J.)

Psl. 271

Skirgailai Kijevą užleisti... — Kijevo kunigaikštystę po Astravos sutarties, kai Vytautas tapo Jogailos vietininku, buvęs Jogailos vietininkas Skirgaila gavo valdyti 1395 metais.

Psl. 272

Dimitro Doniškio — Dmitrijaus Doniečio.

Psl. 286

Vater unser (vok.) — „Tėve mūsų".

Psl. 290

ENRIKAS

...nuo Bonifaco papos
Pro bono publico aš dispensą gavau.

Papa — popiežius.

Pro bono publico (lot.) — visuomenės gerovei.

Dispensas — individualus asmens atleidimas nuo kurio nors bažnyčios įstatymo (šiuo atveju pašalinimas kliūčių santuokai).

Bonifacas papa — popiežius Bonifacijus IX.

Psl. 294

VYTAUTAS

Tu, kunigaikšti, kažin ką slepi:
Ne tiek piršlyboms, kiek deryboms,
Matau, atvykęs būsi!

„Lietuvos istorijoje" Maironis rašo: „Jagiela, nualsintas naminėmis karėmis, prispirtas aplinkybių ir matydamas, jog Vytautas nenustos kariavęs, iki negaus Lietuvos sostą, ryžosi susitaikinti su Vytautu; todėl jis nuleido pas Vytautą pasiuntinį Enriką Ziemovitą, Plocko kunigaikščio sūnų: tasai įsimylėjo į gražią Vytauto seserį Ringailę ir su jąja susižiedavo. Kryžiuočiams nė į galvą neatėjo, kad Enrikis buvo atkeliavęs dėl Jagielos reikalų; tuo tarpu Enrikis paslapčia apsakė Vytautui, ką jam prižada Jagiela, ir prašė pamesti Kryžiuočių bendrystę. Vytautui jau seniai įkyrėjo jo ištrėmimas ir neapkenčiama bičiulystė su Kryžiuočiais; todėl nereikėjo ilgai jo prašyti. Išleidęs savo gentis kiek galėjo į Lietuvą dėl visokių priežasčių, Vytautas netikėtai užpuolė Gardino pilį, kurią buvo Kryžiuočiams pavedęs ir įstatęs ten savo kareivius, pats pabėgo į Lietuvą. Ne kurie kamendotai vijos jį, bet tas nujutęs susimetė ir netikėtai užpuolęs išguldė jų daugybę. Olesnickis grįžtantį Vytautą įvedė į Vilnių su iškilme ir su didžiu džiaugsmu visų Lietuvių. Pribuvo taip pat į Vilnių ir Jagiela su karaliene ir Lenkų didžiūnais. Vytautas turėjo prisiekti klausysiąs Jagielos ir tuokart tiktai buvo apšauktas didžiu Lietuvos kunigaikščiu, o Skirgiela už Vilnių gavo Kijevą su aplinkiniais kraštais. Kryžiuočiai iš piktumo už Vytauto apgavimą nužudė du jo sūnu: Joną ir Jurgį, kuriuodu buvo Kryžiuočių rankose sandaro patvirtinimui" (19, 109—110). Taip yra ir dramos „Vytautas pas kryžiuočius" siužete.

Dėl Vytauto sūnų likimo vėliau Maironis suabejojo: „Kai kas rašo, nors tai nėra patikrinta, Vytautas buvęs priverstas kryžiuočiams įkeisti net savo sūnus: Joną ir Jurgį, kurie paskui, Vytautui su Jogaila susitaikinus, buvę kryžiuočio Šenenbergo ar Šunbernio nužudyti d. magistrui įsakius" (MR IV, 102).

„DIDYSIS VYTAUTAS — KARALIUS"

Psl. 311

Nes tos su vokiečiais derybos
Ne ką mums gera žada...

1398. X. 12 Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir Kryžiuočių ordino magistras Konradas fon Jungingenas sudarė Salyno saloje (Nemune, ties

Nevėžio žiotimis) sutartį. Norėdamas netrukdomai veikti Rytuose (1399 m. įvyko Vorsklos mūšis su mongolais-totoriais), Vytautas atidavė kryžiuočiams Žemaitiją iki pat Nevėžio. Sutartis nustojo galioti 1409—1410 metais. Ordinas jau neturėjo vilties užkariauti visą Lietuvą, tad sutiko. Šią istorinę situaciją savo „Lietuvos istorijoje" Maironis apibūdino: „Kad Vytautas teip ruošės Guduose ir su Totoriais, stiprindamas savo galę, kryžiuočiai neparstojo užpuldinėti ir terioti Lietuvą, tai šelpdami Skirgielą, tai patys vieni įsikirsdami; o kad turėtų kokią nors tam priežastį, skelbė po visą Europą, buk Jagiela ir Vytautas vylingai priėmę katalikišką tikėjimą ir tiktai lig laiko; buk apie lietuvių ir žemaičių krikštą jie visai nesirūpiną. Mažai buvo tokių, kurie tikėjo toms kryžiuočių kalboms, vienok ieškodami pelno ir grobio, ėjo į Parusį su kryžiuočiais terioti Lietuvą. Pats Vokietijos ciesorius šelpė juos, bijodamas augančios suvienytų Lietuvių ir Lenkų galybės. Vytautas, užimtas Rytų veikalais, negalėjo duoti gero atspyrio kryžiuočiams, o rasit atidėjo ant tolesnio laiko.— Rengdamasis į karę su totoriais (1398 m.) ir norėdamas numaldyti kryžiuočių godulystę, kad jam išėjus į karę, neužpultų jie ant Vilniaus, jisai pavedė jiems pusę Žemaičių, kaip tai seniai jau buvo pavedęs jiems Jagiela. Žemaičiai nei girdėti apie tai nenorėjo, ir kryžiuočiai turėjo juos kardu užkariauti" (19, 122—123).

Psl. 312

ŠVITRIGAILA

Tikrai pasakius turime daugiau teisių...

Švitrigaila (apie 1370—1452.II.10 Lucke), Lietuvos didysis kunigaikštis (1430—1432), Algirdo sūnus. Su Vytautu kovodamas dėl sosto, ieškojo Kryžiuočių ordino, Šv. Romos imperatoriaus (1397—1398, 1402—1404, 1418—1419) ir Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės (1408) paramos. Jį rėmė Lietuvos DK rusų žemės. Už sąmokslus Vytauto buvo kalinamas (paskutinį kartą 1409—1418). Kai su juo susitaikydavo, gaudavo valdyti Lietuvos DK žemių (Černigovą, Novgorodą Severskį, Brianską).

A. Šapokos redaguotoje „Lietuvos istorijoje" rašoma: „Pirmiausia Vytautas suvaldė nepaklusnų jauniausiąjį Jogailos brolį Švitrigailą, kuris po motinos mirties savavališkai buvo užėmęs jo valdytąjį Vitebską. Švitrigaila buvo apsuptas didelės Vytauto kariuomenės, suimtas ir išsiųstas Jogailai į Krokuvą. [...] Maždaug tuo metu tokio likimo sulaukė ir kitas Jogailos brolis, Kaributas, kuris valdė Naugardą Severską" (16, 119). Maironis „Lietuvos istorijoje" Vytauto kovas su giminaičiais motyvavo: „Per pastaruosius kunigaikščių vaidus ir kovas, vyriausiojo Lietuvos valdovo autoritetas ir valdžia žymiai susilpnėjo ir nupuolė; pačios Lietuvos padėtis ir stovis ir iš vidaus, ir iš lauko buvo tikrai sunkus. [...]

Pirmiausia reikėjo panaikinti įsivyravusią atskirų kunigaikščių sauvalę. Jogaila, pats netvirto būdo, susirūpinęs lenkais, maža ką teišgalėjo; Skirgaila irgi tvarkos palaikyti nesugebėjo. Sričių valdytojai kunigaikščiai

darė, kas kam patiko, nejausdami jokios drausmės iš aukšto, o didesnių provincijų valdovai net laikė save tartum savarankiais.

Vytautas nepakentė nepaklusnumo ir tuojau pasiryžo parodyti, kad jis vienas tėra tikras Lietuvos valdovas ir kam nori gali suteikti valdžią" (MR IV, 106).

Psl. 316

Tupi lenkas ant kalniuko...

Čia sulieti dviejų naujoviškų dainelių posmai. „Tupi lenkas ant kalniuko" — satyrinė dainelė, nukreipta prieš Vilnių okupavusius lenkus. „Lenkų žemę užkovosme" — L. Kondratovičiaus sukurtos karinės dainos posmo perdirbinys. Į lietuvių k. vertė P. Arminas. Paskutinė eilutė sukurta paties Maironio. (P. J.)

Nors Maironis nacionalinius Lietuvos klausimus užaštrina, nacionalizmo jo dramose nėra. „...Maironio dramų tekstas neduoda jokio pagrindo interpretuoti jas nacionalizmo prasme. Jo priešiškumas kryžiuočiams ir lenkų diduomenei visados turi tikslų adresatą ir niekur nėra nė mažiausios tendencijos išplėsti jį visos vokiečių ar lenkų tautos atžvilgiu" (36, 399).

Kad tik prieš laiką nesuuostytų tie Lenkai...

Anot Z. Ivinskio, „Jogaila apie tą sutartį žinojo iš anksto, tačiau nenorėjo jos sutrukdyti: mat jis jau buvo apsivylęs Lenkų karūna. Lenkijoje jį labai varžė ponai, todėl jis pats norėjo, kad Lietuva išliktų tvirtoje didžiojo kunigaikščio valdžioje. Kadangi Vytautas visada sakėsi esąs tik jo vietininkas, tai Jogaila jam nekliudė. Jogaila niekuomet neketino atsisakyti Lietuvos, tikėjosi, kad jei ne jis pats, tai bent jo laukiamieji vaikai gaus tvirtą, Vytauto sutvarkytą Lietuvą" (16, 121).

Lengvenis — gimė apie 1360, mirė po 1431.VI.19, Lietuvos vietinis kunigaikštis, Algirdo sūnus. Žymus Vytauto karvedys. 1387 m. mūšyje su kryžiuočiais vadovavo vienam iš Lietuvos DK kariuomenės dalinių. 1389—1392 buvo Jogailos, 1406 (ar 1407)—1411 m. Vytauto vietininkas Naugarde. Apie 1393 m. iš Vytauto gavo Mstislavlio kunigaikštystę.

Psl. 317

O vis dar didžiojo magistro nematyti;
Žiūrėk, dar užsikirtęs kaip anuomet su Jogaila
Asmeniškai atvykt nepanorės...

Aliuzija į neįvykusį Jogailos krikštą 1383 m. vasarą Dubysos saloje. 1382.X.31 pasirašęs Dubysos sutartį su Kryžiuočių ordinu, Jogaila, kad Žemaitijos dovanojimas būtų oficialiai pripažintas teisėtu, turėjo apsikrikštyti. „Taigi Jogaila turėjo daryti taip, kaip kadaise darė Mindaugas. Tuo tikslu buvo sutarta 1383 m. vasarą vėl susitikti Dubysos saloje. Didysis magistras į krikšto, arba sutarties ratifikavimo, iškilmes vyko su daugeliu

komtūrų ir dviem vyskupais, kurie turėjo atlikti krikšto apeigas ir gauti vyskupystei žemės valdą. Visa Ordino vyriausybė, lydima riterių, plaukė laivu, bet, pasiekusi Skirsnemunę, dėl Nemuno seklumo nebegalėjo toliau plaukti. Magistras pranešė Jogailai, kad tasai su savo palyda atvyktų į Skirsnemunę. Jogaila atsisakė vykti kur nors kitur, negu buvo sutarta. Ordino magistras apkaltino Jogailą sutarties netesėjimu ir paskelbė karą, kuriame Ordino pusėje turėjo dalyvauti Vytautas" (12, 147).

Jei kaip Skirgaila nusisuks sau sprandą,
Ne aš tam būsiu kaltas...

Paskelbus Vytautą Jogailos vietininku Lietuvoje, Skirgaila nerimo: „Skirgailai buvo pažadėtas Kijevas, bet jis nenorėjo išleisti iš rankų plačiosios Polocko kunigaikštijos; net vokiečių pagalba norėjo ją sau pasilaikyti. Jam buvo pasisekę net Vitebskas užimti. Tačiau galų gale buvo Vytauto nugalėtas, išvarytas, nusižemino ir gavo laikinai Kamienčių ir Stožką, iki pasiliuosuos Kijevas. [...]

Kijevą gavo valdyti Skirgaila, bet valdė neilgai" (MR IV, 106—107).

Psl. 319

VYTAUTAS
Juk užpernai jau buvo prieš anuos
Sukilusi audra, kai vyskupai
Rygos ir Dorpato su užmario Žuvėdais,
Kai Naugardas ir Pskovas susitarę
Man siūlėsi prieš tuos apsišarvuojusius vienuolius,
Kad juos visai iš pamario išvyčiau!

Lietuvai apsikrikštijus, Kryžiuočių ordinas vis dar puldinėjo Žemaitiją. „Kryžiuočiai net Romai skundė Vytautą ir Jogailą, kad jie nesilaiką sutarčių ir palaiką stabmeldžius. Tačiau ordinas jau nebeturėjo to papų pasitikėjimo, kokį turėjo anksčiau, ir papa Bonifacas IX išleido bulę, griežtai drausdamas kryžiuočiams užpuldinėti su ginklu Lietuvą" (MR IV, 115). Dramoje minima Vytauto diplomatinė veikla 1396 m., ieškant draugiškų santykių su Pskovu, Naugardu ir Maskvos Didžiąja Kunigaikštyste. Tuo metu Ordinas suėjo į konfliktą su Rygos bei Tartu (Dorpato) vyskupais — Vytautas tuoj sudarė su jais sutartis prieš kryžiuočius. Rimta kliūtis sąjungai prieš Ordiną buvo 1397 m. Švitrigailos pradėta kova dėl LDK sosto, ieškant ir Ordino paramos.

Psl. 320

O ypač Austrijos karalius Zigmas remia...— Zigmantas I (1368—1437), Šv. Romos imperatorius (nuo 1410), Vengrijos (nuo 1387) ir Čekijos (1419—1421 ir nuo 1436) karalius. Rėmė Kryžiuočių ordiną, kuriam pripažino Žemaitiją (1420). 1429 m. jo iniciatyva įvykusiame Lucko suva-

žiavime siekė, kad Lietuvos DK neremtų husitų, stengėsi suardyti Lenkijos ir LDK sąjungą, siūlė vainikuoti Vytautą karaliumi.

Psl. 323
Andriaus dukterys — Andrius, Algirdo sūnus (1325—1399 prie Vorsklos upės). Pskovo (1342—1348; valdė per vietininką) ir Polocko (1342—1387) kunigaikštis. Algirdo ir jo pirmosios žmonos (Vitebsko kunigaikštytės) vyriausias sūnus. Su broliais buvo sudarę priešišką koaliciją Jogailai.

Psl. 324
Erläuchte Königin (vok.) — Jūsų šviesybė karalienė.

Psl. 326
Spytka iš Melštino — Krokuvos vaivada, vienas karščiausių karaliaus valdžios Lenkijoje rėmėjų.

Psl. 328
SPYTKA
Gal teiktumeis, didysis kunigaikšti,
Pasiųsti jai bent kokią duoklę
Karališkai papuošti jos karūnai.

„Bet koks Vytauto šeimininkavimas nepatiko lenkams ir Jadvygai. Todėl ši daug kartų bandė įsikišti ir suvaržyti Vytautą. Vieną kartą ji net pareikalavo, kad Vytautas mokėtų jai duoklę (mat Jogaila buvo užrašęs žmonai dalį žemių Vytauto valdomuose kraštuose). Vytautas tokį reikalavimą palaikė įžeidimu. Jis pranešė Jadvygos reikalavimą sukviestiesiems bajorams; visi atsakė pasipiktinimo audra ir pareiškė, kad jie esą laisvi ir kad niekuomet nemokėję ir nemokėsią Lenkijai duoklės. Vytautas nusiuntė Jadvygai neigiamą atsakymą; bajorų pasipriešinimas jam buvo geras pretekstas atsisakyti nuo Jadvygos reikalavimo ir pačiam dėtis niekuo nekaltam" (16, 121—122).

Psl. 340
Laikausi dėsnio: do, ut des! — Do, ut des (lot.) — duodu, kad ir tu man duotum.

Psl. 341
VYTAUTAS
Gerai, magistre! Dar grąžink
Man mano brolį Zigmą...

1392 m., sudarydamas slapta nuo kryžiuočių, pas kuriuos tada buvo pabėgęs, paliaubas su Jogaila, Vytautas spėjo išleisti „savo gentis ir žymesnius šalininkus į Lietuvą, kiek tai galėjo be įtarimo padaryti, būdamas

apsuptas kryžiuočių šnipų, tik savo brolio Zigmunto nespėjęs išvaduoti (nelaisvėje pasiliko iki 1398 m.)" (MR IV, 104).

Psl. 344
Valio aukščiausias Lietuvos valdovas
Ir jos karalius Vytautas!

„Kiek savarankiškas jautėsi Vytautas, parodo jau vien tik Salyno sutartis. Bet Salyne įvyko dar vienas faktas, kuris liudija, kad ir Lietuvos bajorija jautėsi esanti visiškai nepriklausoma ir savo valdovu laikė vien tik Vytautą. Per suvažiavimą ordino magistras buvo iškėlęs puotą. Jos metu Lietuvos bajorai triukšmingai apgarsino Vytautą Lietuvos karaliumi. Jis pats iš to nepadarė jokių išvadų: viskas pasibaigė paprastu puotos epizodu. Bet jau pats faktas rodo, kad, dar tebebūdamas Jogailos vietininku, jis buvo tiek iškilęs, jog Lietuvos bajorai jį vieną telaikė savo valdovu. Jis pats tuo tarpu tenkinosi faktiškąja savo galybe, nė kiek nesirūpindamas, kad juridiškai buvo laikomas tik Jogailos vietininku. Jis dar turėjo didelių planų, todėl jam būtų buvę nenaudinga garsintis nepriklausomu nuo Jogailos, nes būtų tekę sueiti į konfliktą su juo ir Lenkija. Jis norėjo dar palaukti" (16, 122).

Psl. 347
Štai mes senų Smolensko kunigaikščių rūmuose
Tikri sau šeimininkai!

1401 m. Smolenskas buvo sukilęs ir atsimetęs nuo Lietuvos DK. 1404 m. pavasarį jį Vytautas susigrąžino, paskirdamas mieste ir valsčiuje savo vietininkus.

Goštautas — Vytauto maršalas.

Psl. 348
Pasiuntiniai iš Prahos; nori jie prašyti
Priimt karališką jų šv. Vaclovo karūną.

Laisvą Čekijos karūną Vytautas sutiko priimti, siekdamas palaikyti čekų suverenitetą imperatoriaus Zigmanto atžvilgiu. Šis buvo prasikaltęs Vytautui, imperijos kunigaikščių suvažiavime Vroclave (1420), pripažindamas Kryžiuočių ordinui žemaičius. Šv. Vaclovo karūnos priėmimas buvo keršto aktas. Čekiją valdė Vytautas keletą metų per savo vietininką Kaributo sūnų Zigmantą, kol pagaliau su imperatoriumi susitaikė ir vietininką atšaukė.

Psl. 349
...juk su jūsų Žižka
Mes kovėmės kartu ties Žalgiriu anuomet...

Žižka Janas (apie 1360—1424.X.11) — husitų judėjimo veikėjas, karvedys. 1410 m. vadovavo čekų daliniams Žalgirio mūšyje.

Psl. 350
Nazdar (ček.) — gyvuokite, geros kloties.

Psl. 350
Kad Lenkų kancleriu pakelta Olesnickas — Zbignevas Olesnickis (Oleśnicki) (1398—1455), Lenkijos bažnyčios ir politinis veikėjas, Krokuvos vyskupas (1423). Konservatyvios lenkų didikų grupės vadovas, darė didelę įtaką Jogailai. Visiško Lietuvos prijungimo prie Lenkijos šalininkas, svarbiausias Vytauto vainikavimo priešininkas.

Psl. 351
Nuo mirzos Edigėjo laukia
Pasiuntiniai su dovanomis...

Maironio užuomina apie Vytauto politiką su totoriais mongolais po Vorsklos mūšio. „Rodės, jog Vytautas ant visados nutils ir išsižadės aukštų savo siekių; vienok ne taip stojos. Vytautas nenupuola ant dvasios, bet, supratęs, jog ginklu nieko nenuveiks, pasiėmė savo gudrumu ir politika priversti Totorius jo klausyti, ką pasiekė. Teip 1412 m. Vytautas užtarė Tochtamyšiaus vaikus ir vyriausią jo sūnų, Zelenį-Sultaną, užtvirtino ant Auksinės ordos sosto. Edigėjas, atkeršydamas už tai, 1416 m. išplėšė Kijevą, bet, bijodamas Vytauto rūstybės, tuojau atleido pas jį pasiuntinius, tris kupranugarius, apdengtus raudona gelumbe ir 27 gražius arklius — dovanų. Liepdamas pasakyti Vytautui: „Garsus kunigaikšti! darbuose ir garbėje užstojo mūsų senatvė. Susigerikime pabaigoje savo gyvenimo“ (19, 121).

Psl. 359
Didysis ordino magistras Rusdorfas — Rusdorfas (Russdorf) Paulius, Kryžiuočių ordino magistras 1422—1441 m.

Odoakro šalmas — Odoakras (Odoacer, apie 431—493), Italijos valdovas (nuo 476). Kilęs iš germanų skirų genties.

Psl. 363
Salva vestra reverentia (lot.) — būk pasveikintas, Jūsų malonybe.

Psl. 367
Ar kaltas aš, karaliau,
Kad nomen — omen;
Juk gos ir jautis — vis tai ja!

Nomen — omen (lot.) — vardas — ženklas; *go* [*v*] *s* (latv.) — jautis; *ja* (vok.) — tas pats.

Psl. 369
VYTAUTAS
Pskoviečius nubaudžiau skaudžiai už atkaklumą...
Tik Pskovas su Naugardu ir Maskva nebuvo pakliuvę į Vytauto valdžią. 1426 m. Vytautas surengė žygį į Pskovą. Miesto nepaėmė, bet uždėjo jam didžiulę 1 000 rublių kontribuciją.

Psl. 370
VYTAUTAS
Globotas jūsų Švitrigaila
Vis vien iš mano rankų nepaspruks;
Dabar Kamienčiuje, manau, ilgam nusiramins
Kalėjime; patsai Jogaila, mano brolis ir karalius,
Turėjo jį pasmerkti ir pritart jo bausmei.
Vytautas 1409 m. Švitrigailą, siekusį Lietuvos sosto, suėmė ir įkalino Kremeneco pilyje (Volynėje), iš kurios 1418 m. kalinys pabėgo.

Psl. 371
Su Lenkais sąmokslą padaręs Daška Ostrogiškis — Švitrigailos pabėgimą suorganizavo kunigaikščiai Daško (Danielius) Feodorovičius iš Ostrogo, Aleksandras Nosas ir Andrius iš Smolensko.

Psl. 373
Šviesiausis mūsų viešpats ir karalius
Sūnaus ir įpėdinio susilaukė.— 1425 m. gimė Jogailos pirmasis sūnus Vladislovas.

Psl. 380
VYTAUTAS
Ne jų kariuomenės, ne jų jėgos bijau;
Bijau suktų jų diplomatų, jų intrigų:
Melu, šmeižtais pasieks jie Romą...
Aliuzija į Maironio asmeninę patirtį. V. Zaborskaitė pažymėjo: „Šis veikalas — pasiekusio galybės viršūnę Vytauto apoteozė. Šiai apoteozei pajungti visi dramos veiksmai, nušviečią kaskart naują Lietuvos valdovo didingumo atžvilgį. Tačiau veikalas nemonotoniškas, jis supintas ne vien iš šviesių tonų: apoteozę nuolat lydi — čia prislopinti, čia vėl garsiau nuskambą — grėsmingi tonai: priešų intrigų dėka Vytautas nesulaukia karaliaus karūnos, kuria jis buvo tikėjęsis įtvirtinti savo iškovotą Lietuvos savarankiškumą, ir lieka be įpėdinių, kurie būtų galėję išlaikyti ir pagausinti jo laimėjimus.
Šitokio pobūdžio kūrinyje kiek didesnį svorį tad įgauna lyrinė Maironio talento prigimtis: yra scenų, kurios skamba su tikra emocine įtampa ir aist-

ra. Tai epilogas ir ypač scenos, demaskuojančios lenkų diduomenės intrigas.

Čia norėtųsi atkreipti dėmesį į dvi aplinkybes, galėjusias sustiprinti minėtųjų demaskuojamų scenų emocingumą. Tiesa, tos aplinkybės nėra įrodomos, bet gana įtikimai nuspėjamos: jas atskleidžia tam tikrų faktų sugretinimas.

Pirmoji aplinkybė yra autobiografinio pobūdžio. Maironis savo paskutiniąją dramą rašė tuo metu, kai jame dar nebuvo atvėsę jį giliai užgavę išgyvenimai, išsakyti eilėraščiuose „Taip atsilyginta", „Skausmo skundas". Nuoskauda, patirta dėl ilgamečių lenkų dvasininkijos intrigų Vatikane, dar gyvai juntamas paskutinis 1926 metų smūgis kūrybos procese transformavosi į Vytauto senatvės dramą. Iš čia tikriausiai tas Maironiui nebūdingas vėsumas kūrinyje Romai už josios pasidavimą Lenkijos ponų diplomatijai ir už priešišką požiūrį į Vytauto karūnavimą. [...]

Antra — ši asmeninė patirtis galėjo Maironį padaryti jautresnį ir priversti aiškiau pasisakyti dėl vienos viešojo, politinio gyvenimo aplinkybės: tuo metu tebesitęsė diplomatinis Lietuvos ginčas su Vatikanu, nenorėjusiu skaitytis su Lietuvos suverenumo teise, ypač sprendžiant Vilniaus klausimą, kur Vatikanas stojo ponų Lenkijos pusėje" (36, 397—398).

Psl. 381

Mažordomas (pranc. majordome) — vyresnysis rūmų tarnas.

Lucko kunigaikščių rūmuose didžioji salė.— 1429 m. turėjo įvykti valdovų suvažiavimas Rytų Europos politikos klausimams apsvarstyti. Jis buvo sušauktas Vytauto pily, Lucke. Maironis rašė: „Vytautas užprašė į Lucką didžiausius Europos valdonus neva pasiteirauti apie čekų reikalus ir atrėmimą Turkų, kurie baugino visą Europą. Pribuvo į Lucką Vokietijos ciesorius Zigmantas, Lenkų karalius Jagiela, Danijos karalius Enrikas, didis Maskvos kunigaikštis Bazylius, Tvero ir Riazanės kunigaikščiai, Mongolų chanai, popiežiaus pasiuntinys, Padauguvio mistras ir daugybė didžiūnų" (19, 132).

Psl. 385

Koronos kanclerio — Korona — Lenkijos karalystė, jos kancleris, taigi Zbignevas Olesnickis.

Psl. 386

Čia ir Kipčako chanai atvažiavo — turima galvoje mongolų-totorių chanai, kurių valstybės didžiąją dalį tuomet sudarė vadinamosios Kipčakų stepės (nuo Syrdarjos iki Dunojaus žiočių).

Psl. 387

Jei pasiskubinau kada, paskui gailėjaus

Suklydęs kaip anuomet su Skirgaila broliu... — turimas galvoje Skirgailos paskyrimas Trakų kunigaikščiu (1382—1392), atėmus Vytauto paveldėtąją tėviškę.

Psl. 390

Pax, pax, carissimi mi fratres! (lot.) — Liaukitės, liaukitės, mano brangieji broliai! Arba: tylos, pakanka.

Psl. 391

Deja, iš Lietuvos husitams šelpti
Pasiųsta Kaributas, kunigaikštis...
Kai Vytautas sutiko būti išrinktas Čekijos karaliumi, Čekijoje vyko husitų judėjimas. Jogaila pabijojo susidėti su husitais ir sosto atsisakė. Todėl Kaributui, Vytauto vietininkui Čekijoje, galima buvo primesti tokią kaltę.

Psl. 392

Drakono ordinas — imperatoriaus Zigmanto 1418 m. įsteigtas riterių ordinas, teiktas iki XVI a. pradžios.

Psl. 393

Lechai — Lach (lenk.) — lenkas.

Psl. 398

Cuique suum (lot.) — kiekvienam, kas kam priklauso.

Psl. 402

Pirmiau skubėkim už kitus...
Šioje autoriaus sukurtoje dainoje yra liaudies dainų motyvų. Minimas „aguonėlės" šokis greičiausiai bus plačiai paplitęs liaudyje žaidimas „Oi tu karvelėli". Savo stiliumi ir eilėdaros struktūra išsiskiria trečiasis dainos posmas, kurį autorius, matyt, ir sieja su „aguonėlės" šokiu. Panaudojami meilės dainų refrenai ir įvaizdžiai („Ne tavo, berneli, ne tavo valia"). (P.J.)

Psl. 403

Conventa pacta mums prisiekęs (lot.) — konvento sutartis, karaliaus išrinkimo sutartis.

Psl. 406

Potentatas (iš lot. potentatus „aukščiausioji valdžia") — didysis valdovas, karalius.
Tu, didis savo amžiaus vyre,
Aukščiausį žemiškos galybės

Pasiekei laipsnį,
Tai ką gi tau, valdove didis, dar pridėti gali
Karaliaus tuščias vardas ar karūna?

Tekstas primena Maironio nuoskaudą Vatikanui ir eilėraščio „Taip atsilyginta" situaciją: „Už darbą nelaukiau kaip tarnas algos,/ Nei deimantais spindinčio žiedo garbės;/ Manoji žvaigždė ir be to gal žibės!.." Dramos tekstas artimas Maironio „Lietuvos istorijai": „Lenkai vienu balsu sukilo prieš tai ir Olesnickis pasakė: „Kunigaikšti! tu jau pasikėlei aukščiaus už visokią žemišką didybę ir dėl to tau pridera atminti prisiegą, suvienijančią tave su Lenkais" (19, 133).

Psl. 411
Dukart į seimą rinkos pasitarti...— „Lenkai išsigando. Iš po dviejų kartų rinkos į suėjimus teirautis tame dalyke ir leido siuntinius prie Vytauto, parmaldauti jį, kad nesivainikuotų, bet viskas buvo veltui" (19, 133).

Psl. 414
Bet eina čia pas mus gandai,
Kad siunčiamą karūną lenkai
Kely pagrobę...

Maironio „Lietuvos istorijos" tekste: „...Lenkai pasitaisė neparleisti Zigmanto siuntinių, vežančių Vytautui vainiką, kas jiems ir pasisekė" (19, 133).

Psl. 417
... *Olesnickio šalininkai stančikai* — stančikai — statytiniai, šiuo atveju — konservatoriai.

Psl. 419
Ir fistula pečiuos kas dieną įkyriau kankina...— A. Šapokos redaguotoje „Lietuvos istorijoje" rašoma apie Vytauto mirtį: „Mirties priežastį vieni šaltiniai nurodo votį ant peties, kiti susitrenkimą" (16, 146).

Psl. 424
Kaip užpernai pas naugardiečius išsirengęs...

Apie Vytauto žygį į Naugardą Maironis rašo: „Pats Naugardas didis buvo Vytauto globoje, o kad 1428 m. buvo atsisakęs jo klausyti, Vytautas nors jau turėjo 80 metų amžiaus, vienok surinkęs stiprią kariuomenę, pats traukė į šiaurę, išleidęs pirma 10 000 vyrų skinti miškus ir taisyti jam kelią per balas ir versmes..." (19, 119).

Psl. 431
O ar girdėjote! Trakuos
Krauju paplūdęs, sako, ežero vanduo!

Ir „Lietuvos istorijoje“ Maironis atpasakojo su Vytauto gedėjimu susijusius padavimus: „Trakų ežere per 7 dienas po jo mirties vanduo buvęs kruvinas; apie Smalenską atsiradęs vilkas be odos, kurs ryjęs žmones; Žemaičiuose lijęs akmenimis lietus; apie Brastą buvęs žemės drebėjimas Vytautui mirštant. Vis tai aiškiai mums rodo, kaip Lietuviai širdingai mylėjo didį Vytautą ir kaipo jo mirtis jiems rodė lyg koks stebėtinas ir nepaprastas daiktas“ (19, 134). MR IV tome fragmento jau nėra.

„Tarnų kalbos apie neįprastus šiurpius ženklus gamtoje asocijuojasi su senaisiais pagoniškais ir viduramžių krikščioniškais tikėjimais apie nelaimės nujautimus. Užuominos apie Smolenske pasirodžiusį vilką be odos ir krauju paplūdusį Trakų ežerą autorius ėmė iš senųjų rusų metraščių, kur šie fantastiški įvykiai susieti su didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto gausiais svečiais ir jų priėmimu Trakuose bei Vilniuje“. (P. J.)

Psl. 439

Daktaras utriusque iuris — utriusque iuris (lot.) — abiejų teisių.

Psl. 441

Į aklą bedugnę, mirties ir gyvybės šaltinį... — fragmentas savo nuotaika artimas paskutiniajam Maironio eilėraščiui „Vakaro mintys“.

Indigėnai — indigenus (lot. indigenus) — vietinis, turįs teisę į pilietybę.

Psl. 442

O priešas mūsų ateities
Tau keršys net ir po mirties,
Šventvagiškai net tavo karstą palytėjęs... — aliuzija į Vilniaus krašto okupaciją.

Ligi šiol Vytauto palaikai nesurasti. Maironis istorijoje rašė: „Mirė Trakuose, bet palaidotas savo statytoje Vilniaus katedros bažnyčioje. Karūnai galop atėjus, apvainikuotas karste“ (MR IV, 134). Išnašoje pažymima: „Yra gyvų liudytojų, kaip p. Malinauskas, Vilnijos dvarponis, kurie tvirtina, lenkai prieš Didįjį karą tą karūną nakčia išgabenę Dievas žino kur iš Bažnyčios rūsio“.

Dar ne visos Maironio istorinių dramų, kaip ir visos dramaturgijos, interpretavimo galimybės išsemtos, laikas verčia naują jų suvokimo puslapį. Ne viskas dramose vienaprasmiškai aišku, atgyvenę, pasmerkta praeičiai, išnykimui, ne viskas beviltiškai blanku ir šalta. Ir jose rusena poeto širdies ir neabejotinai didelio talento gyvybė bei šiluma. Žanras negalėjo būti jiems neįveikiama riba. Tokios mintys kyla anaiptol ne iš jubiliejinio progiškumo. Jas sukelia pats „Raštų“ parengimo procesas, pareikalavęs pasverti ir išžiūrėti įvairiausius rašytojo kūrybinio pasaulio komponentus,

ir pajusti jų didelę, vieningą, nedalomą visumą, kurioje kiekviena, net mažiausia dalelytė yra gilaus ir kompaktiško meninio viseto dalis.

Trys Maironio „Raštų“ tomai aprėpė visą rašytojo kūrybą, paties poeto spausdintą jo „Raštuose“ (I (1927), II (1926), III (1930) ir atskirais leidiniais. Už šios ribos teliko keletas Maironio poetinės sistemos esmės nepaliečiančių tekstų. Tarp jų satyrinis eilėraštis „Ašaros tarp juokų“, išspausdintas dar 1898 m. trečiame „Tėvynės sargo“ numeryje, bet poeto taip ir neįdėtas nei į „Pavasario balsus“, nei į „Raštus“.[1]

AŠAROS TARP JUOKŲ

Kas man darbo, jog tėvynę
Spaudžia sopuliai,
Jog piktieji, ją pamynę,
Žudo taip baisiai.

Duok stiklelį šen, brolyti,
Duok užliet vargus,
Šimtą metų pamatyti
Duota mums nebus!..

Kas man darbo, jog bažnyčios
Verkia kruvinai,
Jog ją žeidžia tarsi tyčia
Patys jos vaikai.

Užrūkyti duok, brolyti,
Dūmai teužsklis,
Reikia dūmais uždaryti
Sąžinei akis...

Kas man darbo, jog jaunimą
Žudo mums gudai,
Jog per mokslą — apjakimą
Duoda vien tiktai.

Žalią stalą trauk, brolyti,
Vintui skleisk būbnus,
Dienos ilgos!.. Kas daryti,
Ilgu taip nebus!..

---

[1] Eilėraščio „Ašaros tarp juokų“ tekstas perspausdinamas iš pirmosios publikacijos, kitų eilėraščių — iš rankraščių.

Kas man, jog vaikus bedieviai
Žudo amžinai,
Jog jau žalią medžio žievę
Kerta kirminai.

Popai į cerkves, brolyti,
Gena mūs vaikus...
Bet vienam kas bedaryti?!.
Kaip sau bus, tebus!..

Kas man, jog jau pasileido
Kaltės kaip vanduo,
Jog ant žydinčiojo veido
Gelsta jau ruduo...

Kas man darbo tai, brolyti...
Juk žingsnius vaikų
Ir vedžioti, ir taisyti —
Darbas kunigų!..

Kas man darbo, jogei vargšo
Niekas neužstos,
Jog lopais iš tolo barkšo,
Miršta be plutos...

E, jau vargšai tie, brolyti,
Visada jie bus...
Liepk vežėjui užkinkyti,
Trauksme į svečius!..

Kas man darbo, jog barzdočiai
Žydai siurbia mus,
Jog jų geismams ir jų sočiai
Vis gana nebus...

E, be žydo jau, brolyti,
Apsisuks galva,
Juk ar pirkti, ar taisyti
Kas padės tada?!.

Sako, gelbėti draugiją
Reikia jau gyvai,
Kas man darbo, tekirmija,
Kad tik man gerai...

Kas man darbo, tai, brolyti,
Suvadink šunis,
Trauksme kiškių sau vaikyti,
Kaip tik kiek prašvis...

Sako: kibkim į tvėrimą
Dėl tėvų šalies,
Sako — be pasišventimo
Saulė jai nešvies...

Kas man darbo, juk, brolyti,
Atsiras tokie,
Kur norės save žudyti...
Tepasišvenč jie.

Sako, sentėvių liežuvis
Tai dvasia tautos;,
Sako, išgama lietuvis
Be tėvų kalbos...

Kas man ta kalba, brolyti,
Kuo ji man brangi?!
Dar čia būru palaikyti
Gal mane visi...

Sako, mokslas — tai galybė,
Ginklas ir viltis;,
Sako, duos mums jis didybę,
Atidengs akis.

Kam tas mokslas man, brolyti,
Proto man gana,
Kas daug nori išmanyti,
Tam apsvaigs galva!..

Kas man darbo, kad ir rėkia
Ant manęs kiti,
Juk ir jie, aukštai išlėkę,
Nusileis visi.

Miegas lenkia man, brolyti,
Galvą jau seniai;,
Eikim sau pasivartyti
Lovoje saldžiai.

* * *

Ei, nutilkit kanklės skaudžios!
Leiskit teužmigs! —
Jums tik dūmos, giesmės graudžios,
O juokai netiks...

Apie šį kūrinėlį V. Zaborskaitė yra rašiusi: „...neįdėtoji į rinkinį (1905 m. „Pavasario balsus" — *I. S.*) 1898 m. spausdinta satyra „Ašaros tarp juokų" visais atžvilgiais silpnesnė už „Dėl išrinktųjų", perspausdintą iš 1895 m. leidimo" (36, 310).

Keletas vėlyvajai poeto plunksnai priklausančių proginių, su dienos aktualijomis, visuomenine specifika susijusių eilėraščių buvo išspausdinti to meto periodikoje. Jie yra ne tiek meninis, kiek faktinis dokumentas, atspindintis poeto pasaulėžiūrinę orientaciją. Didesnę estetinę vertę neabejotinai turi religinis eilėraštis „Kristui Karaliui giesmė", sukurtas, kaip rodo rankraštis, 1928.VI.5.

KRISTUI KARALIUI GIESMĖ

Karaliau dangiškos šviesybės,
Nužengęs žemės išganyti,
Už mūsų protėvių kaltybes
Žmogaus priimti teikeis lytį.
Parodęs meilės mums tiek daug,
Žmonių širdyse karaliauk!

Ant kryžiaus mirtį nugalėjęs,
Gyvatą sieloms sugrąžinęs,
Tu, Kristau, mūsų Atpirkėjas!
Karalius amžinos tėvynės!
Bažnyčios tavo priešų daug,
Bet Tu ir žemei karaliauk!

Taikos ir meilės, nuolankumo
Skelbėjau, pavyzdy, šaltini!
Tavęs maldaujam iš gilumo,
Valdyk pasaulį vidujinį!
Nors mūsų nuodėmių taip daug,
Bet Tu širdyse karaliauk!

Karaliai valdo plačią žemę,
Teises tautų atstovai duoda;,
Bet iš Tavęs jie galią semia;,
Tu jiems šviesa, Tu jiems paguoda.

Taip žemėj neteisybių daug,
Bet Tu teisybėj karaliauk!

„Federantų himnas“. Rankraščio tekstas užrašytas ant 1920 metų „Pavasario balsų“ korektūros (LTSR Literatūros muziejus, signatūra 4795), ant tuščio lapo, esančio kitoje turinio pusėje. Rankraštis be datos.

FEDERANTŲ HIMNAS

Mes, federantai, darbo žmonės,
Ne privilegijų malonės,
Mes darbo reikalaujam sau.
Už krašto labą, už tėvynę
Glaudžiai į kuopą susipynę,
Tarnausim, Viešpatie, tik Tau!

Kas žemę dirba, kala, rašo,
Kas duonos veltui sau neprašo,
Tas mūsų brolis-vargdienys.
Kas tyko svetimojo turto
Ar griauti židinio sukurto,
Tas proletaras tinginys.

Doroji laisvė ir brolybė,
Darbštumo ir luomų lygybė
Mums kelią gairėmis nuties!
Ne griauti, norime statyti
Ir, Lietuvos pasekę vytį,
Dėl jos darbuosmės ateities.

„Jaunosios Lietuvos himnas“ užrašytas ant atskiro kiek subraukyto lapelio su paskutiniojo posmo taisymu (signatūra 20049).

JAUNOSIOS LIETUVOS HIMNAS

Jaunoji Lietuvos karta,
Tėvų pamilus brangią šalį,
Už ją, už ją, kiek jėgos gali,
Širdim galinga ir karšta
Ne už skriaudas vien proletaro
Visos tautos varyti baro
Į darbininkų eilę stok,
Plačiausiu mostu užsimok.

Pagerbęs milžinus tautos
Ir darbus savo pirmtakūnų,
Patsai auk ateičiai galiūnų
Ir savo prievolės šventos
Įnešti irgi savo dalį,
Darbais palaimint brolių šalį,
Jaunime pažangus, atmink!
Garbės sau kelią pasirink!

Ant išvyniotos vėliavos
Kilniai išrašę: už tėvynę!
Rankas sau draugiškai supynę,
Pirmyn, Jaunime Lietuvos!
Pirmyn aukštai tarnaut idėjai,
Šviesesnės ateities kūrėjai!
Pirmyn, jauni draugai, pirmyn!
Kaip Vilniaus bokštai, vis aukštyn!

„A. a" eilėraštis (signatūra 20051) primena poemos „Mūsų vargai" istorinę politinę situaciją (Sutkaus tragišką žūtį). J. Ambrazevičiaus sudarytame „Pavasario balsų" leidime (1944) II posmo 1 eilutėje paskutinysis žodis „vokiečių" buvo praleistas.

A. A.

Didžiausiojo pasauly sūkurio laikais
Žuvau ne atviroj kovoj,
Neatsisveikinęs su žmona, su vaikais,
Žuvau čia, savo Lietuvoj!

Žuvau nukautas priešų vokiečių.
Ir gert man teko ašarų karčių
Kaip tik tada, kad laisvės valanda
Tautiečiams švito Lietuvoj.

Maironio literatūrinio palikimo vaizdą nuspalvina žaidybiniai improvizaciniai elementai, kuriuos poetas tikrai mėgo. Jais užpildydavo tuo metu paplitusius albumėlius, jais reaguodavo į tuometines naujoves. Tai pailiustruotų ir šis humoristinio pobūdžio ekspromtas (signatūra 20048):

Žmogaus gudruolio aukštas protas
Išrado amžiais telefonus.
Ir štai dabar jais apšarvuotas
Girdėti gal amerikonus.

Kad Maironio šmaikštus ir gyvas protas buvo linkęs į akimirksnio improvizacijas, rodo po dramos „Didysis Vytautas — karalius“ spektaklio juokdariui Henei (V. Sipavičiui) dedikuotas posmas:

Gyvenimas — didžiulė scena,
Senovėje išminčius taip pasakęs.
O vis dėlto, išminčiau, ne tas pats
Gerai gyventi ir gerai vaidinti!
O būtų iš tiesų taip gera,
Jei tos sesutės drauge žengtų.

Ekspromto rankraštis, Maironio pažymėtas 1930.XI.4 data, saugomas V. Sipaičio.

Nors negausi ir, atrodytų, gerai pažįstama, literatūrologų išžvalgyta, Maironio kūryba vis dar tebėra pažini — turi neatskleistų realijų bei puslapių ne tik komentavimo prasme. Kai kas išbarstyta istorinio laiko vingiuose, kai kas dar nežinoma, neatspėta, netgi nenujaučiama. Naujai publikuojant Maironį, įsijungiant į šį darbą didesnėms pajėgoms, pasipildo rašytojo kūrybinė faktografija. Šiuo metu galima patikslinti I tomo komentarus.

Muzikologo V. Landsbergio nuomone, eil. „Eina garsas“ muziką sukūrė kompozitorius M. Petrauskas, „Daina“ („Už Raseinių, ant Dubysos...“) — J. Naujalis. Kartu su paminėtais komentaruose kompozitoriais eilėraščiams „Marijos giesmė“ („Marija, Marija...“) muziką sukūrė ir Č. Sasnauskas, „Kur bėga Šešupė“ — ir J. Naujalis, „Tupi šarka“ — ir J. Gruodis, „Tu girele, tu žalioji...“ — ir I. Prielgauskas.

Kadangi Maironio kūrinių panaudojimas kompozitorių kūryboje tarybinių muzikologų nepakankamai ištyrinėtas, šių „Raštų“ skaitytojui praverstų susipažinti su kompozitoriaus bei muzikologo Juozo Žilevičiaus (1891—1985), nuo 1929 m. gyvenusio JAV, išsamiu straipsniu „Maironis garsuose“. Jis paskelbtas leidinyje: „Maironis. Jo gimimo šimtmečiui paminėti. Aidų leidinys Nr. 7. Spaudė T. T. Pranciškonų spaustuvė Brooklyne 1963 m.“.

Irena Slavinskaitė

MAIRONIS GARSUOSE

Kaunas rusų laikais buvo tvirtovės miestas su daugybe kariuomenės, įvairių uniformuotų civilių valdininkų. Buvo ir gubernatūros įstaiga. Kur pažvelgsi — visur rusai. Nebuvo nei lietuviškų vaidinimų, nei spaudos, nei susirinkimų, nei chorų. Vien tik vienoje kitoje bažnyčioje lietuviškas pamokslas, lietuviška giesmelė. O šiaip skambėjo lenkų kalba.

Tokiame tad Kaune 1892 metais susitiko du būsimieji mūsų meno didžiūnai: poetas Maironis ir muzikas Naujalis. Poetas nuo mažens augo grynai lietuviškame kaime ir dabar savo eilėmis žadino tautą. Muzikas, nors ir lietuvis, vaikystės dienas leido Raudondvary, prie lenko grafo Tiškevičiaus dvaro, lenkiškoje aplinkoje; tėvas buvo zakristijonas, tad sūnus vargiai vaikystėje galėjo lietuviškai kalbėti. Ūgterėjusį grafas pasiuntė jį Varšuvos konservatorijon mokytis muzikos. Ten jis vedė lenkę (vėliau laisvai lietuviškai kalbėjusią). Visą laiką buvo apsuptas lenkų kalbos, draugų ir papročių.

Baigęs konservatoriją, 1890 m. Naujalis pradėjo vargoninkauti Vabalninke. Čia būtų pirmas artimesnis jo susitikimas su lietuviais, kaimo žmonėmis, vadovaujant chorui. Po metų kunigaikštis B. Oginskis pasikvietė Rietavan, čia vėl pateko lenkiškon dvaro aplinkon; po pusės metų pradėjo Kauno katedroje vargonininkauti. Čia jiedu ir susitiko.

Tais laikais Kauno seminarijoje lietuviškai dar tik pašnibždom tebuvo galima kalbėtis. J. Naujaliui pareigas atliekant irgi daugiausia teko griebtis lenkų kalbos. Tad kyla klausimas: kas J. Naujalį paskatino įsijungti lietuviškų muzikos dirvonų arti? Jis Vabalninke parašė pirmą savo didesnį kūrinį chorui „Mišios prieš sostą Tavo" ir greit po to antrą vyrų chorui patriotinį kūrinį Maironio žodžiams „Jau slaviškos šalys iš miego pakilo". Šis kūrinys Petrapilio Dvasinės akademijos studentų buvo dainuotas 1892 metais, o Maironiui atsikėlus Kaunan — seminarijos klierikų čia tais pat metais. Maironis, būdamas Petrapilio akademijoje inspektorium ir Kauno seminarijos rektorium, davė progos lietuviams reikštis: leista organizuotis, dainuoti ir giedoti lietuviškai. Lyg nujausdamas Maironis parengė dirvą, kad pagal jo poeziją chorams parašytos kompozicijos rastų atlikėjų. Taigi minėtą klausimą išaiškinti tegalėtų šios aplinkybės: 1) Maironio dažnas susitikimas su J. Naujaliu;, 2) menišką J. Naujalio sielą veikė Maironio lyrika, kurią gal buvo anksčiau kur nors matęs ir 3) sukurtus vyrų chorui kūrinius seminarijos klierikai tuoj galėjo atlikti; J. Naujalis čia buvo mokytojas, o jaunam kūrėjui ši aplinkybė teikė moralinį pasitenkinimą ir pasididžiavimą. Bet bene viena iš svarbiausių priežasčių bus buvus gyvas, įtakingas ir nuolatinis Maironio raginimas: „Prašau tai dainelei parašyti muziką". Drauge Maironis įteikdavo eilėraštį. Panašiai Maironis ir vėliau kreipdavosi į kitus kompozitorius, ragindavo, tiesiog prašydavo su atsidėjimu, pakartotinai. Ne kartą tai teko ir man pačiam girdėti, kai dažnai susitikdavau su Maironiu. Sudėjus visa krūvon, Maironis ir bus padaręs J. Naujalį lietuviu, kuris daugiausia už kitus sukūrė Maironio tekstams — net per 25 įvairius veikalus.

Įvairūs kompozitoriai

Maironio tekstams muziką kūrė sekantieji kompozitoriai:

Vl. Adomavičius, D. Andriulis, A. Aleksis, Pr. Ambrazas, A. Bičiulis,

K. Banaitis, sesuo M. Bernarda (pertvarkė), J. Bertulis (ir pertvarkė), kun. Vl. Budreckas (ir pertv.), Br. Budriūnas, P. Čiurlionis, J. Gauba, Kl. Griauzdė (pertv.), Al. Kačanauskas, Algis Kačanauskas (pertv.), K. Kaveckas, E. Kiškis (pertv.), K. Motgabis, J. Naujalis, St. Navickas (ir pertv.), Č. Sasnauskas, P. Sarpalius (pertv.), kun. K. Senkus (pertv.), J. Sinius, J. Stankūnas, St. Šimkus, Algis Šimkus, J. Tallat-Kelpša, J. Zdanius (pertv.), J. Žilevičius (pertv.).

Iš viso 35 autoriai. Be abejo, yra iki šiol ir neišėjusių su savo kūriniais viešumon. Jų tarpe 14 pertvarkytojų, kurie originalus pertvarkė kitokiam naudojimui. Iš viso sukurta ir išspausdinta 83 veikalai. Dar jų yra ir rankraščiuose. Pertvarkymų tik keli teišspausdinti.

Daugiausia parašė J. Naujalis: 16 mišriam chorui, 6 lygiems balsams (jų tarpe 1 rankraštis), Pertvarkytų iš mišraus choro dainų, 2 solo ir 1 duetą — iš viso 25. Toliau eina Č. Sasnauskas su 8 kūriniais, Al. Kačanauskas — 7, J. Tallat-Kelpša — 6, kiti po mažiau. Daugiausia kompozicijoms paimtos šios eilės: „Mano gimtinė" — 7 kūriniai ir „Kur bėga Šešupė" — 5. Šie eilėraščiai po tris kompozicijas: „Pirmyn į kovą", „Burtai", „Eina garsas", „Vasaros naktys" ir kt. Eilėraščiui „Nesek sau rožės prie kasų" muziką rašė trys kompozitoriai — ir visi duetus.

Maironio poezija J. Naujalio muzikoje

Maironio eilėraščiai daugiausia paplito, kai J. Naujalis 1905 m. išleido „8 tautiškos dainos" mišriam ir vyrų chorui. Nuo tada prasidėjo įvairūs vieši parengimai su chorų dainomis buvo klausytojų maloniai sutikti. Nors seminarijos klierikai seniai dainavo tas dainas savo tarpe, o vienas kitas klierikas ar vargonininkas, lankęs J. Naujalio kursus, parsiveždavo kokią dainą chorui, bet visa tai buvo uždarai, tik savųjų tarpe padainuojama. Choristai ypatingai stengdavosi šalia tekstų išmokti melodiją, kad grįžę kaiman galėtų saviems padainuoti. Tame rinkiny Maironio buvo ne liaudies stilium sukurtos dainos, bet naujos. Jos apdainuodavo Lietuvos grožį, žadindavo lietuvio sieloje tautinį susipratimą, pasididžiavimą, kad jis turi garbingą praeitį. Vakaruose buvo dainuojama „Lietuva brangi mano tėvyne", „Miškas ūžia", „Sunku gyventi", „Už Raseinių, ant Dubysos" ir kt. Tai pačios populiariosios spaudą atgavus Maironio eilėraščiams sukurtos J. Naujalio dainos.

Žiūrint iš perspektyvos, tarp J. Naujalio melodijos ir Maironio poezijos nebuvo glaudaus ryšio. Maironio poezija buvo žadinančio pobūdžio, kiaurai lietuviškos dvasios. Tuo tarpu melodijos buvo apvilktos lenkiška dvasia, pigių romantinių dainelių stiliaus, miesčioniškų meilės dainelių polėkio, nemažai St. Moniuškos mažųjų dainų įtakos. J. Naujalio negalima kaltinti. Tais laikais lietuviškumo liaudies melodijose nieks nebandė ieškoti ir nebuvo kam. (Č. Sasnauskas, St. Šimkus pradėjo pagal liaudies melodijas kurti, bet buvo tai tik pirmieji bandymai.) Jei buvo melodija, jaunimas uoliai jų

mokėsi ir nuoširdžiai dainuodavo. Deklamuoti eilėraščius jau buvo nusibodę. Pirmasis M. K. Čiurlionis „Lietuvoje" 1910 m. apibūdino lietuvių liaudies melodijų savybes. Tarp kitko, jis prisiminė ir apie J. Naujalio lenkišką melodijų vingiavimą, ypatingai užbaigiant kadencijas. Visos tuo laiku J. Naujalio parašytos melodijos yra vieno trafareto. Be minėtų, čia priklauso ir „Eina garsas", A. Baranausko žodžiams „Giedu dainelę" ir kt. (Šia proga prisimintina, kad kai kada spaudoje rašoma: „M. dainas šiuo ir paskesniu metu harmonizavo Č. Sasnauskas, J. Naujalis, A. Kačanauskas".— Liet. Encikl. XVII. 116 p. Dainų tekstų harmonizuoti negalima, sukuriamos tik melodijos, paskui jos harmonizuojamos arba sukuriama dainoms muzika, pvz., melodeklamacija.)

J. Naujalis paskui išleido patvarkytų ir sukurtų vien mišriam chorui „15 tautiškų dainų", kur buvo ir Maironio poezijos (ji minėta pirmiau). Per šventes vakarėliuose Maironio dainos vis plačiau aidėdavo lietuvio sieloje, pranašaudamos Lietuvai auštančią dieną. J. Naujalis savo melodijomis Maironį padarė artimesnį ir suprantamesnį plačiosioms masėms. J. Naujalis, sukomponavęs Maironio poezijai ne mažiau kaip 25 įvairios nuotaikos kūrinių, nedvejojamai prisidėjo prie Maironio išpopuliarinimo. Prie to prisidėjo, kaip matėme pirmiau, ir kitų kompozitorių būrys. Nors tos anksčiau įvardytos dainos anais laikais buvo mėgstamiausios, šiandien koncertuose jos nebedainuojamos, retai besigirdi ir didesnieji, sudėtingesnieji kūriniai. Bet jiedu, Maironis savo poezija, o Juozas Naujalis sukurtąja jai muzika, drauge keliavo per visą Lietuvą, neaplenkdami ir esančių už Lietuvos sienų. Todėl abu pasidarė lietuviuose populiarūs, tų laikų pirmūnai vadovai.

Č. Sasnausko kompozicijos „Kur bėga Šešupė" ir „Jau slavai sukilo"

Susipažinę su trumpomis dainoms taikytomis kompozicijomis, pažiūrėkime į sudėtingesnius kitų kompozitorių kūrinius.

Č. Sasnauskas parašė mišriam chorui dviejų variantų „Kur bėga Šešupė". Atspausdino „Žinyčioje" 1902 m. 4—5 nr.; „Lietuviška Muzika" dvylikos numerių serijoje 1909—1910 m. (Č. Sasnausko leistoje) buvo išspausdintas (1 nr.) patobulintas ir antrasis variantas, daugiau išplėstas, būtent toks, kokį dabar vartoja. M. Gustaitis „Lietuvos" 18 nr. 1926 m. taip rašo apie šių kompozicijų istoriją:

„Tuo laiku (1900 m.— *J. Ž.*) jau buvo gyvo reikalo kurti tautos himną. A. Barono „Nu Lietuva, nu Dauguva", nors dėl karšto patriotizmo labai dar mėgstama iškilmėse giedoti, tačiau atsižvelgus į pereinamojo charakterio turinį, kuriame, tiesa, gražiai ir trumpai suimta visa, kuo Lietuva anuomet sirgo, visi jos sielvartai patetingai iškelti, betgi buvo jaučiama, jog visuomenei kartą iš tų ligų pagijus, toji giesmė nustos gyvosios reikšmės ir turės užleisti vietą kitai, pastovesnei tautos minčių reiškėjai.

V. Kudirkos „Lietuva, tėvyne mūsų“ Sasnauskui netiko: esanti sudurstyta iš lenkų ir rusų melodijų, o pirmykštė jos harmonizacija visai nevykusi... Tam reikalui Sasnauskas parašo Maironio žodžiams „Kur bėga Šešupė“ dvi harmonizuotas melodijas: vieną liaudžiai lengvesnę, labai tautišką, bet liūdną ir nedrąsią; antrą — sudėtingesnę, prasidedančią tuo pačiu motyvu, kaip „Petys gi į petį“ iš himno „Jau slavai sukilo“... Kompozitorius manė, kad visuomenė pasirinksianti katrą iš jų himnu. Patariau jiedvi išspausdinti kuriame laikraštyje, nes tuo būdu galės pasiekti platesnę visuomenę ir tikslą. Autorius sutiko ir, sugrįžęs į Petrapilį (buvo kalbėtasi Romoje — *J. Ž.*), giesmes atsiuntė. Netrukus iš Romos pasiunčiau jas į Tilžės „Žinyčią“; ten jos ir buvo atspausdintos. Visiems gerai žinoma, kaip netrukus tiedvi giesmės paplito skersai ir išilgai po visą Lietuvą: nebuvo choro, kurs jų nebūtų giedojęs, miesto ir kaimo, kur jos nebūtų skambėjusios. Tai populiariausios to laiko giesmės ir dabar nenustojusios savo vertės, nes tikrasis menas nemiršta... Jos buvo kiek pataisytos ir 1907 m. „Šaltinio“ 1 nr. atspausdintos...

Dėl antrosios „Kur bėga Šešupė“ pažymėtina, kad ją Didžiojo Lietuvos Seimo (1905 m.) metu giedojo choras. Pavyko kuo puikiausiai, padarė didelio įspūdžio, ypač finalas „Apsaugok, Aukščiausias, tą mylimą šalį“: maldingi žodžiai ir muzikos crescendo bangavimas žavėte žavėjo...“

Antrasis variantas buvo Petrapily su choru išpildytas 1899 m. XI.13 d. Nors tiems patiems žodžiams buvo sukūrę taip pat J. Naujalis ir Al. Kačanauskas, bet tai neliko taip giliai lietuvių sieloje kaip Č. Sasnausko. Lietuvoje šalia himno ta kompozicija buvo giedama tautiniuose minėjimuose. Tremty atsidūrę lietuviai giedodavo bažnyčiose ir susirinkimuose. Chorų ansambliai Vokietijoje be jos neapsieidavo. JAV visuose tautiniuose parengimuose šalia himno buvo giedamas pirmasis ir paskutinis posmai bažnyčiose, ypatingai pradedant Vytauto Didžiojo metais. Taip yra likę ir dabar. Daugely bažnyčių tautinių minėjimų proga, sumai užsibaigus, atgiedama visiems bažnyčioje dalyviams sustojus, jei negiedama himno. Atvykę tremtiniai į JAV net daugely vietų savo susirinkimus pradeda ir baigia „Kur bėga Šešupė“ pirmu ir paskutiniu posmu. Tokiu būdu Maironis su Č. Sasnausku yra gyvi lietuvių sielos guodėjai, lietuvybės balzamas.

J. Naujalis sukūrė 1892 m. „Jau slaviškos šalys iš miego pakilo“ vyrų chorui (nuorašas yra Liet. Muzikologijos archyve). Tas kūrinys pasiliko užmiršty. Nebuvo spausdintas. Pertaisytam Maironio tekstui į himną „Jau slavai sukilo. Nuo Juodmarių krašto“ Č. Sasnauskas parašė trejopai: solo balsui su fortepijonu, vyrų chorui su fortepijonu ir mišriam chorui su simfoniniu orkestru. Maironis šaukė prikelti Lietuvą:

> Jau slavai sukilo. Nuo Juodmarių krašto
> Pavasaris eina Karpatų kalnais.
> Po Lietuvą — žiema. Nei žodžio, nei rašto
> Neleidžia erelis, suspaudęs sparnais.

Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali,
Sustoję į darbą už mylimą šalį,
Prikelkime Lietuvą mūsų!

Kompozitorius sukūrė labai karingą ir kupiną ryžto melodiją, apvilkdamas rūsčia ir aštria harmonija, klausytojus žadinančia nenuleisti rankų, klausyti poeto balso griežtai pasipriešinti prieš erelį, neleidžiantį nei žodžio, nei rašto. Veikalas pradedamas pagal autoriaus pažymėjimą „drąsiai", o antroje dalyje išsivysto į maršą, du sykius kartojant po kiekvieno posmo priedainį „Petys gi į petį"... Šioje dalyje yra kulminacinis himno punktas, kuris nepaprastai veikdavo koncertuose klausytojus, ypatingai vyrų chorui dainuojant. Šis kūrinys yra ir šiandien labai aktualus patriotinei dvasiai kelti. Keista, kad mūsų pajėgieji ansambliai mažai dainuoja šį žavingą kūrinį. Čia abu autoriai sutartinai virsta senovės milžinais, šaukiančiais tautą: „Prikelkime Lietuvą mūsų!"

Šis kūrinys buvo Č. Sasnausko išleistas serijoje „Lietuviška Muzika" 1909—1910 m. Petrapily. M. K. Čiurlionis apie šį himną „Vilty" 1909 m. 48 nr. tarp kitko pasakė: „Himnas — pasiekia savo aukštybę — yra tikras himnas. Lengvame, rimtame ritme iškyla plati melodija, harmonizuota puikiai ir stipriai, ir nuo pradžios iki galo iškilmingo stiliaus. Yra tai, be abejojimo, tikro įkvėpimo veikalas, ir visa širdimi linkiu, kad išsiplatintų Lietuvoje, kad visų būtų giedamas ir atjaučiamas". Ten pat 39 nr. St. Šimkus sakė: „Melodija pati paprasčiausia, rodos, girdėta kiekviename lietuviškame sodžiuje, Sasnausko himne virsta kažkokiu milžinišku unisonu".

Kodėl autorius taip vykusiai sukūrė? Dėl to, kad Maironio tekstas ugningas, o muzika programinė, vaizduojanti žodžių kovingumą prasmę.

Užmigo Žemė

Pažiūrėkime ir į grynos programinės muzikos veikalus, Č. Sasnausko parašytus Maironio žodžiams „Užmigo žemė", mišriam chorui a capella ir balsui su fortepijonu. Išleisti serijoje „Lietuviška Muzika".

Kun. M. Gustaitis „Vilties" 1909 m. 79 nr. rašė: „Šiame veikale „Užmigo žemė" ypač dailu ir žavi klausytojo širdį, kad puikiems elegijos žodžiams lygiai jautri atsiliepia melodija ir tikrai pritinka žodžių prasmei. Jau iš įžanginės preliudijos jauti gilų nusiminimą, kurį imitacija lyg kokiu sapnu dar sustiprina, ir lauki tatai veik žodžiais išreiškiant. Tačiau štai netikėtai išgirsti važiuojančio pašto netikėtą ragutį, kuris tarsi žadina, kelia žemę iš miego, bet veltui, jo aidas nyksta tuštumoje, keliauja žeme, nutyla. Tada įsitikinęs budrus artistas ima liūdnai giedoti „Užmigo žemė", ir tai pasitvirtina trejopu to motto pakartojimu, melodijos sparnus vis žemyn lenkdamas. Paskui atsikvošėjęs dailininkas pakelia akis į dangų ir pastebėjęs, kad ne jis vienas budi ir jaučia, kad ir „dangaus negęsta akys sidabrinės", susiramina, savo širdies troškimus palygina su neužmingančiomis dangaus

žvaigždėmis ir drąsiai gieda: „Neužmigdys naktis žvaigždės, nenuramins širdies troškimų“. Dėl ko gi taip? Atsako vėl tinkama melodija, pereinančia į naują tonaciją: „Dvasia ko ieško, kas atspės, kad skęsta ji tarp atminimų!“ Su paskutiniais šiais žodžiais ir artisto ramybė skęsta atminimų bangose; jisai žino, kad aušrai užtekėjus žvaigždės užges — „neras tik atilsio širdis“, todėl tiems žodžiams melodija ir harmonija pilna nusiminimų. Čia balsui kassyk chromatiškai krintant žemyn, kiti harmonijos balsai tokiu pat būdu veržiasi aukštyn; visa tai forte moduliuojama per įvairias tonacijas, iki pagaliau užsibaigia Fis-dur fortis-simo.

Kaip po audros nurimsta gamta, taip po stipriausių jausmų įtempimo jaunai krūtinei vėl švystelia vilties spindulėlis, ramiai išreikštas viešpataujančiojo motyvo pakartojimu, kuris kelis kartus imituoja paties akomponiamento interliudijoje.

Tačiau anot A. Mickevičiaus žodžių:

> Mintie! Tavo gilybėj hidra atminimų
> Miega, kuomet nelaimių audros žmogų spaudžia,
> O kad širdis nurimus, nagus jon suleidžia.
>
> (Krymo Sonetai)

Jautrioji širdis, tų pačių atsiminimų skaudžiama, baigia savo giesmę begaliniu nusiminimu: „Užmigo žemė“, „Neras tik atilsio širdis: viltis nežvelgs į jos gilybes. Neras tik atilsio širdis“...

Iš recenzento žodžių matėme, kaip kompozitorius pagal Maironio poeziją muzikinėmis kombinacijomis pavaizduoja žodžių ir sakinių reikšmę, panašiai kaip tapytojas piešia spalvomis paveikslą. Tai gilus dviejų didžių meniškų sielų susitikimas, vienas iš giliausių Maironio žodžiams sukurtųjų intymiai muzikinių darbų. Tas pats pasakytina ir apie chorinį veikalą, tik jis, nenaudodamas fortepijono palydo, kitomis chore galimomis priemonėmis atsiskleidžia.

Kiti muzikos kūriniai

Vienas iš didžiausių kūrinių Maironio žodžiams yra parašytas K. Kavecko dideliam stipriam chorui a capella, kur reikalinga vyrų ir moterų pilnų chorų. Tai dvidešimt puslapių baladė „Jūratė ir Kastytis“ su greta po gaidomis įrašytu rusišku vertimu (vertėja M. Zamachovskaja). Išspausdinta K. Kavecko kūrinių rinkinyje „Vilniuje žydi liepos“, Vilniuje 1961 m.

Veikalas homofoninis-polifoninis, nelengvas atlikti, nors nėra harmoninių apsunkinimų,— jis paprastas, tik sunkumą sudaro imitacinės slinktys, reikalaujančios iš choro didelės įtampos. Laisvai vartojama balsų apimtis, intervaliniai vingiavimai kaip ritme, taip ir jų išskirstymo plan^vime. Panaudojama vietomis, kur reikalinga vaizduoti bangos, ir programinės muzikos būdai. Jaučiami liaudies melodijų aidai,— jie pažįstami, kažkur

girdėti. Forma periodų kartojimuose gana griežta ir tuo būdu vienumon apjungia kelių dalių skirtingas slinktis ir dramatizmo momentus. Kūrinys, gerai atliktas, darys klausytojams įspūdį.

Tame pačiame rinkinyje yra K. Kavecko sukurtas antras, trumpesnis veikalas mišriam chorui su fortepijonu, 14 puslapių „Nuo Birutės kalno" (vertėja K. Arseneva). Veikalas harmonijos žvilgsniu daug sudėtingesnis, moduliacijos, įvairios harmoninės kombinacijos sunkina išspręsti chorui duotąjį uždavinį. Pats veikalas įspūdingas, triukšmingas, greitos slinkties, klausytojam turi užimponuoti. Reikalingas geras ir balsingas choras, lengvai padalinamas į skambias, išlygintas grupes,— tokių padalinimų nevengiama, ir jie duoda savotiškus efektus. Pritarimas, matyti, taikytas savo apimtimi ir būdo sudėtingumu orkestrui, tik čia jis duodamas fortepijonui paruoštas. Tokių didelių muzikinių ir taip sudėtingų dalykų iki šiol Maironio tekstams nebuvo sukurta,— gal kas turi ką nors panašaus rankrašty.

Be minėtų veikalų, lengva forma ir harmonija yra sukūrę visa eilė kompozitorių: — „Ten kur Nemunas banguoja" rašė net 7 autoriai, tarpe jų St. Šimkus, Naujalis, A. Kačanauskas ir kt. Šiose Maironio eilėse nepaprastai lengvai plaukia ritmas, skambūs turiningi žodžiai iš karto duoda muzikinę apybraižą, ir todėl visas eilėraštis patrauklus kompozitoriams. Ypatingai St. Šimkaus ir A. Kačanausko kompozicijos plačiai dainuojamos solistų koncertuose ir dabar.

Al. Kačanauskas 1910 m. davė dvi kompozicijas iš libreto „Kur išganymas": solo su fort. Milvydo ariją „O kaip miela išgirsti", o už antrąją — Pranciškonio ariosą „Už klystančius žmones" net paskirta Liet. Mokslo Dr-jos antra premija. Bet šiedu veikalai mažai kur girdimi.

J. Bertulis parašė melodeklamacijos fortepijonui palydint „Miškas ūžia", „Mano gimtinė". Taip pat solo balsui pagal J. Naujalio „Lietuva brangi" su smuiku ir fortepijonu. Tam pačiam sąstatui J. Naujalis davė „Oi neverk, motušėle". J. Gaidelis pagal Maironio baladę „Čičinskas" parašė 3 aktų baletą ir simfoninę poemą pagal baladę „Jūratę ir Kastytį" J. Tallat-Kelpša patvarkė operiškai libreto „Nelaimingos Dangutės vestuvės". Maironis nepilnai sutiko su šiuo patvarkymu, parašė — kai ką papildydamas ir pakeisdamas — kitaip. Bet pradžiai kompozitorius davė „Oželi barzdotas" dviem balsams su fortepijonu.

Dramos veikalams, statytiems Kauno teatre,— „Kęstučio mirtis", „Vytautas pas kryžiuočius" ir „Didysis Vytautas — karalius" — kompozitoriai yra sukūrę muzikinį apipavidalinimą, net simfoniniam orkestrui.

Giesmių Maironis parašė mažai, bet „Marija, Marija", J. Naujalio ir Č. Sasnausko kompozicijos, plačiai Lietuvoje skambėjo. Č. Sasnauskas parašė anksčiau už J. Naujalį, ir buvo išspausdinta „Žiburio" 1913 m. 5 nr. Prieškario laikais geresnių chorų jau buvo giedama Lietuvoje. J. Naujalis parašė per karą, gyvendamas Vilniuje 1915 m. Jo kompozicija spausdinta antroje „Giesmynėlio" laidoje 1920 m., jau nepriklausomoje Lietuvoje. Mažesnieji chorai bažnytkaimiuose ją giedojo. Dėl savo lengvo būdo, liau-

diškos dvasios buvo gana paplitusi. Iškilmingais atvejais buvo giedama Č. Sasnausko, o Karo muziejaus bokšto varpų buvo kasdien skambinama, mechaniškai paruoštu aparatu. Tremty atsidūrę lietuviai be jos neapsieidavo jokiame susibūrime, nežiūrint, kad ji savo nuotaika, melodija ir harmonija buvo svetima lietuvio dvasiai ir sunkesnė už J. Naujalio. Amerikoj dažnai ir ne bažnytinių susirinkimų proga ji giedama iki šiol, nekalbant apie bažnyčioje per pamaldas arba kai kur sekmadieniais po sumos.

Vytauto Didžiojo metais jungtinių chorų iškilmingai buvo giedama, sudarydama didelį įspūdį tūkstantinėms minioms, susirinkusioms į šv. Patricko katedrą New Yorke, taip pat ir Bostone, kur kardinolas O'Connell laikė pamaldas. Ta proga jis ta giesme labai pasigėrėjo pareikšdamas: „Jei bent vieną tokią iškilmingą giesmę airiai turėtų, būtų laimingi". Kardinolas buvo parašęs nemažai giesmių ir, kaip didelis muzikos mėgėjas, apie bažnytines giesmes nusimanė. J. Naujalio sukurtoji, nors ir labai meniška, giliai tikybinės nuotaikos, pasiliko užmaršty.

Maironio poezijos yra ir plokštelėse. Štai čia jų nors ir ne visas sąrašas, o tik Columbia Co.:

1. Vasaros naktys — L. Sipavičiūtė, 2. Eina garsas ir Mano gimtinė — J. Butėnas, 3. Kad širdį tau skausmas — R. Juška ir kt.

Mūsieji kompozitoriai sudarė, remdamiesi Maironio kūryba, nepaprastai įdomią poezijos-muzikos grandinę, pradedant kareiviams skirtomis dainomis („Kur lygūs laukai", „Tu girele, tu žalioji" ir kt.), solo su fortep. Toliau eina trio (balsas, smuikas, fortep.), mišriam chorui, lygių balsų chorui, solo su mišriu choru („Brolybės daina" — J. Gruodžio, „Vasaros naktys" — Al. Kačanausko), simfoninė poema, 2 baletai ir dramoms simfoniniai įtarpai, melodeklamacijos, giesmės. Tai apima per 100 kūrinių. Tai milžiniškas Maironio įnašas lietuviškoje poezijos-muzikos srityje. Maironis savo poezija davė progos kompozitoriams reikštis, o šie savo įvairia kūryba dar daugiau kėlė Maironio vardą mūsų tautoje. Jei ne kompozitoriai, šiandien Maironis nebūtų taip gyvas mūsų tarpe, kaip jis yra, o daugelis kompozitorių nebūtų turėję progos taip pasireikšti, ypatingai šiandien taip artimais mums kūriniais: „Marija, Marija", „Kur bėga Šešupė" — Č. Sasnauskas, „Jaunimo giesmė" — J. Naujalis ir kai kuriais paskesniais: „Mano gimtinė" — St. Šimkus ir Al. Kačanauskas, „Jau slavai sukilo" — Č. Sasnauskas, „Burtai" — J. Gruodis ir eilė kitų. Tokį milžiną, sugebėjusį šią grandinę nueiti, kol kas teturime tik vieną — MAIRONĮ!

Maironio Raštų II tome nuotraukos paraše „Su M. Vaitkumi Bernotų vienkiemyje", Maironio giminių nuomone, vieta nurodyta neteisingai.

TURINYS

DRAMOS

Литературно-художественное издание

Майронис

СОЧИНЕНИЯ, Т. 3, кн. 1

Драмы

Подготовила *СЛАВИНСКАЙТЕ Ирена*

Grožinės literatūros leidinys

Maironis

RAŠTAI, T. 3, kn. 1

Dramos

Parengė *SLAVINSKAITĖ Irena*

Redaktorė *R. Umbrasaitė*
Viršelio dailininkas *R. Kepežinskas*
Meninis redaktorius *S. Chlebinskas*
Techninė redaktorė *E. Juzėnienė*
Korektorės *L. Niauraitė, A. Stanaitytė*

ИБ № 5189

Duota rinkti 1988 05 19. Pasirašyta spaudai 1988 10 18. Leidinys 12147. Formatas 84×108/32. Popierius spaudos Nr. 1. Garnitūra „Literatūrinė“, 10 punktų. Fotorinkimas. Iškilioji spauda. 27,72+0,94 įkl. sąl. sp. l. 31,02 sąl. spalv. atsp. 23,06 apsk. leid. l. Tiražas 50 000 egz. Užsakymas 987. Kaina 2 rb 90 kp

„Vagos“ leidykla, 232600 Vilnius, Lenino pr. 50
Spausdino K. Poželos spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10

Maironis

Ma-181 Raštai: 3 t., kn. 1 / [Įvadą, t. 1, p. 8—48], koment. parašė, knygą parengė I. Slavinskaitė; Red. komis.: Justinas Marcinkevičius (pirm.) ir kt.— V.: Vaga, 1987—1988

T. 3, kn. 1. Dramos / Įvadą, [p. 5—22], parašė J. Lankutis.— 524 p.: iliustr.— ISBN 5—415—00087—9

Trečiame tome spausdinamos Maironio dramos: „Kame išganymas" (1895), „Nelaimingos Dangutės vestuvės" (1930), „Kęstučio mirtis" (1921), „Vytautas pas kryžiuočius" (1925), „Didysis Vytautas — karalius" (1930).

M $\frac{4702390103—196}{M852(08)—88}$ 110—88

BBK 84LI-6
MBBK LI